

ХАРКІВСЬКИЙ ІНСТИТУТ СОЦІАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
ХАРКІВСЬКА ПРАВОЗАХИСНА ГРУПА

МОНІТОРИНГ
НЕЗАКОННОГО НАСИЛЬСТВА
В ОРГАНАХ ВНУТРІШНІХ
СПРАВ УКРАЇНИ
(2004–2015 рр.)

ХАРКІВ 2015

ББК 67.5

Ця публікація здійснена за фінансової підтримки Європейського Союзу. За зміст публікації відповідають лише автори, і його за жодних обставин не можна вважати таким, що відбиває позицію Європейського Союзу.

This document has been produced with the financial assistance of the European Union. The contents of this document are the sole responsibility of authors, and can under no circumstances be regarded as reflecting the position of the European Union.

Авторський колектив:

К. Замніус, А. Черноусов, М. Колоколова, С. Щербань, В. Батчаєв, О. Гатятуллін, К. Коренєва, Н.Едієва, Т.Едієв

Моніторинг незаконного насильства в міліції (2004–2015 рр.) / Кол. авт. — Харків : Харківський інститут соціальних досліджень, 2015. — 328 с.

Видання пропонує читачеві ознайомитись із результатами п'ятого етапу моніторингового соціологічного дослідження, спрямованого на вивчення проблем незаконного насильства в органах внутрішніх справ України. Воно розширює знання про причини, форми та наслідки незаконного насильства у діяльності міліції, відображає динаміку п'яти хвиль дослідження незаконного насильства, а також формулює напрямки протидії цьому явищу.

Видання буде корисним керівництву та працівникам органів внутрішніх справ та інших правоохоронних органів, державним службовцям, адвокатам, правозахисникам, викладачам навчальних закладів системи МВС України і всім, хто зацікавлений у вирішенні проблем, пов'язаних з незаконним насильством у правоохоронній діяльності.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ	6
РОЗДІЛ 1. РЕЗУЛЬТАТИ СОЦІОЛОГІЧНОГО МОНІТОРИНГУ НЕЗАКОННОГО НАСИЛЬСТВА В МІЛІЦІЇ	11
1.1. Ефективність діяльності міліції: оцінка населення	11
1.2. Оцінка масштабів незаконного насильства в органах внутрішніх справ України в 2014 році	17
1.3. Оцінка побоювань незаконного насильства в міліції	40
1.4. Допомога жертвам незаконного насильства	45
1.5. Толерантність суспільства до незаконного насильства в органах внутрішніх справ	47
1.6. Причини тортур та незаконного насильства в ОВС України і шляхи вирішення проблеми	51
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРТНИЙ АНАЛІЗ ОСОБЛИВОСТЕЙ ТА ТРЕНДІВ НЕЗАКОННОГО НАСИЛЬСТВА В МІЛІЦІЇ	58
2.1. Незаконне насильство в міліції і його роль у подіях останніх років	58
2.2. Кримінальний процесуальний кодекс – холостий постріл у міліцейську жорстокість	84
2.3. Незаконне насильство та інші порушення прав мігрантів, осіб без громадянства та іноземців в Україні	115

2.4. Застосування насильства співробітниками правоохоронних органів щодо наркозалежних в Україні	146
--	-----

ВИСНОВКИ	158
-----------------	------------

РЕКОМЕНДАЦІЇ	163
---------------------	------------

ДОДАТКИ	165
----------------	------------

ВСТУП

Пропонований вашій увазі звіт є результатом чергового етапу національного моніторингу (2004–2015 рр.), а також роботи групи експертів, які протягом цього періоду вивчали масштаби, причини, механізми й особливості незаконного насильства в органах внутрішніх справ України.

Перший розділ присвячений аналізу результатів соціологічного дослідження: у ньому наведено порівняльний аналіз думки пересічних громадян про масштаби поширеності незаконного насильства в діяльності ОВС України; порівняно дані за 2004–2015 роки; проаналізовано ставлення різних соціальних груп до проблеми незаконного насильства і його допустимості в діяльності міліції за сучасних умов; вивчено думку респондентів про динаміку змін у цій сфері протягом останніх років, причини незаконного насильства й можливі способи поліпшення ситуації.

У другому розділі звіту наведено експертні погляди щодо незаконного насильства в міліції як фактора, що впливає на ситуацію в країні в цілому; вагомості впливу нового КПК на масштаби та практики незаконного насильства в міліції; незаконного насильства стосовно таких груп, як наркозалежні та нелегальні мігранти.

У висновках і рекомендаціях дослідження наведено конкретні рекомендації щодо запобігання незаконному насильству шляхом інституціональних змін у діяльності ОВС, внесення змін у відомчу нормативно-правову базу, ширшого залучення громадськості до моніторингу стану дотримання прав людини працівниками міліції.

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

Дослідження поширеності тортур і жорстокого поводження в органах внутрішніх справ є непростим завданням, оскільки зазначені явища є латентними. Саме тому робоча група прагнула одержати максимум інформації з усіх можливих джерел, що дозволило моніторити проблему з 2004 року, а також піддати її глибокому аналізу завдяки порівнянню різних точок зору на те саме явище. Для цього ми використали такі методи спостереження й збирання інформації:

- опитування населення п'яти регіонів України (3000 осіб у Київській, Харківській, Львівській, Сумській та Одеській областях) методом структурованого інтерв'ю за місцем проживання респондента;
- проведення фокус-груп та індивідуальних напівструктурованих інтерв'ю з експертами, які стикалися з проблемою незаконного насильства й тортур в органах внутрішніх справ (працівниками міліції, адвокатами, працівниками прокуратури, представниками громадських організацій, суддями);
- інтерв'ювання жертв незаконного насильства в органах внутрішніх справ;
- аналіз відомчої статистики МВС України й Генеральної прокуратури України, пов'язаної з дотриманням працівниками міліції прав людини.
- Таке поєднання методів дослідження і різних цільових груп дозволило, на наш погляд, розв'язати відразу декілька завдань:
- аналіз статистики, опитування населення дали змогу оцінити

- масштаб застосування тортур і жорстокого поводження, вивчити ставлення до цього явища, з'ясувати його причини;
- інтерв'ювання жертв незаконного насильства надало неоціненний матеріал про механізм, послідовність і наслідки незаконних насильницьких дій;
  - інтерв'ю й фокус-групи з експертами дозволили не лише розглянути питання, що стосуються поширеності незаконного насильства й тортур, але й одержати дані про соціальні, юридичні, психологічні аспекти цієї проблеми, обговорити можливі шляхи її розв'язання в майбутньому.

Обґрунтування вибірки

Опитування проводилося серед жителів України, старших за 16 років, за чотириступеневою ймовірнісною на кожному ступені вибіркою. У цьому дослідженні було реалізовано маршрутну вибірку із проведенням опитування за місцем проживання респондентів.

На першому ступені побудови вибірки було відібрано області України, що представляють центральний, східний, західний і південний регіони країни. У результаті було опитано жителів Київської, Харківської, Львівської, Сумської та Одеської областей.

На другому ступені побудови вибірки проводився рандомізований відбір населених пунктів різного типу. Для проведення опитування було відібрано обласні центри, міста, селища міського типу й села.

На третьому ступені випадковим чином відбиралися адреси, що є початковими точками маршрутів для проведення опитування.

На четвертому ступені організації вибірки (відбір респондентів

у домогосподарствах) використовувалася процедура ймовірнісного відбору за методом «найближчого дня народження в сім'ї».

Згідно з вимогами глибини статистичного аналізу зібраних даних, обсяг вибіркової сукупності було визначено в розмірі 3000 осіб. При цьому частки учасників опитування, що проживають у різних областях і населених пунктах різного типу, визначені на підставі даних державної статистики.

Статистичні помилки з імовірністю 95 % не перевищують:

1,96 % для показників, близьких до 50 %;

1,69 % для показників, близьких до 25 % або 75 %;

1,18 % для показників, близьких до 10 % або 90 %;

0,85 % для показників, близьких до 5 % або 95 %;

0,39 % для показників, близьких до 1 % або 99 %.¹

Параметри вибіркової сукупності загалом відбивають модель генеральної сукупності й відповідають вимогам репрезентативності, що дозволяє поширити висновки дослідження на всіх жителів України, старших за 16 років.

Дані дослідження були математично оброблені за допомогою пакета статистичних програм SPSS (ver.19.0).

У всіх опитуваннях застосовувалася стандартна процедура: дослідження проводилося методом особистого (face-to-face) інтерв'ю. Тривалість інтерв'ю становила 30-50 хвилин.

Підготовка інтерв'юерів: всі інтерв'юери, які брали участь у дослідженні, пройшли спеціальний тренінг. Його проводив бригадир

---

1. Дані про статистичні помилки подано без урахування дизайн-ефекту вибірки.

на основі докладної інструкції, що була підготовлена координатором проекту й акцентувала увагу на:

- поясненні цілей дослідження;
- поясненні особливостей теми дослідження;
- поясненні особливостей відбору респондентів для цього дослідження;
- загальних рекомендаціях щодо проведення інтерв'ю: робота з тими, хто відмовився відповідати; робота з емоційними респондентами;
- розгляді опитувальника з докладним поясненням специфіки окремих запитань.

Кожний інтерв'юер у процесі відбору й інтерв'ювання респондентів заповнював маршрутний лист, у якому фіксувалися дані про респондентів, адреси проведення опитування й інша значуща інформація про те, що відбувалося в полі.

У ході дослідження здійснювався контроль якості польових досліджень за такими напрямками:

- 100-відсотковий контроль правильності заповнення анкет;
- 100-відсотковий аналіз щоденників інтерв'юерів з метою переконатися, що респондентів було дібрано відповідно до правил;
- 10-відсотковий вибірковий контроль факту й повноти проведення інтерв'ю, дотримання методики відбору респондентів за допомогою повторного відвідування респондента;
- 10-відсотковий вибірковий контроль факту проведення інтерв'ю, дотримання методики відбору респондентів за

допомогою телефонного опитування респондента;

- 100-відсотковий логічний аналіз анкет.

Результати проведених опитувань були істотно доповнені інтерв'ю й фокус-групами із цільовими групами, які виконували роль експертів. Так, у ході дослідження було проведено:

- 4 інтерв'ю з працівниками прокуратури;
- 5 інтерв'ю з правозахисниками, адвокатами у кримінальних справах;
- 5 інтерв'ю з працівниками міліції;
- 3 фокус-групи з адвокатами системи безоплатної правової допомоги;
- 2 фокус-групи із суддями;
- 12 інтерв'ю з жертвами незаконного насильства й тортур у міліції.

РОЗДІЛ 1. РЕЗУЛЬТАТИ СОЦІОЛОГІЧНОГО МОНІТОРИНГУ НЕЗАКОННОГО НАСИЛЬСТВА В МІЛІЦІЇ

1.1. Ефективність діяльності міліції: оцінка населення

Марія Колоколова

На тлі актуалізації реформування органів внутрішніх справ, що активно підкреслюється новим міністром МВС Арсеном Аваковим, найбільш важливим із нерозв'язаних завдань залишається створення нових методів оцінювання ефективності діяльності міліції. Про це невтомно говорили всі міністри внутрішніх справ протягом усього періоду незалежності України. Можна навіть відзначити, що вже були спроби використовувати закордонний досвід, зокрема впровадити опитування громадської думки про діяльність міліції та інших державних інститутів². Так, Національний університет внутрішніх справ оцінював діяльність двох райвідділів Харківської області в 2003 році, а керівництво УМВС України у Львівській області використовувало метод оцінювання своєї діяльності очима населення в 2007³ та 2014⁴ роках.

---

2. Привалов Ю., Олійник М. Соціологічний моніторинг в системі оцінки ефективності державної служби // Вісн. держ. Служби України. – 2001. – № 1;

Бова А. А. Проблема довіри населення України до міліції (соціологічний аналіз) // Молода нація. Альманах. – 1999. – Вип. 6.

3. Громадська думка про роботу міліції Львівського регіону. Аналітичний звіт за результатами соціологічного дослідження. – Харків : Харківський національний університет внутрішніх справ, Харківський інститут соціальних досліджень, 2007. – 52 с.

4. Міліція Львівщини очима громадян та працівників ОВС: результати соціологічного дослідження // Режим доступу: <http://khisr.kharkov.ua/files/docs/1419177815.pdf>

Разом із системним реформуванням української міліції виникає необхідність здійснення переходу до нової моделі оцінювання її роботи, яка, з одного боку, має замінити застарілу систему «показників», а з другого – бути незалежною, зовнішньою, позасистемною і спиратися на думку кінцевого споживача послуг охорони порядку – громади. Проте на сьогодні доводиться констатувати, що повсякденна діяльність працівника органів внутрішніх справ усе ще сповнена прагнення надати необхідні керівництву цифри й продемонструвати тенденції, які в деяких випадках суперечать реальному стану речей. Багато керівників і рядових співробітників міліції, прокуратури, Міністерства юстиції вже розуміють, що чинна система оцінювання діяльності міліції й криміногенної ситуації застаріла, але при цьому не бачать можливості виходу за межі внутрішньосистемної звітності, що замикає коло. На жаль, у керівників органів внутрішніх справ сама ідея про можливість незалежного оцінювання їхньої діяльності й збирання даних про ефективність міліції за допомогою відкритих процедур, які ґрунтуються на вимірюванні суспільної думки, викликає безліч побоювань. Серед них найпоширенішими є острах того, що «роботу професіоналів будуть оцінювати непрофесіонали» і що «населення не зможе правильно витлумачити отриману інформацію».

Слід відзначити, що навіть у країні, де такий спосіб оцінювання діяльності поліції було випробувано вперше (Великій Британії), перехід від одних показників ефективності діяльності до інших не був моментальним і зіштовхнувся з певним опором з боку частини офіцерів поліції. Так, керівництво поліції критикувало результати опитувань населення, звинувачуючи його в суб'єктивності й незнанні особливостей професійної діяльності. Однак переговорний процес між суспільством і поліцією не був перерваний, що надалі дозволило виробити компромісні моделі. Використання соціологічних вимірювань у Великій Британії стало повсюдно застосовува-

тися з 1990 року, коли Home Office (аналог МВС) позначив їх спочатку як один з методів, а потім і як основний метод вимірювання задоволеності діяльністю поліції. Результати опитувань, які за цей час передавалися в центральний апарат і керівництву поліції, сьогодні є загальнодоступними. Довіра до такого роду опитувань зростала з року в рік, і 1999 року Home Office виніс рекомендації про те, що таке дослідження повинне стати щорічним і вибірка має збільшитися до 40 тисяч респондентів (практично вдвічі). Важливою стала також рекомендація публікувати результати опитування разом зі звітами й статистикою поліції, що полегшить їхнє порівняння й дозволить скласти більш об'єктивну картину рівня злочинності й ефективності роботи поліції.

Важливим підсумком, до якого привела реалізація стратегії взаємодії поліції й населення у Великій Британії, стало поступове усвідомлення того, що ключовим фактором підвищення задоволеності поліцією є якість повсякденного, рутинного спілкування поліції й громадян. Використання подібної стратегії оцінювання діяльності міліції в Україні не тільки підвищило б її ефективність завдяки більш об'єктивній процедурі збирання даних, залученню нових показників, але й зробило б діяльність міліції більш зрозумілою, прозорою й підконтрольною громадянському суспільству.

Як саме оцінює сьогодні діяльність міліції населення України? Чи вважає воно її ефективною? Відповідь ми одержали завдяки блоку запитань, включеному в дослідження, проведене в п'яти регіонах країни.

Результати дослідження свідчать, що більше половини українців вважають, що міліція працює неефективно – 59,6 % (з них 26,4 % – працює скоріше неефективно, 33,2 % – працює неефективно). Ефективною діяльність міліції називає кожен п'ятий громадянин (19,4 %) (рис. 1.1.1).

Оцінка ефективності місцевої міліції суттєво не відрізняється від загальнонаціональної – так само більше половини респондентів називають її роботу неефективною (53,2 %) (рис. 1.1.2).

Порівняно з даними дослідження 2011 року оцінка ефективності як української міліції в цілому, так і місцевої міліції впала. Частка тих, хто вважає роботу української міліції ефективною, зменшилась майже на 10 % (з 28,3 % до 19,4 %), а тих, хто вважає ефективною роботу місцевої міліції, – на 8 % (з 29,5 % до 21,8 %).

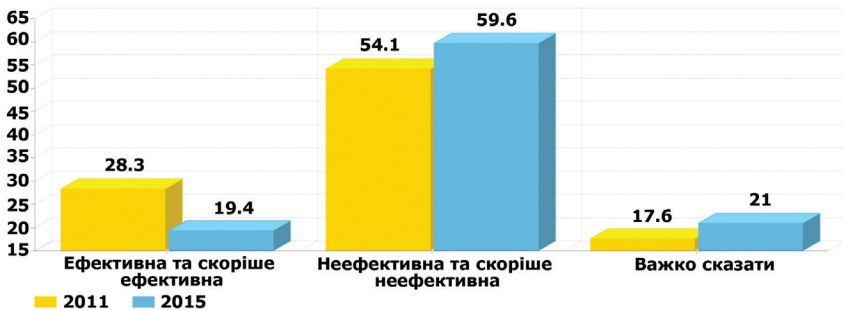

Рис. 1.1.1. Оцінка ефективності діяльності української міліції очима населення (порівняння опитувань 2011 та 2015 років; у % до тих, хто відповів)

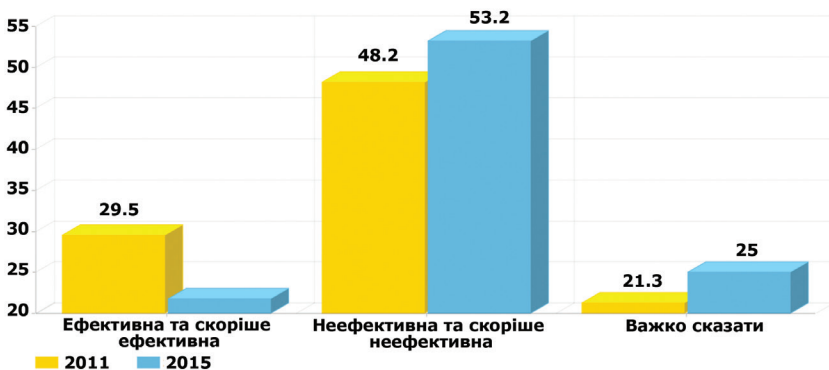

Рис. 1.1.2. Оцінка ефективності діяльності місцевої міліції очима населення (порівняння опитувань 2011 та 2015 років; у % до тих, хто відповів)

По-різному оцінюють роботу міліції за регіонами. Так, найкраще місцеву міліцію оцінюють мешканці Сумської області – 30,9 % вважають, що вона працює ефективно та скоріше ефективно, а найгірше – мешканці Одеської області (14,7 % – працює ефективно та скоріше ефективно) (рис. 1.1.3). Низько оцінюють місцеву міліцію і мешканці Київської області – 19,9 % (тією чи іншою мірою ефективно). Оцінка роботи місцевої міліції переноситься і на національний рівень, тут так само за схваленням лідирує Сумська область – 26,1 %, найгірше українську міліцію оцінили мешканці Одещини – 14,4 %. Слід зазначити, що за даними Генеральної прокуратури України Одеська область у 2014 році входила в трійку областей з найбільшою кількістю зареєстрованих злочинів⁵.

Рис. 1.1.3. Оцінка діяльності місцевої міліції за регіонами (у % до тих, хто відповів)

Важливо зазначити, що чим меншим є розмір населеного пункту, де проживають респонденти, тим краще вони оцінюють діяльність місцевої міліції. Так, найкраще міліцію оцінюють мешканці сіл та СМТ (25,9 %), а найгірше – мешканці обласних центрів (18,9 %) (працює тією чи іншою мірою ефективно). Найімовірніше пояснення цьому – відсутність

5. Кримінальна карта України за даними Генеральної прокуратури України за перше півріччя 2014 року // Режим доступу: <http://galinfo.com.ua/news/177497.html>

дистанції, як просторової, так і комунікативної, між міліцією і громадою в невеликих населених пунктах, особисте знайомство представників громади зі своїм дільничним, який найчастіше є місцевим мешканцем. Натомість у містах міліція є знеособленою, відповідно, відчуває меншу відповідальність за свою роботу перед громадою та має більше можливостей для зловживань своїм становищем. Підтвердженням цьому є результати опитування, проведеного ХІСД у 2012 році в усіх регіонах України за репрезентативною вибіркою 15000 респондентів. Так, в обласних центрах понад 70 % мешканців узагалі не знають свого дільничного, тоді як у селах таких менше половини – 42 %⁶.

З яких же джерел інформації респонденти складають свою думку про роботу міліції? Опитування показує, що найчастіше свої оцінки респонденти будували, виходячи з інформації, отриманої зі ЗМІ (79,1 %) і в ході спілкування з друзями, знайомими (46,8 %) (рис. 1.1.4). Рідше респонденти спираються на дані з Інтернету (19,4 %) та власний досвід (13,8 %).

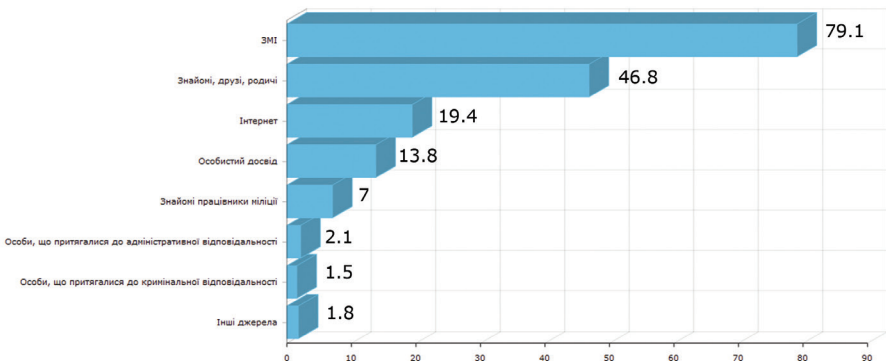

Рис. 1.1.4. Джерела інформації респондентів про ефективність міліції (у % до відповідей)

6. Оцінка діяльності міліції за допомогою громадської думки: звіт за результатами національного соціологічного дослідження / кол. авторів. – Харків, ХІСД, 2012. – 136 с. // Режим доступу: <http://khisr.kharkov.ua/index.php?id=1354110993>

Найбільш негативне враження про роботу міліції складається в людей, які отримують інформацію про роботу міліції з власного досвіду (74,8 %), або від осіб, які притягалися до адміністративної відповідальності (78,6 %) (рис. 1.1.5). А найбільш позитивне в тих, хто отримує інформацію безпосередньо від працівників міліції, втім і серед цієї групи більше половини вважають, що міліція працює не ефективно (58,3 %).

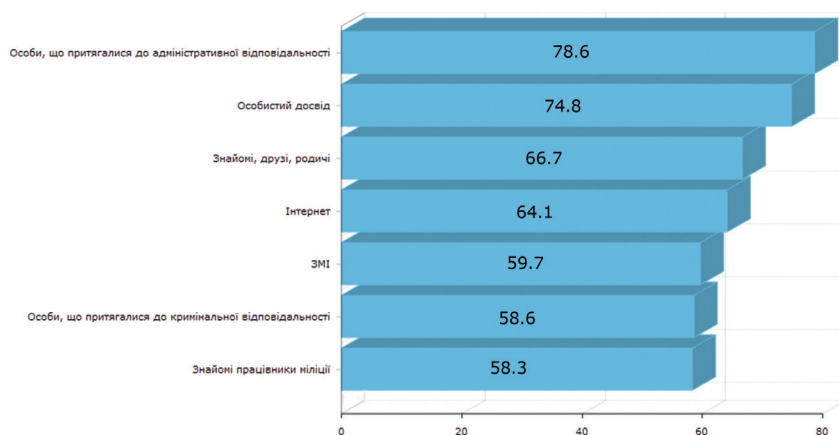

Рис. 1.1.5. Джерела інформації респондентів, які негативно оцінюють ефективність міліції (у % відповідей)

1.2. Оцінка масштабів незаконного насильства в органах внутрішніх справ України в 2014 році

Кирило Замніус, Марія Колоколова

Заперечування справжнього масштабу та системності незаконного насильства й тортур у міліції, концентрація лише на конкретних

випадках, пошук декількох винних і скарги на недостатнє фінансування – так виглядав підхід МВС до розв’язання проблеми в 2011 році. Частково саме ігнорування справжніх причин, що породжують порушення прав людини, призвело до спалаху насильства на Майдані та після нього. І хоча керівництво країною та міністерством змінилося, багато в чому підходи залишились незмінними – реформування тих аспектів діяльності, що впливають на масштаби насильства в міліції, досі не почалося; статистика щодо порушень, здійснюваних працівниками міліції, не відображає стан справ; порядок отримання заяв про порушення та процедура їх розслідування все ще непрозорі та неефективні. На це в першу чергу вказують статистичні дані МВС України, які є результатом роботи чинної системи розслідувань та покарань правопорушників у погонах (табл. 1.2.1). Як можна бачити, докорінних змін у статистиці протягом 2014 року не відбулося, за винятком більшої кількості кримінальних справ, порушених проти працівників міліції. Але, на жаль, дані статистики свідчать, що кількість тих, кого в результаті цих справ було засуджено, навпаки, зменшилась практично на третину.

Таблиця 1.2.1

Відомості про стан дисципліни та законності серед особового складу ОВС України протягом 2008–2014 рр.							
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Кількість кримінальних справ, порушених відносно працівників міліції	621	681	611	617	402	290	1338
Кількість прийнятих судових рішень	165	136	137	165	134	80	-
з них засуджено	62	59	69	83	65	66	3
у тому числі за:							

умисне вбивство	-	-	-	-	-	-	-
завдання тілесних ушкоджень	2	-	1	-	1	1	1
зґвалтування	-	-	1	-	-	-	-
хуліганство	1	-	1	-	-	-	-
зловживання владою	12	8	6	3	3	4	-
перевищення влади	5	2	7	7	2	4	2
Усього притягнуто до дисциплінарної відповідальності	55043	46664	48551	56931	54534	50908	34155

Порівнявши цифри, можна побачити, що Міністерство внутрішніх справ вирішує проблеми з незаконним насильством як і раніше – через притягнення працівників до дисциплінарної відповідальності або караючи в якийсь інший спосіб. Так, якщо кількість притягнутих до дисциплінарної відповідальності сягає десятків тисяч, то кількість тих, що понесли кримінальну відповідальність протягом 2014 року, не нараховує й півсотні. Зважаючи на всі події, що сталися в суспільстві протягом 2014 року, і те, яку участь у них брала саме міліція, доволі дивно виглядають статистичні дані про зниження кількості засуджених працівників та значне зниження кількості притягнутих до дисциплінарної відповідальності (на 33 %). Таку систему реагування на порушення прав людини, які здійснюють працівники міліції, навряд чи можна вважати ефективною. Саме тому й рівень довіри до тих цифр, які МВС пропонує для оцінювання масштабів незаконного насильства в органах внутрішніх справ, поки що невисокий. Крім того, система досі впливає й на кількість таких повідомлень – кожна жертва тортур або насильства повинна заявляти про це в міліцію або в прокуратуру (яка часто делегує розслідування міліції). Сенсу звертатися до того самого органу, співробітник якого порушив твої права, немає. Саме тому більшість потерпілих нікуди не звертаються, залишаючи реальний масштаб

насильства прихованим від статистики. Таким чином, методи збору та оцінювання статистики незаконного насильства в органах внутрішніх справ фактично залишились такими ж, як і раніше. Дані оцінюються, збираються та формуються самими ж правоохоронними органами й тому не можуть бути визнані достовірним джерелом інформації. З огляду на це соціологічне опитування залишається єдиним методом, що дозволяє вийти на реальні масштаби такого латентного явища, як незаконне насильство в міліції України. Узагалі, латентність незаконного насильства в міліції залишилась на тому самому рівні як й раніше, а в зоні проведення антитерористичної операції є набагато вищою, там розмова на цю тему може бути небезпечною. Тому, враховуючи напружену ситуацію в зоні АТО та розуміючи, що неможливо оцінити масштаб урагану, якщо перебуваєш у його епіцентрі, ми сконцентрувались лише на **оцінюванні масштабів незаконного насильства в тих регіонах, які не є охопленими військовими діями**. Водночас звернення до думки експертів, аналіз звітів міжнародних організацій та матеріалів ЗМІ дозволяє зробити висновок, що в зоні АТО ситуація набагато гірша. Сподіваємось, що після завершення військового протистояння ми матимемо можливість опитати з цього приводу жителів Луганської та Донецької областей.

Використовуючи моніторинговий характер нашого дослідження, ми традиційно оцінили кількість людей, що особисто стали жертвами незаконного насильства з боку працівників міліції протягом 2014 року. У результаті оцінки періоду 2004–2009 рр. нами було виявлено 105 таких випадків (3,5 %); у 2010 році – 34 випадки (2,1 %); у 2011 році – 78 (2,6 %). У 2015 році кількість виявлених випадків незаконного насильства з боку міліції становила 37 (1,3 %).

Більше половини громадян вважають, що застосування міліцією незаконного насильства, побиття, тортур, залякувань у масштабах країни тією чи іншою мірою поширені (51,2 %) (рис. 1.2.1). Близько третини не можуть визначитись із відповіддю на це запитання (31,3 %). Приблизно кожен шостий вважає, що міліція не застосо-

вує незаконне насильство у своїй роботі (17,7 %). Порівнюючи результати моніторингу з 2011 роком, можна помітити, що масштаби незаконного насильства зменшились. Зокрема, кількість тих, хто вказує на поширеність застосування працівниками міліції України незаконного насильства, зменшилась на 12 %. Водночас це сталося за рахунок збільшення частки тих, хто не може визначитися з відповіддю (+10 %), а кількість тих, хто переконаний, що міліція не застосовує незаконне насильство, збільшилась усього на 2,3 %.

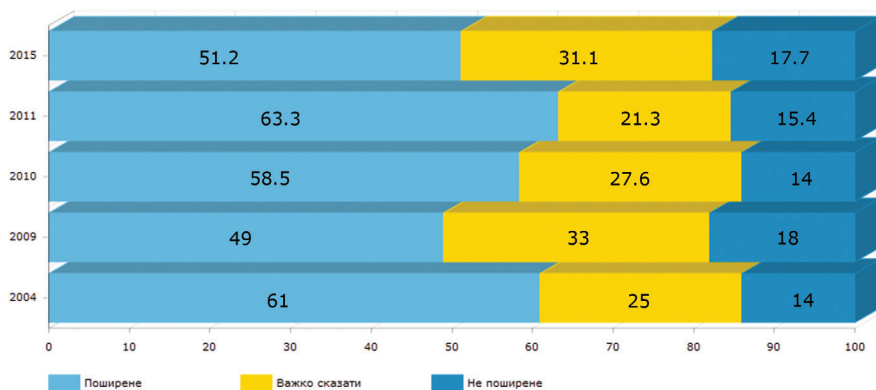

Рис. 1.2.1. Розподіл відповідей на запитання: «Наскільки, на Вашу думку, у наш час поширене застосування працівниками міліції України незаконного насильства (побиття, тортур)?» (у % до тих, хто відповів)

Трохи більш суперечливі цифри дає оцінювання поширеності масштабів незаконного насильства в місцевій міліції. Тут респондентам було ще важче дати однозначну відповідь, незважаючи на те, що мова йде про працівників, з якими вони могли безпосередньо стикатися і знати про їхню роботу більше, ніж про міліцію країни загалом. Тим не менше, 38,6 % респондентів вагаються з відповіддю щодо застосування чи незастосування місцевою міліцією незаконних методів роботи (рис. 1.2.2). 36,6 % вважають, що так чи інакше такі випадки трапляються, а 24,8 % переконані, що місцева міліція не застосовує незаконне насильство та катування.

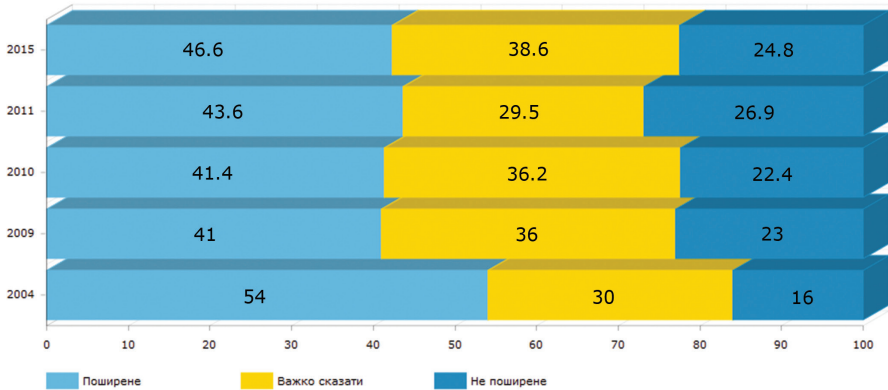

Рис. 1.2.2. Розподіл відповідей на запитання: «Наскільки, на Вашу думку, у наш час поширене застосування працівниками вашої місцевої міліції незаконного насильства (побиття, тортур)?» (у % до тих, хто відповів)

Найменш поширеним насильство в міліції у своїй області вважають мешканці Сумщини, а найбільш поширеним – мешканці Одещини (рис. 1.2.3).

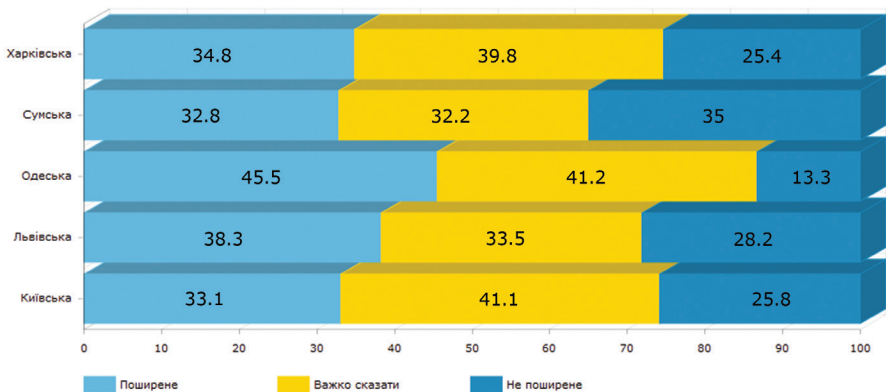

Рис. 1.2.3. Регіональний розподіл відповідей на запитання: «Наскільки, на Вашу думку, у наш час поширене застосування працівниками вашої місцевої міліції незаконного насильства (побиття, тортур)?» (у % до тих, хто відповів)

Дані дослідження спростовують поширене твердження працівників міліції про те, що негативний імідж правоохоронних органів

формують засоби масової інформації й люди, що притягалися до кримінальної відповідальності. Відповідно до результатів дослідження, респонденти говорять про поширеність незаконного насильства в міліції незалежно від того, звідки вони одержують інформацію про її діяльність. Так, серед людей, що спираються на свій особистий досвід під час оцінювання роботи міліції, 57,7 % зазначили, що незаконне насильство в її діяльності поширене. Такої самої точки зору дотримуються 60,0 % респондентів, які спираються на досвід друзів і знайомих. Трохи менше таких серед тих, хто судить про міліцію за матеріалами в ЗМІ (52,5 %). Особливо слід наголосити, що на поширеність незаконного насильства вказують 41,3 % респондентів, які одержують інформацію про її діяльність від знайомих, що працюють у міліції.

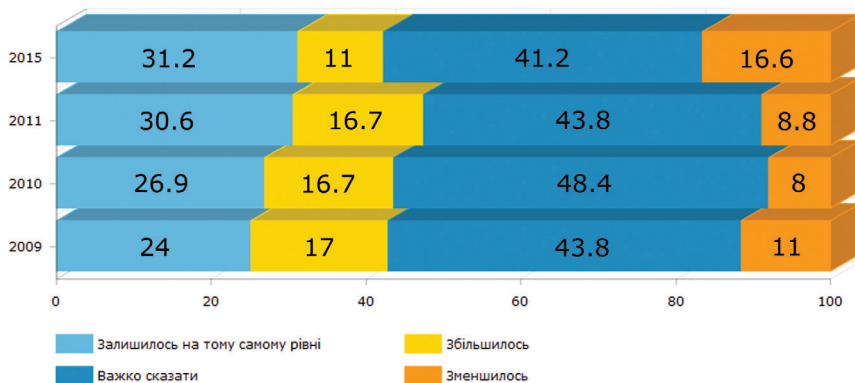

Рис. 1.2.4. Розподіл відповідей на запитання: «Наскільки змінилася ситуація з незаконним насильством у міліції протягом останніх 12 місяців?» (у % до тих, хто відповів)

Великій частині респондентів (41,2 %) було важко визначитись, наскільки змінилася ситуація з проявами незаконного насильства в міліції за останній рік (рис. 1.2.4). Приблизно кожен третій (31,2 %) вважає, що ситуація жодним чином не змінилася. Позитивним є той факт, що на тлі збереження частки тих, хто зазначає, що ситуація залишилася

на тому самому рівні, простежується чітка тенденція до збільшення кількості тих, хто вважає, що насильства в міліції поменшало (порівняно з 2010 та 2011 роками ця частка збільшилась удвічі). Проте казати про суттєві зрушення системи у бік прозорості, законності та підзвітності зарано, адже значна кількість громадян не може оцінити ситуацію або не відчуває жодних змін.

Відповіді на це запитання суттєво відрізняються за регіонами (табл. 1.2.2). Так, найбільші позитивні зміни відчули мешканці Львівської області (29,8 % – відповіді «значно» і «несуттєво зменшилась»), найбільше тих, хто не визначився із ситуацією, в Одеській області (66,1 %), що свідчить про недостатню прозорість роботи міліції, адже дві третини населення взагалі не знають, чи змінилися принципи її роботи і яким чином. У Київській області, порівняно з іншими областями, найбільша частка тих, хто вважає, що кількість випадків незаконного насильства збільшилась (14,4 %).

Таблиця 1.2.2

Регіональний розподіл відповідей на запитання: «Наскільки змінилася ситуація з незаконним насильством у міліції протягом останніх 12 місяців?» (у % до тих, хто відповів)					
	Київська	Львівська	Одеська	Сумська	Харківська
Зменшилась	16,3	29,8	8,1	19,0	11,2
Залишилась на тому самому рівні	33,3	36,7	18,0	29,3	35,7
Збільшилась	14,4	4,8	7,8	10,9	12,7
Важко відповісти	36,0	28,7	66,1	40,8	40,4
Усього	100	100	100	100	100

15 % респондентів зазначили, що бували в міліції в тому чи іншому статусі (табл. 1.2.3). Найчастіше вони були свідками (6,7 % від-

повідей), та 5,5 % були затримані міліцією у громадських місцях, на вулиці, в метро.

Таблиця 1.2.3

Досвід респондентів перебування в міліції в тому чи іншому статусі	
Чи були у Вашому житті такі факти?	% до відповідей
Перелічених фактів не було	83,5
Запрошення до відділку міліції як свідка	6,7
Затримання міліцією у громадських місцях, на вулиці, в метро	5,5
Доставляння (запрошення) до відділку міліції за підозрою у скоєнні злочину	1,7
Перебування в слідчому ізоляторі у ролі обвинувачуваного	1,4
Затримання і перебування в ізоляторі тимчасового тримання в ролі підозрюваного у скоєнні злочину	1,3
Затримання міліцією під час масових заходів	0,8
Затримання співробітниками міліції на блокпостах	0,7
Затримання та утримання в непередбачених для цього місцях	0,4
Відмовляюся відповідати	1,6
Усього відповідей	103,6

Серед опитаних протягом останніх 12 місяців жертвами умисного завдання працівниками міліції побиття, страждань чи тортур стали 1,3 % респондентів, або 37 осіб із загальної вибірки. Якісний аналіз цієї невеликої групи респондентів дозволяє констатувати, що більшість із них – це люди із середньою спеціальною освітою (21 особа), 7 із загальною середньою, 5 з вищою і по два з початковою та з науковим ступенем. Найбільше таких випадків трапилося в Київській області (21), по 5 в Одеській і в Харківській і по 3 випадки у Львівській та Сумській областях. Переважна більшість жертв незаконного насильства з боку міліції – чоловіки (32 респонденти), утім, і жінки не

застраховані від таких випадків (5 респондентів). Щодо вікового розподілу, то найбільш віктимною групою є люди 30–39 років (20 випадків) та молодь 20–29 років (9 випадків). Водночас 8 жертв насильства з боку міліції є представниками старших вікових груп 40–49, 50–59 та 60 років і старше.

Порівнюючи результати з дослідженням 2011 року, слід зазначити, що кількість жертв тортур та жорсткого поводження з боку міліції справді зменшилась. Кількість виявлених у вибірці випадків особистого зіткнення з незаконним насильством із боку працівників міліції в 2011 році становила 78 (2,6 %), а в 2015 році – 37 випадків (1,3 % від вибіркової сукупності).

Водночас треба зважати, що незаконне насильство в органах внутрішніх справ було й залишається вкрай латентним феноменом – більшість потерпілих не тільки не повідомляє про такі випадки, але й, як показав багаторічний досвід досліджень, навіть боїться говорити про це з інтерв'юерами. Саме тому ми доповнюємо картину даними про те, наскільки часто жертвами цього явища ставали друзі, близькі, знайомі опитаних. Ці дані не є остаточними, але вони дозволяють оцінювати тренди незаконного насильства в міліції. Так, у період 2009–2011 років тренд був висхідний – оцінюючи 2011 рік, 14,5 % опитаних повідомили про випадки незаконного насильства з боку працівників міліції стосовно їхніх родичів, знайомих. Загальна кількість виявлених випадків незаконного насильства в органах внутрішніх справ у 2011 році сягнула 512. Оцінювання явища в 2015 році показало спадний тренд. Так, загальна кількість виявлених у ході опитування випадків незаконного насильства в міліції сягнула 325. Про те, що вони особисто ставали жертвою, повідомили 37 людей, а ще 288 – про те, що незаконне насильство було застосовано щодо їхніх родичів, близьких.

Результати моніторингу 2015 року вказують на зниження кількості фактів побиття, завдання тілесних ушкоджень у ході затримання. Так, якщо при оцінюванні п'ятирічного періоду (2004–2009 рр.) було виявлено 49 випадків побиття на етапі затримання, в 2010 році – 16, в 2011 – 34, то в 2015 – 15. Ці самі тенденції підтверджуються в результаті додаткового оцінювання масштабів незаконного насильства в міліції, коли респонденти говорять про випадки, що мали місце з їхніми родичами, знайомими, друзями. Так, оцінювання випадків із близькими виявило, що в 2015 році працівники міліції набагато рідше вдавалися в ході затримання до побиття, надмірного застосування спецзасобів, а також тримали людей у непристосованих для цього місцях (табл. 1.2.4). Виявлені в 2015 році цифри значно менші за показники попередніх років, що дозволяє констатувати зменшення незаконного насильства в міліції на етапі затримання.

Таблиця 1.2.4

Порівняння відповідей респондентів на запитання: «Які види незаконного насильства й неналежного поводження було застосовано щодо Ваших родичів, знайомих, друзів у ході затримання?»				
	Період			
	2004–2009	2010	2011	2015
Побиття, завдання тілесних ушкоджень	321	160	237	135
Надмірне застосування спеціальних засобів (використання наручників протягом більше ніж 2 годин; завдання ударів гумовим кийком по голові, животу, у пах)	125	63	83	83
Тривале тримання в непристосованих для цього місцях (машинах, кабінетах, коридорах, підвалах)	107	60	101	53

Важливим показником, який демонструє зміну тенденції, є дані про те, скільки випадків незаконного насильства в ході розслідування траплялося із близькими респондентів протягом 2014 року (табл. 1.2.5).

Таблиця 1.2.5

Порівняння відповідей респондентів на запитання: «Які види незаконного насильства й неналежного поведіння було застосовано щодо Ваших родичів, знайомих, друзів у ході розслідування?»				
Вид насильства	Період			
	2004–2009	2010	2011	2015
Побиття, завдання тілесних ушкоджень	242	123	230	128
Знуцання, застосування тортур із використанням спеціальних засобів або прийомів	67	32	49	60

Отримані дані підтверджують сказане вище й демонструють зменшення масштабів застосування незаконного насильства на етапі розслідування. Масштаби заподіяння побоїв і тілесних ушкоджень на етапі розслідування зменшились суттєво навіть порівняно з 2010 роком, який сам, у свою чергу, демонстрував зниження.

Аналіз даних, отриманих у 2015 році, показує, що психічне насильство у вигляді погроз, шантажу, образ, принижень, погроз стосовно близьких залишається складником роботи міліції, але його масштаби зменшились (табл. 1.2.6). Так, у 2015 році ми виявили 14 випадків, коли жертвою шантажу ставав сам респондент, і 59 – коли жертвою був його друг, родич. Щодо кількості залякувань, погроз із боку працівників міліції, дослідження виявило 119 випадків (8 – стосовно респондента й 111 – стосовно близьких, родичів). Така сама тенденція й щодо випадків образ і поведіння, яке принижує людську гідність, – 182 випадки (9 – стосовно респондента й 173 – стосовно близьких, родичів).

Таблиця 1.2.6

Порівняння відповідей респондентів на запитання: «Які види психічного насильства було застосовано щодо Ваших родичів, знайомих, друзів у ході розслідування?»								
	2004–2009		2010		2011		2015	
	1	2	1	2	1	2	1	2
Шантаж	33	160	12	62	32	154	14	59
Залякування, погрози, зокрема й стосовно близьких	52	229	7	110	43	229	8	111
Образи, поводження, що принижує людську гідність	57	223	6	97	48	260	9	173

1 – стосовно респондента, 2 – стосовно близьких респондента

Для того щоб оцінити масштаб і динаміку незаконного насильства в міліції, ми проводимо розрахунок оцінної кількості потерпілих. Як і під час оцінювання минулих періодів, він виробляється за допомогою екстраполяції результатів дослідження на все доросле населення України. Для цього відсоток потерпілих від того чи іншого виду незаконного насильства в органах внутрішніх справ ми взяли від загальної кількості дорослого населення України. Цього року ми корегували дані, не враховуючи в оцінці АР Крим, Донецьку та Луганську області, але враховуючи кількість офіційно зареєстрованих повнолітніх внутрішніх переселенців із цих регіонів.

Таким чином, у ході дослідження ми отримали оцінні дані масштабів незаконного насильства в міліції по територіях, не охоплених війною

або окупацією (табл. 1.2.7–1.2.8). Ситуація в Донецькій та Луганській областях дуже відрізняється від України в цілому та не може бути адекватно оцінена до закінчення антитерористичної операції, а ситуація в АР Крим на момент дослідження не була підконтрольна українській владі, тож не підлягала оцінці.

У минулому моніторингу (2011) результати такої оцінки показали, що оцінна кількість жертв зростає і є дуже великою – до 980 000 осіб. Оцінна кількість жертв насильства в міліції за період березень 2014 – березень 2015 становить 409 080 осіб, що більш ніж удвічі менше, ніж за 2011 рік.

Таблиця 1.2.7

Оцінна кількість жертв незаконного фізичного насильства в міліції України в період 2004–2015 рр.		
Рік	Кількість жертв (%)	Оцінна кількість потерпілих
2004	2,73	1 026 616
2004–2009	3,50	1 319 500
2010	2,10	791 700
2011	2,60	980 200
2015	1,30	409 080

Таблиця 1.2.8

Оцінна кількість жертв побиття, завдання тілесних ушкоджень у ході затримання міліцією України в період 2004–2015 рр.		
Рік	Кількість жертв(%)	Оцінна кількість потерпілих
2004	2,73	1 026 616
2004–2009	1,6	604 433
2010	1,3	491 102
2011	1,6	604 433
2015	0,5	157 338

Слід зазначити, що оцінна кількість жертв побиття, завдання тілесних ушкоджень у ході розслідування суттєво зменшилась і в 2015 році становить приблизно 188 806 осіб (табл. 1.2.9).

Таблиця 1.2.9

Оцінна кількість жертв побиття, завдання тілесних ушкоджень у ході розслідування в міліції України в період 2004–2015 рр.		
Рік	Кількість жертв (%)	Оцінна кількість потерпілих
2004	0,94	355 293
2004–2009	1,3	491 102
2010	0,9	330 300
2011	0,8	293 600
2015	0,6	188 806

Ця сама позитивна тенденція відбилась на оцінній кількості осіб, що стали жертвами тортур у ході розслідування (табл. 1.2.10). Згідно з даними, отриманими в результаті дослідження, в 2011 році їхня кількість перевищувала 100 тис. У 2015 році кількість тих, проти кого було застосовано тортури в ході розслідування, зменшилась до 62 тис. Це також немало, але можна констатувати певне повторення ситуації 2010 року, коли кількість жертв тортур також суттєво зменшувалась.

Таблиця 1.2.10

Оцінна кількість жертв тортур у ході розслідування в міліції України в період 2004–2015 рр.		
Рік	Кількість жертв (%)	Оцінна кількість потерпілих
2004	0,25	93 498
2004–2009	0,3	113 331
2010	0,2	75 400
2011	0,3	113 331
2015	0,2	62 935

На жаль, фізичне насильство все ще підкріплюється або замінюється психічним. Шантаж, залякування, погрози жертві й родичам, образи, приниження присутні в роботі міліції (табл. 1.2.11).

Таблиця 1.2.11

Оцінна кількість жертв різних форм психічного насильства в міліції України в період 2004–2015 рр.			
Рік	Кількість жертв у % (оцінна кількість)		
	Шантаж	Залякування, погрози, зокрема й стосовно близьких	Поводження, що принижує людську гідність
2004	0,7 % (261 795)	1,29 % (486 191)	0,6 % (523 590)
2004–2009	1,1 % (415 547)	1,7 % (642 210)	1,9 % (717 764)
2010	0,6 % (226 200)	0,6 % (226 200)	0,3 % (113 100)
2011	1,1 % (415 547)	1,4 % (527 800)	1,6 % (603 200)
2015	0,4 % (125 870)	0,2 % (62 935)	0,3 % (94 403)

Зменшенню всіх видів незаконного насильства в міліції, на нашу думку, сприяло декілька факторів, які відзначили експерти в ході інтерв'ю та фокус-груп. Серед них виділяють три найбільш впливових.

1. Введення нового КПК

Протягом усього часу, що обговорювався новий кримінально-процесуальний кодекс, точились запеклі суперечки між його

прихильниками та противниками. Ключовим аргументом перших були гарантії дотримання прав людини, які він надавав у кримінальному процесі. МВС було активним опонентом, нарікаючи, що з новим КПК в міліції будуть «зв'язані руки». Згодом, коли дійшло до його реалізації, багато чого виявилось не таким прогресивним, як гадалось, але водночас експерти відзначають, що новий КПК має певний позитивний вплив на ситуацію з незаконним насильством у міліції в країні.

«Я все-таки встигла попрацювати за старим кодексом. Я побачила велику різницю. До прийняття нового КПК насильства було більше. І насильства було більше, і менше було позитивних розслідувань, коли людей виправдовували. Було більше обвинувальних вироків. А зараз набагато менше стало. Зараз уже йде на спад. Навіть слідчі кажуть: а навіщо нам бити? У нас же є КПК. Вони вже почали боятися. Усе-таки це оті позитивні зміни, які дав Кодекс: вони вже зупиняються. Тому що діє безкоштовна правова допомога, новий КПК. У них менше стало можливостей, і руки трохи стали зв'язані. Тому що вони знають, що якщо, боронь Боже, зараз приїде адвокат із центру і він побачить, що людина має явні тілесні ушкодження (я не кажу про приховані, про які ми не знаємо), то це буде скандал. Одразу викликають прокуратуру. Це скандал для слідчого, а тим більше для оперуповноваженого і всіх цих людей. Тому з цим, звичайно, тенденція пішла у бік зменшення. Так, є випадки. Але вони не такі явні, як були раніше».

Адвокати в першу чергу вбачають позитивний вплив нового КПК в тому, що він дещо врівноважив позиції міліції та сторони захисту – сьогодні працівник міліції набагато більше рішень не може прийняти самостійно та повинен отримати дозвіл судді. Крім того, він повинен тримати більш поінформованою сторону захисту відносно всіх змін у справі.

Дієвою нормою нового КПК виявились «неприпустимі докази», тобто докази, які суд може відхилити, якщо вони були зібрані незаконним шляхом.

«Щодо доказів дуже сильно змінилося. У старому КПК не було такого поняття, як [неприпустимі докази, – прим. авт.]. Тобто воно було таке, непряме. Що таке неприпустимі докази? Явно неприпустимі, ті, які з порушеннями. Зараз же можна всі докази, які були на досудовому розслідуванні зібрані з порушеннями, визнавати неприпустимими. Це дуже важливий фактор, який, в принципі, веде до того, що людині можна винести виправдувальний висновок. У тому числі й насильство. Ці пункти там передбачені».

Те, що явка з повинною втратила юридичну силу, доволі часто впливає на роботу працівників міліції, які зараз ризикують програти в суді справу, яка побудована на показах, отриманих завдяки насильству або тортурам. Адвокати відзначають, що «явка з повинною», навіть втративши юридичну силу, є доволі дієвим аспектом, що допомагає працівникам міліції та прокуратури обґрунтувати позицію обвинувачення в суді. Система та розуміння кримінального процесу, які відбудовувались десятиріччями, не можуть бути змінені протягом декількох років.

«Я вам розповім. Я в четвер була на засіданні, де досліджували матеріали кримінального провадження, і виринає гарний папірець з назвою – явка з повинною. Це був шедевр, я підскочила, попросила його озвучити, дозволити всім подивитися. Там немає дати. Там його почерк, безумовно, ми так усі подивилися, всі усміхнулись. Суддя потім каже: «Ви мені вибачте». Прокурор потім запитує: «А навіщо це відбиралося?» Запитання в суду одразу ж. Поки суди не припинять боятися сокири над головою, нікуди далі. Так, він обурений, так, він здивований, приємно, мабуть. Я сміялася, давно, звісно, явки з повинною не бачила. Усе одно в судді стереотип залишився».

«Зменшилась вага допитів на слідстві. Якщо раніше суддя більш прихильно ставився до тих свідчень, які були отримані протягом слідства, а відмову чи зміну свідчень вважав стратегією захисту, то сьогодні суд повинен отримати свідчення сам, протягом допитів у засіданнях».

«Менше стало явних якихось порушень, а от прихованих, припустимо, агресії або завдання якихось тілесних ушкоджень, які не залишають синців – це теж тортури – це й зараз є. Тобто вони наявні, але вже не в такому очевидному вигляді, як це було раніше – агресія, тортури, тілесні ушкодження – менше стало, набагато менше. Але ще деякі люди скаржаться».

Водночас багато хто з експертів відзначає, що позитивні надбання, які з'явились з прийняттям нового КПК, протягом 2014 року почали слабшати. Це пов'язано із ситуацією в країні, великою кількістю справ «по сепаратистах» та загальною лінією МВС на підвищення безпеки. Саме по цих справах адвокати часто стикаються і з насильством, і з процесуальними порушеннями, і навіть із різними видами тиску на суди, що робить норми КПК неважливими.

«Коли був переламний момент у справі, юридично це було правильне рішення. Його підтримав апеляційний суд. Що робить пан Аваков? Він пише пункт «Дисциплінарне провадження». На суддю місцевого суду, на суддів апеляційного суду. Ті відкривають дисциплінарне провадження, а потім думають. Тобто реально є тиск на суд. Змінили запобіжний захід – прокуратура написала подання. Офіційно це пролунало не з боку прокуратури. А прокуратура підлаштувала – потерпілі написали заяву, що суддя необґрунтовано випустив людину з-під варті».

Це показує, наскільки нестійким є прогрес, досягнутий у протидії насильству та порушенням прав людини, і як легко ситуація може бути повернута назад, але вже не проти певної групи, а проти всіх громадян.

«Я спілкуюся практично з усіма адвокатами, які працюють по безкоштовній правовій допомозі, і їхня думка протягом саме останнього року – КПК не працює практично зовсім. Ось коли його тільки було прийнято, коли почали працювати, він справді працював, адвокатам було набагато легше. Зараз це не працює.

За словами адвокатів, опускаються руки. І все списується на революційну необхідність або на війну, на якісь там рухи сепаратистські. Навіть по найбільш нерезонансних справах».

2. Створення нової, більш дієвої системи надання безоплатної правової допомоги

Одним із найважливіших факторів, що сприяв незаконному насильству в діяльності органів внутрішніх справ, була застаріла система надання безоплатної правової допомоги в країні. Вона сприяла у першу чергу порушенням законності під час здійснення й оформлення затримань, створював додаткові можливості заважати затриманим поінформувати третю сторону про факт затримання й бути оглянутим лікарем. Правильно й вчасно оформлене, законне затримання практично не залишає можливості застосовувати незаконне насильство, тому що гарантує своєчасне інформування родичів про факт, місце й час затримання; зобов'язує надати медичну й правову допомогу. З іншого боку, затримання, проведене без своєчасного оформлення протоколу, вже є незаконним. Зате це дозволяє не надавати правових гарантій затриманому й обґрунтовувати законність затримання загалом. Усе це було дуже поширеним до 2012 року, бо не діяла система оповіщення адвокатів; затриманих не оформлювали належним чином, не роз'яснювали їхні права під час затримань або допитів. Неefективна система оцінки діяльності адвоката, що надавав безоплатну правову допомогу, фактично демотивувала його, тому знайти того, хто погодився б на цю працю, було дуже важко. Суди знали про ситуацію та часто заплющували очі на відсутність захисника в суді, залишаючи людину вічна-віч із системою.

Але ситуація почала потроху змінюватись у 2012 році, коли Президентом України було видано Указ «Про внесення змін та визнання

такими, що втратили чинність, деяких указів Президента України» № 374/2012⁷, у якому прийнято рішення та надано відповідні доручення Кабінету Міністрів України щодо утворення Координаційного центру з надання правової допомоги, а Кабінетом Міністрів України було схвалено постанову № 504 «Про утворення Координаційного центру з надання правової допомоги та ліквідацію Центру правової реформи і законопроектних робіт при Міністерстві юстиції»⁸. Модель безоплатної правової допомоги, що була запроваджена в 2012 році, утворила мережу територіальних центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги. Кожен орган, який уповноважений здійснювати затримання за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення, та органи, що здійснюють адміністративне затримання; службові особи, уповноважені здійснювати досудове розслідування; прокурори, слідчі судді та суди тепер повинні невідкладно інформувати центри надання безоплатної правової допомоги про те, що є затриманий та має бути наданий адвокат. Центри обробляють інформацію та цілодобово надають відібраних за спеціальним конкурсом адвокатів, що цілодобово надають правові послуги затриманим.

Статистика роботи центрів надання безоплатної правової допомоги вражає. Так, з 1 січня по 31 грудня 2014 року центрами з надання безоплатної вторинної правової допомоги видано 65 979 доручень адвокатам, у тому числі 17 671 – для надання безоплатної вторинної правової допомоги особам, затриманим за підозрою у вчиненні злочину; 38 053 – для здійснення захисту за призначенням; 1 860 – для надання безоплатної вторинної правової допомоги особам, до яких застосовано адміністративний арешт; 5 751 – для надання безоплатної вторинної правової допомоги особам, до яких застосовано адміністративне затримання; 2 644 – для участі у

---

7. http://legalaid.gov.ua/images/legislation/Decree_01-06-2012_legal_aid_development.pdf

8. http://legalaid.gov.ua/images/legislation/2012_06_06_Resolution_KMU_504.pdf

проведенні окремих процесуальних дій. Частка відмов від адвоката осіб, які мають право на отримання безоплатної правової допомоги, у 2014 році становила 4 %.

Опитування експертів дозволяє констатувати, що після реформування системи безоплатної правової допомоги поширеність незаконного насильства в міліції почала поступово зменшуватись. Після роботи, яку було проведено Міністерством юстиції та регіональними центрами надання безоплатної правової допомоги, міліція дійсно покращила своєчасність інформування про затримання особи, що гарантувало багатьом затриманим по всій країні дотримання їхнього права на безоплатну правову допомогу та стало певним запобіжником від насильства.

Водночас міліція доволі часто все ще використовує такі «трюки», як оформлення затримання та інформування бюро безоплатної правової допомоги із запізненням; погрози або вмовляння затриманого відмовитись від адвоката, якого надає бюро; пропонування свого «міліцейського» адвоката, який працює проти інтересів клієнта. Наявність саме цих практик, у свою чергу, сприяє існуванню незаконного насильства в міліції.

3. Післямайданні побоювання резонансу незаконних дій

Багато хто з експертів назвав саме цей фактор як такий, що найбільше вплинув на зменшення масштабів незаконного насильства в міліції. Після Майдану система не змінилась, але змінились самі українці. Сьогодні Україна набрала критичну масу людей, які не готові змиритися з міліцейською брутальністю та готові відкрито виступити на захист своїх прав. Розвиток громадянського суспільства (яке в багатьох ситуаціях фактично замінило державні

органи), розвиток незалежних ЗМІ; увага суспільства до дій міліції; конфлікт на сході, поява людей із бойовим досвідом – все це стало певною противагою, яка частково замінює відсутність такої в системі кримінальної юстиції. Якщо раніше працівник міліції мав змогу застосувати незаконне насильство, коли він забажає, та бути впевненим, що залишиться безкарним, то сьогодні йому треба все зважити, бо результати його дій можуть призвести до непередбачуваних наслідків як для нього, так і для його керівництва.

Але, на жаль, перелічені фактори та дані дослідження не варто сприймати занадто оптимістично. По-перше, в країні йдуть бойові дії, що не дають можливості оцінити рівень насильства на певних територіях. Це буде зроблено, тільки коли гарячий конфлікт завершиться та почнеться відбудова регіонів. По-друге, період зменшення насильства в міліції в Україні вже був – за часів, коли міністром внутрішніх справ був Ю. Луценко. Хоча правам людини в той час приділялась значна увага, але системних змін у роботі міліції так і не відбулось – фактично ключові фактори, що склали стару систему, залишилися незмінними. Тому всі позитивні ініціативи тих часів, що були пов'язані з громадським контролем, були легко зведені нанівець його наступником А. Могильовим, і масштаби незаконного насильства в міліції протягом року відновилися. Ситуація, яка склалась в МВС сьогодні, багато в чому нагадує ті часи: є багато декларацій, є певні рухи в напрямку демократизації міліції, але поки що в міліції не створено механізмів, що врівноважать систему; не відбулося докорінних змін, що стануть незворотними для неї. Тільки після цього суспільство може бути впевненим, що тренди на зменшення незаконного насильства в міліції збережуться за іншого міністра внутрішніх справ або іншого Президента.

1.3. Оцінка побоювань незаконного насильства в міліції

Кирило Замніус

У грудні 2014 року двоє працівників Шевченківського РВ УМВС України в Чернівецькій області разом з іншими особами жорстоко побили чоловіка. Про це повідомили у прокуратурі. За заявою потерпілого, побиття відбувалося у м. Заліщики в приміщенні телемайстерні. В основному удари припали на голову та тулуб.

15 квітня 2015 року працівники Суворівського РВВС Херсона під час відпочинку в нічному клубі «Его» жорстоко побили 44-річного чоловіка та власника нічного клубу, який намагався їм завадити.

11 травня 2015 року працівники міліції Дергачівського району Харківської області вирішили налякати неповнолітніх і закрили їх у гаражі. Діти зателефонували своїм батькам, а коли ті приїхали до них на допомогу, дільничний та двоє працівників кримінального розшуку почали бити батьків. Побиття тривало, навіть коли жертви вже лежали на землі.

Хоча кількість повідомлень у ЗМІ та соціальних мережах про відверте насильство працівників міліції останнім часом дещо зменшилась, це не означає, що воно зникло або змінилося. Наведені вище випадки продовжують підтверджувати думку населення та експертів про те, що об'єктом насильства з боку працівників міліції все ще може стати практично кожний. Хоча дехто вважає, що найбільший ризик для цього у злочинців, але, на жаль, це не так. Потенційний ризик все ще існує для кожного, що позбавляє людину можливості вибудувати яку-небудь стратегію поведінки, для того щоб убезпечити себе від імовірності зіштовхнутися з побиттям і тортурами. Крім того, це підтримує постійну недовіру, побоювання й страх стосовно працівників органів внутрішніх справ.

Ставлення українців до небезпеки стати жертвою незаконного насильства в міліції підтверджується результатами дослідження. Так, тільки 1,4 % вважають, що це нікому не загрожує. Цей показник поступово із року в рік знижується. Для порівняння – в 2009 році цієї думки дотримувалися 2,5 % респондентів, у 2010 році – 1,8 %.

Більшість опитаних все ще дотримуються думки, що від насильства в міліції не застрахований ніхто. Але цей показник також поступово зменшується кілька років. Так, у 2009 році 61,6 % опитаних вважали, що потенційною жертвою міліцейського свавілля може стати кожен. У 2010 році їхня кількість зросла до 66,1 %, але з 2011 року почала поступово знижуватись (60,7 %), і в 2015 році становила 55,5 % опитаних.

Картина думок українців про те, хто саме більше за інших ризикує стати жертвою насильства в міліції, практично не змінилась протягом 4 років. Так, більшість, як і раніше, вважають, що жертвою може стати кожен. До групи ризику також у першу чергу відносять тих, хто ображає міліціонерів (22,5 % опитаних), або тих, хто скоїв будь-який злочин (21,6 %). Таким чином, як і раніше, небезпека стати жертвою незаконного насильства в міліції залишається високою для всіх, хто так чи інакше опинився у сфері уваги міліції.

Таблиця 1.3.1

Оцінка респондентами віктимності представників різних груп (у %)				
Кому варто побоюватися катувань або жорстокого поводження в міліції?	2009	2010	2011	2015
Тільки професійним злочинцям, рецидивістам	13,2	12,4	13,5	16,3
Будь-якій людині, що скоїла злочин	16,9	13,9	21,6	21,6
Безхатченкам, п'яницям, бродягам	12,2	9,8	16,7	15,1
Неповнолітнім	4,5	5,0	7,9	4,6
Тим, хто провокує, ображає працівників міліції	16,8	20,8	27,8	22,5
Підозрюваним у скоєнні тяжкого злочину	10,8	11,8	15,5	15,1

Будь-якому підозрюваному	12,0	13,1	19,5	17,3
Іноземцям	1,6	1,8	2,1	-
Учасникам масових заходів	-	-	-	8,6
Підозрюваним у сепаратизмі	-	-	-	9,6
Громадським активістам	-	-	-	4,8
Бідним людям	9,7	7,0	14,3	9,1
Жителям населених пунктів Донецької та Луганської областей	-	-	-	2,5
Представникам національних меншин	-	-	-	3,2
Громадянам Росії	-	-	-	2,1
Від цього не застрахований ніхто	61,6	66,1	60,7	55,5
Це не загрожує нікому	2,5	1,8	1,5	1,4

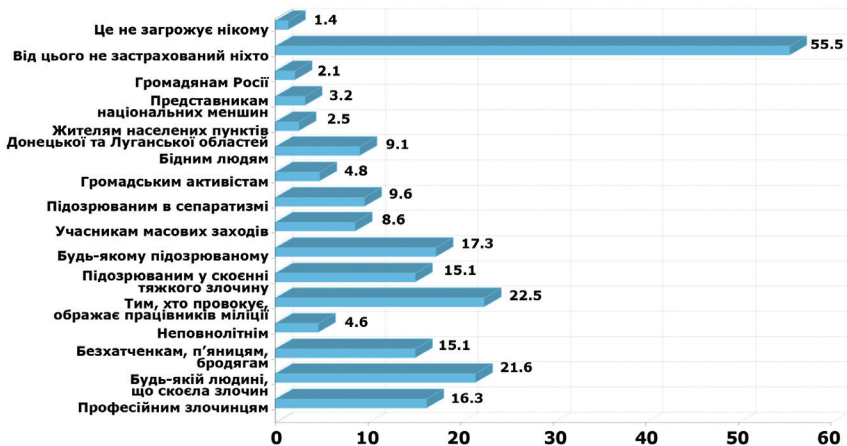

Рис. 1.3.1. Порівняння того, кому загрожує насильство в міліції (дані 2015 року, у %)

Наведений нижче порівняльний рейтинг різних категорій осіб, які потенційно могли б викликати агресію з боку працівників органів внутрішніх справ, протягом 2015 року зазнав певних змін (табл. 1.3.2). Як і раніше, на найбільший ризик стати жертвою наражаються ті, хто вступив у суперечку, ображав або провокував працівників міліції, і ті, хто скоїв злочин.

Але ситуація в країні суттєво змінилась протягом останнього року. Саме тому «будь-якого підозрюваного» в ризиках потіснили підозрювані в сепаратизмі особи, які, хоча й з'явилися цього року, але відразу увійшли до трійки потенційних жертв незаконного насильства.

Таблиця 1.3.2

Рейтинг вітимності представників різних груп				
Категорія	2009	2010	2011	2015
Тільки професійним злочинцям, рецидивістам	3	4	7	4
Будь-якій людині, що скоїла злочин	1	2	2	2
Безхатченкам, п'яницям, бродягам	4	6	4	5
Неповнолітнім	8	8	8	10
Тим, хто провокує, ображає працівників міліції	2	1	1	1
Підозрюваним у скоєнні тяжкого злочину	6	5	5	5
Будь-якому підозрюваному	5	3	3	8
Бідним людям	7	7	6	6
Учасникам масових заходів	-	-	-	9
Підозрюваним у сепаратизмі	-	-	-	3
Громадським активістам	-	-	-	12
Жителям населених пунктів Донецької та Луганської областей	-	-	-	11
Представникам національних меншин	-	-	-	13
Громадянам Росії	-	-	-	7

Можна відзначити, що будь-який досвід спілкування з міліцією – у статусі доставленого, підозрюваного або свідка – тільки утворює респондентів у думці, що від насильства ніхто не застрахований. Так, якщо загалом 55,5 % опитаних зазначили, що від незаконного насильства не застрахований ніхто, то серед тих, хто доставлявся міліцією у статусі підозрюваного, таких 73,5 % (табл. 1.3.3). Серед

тих, хто був доставленим, так вважають 78,3 %, запрошеним як свідок – 56,7 %, перебував в ІТТ – 60,0 %, був у СІЗО – 57,6 %.

Окремо слід відзначити, що кожен другий, хто був затриманий під час проведення масових заходів, погодився з думкою, що від насильства в міліції не застрахований ніхто. Дещо менше (42,9 %) таких серед тих, кого затримували на блокпостах або утримували в непристосованих для цього місцях.

Таблиця 1.3.3

Оцінка ризику стати жертвою насильства респондентами, які перебували в міліції у різних статусах (у %)		
Статус респондента	Від насильства не застрахований ніхто	Насильство не загрожує нікому
Перебування в слідчому ізоляторі в статусі обвинувачуваного	57,6	-
Перебування в ізоляторі тимчасового тримання в статусі обвинувачуваного	60,0	-
Запрошення (доставляння) до відділку міліції як свідка	56,7	3,0
Доставляння до відділку міліції за підозрою в скоєнні злочину	73,5	-
Затримання міліцією в громадських місцях, на вулиці, у метро	67,0	0,9
Затримання міліцією під час масових заходів	50,0	-
Затримання міліцією на блокпостах	42,9	-
Утримування міліцією в непристосованих місцях	42,9	-
Масив загалом	55,5	1,4

1.4. Допомога жертвам незаконного насильства

Світлана Щербань

На поширеність тортур впливає такий фактор, як ефективність чинної системи допомоги в таких випадках. Однак ця ефективність у першу чергу залежить від того, як її сприймають пересічні громадяни. Звертатися по допомогу у випадку фактів побиття, психічного насильства, тортур чи ні, до кого звертатися, які це матиме наслідки – ось питання, які передусім ставить собі жертва та її родичі.

Експертна оцінка, проведена в період моніторингових досліджень 2004–2015 рр., на жаль, свідчить, що чинна система розслідування випадків незаконного насильства в міліції продовжує бути неефективною. Відповідно, відсутні й такі види допомоги, як судовий захист та медичне забезпечення в разі потреби. У підсумку можна відзначити, що вся система реєстрації й розслідування таких випадків спрямована на їх приховування. Наслідком цього є те, що частина опитаних відмовляються навіть від спроби відстояти свої права й права своїх близьких і звертатися будь-куди в разі незаконного насильства в міліції. Поступове зниження кількості таких респондентів у минулі роки (з 20 % в 2009 році до 15,8 % у 2011 році), на жаль, призупинилося у 2015 році. На сьогодні нікуди не планують звертатися 18,3 % опитаних (табл. 1.4.1).

Що стосується активних дій на захист своїх прав, то розподіл основних державних органів, куди звертаються по допомогу, залишається незмінним. До прокуратури, як до органу, що володіє найбільшими повноваженнями і, відповідно, є потенційно найбільш ефективним, респонденти звернулися б у 41,2 % випадків. Як менш ефективні розглядаються вищі інстанції в міліції (31,0 %). Порівняно з іншими роками зменшилася кількість осіб, що припускають звернення по допомогу до

правозахисних організацій (16,8 %) і адвоката (24,4 %), натомість дещо зріс авторитет ЗМІ (17,4 %). В останню чергу по допомогу звернулися би до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини (3,6 %) та міжнародних організацій (ООН, ОБСЄ, Червоний Хрест тощо) (3,5 %).

Таблиця 1.4.1

Розподіл відповідей респондентів на запитання: «У випадку застосування незаконного насильства, тортур або жорстокого поводження проти Вас або Ваших близьких чи будете Ви звертатися по допомогу?» (у % до відповідей)				
	2009	2010	2011	2015
Ні, не буду нікуди звертатися	20,0	16,0	15,8	18,3
Так, до прокуратури	38,8	43,0	41,4	41,2
Так, до вищих органів міліції	23,7	32,0	31,0	27,1
Так, до адвоката	24,0	23,0	31,0	24,4
Так, до ЗМІ	12,7	15,0	14,1	17,4
Так, до правозахисних організацій	23,7	25,0	18,4	16,8
Так, до СБУ	6,0	9,0	6,7	7,2
Так, до Уповноваженого ВРУ з прав людини	-	-	-	3,6
Так, до міжнародних організацій (ООН, ОБСЄ тощо)	-	-	-	3,5

1.5. Толерантність суспільства до незаконного насильства в органах внутрішніх справ

Кирило Замніус

Порівняльний аналіз даних досліджень за 2004–2015 роки показує, що нетерпимість населення України до випадків застосування тортур

або іншого жорстокого поводження в міліції протягом останнього десятиріччя зростає та залишається високою. Так, у 2015 році 76,8 % респондентів зазначили, що протизаконне насильство за жодних умов не може застосовуватись у діяльності органів внутрішніх справ. З іншого боку, серед опитаних 15,6 % вважають тортури та незаконне насильство можливими «тільки в крайніх випадках», 3,2 % допускають це «тільки стосовно певних груп і категорій людей», а ще 1,4 % взагалі впевнені в тому, що «без цього робота міліції неможлива» (рис. 1.5.1). Таким чином, 23,2 % опитаних (що на 1,2 % більше, ніж у 2011 році, й на 24,8 % менше, ніж у 2004 році) так чи інакше допускають можливість, а в деяких випадках і необхідність, застосування до підозрюваних незаконних методів дізнання. Дані дослідження яскраво заперечують тезу, що суспільство поступово радикалізується та готове виправдати крайнощі та жорстокість.

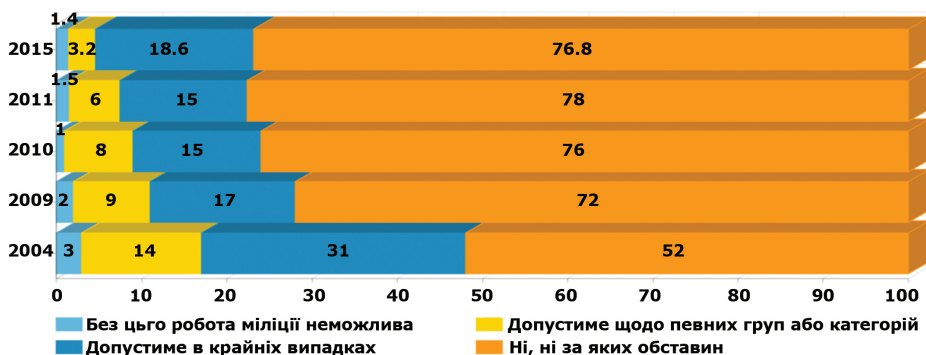

Рис. 1.5.1. Порівняльний розподіл відповідей населення на запитання: «Чи допустиме застосування співробітниками міліції побиття і тортури із метою розкриття або розслідування злочинів?» (у %)

Цікаво, що в регіонах відповіді на це запитання варіюються й тенденції відповідей певним чином змінилися з 2011 року. Так, якщо тоді найбільший рівень неприйняття можливості застосування незаконного насильства в діях міліції було зафіксовано в Київській області (83,0 %), то в 2015 році він знизився до 69,6 %. Сьогодні найбільша кількість тих, хто не толерує незаконне насильство в міліції, на Харківщині (82,2 %) (рис. 1.5.2).

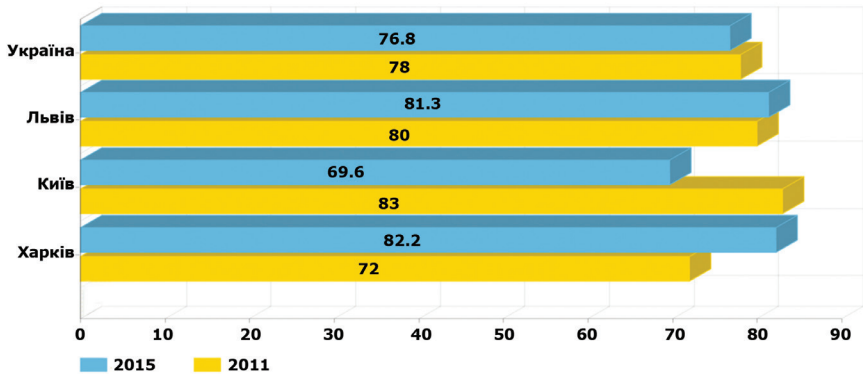

Рис. 1.5.2. Порівняльний розподіл кількості респондентів, що категорично проти застосування співробітниками міліції побиття і тортур із метою розкриття або розслідування злочинів (%)

Також багато респондентів, що не вважають допустимим насильство в міліції, на Сумщині (81,9 %) та Львівщині (81,3 %). На рис. 1.5.3 наведено результати порівняльного розподілу відповідей респондентів за всіма областями опитування у 2015 році.

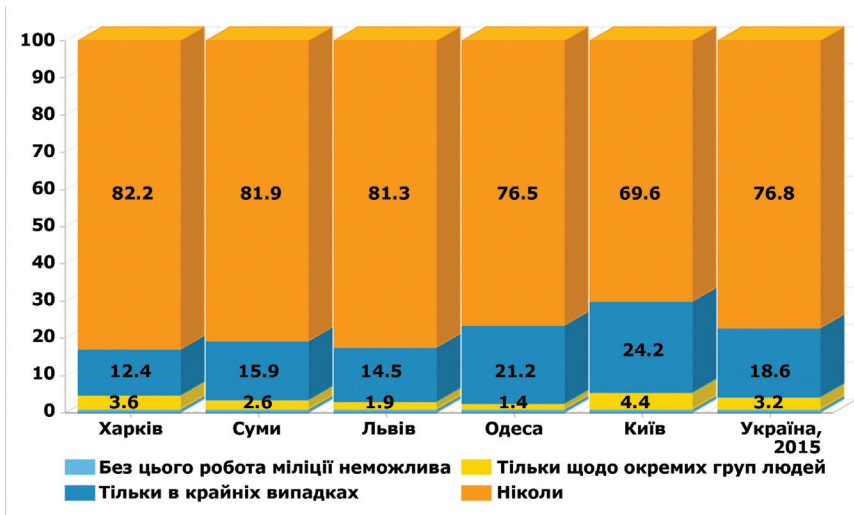

Рис. 1.5.3. Порівняльний розподіл відповідей населення на запитання: «Чи допустиме застосування співробітниками міліції побиття і тортур із метою розкриття або розслідування злочинів?» за регіонами опитування (%)

Тим респондентам, які все-таки допускають застосування проти-законного насильства, було поставлено запитання: «У яких випадках, на Ваш погляд, допустиме застосування побиття, знущань або тортур у роботі міліції?». Розподіл відповідей респондентів із числа населення за всі роки досліджень наведено в табл. 1.5.1. Причому для кожної з категорій було підраховано індекс допустимості протизаконного насильства (І доп.). Варіантам відповідей були приписані значення «Так, допустиме» – 3; «Швидше допустиме» – 2; «Швидше не допустиме» – 1; «Ні, не допустиме» – 0. Індекс розраховувався як сума добутків значень варіантів відповіді на кількість респондентів, що дали таку відповідь, поділена на загальну кількість тих, хто відповів на запитання. Таким чином, індекс може змінюватися від 3 (усі респонденти допускають застосування протизаконного насильства із цією метою) до 0 (усі респонденти вважають недопустимим застосування протизаконного насильства із цією метою). Тут потрібно підкреслити, що позиція «швидше не допустиме» хоча й указує на схильність респондента до заперечення насильства в міліції, але все-таки допускає мінімальну можливість його застосування, тому враховується як ступінь допустимості.

Таблиця 1.5.1

Результати відповідей населення на запитання про допустимість застосування побиття, знущань або тортур у роботі міліції (у вигляді Індексу допустимості І_{доп.})					
	І _{доп.} 2004 рік	І _{доп.} 2009 рік	І _{доп.} 2010 рік	І _{доп.} 2011 рік	І _{доп.} 2015 рік
1. Для розкриття особливо тяжких злочинів (убивств, зґвалтувань, злочинів проти дітей, викрадень та ін.)	2,3	2,2	2,2	2,3	1,9
2. Як покарання й помста ґвалтівникам, убивцям	2	2	1,5	1,5	1,1

3. Коли без цього неможливо довести провину	0,8	0,8	0,8	0,6	0,5
4. Коли злочинця піймали «на гарячому» і зрозуміло, що він винний	1,4	1,4	1,5	1,2	0,9
5. Для швидкого розкриття злочинів	0,8	0,5	0,6	0,4	0,4
6. Для поліпшення показників розкриваності	0,6	0,2	0,4	0,2	0,3
7. Як тимчасове явище в боротьбі зі злочинністю	0,7	0,4	0,5	0,5	0,4
8. Як тимчасове явище під час бойових дій					0,4
9. Для запобігання терористичному акту					1,6
10. Для припинення злочинної діяльності осіб, схильних до скоєння злочинів	0,8	1,2	0,9	0,7	0,8
11. Під час роботи з винними у сепаратизмі та учасниками бойових дій проти України					1,0
12. Для підтримання порядку в ізоляторі тимчасового тримання	0,8	0,9	0,9	0,6	0,3

Порівнюючи індекси допустимості, які розраховані за відповідями населення в 2004–2015 роках (рис. 1.5.4), можна зробити такі висновки.

Найбільш припустимими, виправданими випадками є:

1. застосування протизаконного насильства для розкриття особливо тяжких злочинів (таких як убивство, зґвалтування, злочин проти дітей, викрадення та інше);
2. покарання й помста гвалтівникам, убивцям.

Також високий індекс допустимості тортур та насильства у випад-

ках, які були введені нами до шкали цього року – «для запобігання терористичному акту» та «під час роботи з винними в сепаратизмі та учасниками бойових дій проти України». Це нові ризики, але вони настільки бентежать громадян, що вони навіть готові виправдовувати тортури та насильство. Слід відзначити, що поступово почав знижуватися відсоток респондентів, що підтримали б насильство у випадку, коли «злочинця піймали «на гарячому» і очевидно, що він винен».

Мінімальні індекси виправдання, як і раніше, залишаються відносно:

1. поліпшення показників розкриваності;
2. нерегулярних випадків незаконного насильства як тимчасового явища;
3. засобів швидкого розкриття злочинів.

На жаль, ці дані чітко вказують, що за різними мотивами частина населення тією чи іншою мірою все ще виправдовує застосування побиття, знущань або тортур у роботі міліції.

1.6. Причини тортур та незаконного насильства в ОВС України і шляхи вирішення проблеми

Світлана Щербань

Важливим завданням дослідження було виявити думку населення щодо головних причин тортур та насильства з боку працівників органів внутрішніх справ. Серед факторів застосування міліцією побиття, знущань і тортур у своїй роботі громадяни визнали, як і в минулі роки проведення досліджень (2009, 2010, 2011 роки), передусім:

- 1) безкарність співробітників міліції, які застосовують незаконні методи в роботі (41 %);
- 2) поганий добір кадрів, унаслідок чого до міліції потрапляють люди із садистськими нахилами (40 %);
- 3) невисокий професійний і культурний рівень співробітників міліції (37 %) (рис. 1.6.1).

Порівнюючи думки населення в різні роки, слід відзначити таж кож зростання впевненості громадян у тому, що застосування насильства є усталеною традицією в роботі міліції – ця причина зазначається у кожній четвертій відповіді (24 % відповідей). Частота називання інших причин тортур та жорстокого поводження з боку працівників ОВС трохи зменшилася, передусім у зв'язку з появою нових альтернатив: «відсутність ефективної адвокатури, правової допомоги» (7 %) та «війна в країні» (4 %). Разом з тим, останні причини є й найменш поширеними серед відповідей респондентів.

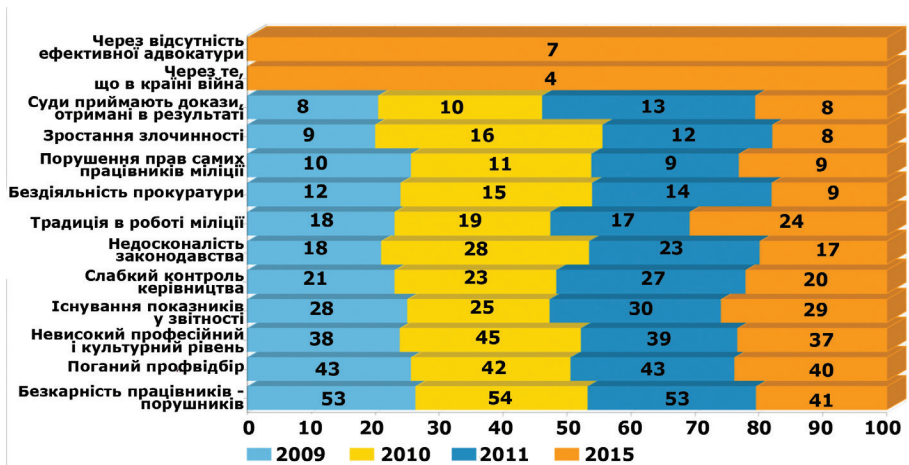

Рис. 1.6.1 Думка населення про основні причини протизаконного фізичного й психічного насильства (у % до відповідей)

Думку населення частково підтверджують і експертні інтерв'ю. За словами адвокатів, часто застосування насильства та тортур зумовлене низькою кваліфікацією міліціонерів, невідповідним рівнем розвитку і доступності методів слідства та розкриття злочинів, а також безкарністю за незаконні дії і круговою порукою в правоохоронних органах.

«Безграмотність слідчих. Безграмотність, у першу чергу. Я весь час кажу – ось навіть зараз по новому КПК, і судді бувають такі, що просто розмовляють не як суддя, а як люди. Кажу: давайте вже будемо вчити слідчих, прокурорів. Нехай він тричі злочинець, ми знаємо, що злочинець. Доказів немає – все, відпустили, закрили. Виправдати. І тоді вони будуть думати. А так вони швиденько зляпали всі ці справи. І у нас все одно, як би там не було, якщо слідчий це все інкримінував, прокурор обов'язково підтримав і суддя обов'язково підтримав. Це не припинилося; як правило, воно так і залишилося».

«Немає інструментів, і взагалі, криміналістика зараз в Україні не розвивається. Вони не знають, яким чином вони мають шукати. Вони працюють старими дідівськими методами. Прийшли, помазали порошочком. Що вилучили, те є. Які в нас є експертизи? У нас є експертизи на групу крові і, максимум, стать. ДНК при великому там».

Із фокус-груп з адвокатами

Окрім того, адвокати звертали увагу також на існування системи показників і звітності, яка змушує «вибивати» силою визнання провини; тяжку економічну ситуацію та занижкі заробітні плати в ОВС, які не дозволяють набрати та втримати кваліфіковані кадри в міліції; погану правову освіту як правоохоронних органів, так і населення загалом.

«Ви знаєте, є ще таке поняття, як правовий менталітет. Куди не плюнь, вибачте за таке формулювання, раз затриманий –

значить, злочинець. Слідчий, прокурор, суддя сприймають людину як злочинця. Особу, що переступила закон. І це вже як доведений факт».

«Я колишній працівник міліції, у слідчих органах працював 25 років. Я був у цій системі вибивання показників керівництва й оперативників. Тобто керівник підрозділу, начальник районного [відділу – прим. авт.] змушує своїх працівників уживати будь-які методи, аби лише розкрити злочин. Щоб показати той показник, який їм належить. Щоб у цьому місяці було менше, у наступному трошки більше, за висхідною».

Із фокус-груп з адвокатами

Природно постає питання: що слід робити, щоб запобігти протиправному насильству в органах внутрішніх справ? У суспільній думці склалися певні пріоритети таких заходів, які є стабільно незмінними упродовж років моніторингу. Серед основних: 1) суворе покарання співробітників міліції за факти невинного насильства, жорстокості, тортур (40 % відповідей); 2) поліпшення добору претендентів на роботу в міліції (37 %); 3) покращення підготовки міліцейських кадрів і підвищення ефективності контролю начальства за діяльністю своїх підлеглих (30 %). (рис. 1.6.2). В опитуванні 2015 року було додано альтернативу «реформувати судову систему, щоб вона суворіше оцінювала докази з кримінальних справ», яка також виявилася пріоритетною в боротьбі з викорінення фізичного та психічного насильства в міліції стосовно затриманих, підозрюваних чи обвинувачених (31 %).

Важливо відмітити й те, що ще одна додана альтернатива не знайшла підтримки у громадян України – тільки у 2 % відповідей було зазначено, що в країні війна, а тому якось боротися з фактами жорстокого поводження в міліції поки що не потрібно. Поступово зменшується й кількість песимістично налаштованих громадян, які

вважають, що нічого робити не потрібно, бо викоренити цю проблему в принципі неможливо (2004 рік – 9 % відповідей, 2015 рік – 4 %). Також з 2011 року значно скоротилися сподівання на такі шляхи вирішення проблеми, як посилення контролю з боку керівництва міліції за діяльністю підлеглих (2011 рік – 44 %; 2015 рік – 24 %) та покращення правової освіти населення (2011 рік – 24 %; 2015 рік – 14 %).

Слід відзначити також той факт, що кожна п'ята відповідь (як і в 2010 та 2011 роках) стосується посилення контролю за роботою органів внутрішніх справ з боку недержавних організацій і засобів масової інформації як необхідного інструменту боротьби з незаконним насильством і жорстоким поведінням у міліції.

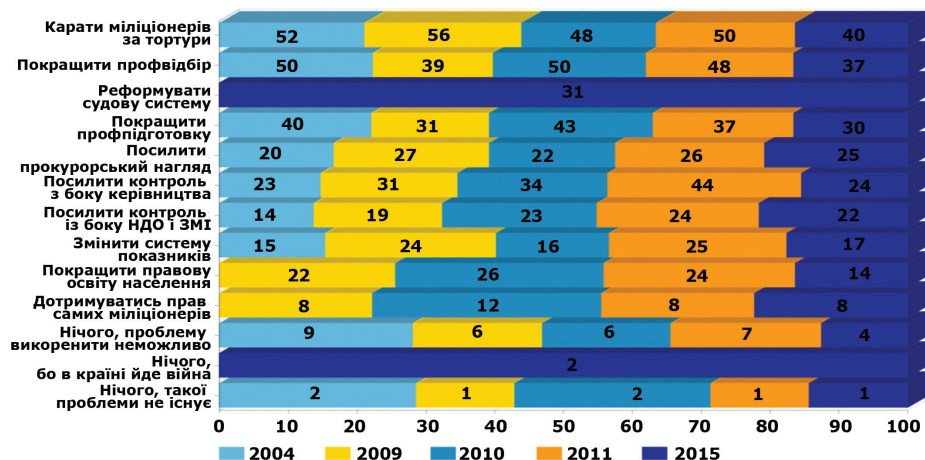

Рис. 1.6.2. Думка населення про заходи щодо запобігання й усунення незаконного фізичного й психічного насильства в діяльності міліції (у % до відповідей)

Думка адвокатів із цього приводу більшою мірою стосувалася методів, які б могли викоренити або хоча б зменшити один із головних факторів існування насильства в міліції – тісний взаємозв'язок між міліцією, прокуратурою та судом. Серед шляхів вирішення

проблеми називалися створення незалежного органу розслідування випадків жорсткого поводження; посилення персональної відповідальності всіх сторін, причетних до цього; підпорядкування органів прокуратури Києву, а не на місцях тощо.

«Мають бути створені дійсно незалежні органи. Ні від прокуратури, ні від суду, ні від СБУ, ні від будь-чого. Які б мали тільки тим і займатися, що розслідувати тільки такі випадки. Незалежні від міліції. Повинен бути окремо виділений орган. Туди мають іти всі скарги – на ментів, на прокурорів, на суддів. Може б, таким займалося Антикорупційне бюро?»

«Усе-таки має бути зміна системи контролю за правоохоронними органами, прокуратурою, більша відповідальність суддів. Особиста, я вважаю, не через Європейський суд, а особиста. Незаконне рішення заздальгідь – він відповідає і матеріально, і юридично».

Із фокус-груп з адвокатами

Окремим напрямком, який може значно зменшити прояви незаконного насильства з боку міліції, на думку адвокатів, є реформування судової системи, яка має бути незалежною та суворішою в оцінці доказів у кримінальних справах.

«Потрібно дійсно побудувати таку незалежну судову систему, і щоб вона могла приймати дійсно процесуальні рішення. У нас є така ситуація, що судді обираються пожиттєво. Зараз 20 % суддів, які по року отримують заробітну плату, а їм ще Верховна Рада не вирішила – продовжити чи не продовжити повноваження. У них іще повноважень нема, а вони вже витрачають наші бюджетні гроші. Перше – суддя має вибиратися на рік. При продовженні терміну має бути обговорення з громадськістю, мають бути проаналізовані всі його справи. Кількість справ, кількість виправдувальних вироків, кількість апеляцій, поданих адвокатом».

Із фокус-групи з адвокатами

Важливим також, за словами експертів, є створення більш сприятливих умов роботи для самих працівників міліції – від збільшення заробітної плати до покращення матеріально-технічних засобів та екіпірування в роботі (наявність службового автотранспорту, доступ до необхідних баз даних, засоби для збору та аналізу доказів тощо), які б могли, з одного боку, стимулювати працівника ОВС цінувати своє місце роботи, а з другого, дати йому більше можливостей для реального розслідування злочинів.

«Правоохоронні органи повинні отримувати таку зарплатню, щоб вони не бігали і не шукали заробітку на стороні, якогось невідомо-сумнівного, а могли дозволити собі працювати тільки в міліції».

Із фокус-групи з адвокатами

РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРТНИЙ АНАЛІЗ ОСОБЛИВОСТЕЙ ТА ТРЕНДІВ НЕЗАКОННОГО НАСИЛЬСТВА В МІЛІЦІЇ

2.1. Незаконне насильство в міліції і його роль у подіях останніх років

Кирило Замніус

Незаконне насильство в міліції роками не було секретом для багатьох в Україні. Цьому існує маса підтверджень, що збираються правозахисними організаціями, і, крім того, на це неодноразово вказували результати соціологічних опитувань. Однак саме в 2013 році бездіяльність або насильство з боку міліції почали викликати масові народні протести, які змінили хід історії країни. Справа Оксани Макар (2012), Врадіївка (2013), розгін Майдану (2013) – вимальовується трагічна пряма помилок і бездіяльності керівництва МВС, які виводили тисячі людей на протести й у підсумку призвели до ще більш трагічних подій.

Справа Оксани Макар

Злочин, скоєний в ніч із 9 на 10 березня 2012 року в місті Миколаєві, коли троє зловмисників здійснили групове зґвалтування 18-літньої Оксани Макар, після чого, з метою приховання цього злочину, спробували вбити жертву, а пізніше – спалити її тіло. Постраждалій, однак, вдалося вижити. Уранці 10 березня 2012 року Оксана була виявлена випадковим перехожим і доставлена з найтяжчими опіками в лікарню, де вона назвала представників

слідства імена трьох злочинців. Пізніше, незважаючи на надану інтенсивну медичну допомогу, Оксана Макар померла.

Увечері 10 березня міліція затримала трьох «гвалтівників, на яких указала Оксана», але вранці 11 березня двох відпустили під «підписку про невиїзд». 13 березня вранці кілька десятків жителів міста вийшли на перший мітинг до будівлі Центрального РВВС. Пізніше пікет перемістився до прокуратури Миколаївської області. Ще одна акція протесту відбулася на площі Леніна. Після цього й резонансу в ЗМІ 13 березня міліція повторно затримала Присяжнюка й Погосяна, вони були поміщені в СІЗО. 15 березня на центральній площі Миколаєва (площа Леніна) відбувся найбільший мітинг на підтримку Оксани Макара. Кількість учасників, за оцінкою преси, становила від двох до десяти тисяч.

Врадіївські події

Масові протести місцевої громади проти свавілля міліції й прокуратури в Миколаївській області в 2013 р. Протести були зумовлені тим, що міліція й прокуратура Миколаївської області і Владіївського району протягом декількох днів покривали капітана й старшого лейтенанта міліції (а також їхнього співучасника – місцевого таксиста), які в ніч із 26 на 27 червня 2013 року здійснили групове зґвалтування і намагалися вбити жительку селища Владіївка, 29-літню Ірину Крашкову.

Також керівники Владіївської лікарні віддавали розпорядження щодо знищення доказів злочину й фальсифікували результати первинного медичного обстеження жертви злочину.

30 червня 2013 року жителі селища Владіївка вийшли до районного відділення міліції з вимогою затримати третю людину, на яку вказала потерпіла і яка доти перебувала на волі. До селища було стягнуто сили спеціального підрозділу «Беркут» МВС. Увечері того самого дня перед будівлею районного суду відбувся мітинг місцевих жителів, у якому взяли участь понад 300 людей, з вимогою обрати

у вигляді запобіжного заходу затриманим у справі зґвалтованої жінки утримання під вартою. До жителів не вийшли ані селищний голова, ані голова Владіївської РДА, ані інші представники влади, а до райцентру були стягнуті міліцейські підрозділи з найближчих районів. Пізно ввечері мітингувальники під судом вимагали затримання ще одного ґвалтівника – Євгена Дрижака. Коли двох затриманих намагалися вивезти в автозаку із суду, натовп перегородив дорогу машині, а в будівлю установи полетіли яйця та каміння. Із труднощами міліція вивезла підозрюваних з місця подій. 1 липня о 19 й годині приблизно 1 тис. жителів Владіївки зібралася біля районного відділу МВС із вимогою заарештувати капітана міліції Євгена Дрижака. Близько 21-ї години цей натовп спробував заспокоїти начальник УМВС у Миколаївській області генерал-майор Валентин Парсенюк. Побачивши в приміщенні райвідділу Євгена Дрижака, розлютовані люди, схопивши палиці й каміння, спробували прорватися в будівлю. У відповідь міліціонери застосували сльозогінний газ, відбивши тим самим атаку. Швидка забрала декількох потерпілих, а громадяни, коли стемніло, вибили вікна в райвідділі.

2-5 липня 2013 року в різних містах України відбулися мітинги проти безкарності в міліції. У мітингах взяли участь тисячі громадян, представники громадських організацій, політичних партій й окремі політики. Також з осудом подій виступили профспілка працівників органів внутрішніх справ і Українська православна церква.

Тільки після масових виступів по всій країні міністр внутрішніх справ Віталій Захарченко відсторонив Валентина Парсенюка від виконання обов'язків керівника Владіївського РВВС і начальника УМВСу Миколаївській області. Пізніше стало відомо, що начальника Владіївського РВВС звільнили. Тільки після того, як події стали набувати національного резонансу, ситуацію з розслідуванням Генеральною прокуратурою України кримінальної справи щодо зґвалтування Ірині Крашкової взяв на контроль Президент України Віктор Янукович.

Варто відзначити, що все, що відбулося, не є унікальним. Схожі події траплялися й трапляються в різних країнах, де силові органи намагаються ігнорувати думку суспільства про їхню роботу й за всяку ціну прагнуть зберегти старі практики. Лондонський Брікстон у 1980-х, Лос-Анджелес у 1990-х, Фергюсон у 2015 році наочно показують, що люди можуть терпіти поліцейське свавілля, але до певного часу. Рано чи пізно протест виплескується на вулиці.

В Україні, як і в інших країнах, народний протест проти порушень, чинених міліцією, зрів роками. Основною проблемою було те, що людина, яка постраждала від незаконного насильства, просто не мала можливості домогтися відновлення своїх прав і покарання злочинця. Вибудувана з радянських часів система кримінальної юстиції мала чітку структуру: міліція – прокуратура – суд, у якій була взаємодія, але не було об'єктивності й верховенства права. По-перше, варто відзначити, що міліція, прокуратура й суд часто комплектувалися тими самими людьми. Це висловлювання слід сприймати буквально – вони навчалися в тих самих вишах, у тих самих викладачів, проходили практику, одержували бачення кримінального процесу й прав людини під одним кутом. По-друге, в Україні давно поширений феномен «династій», коли всі або декілька членів однієї родини працюють у правоохоронних органах, прокуратурі й суді. Більше того, суддівський корпус час від часу поповнювався колишніми працівниками міліції й прокуратури. Таким чином, формувалася закрита каста «служителів закону», яка жила за своїми правилами й законами. Описані вище особливості також вели до взаємозалежності й переплетення особистих зв'язків, що, з одного боку, включали кожного в мережу зобов'язань, а з другого – дозволяли «вирішити» практично будь-яке «питання». Ця система відносин не є якимсь надзвичайно закритим клубом, типу масонської ложі, – звичайний українець найчастіше в курсі, хто чий брат, друг, родич. Фактором, що цементував цю мережу відносин, була прокуратура – мабуть, наймогутніший орган у країні, наділений повноваженнями оцінювати й

контролювати роботу будь-якого державного чиновника або інституту. Повноваження й вплив прокуратури поширювалися (і поширюються) не тільки на дії міліції (а значить, і відповідальність за ці дії теж), але й на рішення, які ухвалював суддя (за бажання прокуратура, використовуючи навіть легальні способи, могла б улаштувати неприємності судді за «незручне» рішення, не кажучи вже про неформальні способи).

Усе це означало, що людина, яка постраждала від насильства в міліції й хотіла домогтися справедливості, не могла розраховувати на систему правосуддя, а повинна була шукати альтернативні методи. Безвихідність ситуації, велика кількість порушень і сучасні технології зробили такими методами sorwatch (спостереження за діяльністю поліції) і оприлюднення інформації в Інтернеті, соціальних мережах і, за можливості, в засобах масової інформації. Ці практики стали активно поширюватися в українському сегменті Інтернет, хоча більшість відеоматеріалів стосувалися працівників автоінспекції (наприклад, «Дорожній контроль», що став популярним у 2013–2014 рр.). Таким чином, у 2012–2013 рр. ми одержали унікальну комбінацію факторів: масштабні порушення прав людини міліцією; розвиток технологій, що дозволяють фіксувати їх і робити публічними, і бездіяльність влади щодо порушень прав людини. Ця комбінація виявилася вибухонебезпечною сумішшю, яка й вивела людей на вулиці.

Водночас проблеми можна було б уникнути, якби Міністерство внутрішніх справ реагувало відповідним чином на виклики. На відміну від пострадянських 1990-х, у наш час уже ні для кого не було секретом, що для того, щоб ускладнити застосування незаконного насильства в міліції або зробити його практично неможливим, існує низка «запобіжників». До них належать: можливість повідомити про своє затримання третю особу (родича, друга або адвоката); негайне надання безкоштовної правової допомоги; обов'язковий медичний огляд усіх осіб, затриманих міліцією.

Дії влади в останні роки показують, що про проблему знали і навіть намагалися на неї реагувати. Спроби встановити систему стримувачів незаконного насильства в міліції були розпочаті як Міністерством внутрішніх справ (зміни до закону «Про міліцію» часів міністра Ю. Луценко), Міністерством юстиції (перезапуск системи безкоштовної правової допомоги), так і Адміністрацією Президента в 2011–2012 рр. (новий Кримінальний процесуальний кодекс). Однак за відсутності чіткого сигналу з боку керівництва МВС про те, що практики незаконного насильства в міліції повинні припинитися, чіткої й об'єктивної позиції прокуратури під час розслідування таких випадків, усі нововведення сприймалися міліціонерами винятково як тимчасові труднощі, для яких просто потрібно знайти нові способи, щоб їх обходити. При цьому частина потенціалу міліції використовувалася не на боротьбу зі злочинами і їх профілактику, а на пошук нових способів приховання власних злочинів і порушень.

Фактором, який зовсім не враховувався працівниками міліції, але при цьому суттєво впливав на громадську думку, є стрімкий розвиток технологій. Сьогодні практично кожний, хто став свідком якої-небудь події, має можливість зняти її на мобільний телефон – діяльність міліції тепер здійснюється в інших умовах. Побиття людей на Майдані можна було побачити тому, що воно було знято безліччю камер, телефонів, планшетів. Побиття простої людини в райвідділі або в автомобілі, найчастіше відбувається без свідків. Однак і в тому, і в іншому випадках міліція уникає об'єктивного розслідування. Часто це вдається зробити завдяки низці вивертів, подібну технологію неодноразово намагалися застосувати й під час оцінювання подій Майдану:

- заперечення події (у тому випадку, якщо відсутнє відео або велика кількість свідків);

- активна робота з обвинувачення потерпілої сторони;
- відмова кваліфікувати й реєструвати подію належним чином (де і як би не били або катували людину працівники міліції, прокуратура буде проводити розслідування за фактом «перевищення службових повноважень», а не за статтею «Катування» або іншою тяжкою статтею Кримінального кодексу);
- прагнення обмежитися внутрішнім розслідуванням;
- імітація розслідування прокуратурою, передоручення його міліції;
- пошук одного або декількох «цапів-відбувайлів», які понесуть дисциплінарну або кримінальну відповідальність, не пов'язану з позбавленням волі. Акцентування уваги публіки на тому факті, що це одиничне явище, «гниле яблуко»;
- підключення до розслідування «своїї» громадськості, щоб додати йому характеру «незалежного».

Однією зі складових частин проблеми, що багато в чому визначає її сприйняття публікою, є відсутність системної протидії жорстокому поводженню. Попри масове поширення випадків незаконного насильства в міліції, кількість тих, що були адекватно розслідувані, зводилася до десятків; а кількість людей, що одержали реальне покарання, наближалася до нуля. У тому випадку, коли факт насильства заперечувати було неможливо, провину порушника теж, крім того, сам порушник був представником нижчої ланки працівників (а значить, інтереси великих, впливових фігур не будуть порушені й можна ними пожертвувати), найпоширенішим було показове вирішення ситуацій у «ручному режимі». У цьому випадку керівництво міліції (як регіональне, так і національне) може активно демонструвати залученість до процесу розслідування й покарання винних; постійно й демонстративно рапортує громадськості: «Я зателефонував, я вирішив, я наказав». Однак такої

реакції в масштабах країни недостатньо – системна проблема вимагає системних дій. Про це багато років говорили правозахисники й міжнародні експерти, зазначаючи, що масштаби насильства в міліції можна й потрібно зменшити, якщо здійснити низку заходів. Серед них вказувалися як перелічені вище «запобіжники», так і створення незалежного органу розслідування випадків жорстокості міліції, забезпечення доступу потерпілого до матеріалів службового розслідування – тобто створення незалежної противаги повноваженням міліції. На жаль, цього зроблено не було, і злочини міліції продовжували розслідувати прокуратура й самі працівники міліції (внутрішня безпека й інспекція з роботи з особовим складом). Це вело до закріплення безкарності.

Зворотним боком проблеми безкарності була і є позиція керівництва міліції на всіх рівнях, спрямована на те, щоб не визнавати випадки насильства в міліції публічно. На практиці картина виглядала так: суспільству повідомлялося, що «факту не було» або «факт перевіряється», «там не все так однозначно», «розпочато розслідування». Насправді керівництво отримувало й отримує реальну картину події практично відразу, і найчастіше наслідком є доволі жорстка внутрішня реакція – зниження на посаді, покарання цілої групи начальників, дисциплінарні стягнення, відомі навіть випадки побиття винних. Таким чином, працює подвійний стандарт ставлення до факту застосування незаконного насильства – публічний і внутрішній. Використання подвійних стандартів укладалося в переконання: «Публіці не варто знати правди, це підірве довіру до міліції. Ми самі розберемося й покараємо». Очевидно, що передбачалося діяти за такою технологією й під час розгляду розгону Євромайдану, що й стало спусковим гачком подій.

Прийнято вважати, що тригером подій Майдану й усіх подальших подій став розгін міліцією невеликої групи протестувальників проти відмови керівництва країни від підписання асоціації з Євросоюзом. Також серед публіки була популярна (завдяки, у першу

чергу, зусиллям політиків) точка зору, що «Беркут» діяв так жорстоко саме за наказом влади Януковича й міліція озлобилася в останні кілька років. Однак дослідження, які проводилися з 2004 року, показують, що протягом як мінімум десятиліття рівень насильства з боку міліції в Україні досягав майже мільйона випадків на рік, а тортур – до ста тисяч. І це зростання не залежало від політичних уподобань влади. Таким чином, міліція під час розгону Євромайдану просто продовжувала діяти у своїй звичній манері – у режимі «бити». Так, задовго до Майдану в 2007 році, уся країна стала очевидцем непропорційно застосовуваної сили щодо 16 літньої дівчинки на трибуні стадіону в Києві.

27 травня 2007 р. під час фінального матчу Кубка України з футболу між київським «Динамо» і донецьким «Шахтарем» на трибунах київського стадіону «Олімпійський» відбулося зіткнення між уболівальниками й міліцією. Причиною інциденту стала поведінка фанатів «Динамо» (Київ), які після другого гола у ворота донецького клубу запалили смолоскипи й димові шашки. У результаті 22 правопорушників було затримано на строк до 15 днів. Того ж вечора в соціальних мережах почало набирати популярність відео, зняте кимось із очевидців інциденту, на якому чітко видно, як екіпіровані співробітники підрозділу «Беркут» б'ють за допомогою спеціальних засобів неповнолітню дівчину, яка не чинить опору. Це відео стало резонансним і широко обговорювалося в ЗМІ. Пізніше дії бійців спецпідрозділу «Беркут», зокрема побиття кийками неповнолітніх глядачів, були кваліфіковані як перевищення службових повноважень.

П'ятьма роками раніше відбулося звіряче побиття лежачих на землі фанатів київського «Динамо» на матчі в Житомирі.

У серпні 2002 року після футбольного матчу між командами «Полісся» (Житомир) – «Динамо» (Київ) для запобігання зіткненню між фанами команд міліція прийняла рішення щодо примусового вивезення фанатів київського «Динамо» зі стадіону. Для цього

вболівальників «Динамо» відтіснили до службового входу, де протримали близько 20 хвилин, чекаючи підкріплення. За словами одного з київських уболівальників, у закутку, де могло поміститися людей сорок, скупчилося більше сотні людей. На щастя, залізні ворота виявилися незамкненими, інакше, за словами вболівальника, неминуче кілька людей могли би просто задихнутися. Між загнаними на цей п'ятачок уболівальниками й міліцією почалася бійка. Пізніше прибув загін «Беркут», який почав методично бити вболівальників кийками. Деякі з тих, кого били, уже були непритомні. Побиття тривало не менше 10 хвилин, причому більшість жертв були неповнолітніми. Тих, хто зумів вирватися за коло оточення, наздогнали й на очах журналістів били просто на землі.

Як показали подальші події так званої «російської весни» на території сходу України, другий режим – «не бити» – означав просто заплющувати очі на відверті злочини. Протягом березня – травня 2014 року міліція просто відмовлялася втручатися, коли прихильників Євромайдану й просто людей з українською символікою атакували в Харкові, Донецьку, Луганську й Одесі, підсумком чого стали криваві зіткнення із численними жертвами.

Звичайно, усе це стало природнім наслідком того, що протягом багатьох років нічого не було зроблено, щоб змінити практику дій міліції під час масових заходів, і 2013–2014 рр. показали, що пропорційне застосування сили для міліції є великою проблемою, незважаючи на навчання, яке проводилося.

Аналіз подій дозволяє зробити висновок, що факторів, які визначили тривалість і силу подальших народних протестів, залучення до них представників різних соціальних і професійних верств, було декілька. Крім того, очевидно, що загострення і масштаб протистояння могли б бути суттєво меншими, якби керівництво країни адекватно реагувало на звернення своїх громадян. Серед факторів, що

вивели людей на вулицю після розгону Євромайдану, можна виділити такі:

- неприхована, навіть демонстративна, непропорційна жорстокість співробітників правоохоронних органів;
- видимість і фіксація актів порушення прав людини, що зробило їх доступними великій кількості людей і незаперечними одночасно;
- небажання керівництва МВС адекватно реагувати на очевидне порушення закону, прав людини й вимоги суспільства;
- абсолютний колапс системи кримінальної юстиції й державного управління, спрямованої на захист своїх інтересів і покриття злочину, що став очевидним;
- неможливість відстояти свої права в інший, законний спосіб;
- відчуття загрози мільйонами українців, які усвідомили, що державні інститути в такому вигляді працюють абсолютно невибірково проти всіх;
- накопичувані роками невдоволення і недовіра до роботи правоохоронних органів та відсутність їх реального реформування.

Розгін Євромайдану став актом кричущої міліцейської жорстокості, який був здійснений на очах у мільйонів людей. Однак це стало початком десятків інших, не менш публічних і не менш жорстоких, дій міліції під час подій Євромайдану. Побиття беззахисних, незаконні затримання й утримання, відбирання і знищення майна, тортури, приниження, переслідування людей, що звернулися за медичною допомогою, бездіяльність під час нападу на мирних протестувальників так званих «тітушок», а іноді й спільний розгін мирних акцій міліцією й озброєними людьми,

полювання на журналістів і громадських активістів під час подій Майдану набули небаченого масштабу.

1 грудня 2014 року, після зіткнень біля будівлі Адміністрації Президента України, працівники міліції проводили масові затримання людей, які були на вулиці, доставляли їх у розташування сил міліції і внутрішніх військ, де методично й жорстоко били беззбройних людей, що не чинили опору. На відео випадкового свідка, завантаженому наступного дня в Youtube, видно, як працівники міліції б'ють людей, що лежать на землі, кийками і ногами. Деякі з жертв були закуті в наручники, інших ображали й ставили на коліна, після чого били кийками. Працівники міліції, що перебували поруч, спокійно спостерігали за розправою.

Це відбувалося, по-перше тому, що навіть того формального контролю законності й пропорційності дій силовиків, який зазвичай здійснюється керівництвом і прокуратурою, не було. По-друге, працівники міліції, які були на рубезі подій, фактично були кинуті напризволяще – значну частину часу вони були надані самі собі, не одержували наказів, тому, що ніхто не хотів приймати рішення і брати відповідальність за те, що відбувається. По-третє, кожний новий день протистояння вів ситуацію усе далі від ситуації «громадський протест проти міліції», у поле «ми проти них», конфлікт обростав жертвами по обидва боки, і міліція з виконавця чужої волі ставала протиборчою стороною, що переслідує свої цілі (розігнати, покарати, придушити, помститися), незалежно від законності. По-четверте, слабе матеріальне забезпечення, недостатні ротації особового складу, правова невизначеність, суспільний осуд, відсутність стратегії дій, а найчастіше й наказів, призвели до того, що працівники міліції психологічно «вигоріли», довге перебування в екстремальних умовах очікувано формувало закриту групу із правоохоронців, у якій були свої правила й цінності, далекі від прав людини й законів України. У деяких ситуаціях це призвело до проявів крайньої жорстокості.

20 січня 2014 року співробітники підрозділу «Беркут» піймали двох чоловіків – будівельників, які ночували в приміщенні в Музейному провулку, 2 у Києві. Приміщення було розташоване недалеко від епіцентру протистояння між активістами Майдану й міліцією. Чоловіків роздягнули, били, обливали водою. Після знущань їх пустили голими бігти через барикади до Євромайдану й стріляли їм навздогін з помпових рушниць.

Утім, толерантність закритої групи до таких проявів з кожним днем зростала (разом з аргументацією «а як вони нас?»), і незаконне насильство, застосовуване на Майдані, дедалі більше легалізувалося в очах працівників міліції, прокурорів і деяких верств суспільства.

Відіграла свою роль також політизація застосування сили відносно демонстрантів Євромайдану. Практично відразу дискурс обговорення змістився в політичну площину, й насильство міліції стало подаватися частиною провладних політиків і ЗМІ як апріорі виправдане. Прихильники влади виписали своєрідну «індульгенцію» на всі дії силовиків і підтримували будь-які, найбільш дикунські витівки, подаючи «Беркут» як жертв ситуації. Так, депутати Харківської обласної ради на чолі з губернатором М. Добкіним розпочали одне із засідань, одягнувшись у футболки з емблемою підрозділу «Беркут».

Додатковим фактором незаконного насильства під час подій Майдану, пов'язаних із міліцією, став феномен «тітушок»⁹. Групи агресивних спортсменів, найнятих і оплачених із приватних коштів прибічників влади, фактично одержали карт-бланш від правоохоронних органів на застосування незаконного насильства. Більше

---

9. Тітушки – збірний термін, що виник у травні 2013 року в Україні, означає людей, яких негласно використовують у ролі найманців для організації силових провокацій, бійок, інших акцій із застосуванням фізичної сили. Термін «тітушки» походить від прізвища спортсмена з Білої Церкви Вадима Тітушко, який 18 травня 2013 року в Києві брав участь у сутичках проти опозиції і напав на журналістів.

того, неодноразово озвучувалися факти залучення працівників міліції до їх рекрутингу й оплати. Протягом подій Майдану міліція не тільки усувалася від того, щоб припинити насильство «тітушок», яке набуло масштабів масових побиттів і полювання на окремих людей, але й сприяла йому.

12 січня 2014 в Харкові невідомі атакували мирний мітинг за євроінтеграцію. Вони намагалися влаштувати бійку, кидали феєрверки, петарди й димові шашки в натовп. Один із нападників, який кинув димову шашку, був затриманий євромайданівцями на місці злочину. Під час затримання в нього з кишені випав ніж, який підполковник міліції Сергій Тарабанов спочатку накрив ногою, а потім передав невідомій особі в цивільному одязі.

У низці випадків міліція використовувала тітушок як ударну силу і найчастіше покривала злочинні дії, які вони чинили.

19 лютого 2014 року група активістів блокувала ворота Академії внутрішніх військ у Харкові, виступаючи проти відправлення курсантів до Києва. На місці акції було багато журналістів. Увечері до будівлі Академії під'їхали три автобуси з бійцями «Беркута», які швидко й із застосуванням насильства відтіснили мітингувальників на інший бік вулиці. Після цього під прикриттям спецназівців активістів атакували спортсмени-«тітушки» у чорній формі й зелених жилетках працівників комунальних служб, яких заздалегідь привезли на міських автобусах. За свідченнями очевидців, вони били всіх, хто потрапляв під руку, битами, арматурами, підривали петарди. У ході побиття сильно постраждали декілька журналістів, були відібрані або розбиті камери. Міліція не втручалася. Пізніше тітушки охороняли будівлю разом зі співробітниками міліції.

Особливо негативно вплинуло на масштаб незаконного насильства те, що загони тітушок діяли за сприяння міліції не тільки в Києві, а й у багатьох містах України. В остаточному підсумку

насильство, що покривалося державними органами, перестало бути винятково міліцейським і додатково масштабувалося силами оплачуваних ударних груп, що призвело до найтрагічніших наслідків.

19 лютого 2014 року, уночі в Києві було вбито журналіста газети «Вісті» В.Веремія. Він був атакований групою «тітушок», які базувалися в Маріїнському парку, й пізніше помер у лікарні швидкої допомоги від вогнепального поранення в живіт. Міліція Києва порушила за цим фактом кримінальну справу. 2 квітня Печерський районний суд Києва обрав запобіжний захід у вигляді тримання під вартою одному з фігурантів цієї справи.

Ще одним фактором, який визначив поширення й закріплення практик незаконного насильства міліції на Майдані, стала надзвичайна слабкість УСІХ інститутів, залучених до захисту прав людини в Україні, – адвокатур, Омбудсмана, правозахисних організацій, міжнародних організацій. Голос частини з них був занадто слабким і не брався до уваги, реакція інших на події часто була запізнілою або була відсутня взагалі. Фактично гравцями, які ефективно й оперативно впливали на ситуацію, залишалися ЗМІ, впливові блогери в соціальних мережах і стримери, які вели репортажі з місця подій. Однак і серед них значна частина не були незалежними, що не сприяло об'єктивному розгляду ситуацій.

На питання про те, чи стала ситуація із протестами проти міліцейського свавілля й жорстокості на Майдані уроком для нової влади України, важко відповісти однозначно. Керівництво МВС, попри зовнішнє прагнення до реформ і бажання «жити по-новому», робить ті самі помилки, що і їхні попередники. Говорячи конкретніше, системної роботи з протидії незаконному насильству й тортурам у міліції так і не було проведено і, на жаль, вона навіть не планується. За винятком справи «козака Гаврилюка», не було проведено розслідування більшості злочинів міліції на Майдані.

22 січня 2014 року на вулиці Грушевського в Києві бійці внутрішніх військ на морозі роздягнули Михайла Гаврилюка догола, били його й змусили позувати з гуцульською сокиркою, здійснювали відео- й фотозйомку. Після цього роздягненого Гаврилюка зі слідами від побоїв заштовхали в міліцейський мікроавтобус. Міністр МВС Віталій Захарченко із приводу знущань обмежився вибаченнями. За фактом інциденту прокуратура Києва відкрила кримінальне провадження за статтею 365 Кримінального кодексу України (перевищення влади або службових повноважень). У травні 2014 року Печерський районний суд Києва виніс вирок міліціонерам, які знущалися з Гаврилюка. Завдяки тому, що обвинувачувані повністю й беззастережно визнали свою провину, а жертва вибачила своїх кривдників і не наполягала на призначенні їм суворого покарання, одного з підсудних було засуджено до трьох років позбавлення волі з випробувальним терміном на один рік, іншого – до двох років позбавлення волі з аналогічним випробувальним терміном. Пізніше начальник спортивної команди внутрішніх військ МВС України полковник Олексій Поляков, який не перешкодив знущанням, був засуджений до 2,2 років позбавлення волі з випробувальним терміном на один рік, а ще один підполковник внутрішніх військ був звільнений від відповідальності у зв'язку «зі зміною обстановки».

Ще в низці справ були встановлені особи учасників подій, які, очевидно, і призначені на ролі «цапів-відбувайлів». Так і не покарано керівників різного рівня, які відповідають за накази, віддані підлеглим, відсутність розслідувань жорстокого поведіння, тортур, застосування летальної зброї, водометів у морозну погоду.

При цьому деякі експерти (правозахисники, адвокати), опитані в ході проведення фокус-груп, зазначають, що протягом 2014–2015 рр. на територіях, не охоплених бойовими діями, масштаби незаконного насильства в міліції все-таки дещо знизилися. Вони пов'язують це з кількома факторами. Серед них – постійна робота й поступове впровадження у практику міліції роботи безкоштовної правової

допомоги. Починаючи з 2013 року, держава змінила систему безкоштовної правової допомоги, створивши регіональні бюро й спростивши систему оплати роботи адвокатів. Було проведено значну роботу зі спрощення доступу затриманого до адвоката. І хоча профілактика незаконного насильства в міліції усе ще на найнижчому рівні – навіть державного адвоката часто не допускають до першого допиту; працівники міліції пропонують «свого» адвоката, що працює проти інтересів клієнта; у затриманих немає можливості поінформувати про своє затримання близьких; медичний огляд під час затримання не проводиться, – більшість затриманих одержали можливість безкоштовного захисту, що деякою мірою захищає їх від насильства в ході розслідування.

Іншим фактором, який зумовив зниження рівня міліцейського насильства, є банальне побоювання реакції людей. Розігрите подіями Майдану й бойових дій на сході країни суспільство вже не хоче миритися з насильством і безкарністю й готове жорстко відреагувати. Керівництво місцевої міліції й прокуратури найчастіше це розуміє й не прагне загострювати ситуацію, інструктуючи своїх підлеглих діяти «обережніше».

На жаль, перелічені вище фактори не є достатніми й системними заходами, які можуть змінити ситуацію з незаконним насильством у міліції. Тому, щойно суспільство заспокоїться і загострення пристрастей спаде, є великий ризик того, що міліція почне вертатися до старих практик. Слід визнати, що саме МВС не розпочало жодних суттєвих кроків і повсякденна практика роботи міліції залишається такою ж, як і раніше. Серед гучних (але абсолютно безглузвих з погляду покарання винних у злочинах, що вже мали місце, і профілактики майбутніх) кроків можна виділити розформування підрозділу «Беркут» (Наказ МВС України №114 від 25.02.2014). Винятково медійна подія, яка, можливо, мала якийсь символічний характер, карала всіх співробітників цього підрозділу невибірково,

незалежно від того, брали вони участь у подіях чи ні і як поведилися. На жаль, цей наказ замінив собою об'єктивне розслідування злочинів міліції в ході подій на Майдані й впровадження вже перерахованих вище заходів профілактики насильства в міліції.

Сплеск насильства на Майдані й подальші події, пов'язані з російською агресією в Криму й розпаленням сепаратизму на сході України, призвели до того, що вже до середини 2014 року в країні спалахнув збройний конфлікт. Частина сил міліції в східних областях України самоусунулася від виконання своїх прямих обов'язків з підтримування правопорядку, а частина – відверто підтримала сепаратистів. Таким чином, ситуація вийшла з-під контролю, й цілі райони сходу країни поринули у війну. В умовах оголошеної антитерористичної операції, слабкої армії, індиферентної міліції виникла гостра необхідність у збройних підрозділах, які могли б виконувати бойові завдання й стримувати наступ загонів сепаратистів і диверсійних груп із Росії. Це завдання частково було покладено на добровольчі батальйони, більша частина з яких була сформована й озброєна під формальним керівництвом МВС України. Екстрені обставини, брак часу й необхідність діяти швидко, на жаль, мали свої наслідки. Так, відбір у багато підрозділів проводився поверхнево; люди, яким надавалася зброя й ставилися бойові завдання, часто не мали мінімальної підготовки й не пройшли жодних спеціальних перевірок. Таким чином, на сході виявилися десятки підрозділів, сформованих наспіх з дуже різних людей, з різною особистою історією, мотивацією й уявленнями про те, як потрібно виконувати завдання, зокрема й правоохоронні. Відсутність централізованого командування в той період, відсутність служби правопорядку й прокуратури на тих територіях, загальних стандартів служби, з якими були б ознайомлені військовослужбовці, на жаль, приводили до найтрагічніших наслідків, як для цивільного населення, так і для самих членів батальйонів. Не менше проблем виникло й зі

співробітниками органів внутрішніх справ, відрядженими в зону АТО, тому що деякі з них не тільки привезли із собою традиційні способи незаконного насильства, а й придумали нові, більш зручні для обставин. Традиційні обставини, що сприяють незаконному насильству в міліції, в умовах фактично бойових дій стали ще більш сприятливими для нього. Так, на території України ненадання медичної або юридичної допомоги затриманому, відсутність можливості проінформувати третю сторону про затримання, слабка або необ'єктивна робота контролюючих органів пояснюються порушеннями, допущеними працівниками міліції. У зоні АТО часто просто відсутні можливості для реалізації всіх перерахованих вище зобов'язань держави. Неоформлене й часто необґрунтоване позбавлення волі, яке відразу стало масштабним явищем, часто доповнювалося відсутністю місць для тримання затриманих (що вело до тримання людей у підвалах, ямах та інших непристосованих місцях), недоступністю медичної допомоги, неконтрольованими побиттями й тортурами.

Робота підрозділів міліції й батальйонів на лінії фронту або в населених пунктах поблизу лінії розмежування тривалий час була відірвана від роботи системи кримінальної юстиції: судовий і прокурорський нагляд просто були відсутні. Це було, з одного боку, природним наслідком екстраординарних обставин, але водночас вело до порушень прав людини, поширених тільки на цих територіях. На жаль, згодом деякі практики незаконного насильства закріпилися й існують уже більше року. Так, традиційним стало затримання збройними людьми в камуфляжі, без розпізнавальних знаків, часто засноване на неперевіреній інформації або чутках. Такі затримання проводяться без контролю прокуратури й суду і, відповідно, без будь-яких гарантій дотримання прав людини. Затриманий може зазнати побиття і тортур, його доля повністю залежить від тих, хто його затримав. Крім того, часто затриманих поза легальною проце-

дурою людей поміщають у непристосовані для цього місця, де умови їх тримання є відверто нелюдськими. Відрив підрозділів від чинної системи кримінальної юстиції призводить до юридично невизначених ситуацій, коли затриману польовим підрозділом людину доставляють у міста, далекі від лінії фронту, і з'ясовується, що вона невинна. Звільнення такої людини з-під варти й визнання факту незаконного затримання спричинило б ланцюжок розслідувань і покарань, тому активно використовується закладена в новому КПК можливість договору про визнання провини. У цьому випадку затриманий (навіть якщо він ні в чому не винний) за домовленістю з правоохоронними органами бере на себе провину в якомусь злочині й одержує умовне покарання, не пов'язане з позбавленням волі. Таким чином, запропонована в новому КПК сучасна можливість, спрямована на гуманізацію кримінального процесу, на практиці часто використовується для прикриття порушень прав людини й полегшення життя прокуратури й міліції.

На жаль, масштаби незаконного насильства, яке відбувалося й відбувається в зоні проведення АТО, оцінити неможливо. Незалежність і різнопідпорядкованість підрозділів, анонімність людей, що служать у них, часта ротація й передислокація всіх підрозділів і загонів, страх місцевих повідомляти про факти незаконного насильства – усе це робить його суттєво більш поширеним і водночас більш латентним явищем, ніж в інших регіонах України. Ситуація ускладнюється тим, що насильство в ході АТО поступово перестало бути винятково міліцейською прерогативою, як раніше. Згодом додатковими гравцями на цьому полі стали СБУ (Служба безпеки України), ЗСУ (Збройні сили України), добровольчі батальйони й прикордонники. Розширилася й кількість майданчиків і ситуацій, де людина може стати жертвою насильства, – традиційні затримання й дізнання доповнилися ризиками під час перетину блокпостів, довільними позасудовими затриманнями.

Бійці батальйону «Кривбас» біля свого блокпоста відкрили вогонь по автомобілю В'ячеслава Гусаковського, прийнявши його за терориста-смертника. Згодом з'явилось офіційне повідомлення, що знешкоджено автомобіль терориста-смертника. Насправді Гусаковський займався вивезенням людей із зони АТО, повідомила Тамара Морозова, друг родини загиблого. Після того, як із В'ячеславом Гусаковським зник зв'язок, його сестрі зателефонували люди, які відрекомендувалися військовослужбовцями Нацгвардії й повідомили, що В'ячеслав затриманий і перебуває в полоні, оскільки перевозив у машині вибухівку. А через кілька годин близькі впізнали автомобіль Гусаковського у зведенні новин про ліквідацію терориста-смертника батальйоном «Кривбас». Ще через деякий час було виявлено й тіло В'ячеслава. За словами друзів і родичів загиблого, бійці Національної гвардії в день НП пояснили, що перед машиною В'ячеслава їхав автомобіль, з вікна якого вбік блокпоста було кинута граната. «Мікроавтобус не зупинився після вибуху, і вони вирішили, що він супроводжував машину, з якої полетіла граната, відкривши стрілянину навздогін».

Окремі і доволі високі ризики були для затриманих сепаратистів: протягом тривалого часу, поки система обміну полоненими не була налагоджена, багато хто з них зазнав тортур і жорстокого поводження, деяких було страчено. Пізніше з'явилася і деякий час існувала практика «обмінних фондів», коли підрозділи на передовій таємно тримали певний запас полонених для того, щоб у разі потреби мати можливість обміняти їх на своїх товаришів. Життя цих людей цілком залежало від волі бійців, і в різних підрозділах з полоненими поводилися по-різному.

Також цілий пласт незаконного насильства був пов'язаний з відвертим криміналом – злочинами, скоєними в нетверезому стані або в ході мародерства. На жаль, ці явища також не обійшли стороною підрозділи на передовій і завдали чимало горя цивільним.

У Донецькій області спрямована до суду справа працівника

міліції, який викрав у зоні АТО людину і вимагав за неї викуп. Установлено, що оперуповноважений Управління по боротьбі з організованою злочинністю ГУМВС України в Київській області в 2014 році, перебуваючи у відрадженні в Донецькій області й беручи участь у проведенні антитерористичної операції, змовився із ще двома громадянами, одягненими у військову форму, і викрав жителя Костянтинівки. Потім викраденому погрожували зброєю й вимагали понад 17 тисяч гривень за звільнення. Під час передавання грошей зловмисників було затримано. Слідчі направили до суду обвинувальний висновок і відносно організатора злочину, і відносно його спільників. Підсудним повідомлено про підозру у викраденні людини, здійсненні розбою й здирництві. Їм загрожує до 10 років позбавлення волі з конфіскацією майна.

Слід зазначити, що навіть у тих підрозділах, де бійці практикували незаконне насильство, завжди були люди, які відмовлялися із цим миритися. Саме завдяки їм громадськість доволі швидко дізнавалася про те, що відбувається, і держава, хоча й із запізненням, реагувала – відновленням військової прокуратури, спробами підсилити дисципліну.

Губернатор Донецької області Олександр Кіхтенко направив на ім'я Президента доповідну аналітичну записку, де піддав аналізу діяльність добровольчих батальйонів на території Донецької області.

«Мова йде про те, що серед патріотів України, які сьогодні захищають нашу країну зі зброєю в руках, виявилася достатня кількість і тих, хто, користуючись війною, намагається, м'яко кажучи, поліпшити своє матеріальне становище. Якщо говорити про кількість таких людей, то десь відсотків 20 від загального числа набереться. Безумовно, не в усіх батальйонах. Але не помічати й замовчувати ці факти не можна. Вони є, у доповідній записці я їх називаю, і їх потрібно оперативно перевіряти. Коли в людей з'являється в руках зброя, багато зброї, завжди є спокуса

її застосувати. У тому числі й заради свого збагачення. Отже, держава якнайшвидше повинна поставити людей зі зброєю в такі рамки, щоб подібних спокус не виникало», – заявив губернатор.

«Я очікую, що Президент відреагує на мою доповідь, і будуть ужиті оперативні, ефективні й дієві заходи. Тому що це імідж і репутація влади, репутація країни, але насамперед – безпека мирних громадян України, які проживають сьогодні в зоні проведення АТО», – підкреслив губернатор Донецької області.

Особливість моменту в тому, що Міністерство внутрішніх справ поставилося формально до відбору, спеціальних перевірок і підготовки добровольців. Обмежившись їхнім озброєнням, воно кинуло їх на виконання небезпечних завдань, маючи водночас дуже обмежені можливості їх контролювати. Ситуація ускладнювалася тим, що батальйони практично не забезпечувалися з державної скарбниці, а жили за рахунок допомоги волонтерів або самозабезпечування, що робило їх більш незалежними. Контролю також не сприяли конфлікти між різними підрозділами, відомствами, службами, які неминуче виникали при зіткненні інтересів.

У Волновасі розстріляно співробітника СБУ, особи зловмисників установлено, їх шукають, – повідомив начальник обласного МВС В'ячеслав Аброськін. Співробітники міліції стверджують, що підозрюваний в убивстві є бійцем батальйону «Дніпро-1» з позивним «Адвокат». За повідомленнями джерел, убивство відбулося, коли Гордєєв разом з декількома бійцями «Дніпра» зупинив на трасі дві фури. До цього ж місця під'їхали співробітники СБУ. Між ними виник конфлікт, у результаті якого Гордєєв вирвав автомат у співробітника й вистрілив йому в голову. Повідомляється, що Гордєєв міг перебувати в стані алкогольного сп'яніння. Крім того, джерела в СБУ повідомили, що бійці «Дніпра» були причетні до розстрілу заступника мера Слов'янська Володимира Кульматицького і його водія 31 січня. Підозрювані в подвійному вбивстві були затримані в Дніпропетровську.

У підсумку можна констатувати, що робота з відновлення контролю МВС над польовими підрозділами тільки почалася й вона буде пов'язана з резонансними політичними рішеннями. Деякі справи вже покликані показати, що Генеральна прокуратура й Міністерство внутрішніх справ намагаються підсилити внутрішній контроль силових підрозділів МВС. Водночас системних заходів так і не було вжито: відомства сконцентрувалися на реакціях на одиничні випадки, підсумком яких стало кілька гучних затримань бійців, а деякі батальйони навіть були розформовані. Відсутність системних заходів привела до очікуваних наслідків.

У жовтні 2014 року міністр внутрішніх справ заявив, що він розформував батальйон патрульної служби міліції особливого призначення «Шахтарськ» через часті випадки мародерства серед його бійців. «Батальйон «Шахтарськ», що прекрасно бився під Іловайськом, було мною розпущено, наказом міністра, тому що кількаразові випадки мародерства у Волновасі й в інших ситуаціях мали місце...», – повідомив міністр Аваков. Він також висловив співчуття, що 50 мародерів з 700 бійців батальйону змогли зганьбити честь усього спецзагону. Аваков підкреслив, що в інших спецбатальйонах було посилено дисципліну серед особового складу, що дозволить припинити подібні випадки мародерства.

У червні 2015 року міністр внутрішніх справ заявив, що він розформував роту спеціального призначення МВС «Торнадо», яка була створена на базі батальйону «Шахтарськ». За словами заступника Генерального прокурора України Анатолія Матіюса, сімох бійців підрозділу підозрюють у тортурах і сексуальних наругах над незаконно затриманими людьми. Пізніше міліціонера з того самого підрозділу було затримано за насильство над жінкою, а ще двох – за підготовку замаху на начальника УМВС Луганської області.

Таким чином, на черзі вирішення таких важливих проблем, як побудова системи профілактики порушень, чинених працівниками міліції в зоні АТО – застосування системи відбору, психологічної

оцінки, спеціальних перевірок. Також важливими факторами, здатними вплинути на ситуацію, є:

- зниження ризиків незаконних затримань;
- повне виключення будь-яких незаконних місць тримання затриманих;
- повний і регулярний доступ контролюючих державних органів (прокуратури, омбудсмена) до всіх місць тримання затриманих;
- побудова системи правової й медичної допомоги для затриманих у зоні проведення АТО.

Як і для подій Майдану, найважливішим аспектом є також об'єктивне розслідування всіх випадків незаконного насильства, які були скоєні працівниками міліції, військовослужбовцями Національної гвардії й учасниками добровольчих батальйонів у ході проведення АТО. Останній аспект є дуже важливим тому, що люди, які пройшли війну і довели свій патріотизм, будуть кісткою нової міліції. Однак ті, хто заступить на охорону безпеки мирних міст, повинен дотримуватися рамок закону й прав людини.

Ситуацію з незаконним насильством у міліції в країні загалом може змінити тільки комплекс заходів, у реалізації яких братиме участь і громадськість:

- створення незалежної системи реєстрації й розслідування скарг на незаконні дії міліції;
- розслідування випадків незаконного насильства й тортур у рамках кримінальних, а не службових розслідувань;
- забезпечення доступу жертви насильства з боку працівників міліції до матеріалів розслідування;

- забезпечення публічного доступу до матеріалів і результатів розслідувань резонансних випадків;
- забезпечення реєстрації всіх затримань;
- використання терміна «затримання» для будь-якого обмеження свободи пересування людини міліцією;
- забезпечення доступу затриманих до лікаря й адвоката до першого допиту, забезпечення можливості повідомити про своє затримання третю особу.

Тільки робота з реалізації переліченого набору заходів зможе врівноважити чинну неефективну систему профілактики й реагування на насильство в міліції.

2.2. Кримінальний процесуальний кодекс – холостий постріл у міліцейську жорстокість

Володимир Батчаєв

«Після набрання чинності новим Кримінальним процесуальним кодексом в українських правоохоронців зникне мотивація до застосування тортур. Немає жодного сенсу вибивати покази в МВС, в СБУ, в інших правоохоронних структурах. Це просто не має жодного сенсу», – оптимістично прогнозував у 2012 році один з «батьків» нового кодексу, тодішній керівник Головного управління з питань судоустрою Адміністрації Президента України Андрій Портнов. «Новий КПК припинить поширену практику вибивання з підозрюваних показів із застосуванням погроз та насильства», – підтверджував Олександр Лавринович, на той час Міністр юстиції

України. «*Прийняття нового Кримінального процесуального кодексу практично виключить тортури в міліції*», – вторив їм ще один ідейний натхненник запровадження КПК, колишній заступник голови парламентського комітету з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності Володимир Олійник.

В умовах, коли пригнічене міліцейським свавіллям українське суспільство роками вимагало від влади гуманізації усього спектру взаємин з правоохоронною системою, така реклама виробниками свого нормативно-правового продукту – хід безпрограшний. Після подібних обіцянок Кримінальний процесуальний кодекс, який дарував надію на викоренення насильства в міліції, був приречений на успіх, схвально сприйнятий експертами та громадянами і навіть проголошений новою людинолюбною Біблією кримінальної юстиції. Проте самі міліціонери виявилися атеїстами – кінець 2013 та початок 2014 років характеризувалися небувалим сплеском міліцейської агресії, коли під час подій Революції гідності люди в погонах взагалі вийшли за рамки будь-яких правових норм і, не зважаючи на новий кодекс, масово калічили цивільних гумовими кийками й світлошумовими гранатами, труїли сльозогінним газом, поливали з водометів за мінусової температури та розстрілювали зі зброї травматичної дії. Загалом під час акцій протесту в місті Києві було зареєстровано 2394 виклики бригад екстреної медичної допомоги, до стаціонарних закладів охорони здоров'я було поміщено 1890 осіб¹⁰.

Утім, буде помилкою вважати, що об'єктами необґрунтованого й надмірного застосування сили правоохоронцями стали виключно активісти акцій громадянської непокори в місті Києві. Заохочення владою силових та правоохоронних структур до переслідування своїх політичних супротивників фактично зняло всі правові табу

10. Щорічна доповідь Уповноваженого ВРУ з прав людини про стан дотримання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні.

на застосування насильства і розв'язало руки міліції, прокуратурі та суддям в усіх регіонах України. На протест суспільства щодо намірів депутатів запровадити сумнозвісні «диктаторські» закони правоохоронна система відповіла показовим ігноруванням гуманних норм нового КПК, наочно демонструючи всім неспростовність тези «жорстокість гне під себе всі закони». Жертвою «силового» варіанту затримання, катування або просто нелюдського поводження в міліції могла стати будь-яка особа, незалежно від її віку, статі та місця проживання.

«Приблизно о 19.30 я і ще чотири хлопці йшли до розважального комплексу. Поблизу спортивного магазину в центрі міста ми почули крики «Стояти!» і побачили, як до нас біжить група людей у міліцейській камуфляжній формі. Мене одразу схопили, наділи наручники, і один з міліціонерів, заламавши руки за спину, повів мене до службового автобусу. По дорозі міліціонер сильно ударив мене головою об дерево, а інший, повз якого ми проходили, кийком по нозі. Нас усіх завели в автобус і примусили лягти в ньому на підлогу між сидіннями, а міліціонери поставили ноги нам на спину. В автобусі я відчув, що з рани на голові тече кров. Автобус поїхав, але незабаром зупинився поблизу парку. Мене і ще двох хлопців вивели з автобуса на вулицю. Одного почали бити, а до мене підійшов міліціонер і почав кричати, що так буде з кожним, хто вештається містом о цій порі. Після цього нас знову завели в автобус, поклали на підлогу і повезли до райвідділу міліції. Там усіх завели до вестибюлю і поставили по периметру до стін, наказавши держати руки за головою. Стояли ми так десь півгодини. До кожного підходив міліціонер, який запитував прізвище, ім'я та по-батькові, рік народження й адресу проживання. Потім усіх відвели на 4-й поверх, де знову поставили біля стіни у незручній позі, наказавши руки постійно тримати за головою та неприродньо широко розсунути ноги. За спробу стати зручніше одразу били по ногах, примушуючи розсунути їх ще ширше. Усіх по одному заводили в кабінет, де фотографували, знімали відбитки пальців, а також відбирали мобільні телефони, з яких переписували якусь інформацію. Потім

мене зняли на відео і під час зйомки розпитували, хто я такий, де я проживаю і чому ввечері був у центрі міста. Оскільки в мене на обличчі була кров, після допиту міліціонер викликав бригаду швидкої медичної допомоги. Лікарі надали мені первинну допомогу і повідомили міліціонерів, що мене необхідно доставити у лікарню – зробити рентген голови та зашити рану. Тоді мені сказали, що я можу йти додому. За мною приїхала мати і відвезла мене о 23.50 до травмпункту, де зробили рентген, обробили рану і направили мене в обласну дитячу лікарню. У лікарні о 01.50 мені зашили рану на голові, і ми повернулися додому.

– А міліціонери якось пояснили причину затримання?

– Ні. Тільки кричали: «Чого вам удома не сидиться». Але ж це була субота, і ми йшли відпочивати у розважальний центр. Та ще й не пізно було, просто вечір. Потім батькам сказали, що нас ніхто не затримував, а просто привезли до міліції для проведення профілактичної бесіди.

– Скаржилися комусь?

– Я наляканий був і почувався після удару об дерево погано. Там до кабінету під час допитів чоловік у цивільному заходив, так наші казали, що це хтось із керівників райвідділу був. Так що він про все це знав. Кому ще скаржитися?»¹¹

З інтерв'ю з неповнолітнім потерпілим від насильства міліції

«Вийшов з дому за сигаретами і був затриманий міліціонерами біля магазину. Привезли до райвідділу і там повідомили, що в них є підстави вважати, що я причетний до якихось мітингів і заворушень, які були кілька днів тому. Зрозуміло, що я заперечував, адже знав, чим все це закінчиться. У відповідь міліціонери почали

11. 24.02.2014 органами прокуратури за цим фактом відкрите кримінальне провадження.

мене залякувати та погрожувати, що зараз оббризкають бензином і скажуть у суді, що я виготовляв «коктейлі Молотова». Я казав, що в мене є стовідсоткове алібі, але, напевно, роздратував їх своєю впертістю. Коли я сидів на стільці, один ударив мене в груди, а інший зайшов ззаду, схопив за шарф на шиї і почав душити, впершись коліном у спину. Я майже знепритомнів, а коли оговтався, то почав проситися і запевняти, що їхні звинувачення – це помилка. Десь через півгодини мене раптово відпустили. Я там не один такий був. Потім казали, що до райвідділу якийсь депутат нагрянув і це нас врятувало»¹².

З інтерв'ю з потерпілим від насильства міліції

Подібних прикладів нехтування міліцією нормами Кримінального процесуального кодексу на той час було багато, і навряд чи доцільно продовжувати їх наводити. Факти надзвичайної жорстокості правоохоронців радше за інерцією ще офіційно заперечувалися тодішньою владою, але через поширеність приховати їх від суспільства було неможливо, і вони постійно ставали приводами для гучних скандалів у ЗМІ. Кримінальний процесуальний кодекс не працював, на той час усім – міліції, СБУ, прокуратурі та судам – було просто не до нього.

Невтішно, але оновлення влади в Україні у 2014 році до кардинальних змін у методах роботи правоохоронців не призвело. Виявилось, що можновладці, які ще нещодавно самі так активно протестували проти міліцейського свавілля, сповідують ту саму філософію ставлення до міліції – остання, як і раніше, залишилася заручником амбіцій політиків, а насильство та залякування продовжували бути одним з основних інструментів досягнення політичних цілей. Обіцяна новим керівництвом МВС деполітизація міліції, як важлива складова загальної реформи правоохоронних

---

12. Громадянин Д. відмовився звертатися в органи прокуратури із заявою про застосування до нього насильства з мотивуванням «хочу все забути».

органів, не відбулася. Навпаки, маятник провладного впливу на органи внутрішніх справ, досягнувши критичної точки у лютому 2014 року (злочинний наказ про розстріл людей на Майдані Незалежності), стрімко попрямував у протилежний бік. «Війна спише все», і вже навіть перші особи МВС не тільки підтримують, а й публічно популяризують серед населення тезу про необхідність максимально жорсткого ставлення силових структур до новоутвореної «касти незгодних», обґрунтовуючи доцільність утисків перебуванням країни у стані неоголошеної війни.

«До терористів можна застосовувати ті методи, які використовуються для боротьби з терористами в Ізраїлі, аж до тортур. Постає питання про ставлення до захоплених терористів. Зараз в Ізраїлі прийняли закон, який дозволяє застосовувати тортури до терористів, від свідчень яких залежить життя багатьох людей. Постає моральне питання, чи слід до терориста застосовувати міри психологічного чи фізичного тиску? Це дискусійне питання, яке потрібно вирішувати через громадську думку і рішення Верховної Ради. Є міркування, що заради уникнення терористичних актів треба якимось чином відходити від дотримання якоїсь частини прав людини для уникнення людських жертв», – розмірковує радник глави МВС України Антон Геращенко в червні 2014 року¹³.

«Кожен, хто завтра прийде на мітинг проти мобілізації, буде затриманий на кілька годин для з'ясування особи і, після зняття відбитків пальців та фотографування, буде відпущений. Тільки-но Верховна Рада і Президент підтримають наш закон, «сядуть» усі провокатори, які закликали зривати мобілізацію», – пише у своєму Facebook той самий Антон Геращенко в лютому 2015 року¹⁴.

13. http://censor.net.ua/news/291555/v_izraile_k_terroristam_mojno_primenyat_pytki_rada_mojet_razreshit_takuyu_praktiku_sovetnik_glavy_mvд

14. <https://ukr.media/ukrain/225040/>

Важливість питання забезпечення захисту Батьківщини є очевидним і безперечним, але чи повинно це супроводжуватися виданням правоохоронним структурам ліцензії на порушення прав людини? Та сама процедура дактилоскопії має законодавчі обмеження, які чітко виписані у статті 11 Закону України «Про міліцію», відповідно до якої міліціонери мають право проводити фотографування та дактилоскопію лише обмеженого кола громадян – затриманих за підозрою у вчиненні злочину, взятих під варту, підозрюваних чи обвинувачених у скоєнні кримінального правопорушення та таких, що піддані адміністративному арешту.

Насторожують і факти, коли затримані особи підозріло швидко зізнаються у підготовці терористичних актів або вчиненні інших тяжких злочинів, невпевнено читаючи з аркушу канцелярською мовою своє зізнання на відеокамеру¹⁵. Жодна людина при здоровому глузді не стане добровільно «навішувати» на себе додаткові роки ув'язнення, а швидкість такого «щиросердного каяття» не залишає сумнівів, яким саме чином його було здобуто, адже на практиці доведення винуватості злочинця фактичними матеріалами – процес кропіткий і довготривалий. *«Понад рік минув із часу подій на Майдані, проте суттєвих змін у методах роботи МВС так і не відбулось»*, – прокоментував Уповноважений Верховної Ради України з прав людини ситуацію з побиттям та грубими порушеннями прав осіб, затриманих у травні 2015 року в місті Києві за збройний напад на міліціонерів¹⁶. І цю оцінку можна поширити на всю українську правоохоронну систему в цілому.

Доцільність та моральність отримання зізнання за допомогою «допитів третього ступеня» з метою запобігання терористичній загрозі або в умовах ведення країною бойових дій – тема для окре-

---

15. https://www.youtube.com/watch?t=26&v=2ad8r4X_2TY

16. <http://www.ombudsman.gov.ua/ua/all-news/pr/7515-fg-valeriya-lutkovska-ponad-rik-minuv-z-chasu-podij-na-majdani-prote-sutt/>

мої дискусії. У правозахисників і представників силових структур було, є і, напевно, завжди буде кардинально різне сприйняття вислову Цицерона *«Коли брязкає зброя, закони мовчать»*: для перших це попередження суспільства про небезпеку, для других – девіз і заклик до дії. Обидві сторони мають свої вагомні аргументи, але громадяни, які погоджуються з другим варіантом, припускаються фатальної помилки: в атмосфері виправданого насильства владі комфортно завжди, а суспільству – лише іноді. Усім нам треба усвідомити головну загрозу: опрацьовані під час війни моделі агресивної поведінки та шаблони жорстокого поводження будуть неминуче перенесені в мирний час і стосуватимуться не тільки ворогів суверенності країни, а й кожного з її громадян. Хвиля насильства з боку правоохоронної системи, на яке, за запевненнями влади, вона вимушена йти локально і тимчасово в ім'я держави, у подальшому захлесне наше повсякденне життя, і зупинити її буде дуже складно, адже із цим насильством стане боротися система, яка його породила.

Підбиваючи підсумки, можна констатувати: за відвертого превалювання в Україні політичних інтересів над інтересами права, в умовах соціального вибуху чи військового конфлікту правоохоронні органи без зайвих зусиль оминають, а іноді, з тією чи іншою мірою цинізму, просто ігнорують незручні для них норми Кримінального процесуального кодексу, що спрямовані на унеможливлення насильства.

Зрозуміло, що у 2013–2014 роках органи внутрішніх справ вдавалися до жорстокого поводження не лише з політичних мотивів: насильство завжди було невід'ємною частиною діяльності МВС, і навряд чи колись правоохоронці відмовляться від нього повністю. У країнах, які ми звикли йменувати демократичними, правовим пріоритетом вважається законодавче звуження зони існування насильства у правоохоронних структурах, мінімізація необхідності

його застосування, періодичний перегляд доцільності використання заходів примусу та пошук альтернативи жорстоким мірам покарання. Власне, запровадження нового Кримінального процесуального кодексу в Україні переслідувало аналогічну мету – досягнути оптимального балансу між двома концепціями права: *«Закон суворий, але це закон»* і *«Сутність закону – людинолюбність»*. Частина 2 статті 11 нового Кримінального процесуального кодексу урочисто проголосила курс на гуманізацію процесуальної сфери стосунків людини і правоохоронної системи: *«Забораються під час кримінального провадження піддавати особу катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує її гідність, поводженню чи покаранню, вдаватися до погроз застосування такого поводження, утримувати особу у принизливих умовах, примушувати до дій, що принижують її гідність»*.

За задумом розробників кодексу, реалізації цього декларативного положення на практиці повинні сприяти два основних чинники:

- по-перше – введення нових критеріїв оцінки доказів, за яких суд не визнає докази, у тому числі показання затриманого, якщо вони отримані внаслідок істотного порушення прав людини, зокрема катування чи жорстокого поводження (стаття 87 КПК України);
- по-друге – забезпечення невідкладного і якісного реагування на звернення громадян про застосоване до них катування чи неналежне поводження в міліції, що досягається покладанням на прокурорів або інших уповноважених осіб обов'язку прийняти та зареєструвати таке звернення у ЄРДР, після чого невідкладно (не пізніше 24 годин з моменту отримання) розпочати розслідування викладених у зверненні фактів (стаття 214 КПК України).

Розрахунок начебто правильний, адже, з одного боку, іде в небуття сумнозвісна «цариця доказів» – та сама вибита із затриманого явка з повинною, що завжди визнавалась українським судом неспростовним доказом винуватості. З другого боку, правоохоронці, які застосовують насильство, мають обов'язково стати фігурантами кримінального провадження, а отже, суттєво збільшується вірогідність їх притягнення до відповідальності за скоєне.

Проте реальне життя швидко розставило все на свої звичні місця: протягом 2013–2015 років міліціонери продовжували застосовувати до громадян насильство під час розслідування кримінальних правопорушень, як правило, залишаючись при цьому безкарними. Відповідно до звіту, розміщеного на сайті Генеральної прокуратури України, лише у 2014 році було розпочато 1 644 кримінальних провадження про злочини, вчинені працівниками правоохоронних органів із застосуванням катувань та іншого жорстокого поводження, з яких 1 545 проваджень розпочато стосовно співробітників МВС. Того ж року до закладів охорони здоров'я з тілесними ушкодженнями звернулось 1 383 особи, які стверджували, що ці ушкодження завдані їм працівниками міліції¹⁷. Утім, доводити поширеність міліцейського насильства в Україні за допомогою цифр статистики – справа невдячна, адже в цьому випадку загальновідоме «статистика знає все» не спрацьовує. Жодні офіційні дані із цього питання не відтворюють реального стану справ через надзвичайну латентність жорстокого ставлення до громадян у міліції. Слід розуміти, що статистика прокуратури щодо виявлених випадків правоохоронного насильства – тільки «верхівка айсбергу», адже не всі види тортур, які застосовують правоохоронці, залишають сліди на тілі, а потерпілі громадяни остерігаються правоохоронної системи та не вірять у спроможність влади їх захистити, через що, навіть отримавши від міліціонерів тілесні ушкодження, до медичних установ

---

17. Щорічна доповідь Уповноваженого ВРУ з прав людини про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні.

не звертаються. Наочним індикатором актуальності цієї проблеми для України, скоріше, слід вважати поширеність повідомлень про жорстокість правоохоронців у засобах масової інформації, а також думку самих громадян, отриману через соціологічні опитування.

Насильство в міліції продовжує існувати, і в будь-якої розсудливої людини обов'язково виникає питання: «Навіщо правоохоронці продовжують катувати, якщо одержане таким шляхом зізнання все одно буде визнано у суді не допустимим?». Річ у тім, що Кримінальний процесуальний кодекс, як і будь-який інший нормативно-правовий акт, писався з урахуванням виключно законослухняної поведінки самих співробітників міліції, які, отримавши нові норми, з полегшенням зітхнуть і скажуть: «Слава Богу, катувати вже заборонено». Але, якщо українські міліціонери не такі ідеальні, а навпаки, виявляють непереборну схильність до порушення закону, то найгуманніші стандарти Кримінального процесуального кодексу ніколи не викоренять міліцейське насильство як явище, хоча, слід зазначити, вони таки дещо змінили акценти в його мотивації.

1. Примушування правопорушника до «неофіційного» зізнання з метою підвищення ефективності подальшого розслідування.

Отримання від особи зізнання у скоєнні кримінального правопорушення продовжує залишатися важливою складовою роботи з розкриття злочину, і жодні кодекси цього не змінять, адже в багатьох випадках співробітники міліції не мають намірів додавати це зізнання до справи і використовувати як доказ у суді. Слід розуміти, що, вдаючись до тортур затриманого, міліціонери намагаються одержати не офіційне письмове зізнання як таке, а необхідну для себе інформацію, що спрощує та пришвидшує процес розкриття злочину – дані про спільників, речові докази, місце приховування знаряддя вчинення правопорушення та отриманих незаконним шляхом речей, канали їх збуту тощо. Отримавши за допомогою

насильства необхідну для просування розслідування інформацію, співробітники в подальшому закріплюють її вже за допомогою законних процесуальних дій, чим створюють доказову базу для судового розгляду. Подібний метод «через беззаконня до закону» дозволяє з легкістю оминати «антинасильницький» запобіжник у вигляді статті 87 Кримінального процесуального кодексу України, а тому, переконавшись у його ефективності, міліціонери використовують насильство і для фальшування справ кримінального провадження. Скажімо, слідчі експерименти з відтворення обставин вчинення злочину і перевірки показань на місці можуть бути не реальною картиною події, а результатом організованого правоохоронцями театрального дійства, у якому, після попереднього побиття та інструктажу в міліції, обвинувачений у ролі злочинця поетапно продемонструє механізм скоєння ним правопорушення. За належного оформлення такої слідчої дії для суду це буде доказом. За допомогою жорстокого поводження завжди можна примусити взяти до рук зброю чи інший речовий доказ, а потім «закріпити» його висновком дактилоскопічної експертизи. Можна силоміць примусити затриманого залишити на сліди взуття чи інші докази свого перебування на місці скоєння злочину, і жоден кодекс не завадить цьому.

Непоодинокими є і випадки скоєння дещо іншого виду насильства, коли співробітники вдаються до жорстокого поводження, намагаючись примусити особу не до зізнання, а до співпраці, як під час розслідування конкретного злочину, так і для проведення оперативно-розшукових заходів.

«9 січня 2015 року мене затримали на автовокзалі два міліціонери, нічого не пояснюючи, посадили в службовий автомобіль і відвезли в райвідділ. Потім завели в кабінет, де перебували троє працівників карного розшуку. Тільки-но я переступив поріг, один з них сильно вдарив мене долонею у вухо. Від несподіваного, сильного

і болючого удару я впав. Мені наказали піднятися, і коли я це зробив – він же ще раз двічі вдарив мене по голові, від чого я знову впав. Уже лежачого, мене кілька разів вдарили ногами, а потім наказали підвестися. Коли я встав, на мене наділи бронезилет і сказали, щоби я присів не менше ніж сто разів. У мене дуже боліла вдарена нога і я відмовився, за що мене міліціонер вдарив долонею у вухо і ногою в груди. Від болю я впав і спробував відповзти за стілець, щоби вони не могли бити по голові, але міліціонери ухопили мене за ноги і утрюх витягли на середину кабінету, де двоє тримали за руки і з силою притиснули до підлоги обличчям униз. Третій співробітник стягнув з мене штани і труси та приставив до мого заднього проходу міліцейську дубинку. З силою надавивши нею, він почав погрожувати мені засунути її в зад, а потім, натискаючи все сильніше і сильніше, сказав, що, або я виконаю всі їхні вимоги, або мене порвуть дубинкою так, що я потім ніколи вже не вилікуюсь. Від болю і приниження, щоби припинити знущання, я змушений був сказати, що зроблю все, як вони скажуть. Після цього вони мене підняли і посадили на стілець та дали можливість одягнутися. Один з міліціонерів залишився зі мною, а інші кудись поїхали і через годину привезли якийсь DVD-програвач, його власника і склали документ про впізнання DVD-програвача власником.

Коли я прийшов додому увесь побитий і в розірваній куртці, мої рідні злякалися, побачивши мене в такому стані, а також розповіли, що до нас приїжджали двоє міліціонерів, які спочатку понишпорили по будинку, а потім дістали з пакета принесений ними чужий DVD-програвач, поклали його на телевізор та сфотографували, а потім пішли»¹⁸.

3 пояснень потерпілого

«Заступник начальника райвідділу міліції проведе за ґратами три роки. Така постанова судді за незаконне затримання, знущання і побиття місцевого жителя. Міліціонер твердив: затримав

---

18. <http://mahno.info/news/89-prokuroru-gulyayplskogo-rayonu.html>

водія у стані наркотичного сп'яніння. Правоохоронець доставив «підозрюваного» до наркотичного диспансеру, де примушував пройти відповідний тест. Аргументами міліціонера були стусани та тортури. У решті підозрюваному зламали палець»¹⁹.

«Я виходжу з комори, бачу – чотири міліціонери, запитую: «Хлопці, що сталося?». Вони кажуть: розумієш, тут така справа, треба йти свідчити. Я кажу, що вже вечір – нікуди не поїду. Тоді один з міліціонерів до мене: «О, голубе, ти вже трохи випив. Зараз поїдеш з нами». А в машині, що біля брами, вже дверцята відкриті. Один і другий мене за руку ловлять, я якось викручуюся, светр залишається в їхніх руках. Отримую удар в ноги, мене збивають на бетон під хатою, руки заломлюють, зв'язують моїм ременем і починають бити по голові, ногах, тулубу. А слідчий, який веде справу про ДТП, того ж вечора запевнив: «Я міліціонерів сюди не посилав»²⁰.

З пояснень потерпілого

«Слідчим відділом прокуратури Рівненської області завершено досудове розслідування у кримінальному провадженні стосовно трьох дільничних інспекторів Рівненського міськвідділу міліції. Встановлено, що вказані працівники міліції в жовтні 2014 року за відсутності жодних підстав намагались затримати та примусово доставити до приміщення Рівненського МВ УМВСУ в Рівненській області 32-річного жителя обласного центру для проведення слідчих дій за його участю. При цьому, вийшовши за межі своїх службових повноважень, міліціонери безпідставно застосовували до громадянина фізичне насильство, завдавши йому ударів руками та ногами в різні частини тіла, чим завдали біль та спричинили тілесні ушкодження»²¹.

19. <http://bastion.tv/news/na-tri-roki-do-koloniyi-vidpraviv-sud-neadekvatnogo-milicionera-sadista/>

20. <http://pravda.if.ua/news-68003.html>

21. <http://rivne.com.ua/news/2015/03/02/221205.html>

«Водія Б. співробітники міліції затримали у під'їзді будинку, куди він приїхав зняти житло. Власниця квартири поводитися дивно – нервувала та постійно комусь телефонувала, наголошуючи на тому, ще йде додому. Коли вони увійшли в під'їзд, на чоловіка одразу накинулися працівники міліції. Зі слів громадянина Б., вони підібрали з полу баночку з-під ліків та запитали, чи це не його канабіс. Потім чоловіка відвезли до райвідділу, де піддали тортурам роздягли до пояса, заламували руки, били по ногах. «Катували три міліціонери. Один почав розводити мені ноги. Біль був нереальний, і я почав кричати. Ще один шапкою почав закривати мені органи дихання, не даючи можливості нічого казати після крику, ні вдихнути. Мене катували близько 40 хвилин, поки я не погодився підписувати все, що накажуть міліціонери», – розповідає потерпілий. Від чоловіка не вимагали зізнання – явка з повинною вже не доказ у суді. Йому запропонували стати так званим «закупником» – провокувати і здавати в міліцію як торгівців наркотиками, так і просто людей, що підвернулися під руку. Це була оплата, а інакше кримінальне провадження за зберігання наркотиків буде відкрито стосовно нього»²².

Показово, що самі співробітники міліції у конфіденційних бесідах відверто визнають поширеність застосування тортур для розкриття тяжких злочинів і називають причини існування такого явища.

«– Я так скажу: якщо розкривається вбивство, зґвалтування, розбій, то, як правило, без катування не обходиться. Убивця чи гвалтівник ніколи добровільно не зізнається – він чудово усвідомлює наслідки. Хто хоче отримати «пожиттєве» чи 15 років? Тому вони «застібаються»²³ наглухо, хоч кіл на голові теши. Але ж розкрити злочин і знайти вбивцю треба, правильно? Тому, щоби розв'язати язика, і застосовують шокери, пакети на голові та інші неприємні речі. Заради досягнення справедливості і покарання.

22. <http://atn.ua/proisshestviya/pytki-v-rayotdele-kak-v-milicii-kulakami-prinuzh-dayut-k-sotrudnichestvu>

23. «Застібнутися» - на професійному жаргоні міліціонерів означає «не визнавати своєї вини та не співпрацювати зі слідчими органами».

– Невже не можна довести провину злочинця іншим, більш гуманним чином?

– А яким? Усякі генні експертизи, комп'ютери, аналізатори й електроніка різна – це десь далеко, не у нас. У наших експертів надсучасної техніки немає, та й рівень підготовки у міліцейських вишах зараз не той. Приходять лейтенанти одразу після навчання і нічого не знають. А ще, ми ж і іншою роботою завантажені. Це тільки в серіалах все відділення карного розшуку лише одним злочином по місяцю займається. А буває, що керівництво заважає, адже вбивство чи зґвалтування – завжди резонанс, і розкриття, як то кажуть, «на особистому контролі» у начальника і в прокуратурі. Пам'ятаю, у нас подвійне вбивство було, то ми «прорахували» і вийшли на вбивцю. Керівництво вимагає: негайно затримуйте. Я доповідаю, що інформація з оперативних джерел, доказів практично немає і його ще з тиждень «послухати» та «поводити» треба – була інформація, що він шукає, як золоті прикраси вбитих збути. На збуті і «прийняли» би його, після цього з ним без проблем працювати можна. Але керівництво дало категоричну команду – затримати. Ну і затримали, а він третій, «броню надів»²⁴ і навіть на наші запотилічники не реагує. Доповідаємо керівництву – і знову ми винуваті. Прислали з області спеціалістів, ті його на річку вивезли, і коли ввечері привезли, то він вже зізнався, і де вкрадене сховав, і такі подробиці розповів, що сумнівів не залишилося: він вбивав. Але кажу, ми могли самі розкрити без таких методів, якби нас не квапили.

– А якщо в суді він заявить, що його катували, і зізнання визнають недопустимим?

– Ні, все одно не відкрутиться. Ну, скаже, що з нього явку електрострумом вибили. Ну, відкинуть у суді цю явку, як доказ. Але ж коштовності і речі вбитих знайдені з його слів і оформлені, під протокол. Про місце їх зберігання тільки вбивця міг знати, і суд

24. «Надіти броню» – на професійному жаргоні міліціонерів також означає «не визнавати своєї вини».

це розуміє. Узагалі, коли вбивство чи інший резонансний злочин, судді зазвичай з більшою прихильністю ставляться до сторони звинувачення, адже знають, як важко розкривати такі злочини й отримувати неспростовні докази. Ну, почнуть провадження стосовно оперів за фактом перевищення влади, але все одно нічого не доведуть. Тут будуть лише слова злочинця «вони мене катували» проти слів міліціонерів «ми його не чіпали». Тепер «застібнуться» вони, а інших доказів немає. І у прокуратурі прихильність буде до співробітників міліції, це ж, власне, вони для прокурора, як для сторони звинувачення, докази і здобули. Прокурор завдяки їм теж злочин у звіті закриє».

3 бесіди з колишнім заступником начальника райвідділу міліції

2. Примушування правопорушника до зізнання з метою власного збагачення

Поширеність торгівлі «винуватістю» в українській правоохоронній системі (не тільки в міліції, а й в органах прокуратури та судах) – факт загальновідомий і заперечуванню не підлягає. Теза *«проблеми в міліції вирішує пухкий гаманець, а не знання своїх прав»* надзвичайно популярна в суспільстві, і, на жаль, не безпідставно. Звільнення правопорушника від відповідальності за гроші чи інші матеріальні блага давно стало прибутковим міліцейським бізнесом із власним преїскурантом, де «ціна свободи» залежить від багатьох факторів: соціального статусу правопорушника, його платоспроможності, віку, належності до певної групи (іноземець, наркозалежний, представник ромської спільноти), тяжкості наслідків вчиненого злочину та іншого. Кожна міліцейська служба знайшла свою нішу в такому платному правоохоронному «сервісі», і в усіх регіонах України, за відповідну винагороду, слідчі можуть пом'якшувати запобіжний захід або перекваліфікувати чи взагалі закрити кримінальне провадження, працівники ДАІ – не складати протокол про порушення ПДР, співробітники служби БЕП – приховати виявлені недоліки у

здійсненні підприємницької діяльності тощо. Зрозуміло, що поза такою комерцією не могли залишитися і найбільш поширені злочини так званої загальної кримінальної спрямованості – крадіжки, пограбування, хуліганство, завдання тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, оскільки звільнювати за плату від відповідальності за їх вчинення є можливість у достатньо великого кола посадових осіб – від слідчого до звичайного дільничного або оперуповноваженого карного розшуку.

Разом з тим є один нюанс: задарма наші громадяни грошей не платять, і перед тим, як вимагати від особи гроші за звільнення від відповідальності за вчинене правопорушення, необхідно пред'явити цій особі докази її вини. Отримання таких доказів шляхом проведення процесуальних дій недоцільне, адже тоді правопорушення необхідно буде реєструвати, відкривати відповідне провадження, яке перебуває під контролем керівництва й органів прокуратури, тощо. Міліціонеру набагато простіше за допомогою катування примусити затриманого до написання письмового зізнання, а вже після цього шляхетно запропонувати це зізнання викупити, погрожуючи в разі незгоди офіційним оформленням матеріалів і направленням їх до суду. На таку ситуацію положення КПК також жодного впливу не мають, оскільки міліціонеру взагалі не важливо, чи отримане зізнання у законний спосіб – воно потрібне не як доказ під час судового розгляду, а виключно як товар для продажу. «Нічого службового та особистого, тільки бізнес».

«– Особисто я цим не займався – у мене жінка в бізнесі і заробляє достатньо, а інші хлопці так робили. Ясна річ, що не у випадку, коли щось надзвичайне – вбивство, зґвалтування чи поб'ють «терпілу» до півсмерті. Але якщо крадіжка, то, буває, гроші заробляють. Зазвичай схема одна. Скажімо, вирахують крадену «мобілку» – зараз це елементарно, і затримують крадія. Той заперечує – знайшов її і все. Тоді його трохи «пресують» – пожахують тортурами, шокером ткнуть, можуть пакет на голову надіти чи ще щось.

Хто слабкіший – не витримує тиску і «покаянку» пише. Після цього всі голосно, щоби затриманий чув, обговорюють, скільки за таку крадіжку дають – три чи п'ять років. На психіку йому давлять. Потім хтось із наших крадію каже, начебто співчуваючи: «Може, ти хлопець і непоганий. Помилився, і що тепер – одразу на «зону»? Добре, давайте йому допоможемо». І пояснює: «Ми з власником мобільника домовимося, щоби він свою заяву забрав або зустрічну написав про те, що претензій немає. Але, сам розумієш, йому за це заплатити потрібно. За завдану моральну шкоду. Ну, і нам трохи, щоби ми заяву проти тебе приховали. Так що обирай сам – або все робимо по закону і ти йдеш по маршруту «СІЗО-суд-колонія» або платиш гроші». У більшості випадків погоджуються платити.

– І власник мобільного не наполягає на тому, щоби крадія притягли до відповідальності?

– Рідко так буває. Людині головне, щоби викрадені в неї речі повернули, а крадія покарати – бажано, але не пріоритет. У крайньому випадку в міліції скажуть, що доказів мало, що в суді справа довго буде розглядатися, що, найімовірніше, крадія виправдають. Кому потрібно час по судах гаяти? Викрадене повернули – ну і добре.

– Але ж у суді, згідно з новим КПК, зізнання у скоєнні злочину, отримане із застосуванням фізичного примусу, не мало би сили. Крадій що, цього не усвідомлює?

– У нашому сільському районі якимись там змінами в кодексі не особливо цікавляться. Та й психологія стара, зізнався – значить, винний. Тим більше, що ця схема з тими, хто перший раз попався, спрацьовує – людина просто не знає, що робити в міліції, якою всі лякають. Я так скажу, цей спосіб виховує навіть краще, ніж покарання за законом. Людину наказують грошима, ну і фізично трохи – це запам'ятовується назавжди. Звісно, можна спробувати за законом справу до суду довести. І що? За мобільний телефон хлопцю майбутнє зламаєш – судимість у біографії. А от після

проведеної «профілактики» в міліції, він, з одного боку, отримав урок на все життя, з другого – біографія чиста. Ну, і міліціонерам виживати якось потрібно. Те, що зараз платять – не гроші. У міліції всі розуміють: проявиш принциповість і не візьмеш гроші ти, то візьме прокурор чи суддя, і все рівно по закону не буде.

– А якщо цей хлопець дійсно не крав, а знайшов мобільний телефон? Ви такого не виключаєте? І тут його примусили зізнатися та «збили» гроші.

– Так не буває. Завжди є дрібниці, які вказують, винний він чи ні, але їх до справи не підшиєш і доказами їх суддя не визнає. Скажемо так: 90 % платять дійсно ті, хто скоїв злочин. До речі, на тих, хто раніше мав проблеми із законом, і тиснути не треба, самі гроші за звільнення пропонують».

З інтерв'ю з колишнім співробітником карного розшуку

«Співробітники карного розшуку допит проводили із застосуванням до мене катування. Надягали мені наручники на руки і ноги, стягнувши їх за спиною за допомогою металевого ланцюга, щоб я не міг поворухнутись. Крім того, у цей же час мені на голову надягали протигаз і, перекривши доступ до кисню, запускали всередину нього якусь газоподібну речовину, від якої я задихався і непритомнів. Били електрострумом за допомогою електрошокера в пахові частини тіла, стегна та у кінцівки ніг. Погрожували різними більш жорсткими методами катування, від яких я міг втратити життя чи залишитись інвалідом. Я скаржився їм на критичне самопочуття, говорив, що вони своїми діями можуть довести мене до смерті, на що вони спокійно відповіли, що в цьому разі мій труп вивезуть на київський Майдан Незалежності, де на той час була стрілянина. Вони так зі мною працювали у присутності начальника карного розшуку. Відчуваючи загрозу своєму здоров'ю і життю, на вимогу оперативників я давав різні свідчення, обмовляв себе та брав на себе різні «епізоди» кримінальних правопорушень, яких я

не вчиняв та до яких я не мав жодного стосунку.

Перед тим, як направляти зібрані за допомогою катування матеріали слідчому, мене відвели до начальника кримінальної міліції райвідділу, де почали вимагати 15 тисяч доларів. Аби уникнути чергової хвилі знущань, я зателефонував дружині і просив, щоби вона знайшла ці гроші»²⁵.

3 пояснень потерпілого

«Я купив велосипед у шкільного знайомого, щоб їздити на роботу за місто. Потім родині терміново знадобилися гроші, і я вирішив велосипед продати. Дав оголошення через Інтернет, і під час зустрічі з «покупцем» мене затримали працівники міліції: велосипед був схожий на крадений. Привезли до райвідділу, завели у кабінет, поклали на підлогу спиною вниз, при тому наручники позаду. Розсунули руки і вставили крісло, щоб нічого не можна було зробити руками. Тоді одягли пакет на голову і почали душити, перекривати дихання. Били електрошокером спершу через штани, а потім і їх закотили. І в пах били. На руці лишилися сліди від наручників і синець від стільця. Потім я сказав, що все підпишу, мені байдуже, що саме, – головне, щоб більше не мучили, бо думав, що вже не виживу. А після цього чоловік, що відрекомендувався власником вкраденого велосипеда, попросив про компенсацію моральної шкоди у розмірі 5000 гривень – в обмін на те, щоб я не фігурував у справі. Передати гроші я мав наступного ранку в райвідділі міліції»²⁶.

3 пояснень потерпілого

«Привезли мене в міське управління міліції, завели в якийсь кабінет, відібрали особисті речі (в'язку ключів, краплі для очей, мобільні телефони «Самсунг» і «iPhone 5», банківську карту, квитанцію про зарахування грошових коштів на банківський рахунок і 300 гривень) без понятих та документальної фіксації.

---

25. <http://mykirov.com/kirovogradcy-a-zhorstoko-katuvali-u-cherkaskomu-rayviddilku>

26. <http://www.radiosvoboda.org/content/article/26934226.html>

Після цього один з міліціонерів запитав у мене, кого зі співробітників міліції чи СБУ я знаю і можу подзвонити, на що я відповів, щоб мені чітко сформулювали, в чому справа і що від мене хочуть. Тоді мене почали бити ногами зі словами: «Ти що, ще не зрозумів – ми тебе закриємо, суши сухарі». Потім відвели до сусіднього кабінету, в кінці коридору, де продовжували бити кийком, ногами і залізним предметом, схожим на монтажну лопату. Один зі співробітників міліції мені сказав: «Або ти привозиш 10 000 доларів, або ми їдемо до тебе додому і знаходимо там кокаїн», на що я відповів, що ні в чому не винен і грошей їм везти не буду. Від мене зажадали назвати пін-код до банківської карти, щоб зняти доступні майже 40 тис. гривень. Через деякий час прийшов ще один співробітник, який, відрекомендувавшись начальником розшуку, спочатку теж завдав кілька ударів, а потім попросив мене «допомогти управлінню, розплатившись банківською карткою за комп'ютер і принтер з «Фокстроту». Після цього мене обіцяли відпустити додому, оскільки «хлопці погарячкували». Коли ж я не схотів, то мене змусили відмовитися від будь-яких претензій до міліціонерів»²⁷.

3 пояснень потерпілого

«Громадянина В. звинуватили у крадіжці ланцюжка в його дівчини. Узяли хлопця зранку в кімнаті гуртожитку і до райвідділу міліції повезли, в чому спав. Дорогою погрожували додати до справи ще кілька «висяків», а в самому райвідділі вимагали підписати зізнання про крадіжку. Розповідає мати громадянина В.: «Я його запитую: що сталося, що ти підписав? А він каже, що вони його били і погрожували. В основному, били по нирках і в шлунок, у черевну порожнину. Він після того днів три чи чотири не їв, не пив. Синяків не видно, але весь час скручений сидів». Слідчий, якому передали справу, одразу порекомендував матері хлопця не залучати адвоката і запропонував вирішити усі питання грішми. На папері написав суму у 4,5 тисяч гривень. Однак жінка вирішила звернутися до СБУ і під час передавання хабаря слідчого затримали»²⁸.

27. <http://lviv.comments.ua/news/2013/10/07/120300.html>

28. <http://www.radiosvoboda.org/content/article/26934226.html>

«Працівник міліції, незаконно затримавши чоловіка, утримував його в райвідділі та завдавав тілесних ушкоджень, намагаючись схилити до зізнання у зберіганні наркотичних засобів, а в подальшому – до передання 15 000 доларів США за непритягнення до кримінальної відповідальності. При цьому з'ясовано, що міліціонер діяв у співучасті з трьома іншими правоохоронцями. Перебуваючи під таким тиском, чоловік погодився на умови вимагателів та передав їм частину обумовленої суми»²⁹.

«Скакали на мені, губу наскрізь пробили, хребта пошкодили, гематоми на голові. Потім посадили до багажника і пообіцяли: «Зараз ми тебе навчимо говорити». Підозрювали у пограбуванні дівчини. Я їм сказав, що є люди, які підтвердять, що я не винуватий. А мені у відповідь: «Які там ще люди. Це моя дівчина, що я їй скажу – те і напише, на кого скажу – на того і вкаже. Так що свідки будуть. Давай будемо вирішувати через гроші». У багажнику відвезли на пустир поблизу дома і пішли вимагати гроші у матері. Мати потерпілого викупувала сина там же, на пустирі. Вона розповідає: «Побачила його – весь у крові. Мені кажуть, щоби сина живим і здоровим додому забрати, давай 2 000 доларів, і зараз. Я кажу, що в мене грошей немає, але є золото. А мені у відповідь: «Мені Ваші цяцьки не потрібні, я підкажу адресу ломбарду». Жінка розповіла, що вона заклала у ломбарді золоті прикраси, крім того, з грошима допомогли друзі. Після цього її сина відпустили»³⁰.

3 пояснень потерпілого

Не витримали перевірки практикою і положення Кримінального процесуального кодексу, які нібито гарантували вирішен-

---

29. <http://umdppl.info/2014/10/na-lvivsychyni-nabuv-zakonnoji-syly-vyrok-stosovno-kolyshnoho-pravoohorontsya-yakij-perevyschiv-sluzhbovi-povnovazhennya-ta-vymahav-habara/>

30. <http://atn.ua/proisshestviya/svidetelstvoval-protiv-milicii-slomali-pozvonochnik-svidetel-po-ugolovnomu>

ня проблеми безкарності правоохоронців через обов'язковість реєстрації та відкриття кримінального провадження за заявою потерпілого про факт застосування до нього міліцейського насильства. Нагадаємо алгоритм: протягом 24 годин після подання такої заяви викладені в ній відомості вносяться до Єдиного реєстру досудових розслідувань, відкривається кримінальне провадження та проводиться досудове розслідування. Звісно, що якісне й неупереджене. Проте на практиці цей передбачений статтею 214 КПК України запобіжник проти міліцейського свавілля не спрацьовує і кардинального покращення ситуації з реагуванням органів прокуратури на заяви громадян до теперішнього часу ми не побачили. *«У діяльності прокуратури спостерігається вільне тлумачення положень Кримінального процесуального кодексу в частині своєчасного початку досудового розслідування та негативна практика відмови у внесенні відомостей до ЄРДР, що суперечить вимогам статті 214 КПК України. Недотримання вимог цієї статті призводить до втрати доказів, оскільки докази, які можуть мати суттєве значення для з'ясування обставин злочину та встановлення особи чи осіб, які його скоїли, можуть бути втрачені або їх буде неможливо отримати пізніше. Це призводить до порушення права на справедливе офіційне розслідування випадків неналежного поводження»,* – наголошується у щорічній доповіді Уповноваженого ВРУ з прав людини про стан дотримання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні. Простіше кажучи, прокуратура, як і раніше, продовжує «відсіювати» заяви про побиття та тортури в міліції і, заплющуючи очі на очевидні ознаки в цих заявах повідомлення про вчинення злочину, розглядає їх у порядку, передбаченому Законом України «Про звернення громадян».

«Мене затримали дільничні біля дому. Посадили до автомобіля, де один з них, вимагаючи зізнатися у скоєнні крадіжки, почав одразу бити. Потім відвезли до райвідділу і, щоб посадити в ізолятор, склали і примусили підписати протокол про адміністративне

правопорушення, яке я не скоював. Я двічі звертався в органи прокуратури із заявами про це свавілля, проте отримав відповіді, в яких було написано: «Ваше звернення за своїм змістом та суттю не є повідомленням про вчинення кримінального правопорушення, оскільки, за викладених Вами обставин, не містить жодних даних про його вчинення».

3 пояснень потерпілого

«Улітку на ферму приїхали три працівники райвідділу і почали вимагати в мене написати зізнання у крадіжці трьох десятків яєць, які я нібито потім продав. Зрозуміло, що я це заперечував, адже ніякої крадіжки не скоював, а тому писати відмовився. Почувши це, міліціонери силоміць затягнули мене у приміщення інкубатора, де почали бити руками по голові і тулубу, а також головою об стіл та об стіну. Моя мати, яка працює на фермі кухарем, почувши мої крики, прибігла до інкубатора і побачила, що мене б'ють. Вона спробувала вступитися, але співробітники міліції взяли її за одяг і випхнули з погрозами з приміщення. Факт мого побиття можуть також підтвердити й інші працівники ферми, які на той час там працювали. Оскільки мене били сильно і я не міг більше терпіти біль, я, не читаючи, підписав документи, що їх мені підсунули міліціонери. Як потім з'ясувалося, це було моє зізнання у крадіжці яєць і в їх подальшому продажу з метою отримання прибутку. Але надалі ніякої справи порушено не було, а моє зізнання співробітники міліції використали іншим чином – власник ферми, який є їхнім товаришем і допомагає місцевій міліції матеріально, почав шантажувати нашу родину, наголошуючи, що за скоєну крадіжку я і моя мати повинні працювати на його фермі протягом півроку без будь-якої оплати нашої праці. У випадку, коли я і моя мати відмовимося працювати на нього безоплатно, написане мною зізнання стане приводом для притягнення до кримінальної відповідальності і, в результаті, мене відправлять у тюрму.

У мене, крім свідків, також була довідка від нашого місцевого

фельдшера про те, що в мене є тілесні ушкодження. Тому я вирішив звернутися зі скаргою до прокуратури, вважаючи, що довести факт міліцейського свавілля буде не складно. Але з прокуратури я отримав відписку, в якій зазначалося: «Ваша заява не містить даних, які б свідчили про вчинене кримінальне правопорушення та які можна було б відобразити в Єдиному реєстрі досудових розслідувань», а також написано, що скарга вважається повідомленням про кримінальне правопорушення і повинна вноситися до ЄРДР виключно за наявності у ній «доказів, що підтверджують реальність конкретного кримінально караного діяння». Це що виходить – я написав, де, коли і як з мене міліціонери знущалися, є свідки цього, є відповідна медична довідка, а я ще повинен інші докази їх винуватості збирати?»

3 пояснень потерпілого

З іншого боку, сам факт відкриття прокуратурою кримінального провадження за заявою потерпілого ще зовсім не гарантує справедливого розслідування – провадження завжди можна офіційно припинити, що масово і робилося у 2013–2015 роках. З урахуванням того, що оскаржувати такі рішення громадяни повинні, знову таки, в органах прокуратури, тільки вищих, або в суді з його традиційно поблажливим ставленням до прокурорів, шансів добитися покарання міліціонера в його жертви майже не залишається.

«Мене побили міліціонери з патрульної служби. Як вони це робили, бачили, щонайменше, троє свідків, які стояли у двадцяти метрах. Я засвідчив у лікарів факт побиття, знявши побої, і з цим звернувся до прокуратури. Там відкрили кримінальне провадження, але потім мене викликали в обласну прокуратуру та сказали, що начебто у них є рішення суду, який мені присудив злісну непокору працівникам міліції. Коли я був на засіданні цього суду, то повідомляв судді, що стосовно міліціонерів порушене кримінальне провадження за перевищення ними своїх повноважень. У відповідь суддя сказав, щоби я приніс відповідні довідки і виписки, які це підтверджують.

Але коли я пішов до прокуратури, то слідчий прокуратури сказав, що суддя не став чекати від мене документів і в цей же день виніс рішення, що я винний. Таким чином, справу про моє побиття просто «зам'яли». І чому перевищення службових повноважень розглядають у такі короткі строки та припиняють кримінальні провадження?»³¹

3 пояснень потерпілого

«Житель міста Кіровоград громадянин С. стверджує, що був підданий тортурам під час затримання міліцією м. Черкаси. За фактом наявних у нього тілесних ушкоджень слідчим Кіровоградського МВ було відкрито кримінальне провадження за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого частиною 1 статті 122 КК України (умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження). У подальшому цю справу з «уточненнями» – замість вказаного потерпілим «побиття працівниками міліції», у документах написали «побиття невідомими» – переправили до черкаської прокуратури, звіти до органів МВС. У результаті справу закрили»³².

Буде помилкою вважати, що причиною такої очевидної пасивності прокуратури у забезпеченні кримінального переслідування правоохоронців за вчинене насильство є виключно почуття корпоративної солідарності.

По-перше, Кримінальний процесуальний кодекс, як окремий нормативно-правовий акт, взагалі не усуває традиційну для України суперечність, коли органи прокуратури, з одного боку, мають розслідувати незаконні дії працівників міліції під час проведення ними досудового розслідування, а з другого – підтримувати висновки цього розслідування в суді, як сторона обвинувачення.

---

31. <http://7dniv.info/?q=ua/news/za-shcho-mukachivski-milicioneri-pobili-aktivista-video>

32. <http://mykirov.com/kirovogradcya-zhorstoko-katuvali-u-cherkaskomu-rayviddilku>

По-друге, слід розуміти, що після офіційної реєстрації отриманого повідомлення про факт міліцейської жорстокості прокуратура повинна не просто розслідувати і направити до суду справу кримінального провадження, а й досягнути в суді позитивного для себе результату – вироку стосовно міліціонера. На практиці зробити це доволі непросто. Прокурор знає, що він матиме справу не зі звичайним злочинцем, а з представником правоохоронної системи – юридично підготовленим фахівцем, з практичним досвідом участі у кримінальних процесуальних діях. До того ж, як правило, насильство застосовується міліціонерами до громадян в умовах неочевидності – у службових приміщеннях райвідділів, за відсутності свідків, часто без залишення слідів тілесних ушкоджень, а тому здобути неспростовні докази вчинення такого насильства важко. У свою чергу, правоохоронці, професійно оцінюючи вірогідність свого засудження та ув'язнення, роблять усе для унеможливлення процесуального доведення своїх злочинних дій: фальшують документи, чинять тиск на випадкових свідків, умовляють своїх колег свідчити на їхню користь тощо.

Зрозуміло, що за таких умов працівнику прокуратури простіше й безпечніше для кар'єри або взагалі не реєструвати у ЄРДР звернення про побиття в міліції, або під будь-яким приводом закрити вже розпочате кримінальне провадження. І це не голослівне звинувачення – **у 2014 році прокуратурою розслідувалося 2 053 кримінальні провадження про катування та інше жорстоке поводження у правоохоронних органах, з яких направлено до суду з обвинувальним актом лише 37, або 1,8 % від загальної кількості**³³.

Звісно, що Кримінальний процесуальний кодекс намагається встановити й інші запобіжники проти міліцейського насильства, на-

33. Звіт про роботу органів досудового слідства за 12 місяців 2014 року. Розміщений на сайті Генеральної прокуратури України.

приклад, визначаючи більш суворі вимоги до фіксації конкретного часу затримання або встановлюючи обов'язковість призначення службової особи, відповідальної за перебування затриманих в органі досудового розслідування. Проте міліціонери часто взагалі не звертають увагу на такі дрібниці. Ба більше, співробітники можуть використовувати жорстоке поводження саме з урахуванням прогресивних новел КПК, скажімо, силоміць примушуючи підозрюваного чи потерпілого до укладання угоди про примирення, адже це значно спрощує проведення досудового слідства – обвинувальний акт і угода направляються до суду, незважаючи на повноту і якість наявної доказової бази.

«Васильківський районний суд Дніпропетровської області 12 квітня 2013 року відмовив у затвердженні угоди про примирення між потерпілою та обвинуваченим, відносно якого до суду разом з укладеною угодою надійшов обвинувальний акт за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 122 КК України. Допитана судом потерпіла зазначила, що укладення угоди про примирення з її боку не було добровільним.

Проведеним узагальненням встановлено, що зазначений випадок тиску з боку слідчих або прокурорів на підозрюваних та потерпілих з метою укладення ними угод про примирення або визнання винуватості під час досудового розслідування не є винятком, і, як вбачається з ухвал судів, обставини, що свідчать про недобровільність укладання угод, були встановлені лише в ході допиту потерпілого або обвинуваченого в суді»³⁴.

Підбиваючи підсумки, можна констатувати: у 2013–2015 роках новий Кримінальний процесуальний кодекс так і не зламав хребта міліцейській жорстокості, що є цілком передбачуваним. Правоохоронна система не тільки не перебудувалася відповідно до нових

---

34. http://zib.com.ua/ua/print/40988-uzagalnennya_sudovoi_praktiki_na_temu_sudova_prktika_zdiysne.html

стандартів КПК, а, навпаки, змогла в черговий раз адаптуватися і навіть «прогнути» кодекс під свою стару ідеологію та традиції. Обіцянки винищити насильство в міліції завдяки довершеності процесуальних норм стали черговою приємною для слуху утопією, і наразі гуманні нововведення нового Кримінального процесуального кодексу радше створюють громадянам певний психологічний комфорт, ніж захищають їх на практиці. КПК, як окремий нормативно-правовий документ, ніколи й не міг стати панацеєю від міліцейського свавілля, оскільки охоплює лише певний сектор взаємин громадян із правоохоронними органами – сферу кримінального права. Реальне життя завжди дає нам набагато більше приводів для спілкування, а отже, для можливих конфліктів зі співробітником міліції, які він часто вирішує у звичний для себе спосіб.

«Чоловік заявив, що у міськвідділі міліції його побив дільничний інспектор, який вимагав від нього підписати протокол про адміністративне правопорушення. Факт протиправних дій міліціонера був зафіксований на відеореєстратор, який встановлений у приміщенні міськвідділу»³⁵.

«Зламано ребро, струс мозку, забиття нирки та численні синці – це наслідки перебування чоловіка в міліції. Потерпілий стверджує, що його затримали за вчинення дрібного хуліганства, хоча він ні в чому не завинив, а просто опинився не в тому місці і не з тими людьми. Міліція забрала його разом з хуліганом, який проломив у барі стіну стільцем. Чоловік не заперечує, що дійсно випивав у цьому барі, але майна не псував. У міліції вирішили довести протилежне. Потерпілого прикували кайданками до стільця і почали бити руками, ногами та кийком, вимагаючи підписання протоколу. Після того як він виконав ці вимоги правоохоронців, його відпустили додому»³⁶.

35. <http://zp.depo.ua/ukr/melipol/u-melipoli-dilnichniy-pobiv-zatrimanogo-vid-eo-15042015141500>

36. <https://www.youtube.com/watch?v=lZjfMVrxPcc#t=20>

«У Чернігівській області люди перекрили трасу Київ–Суми через те, що працівники ДАІ побили трьох місцевих жителів. Перший потерпілий (молодий хлопець) зупинився на проїжджій частині, і співробітники ДАІ витягнули його з автомобіля. Після того, як батько та дядько хлопця почали знімати незаконні дії міліціонерів на відеокамеру, співробітники побили всіх трьох гумовими кийками, а коли приїхала бригада «швидкої допомоги», один з ДАІвців погрожував лікарю зброєю. Усі потерпілі перебувають у лікарні, двом роблять операції»³⁷.

«Жертвою правоохоронців став чоловік, якого забрали у відділок за справляння природних потреб в неналежному місці. Три доби міліціонери вибивали з нього зізнання у скоєнні низки злочинів, які він не вчиняв. Коли всі документи, які вимагали підписати міліціонери, були оформлені, чоловіку дозволили піти з відділку. Після часу, проведеного у правоохоронців, постраждалий «швидкою» був доставлений до шпиталю, де провів тиждень. Лікарі та медичні експерти встановили численні синці та гематоми»³⁸.

«22-річний інспектор патрульної служби, будучи службовою особою, на якого покладено обов'язки безпосередньо охороняти правопорядок, вийшов за межі наданих йому повноважень та завдав тілесних ушкоджень 62-річному чоловіку».

«Зіслів потерпілої, вона прийшла до райвідділу міліції повідомити про правопорушення. Але під час надання свідчень між нею й одним зі співробітників виникла суперечка, після чого міліціонер завдав жінці тілесних ушкоджень»³⁹.

Слід розуміти, що в державі, де політикум продовжує вважати насильство найбільш ефективним способом управління і вирішення проблем, найбільш комфортно почуваються силові і правоохорон-

---

37. http://censor.net.ua/photo_news/326798/na_chernigovschine_gaishniki_izbili_treh_mu_jchin_lyudi_v_znak_protesta_perekryli_trassu_foto

38. <http://www.helsinki.org.ua/index.php?id=1401712380>

39. <http://zpinfo.cinfoo.com/news-24603.html>

ні структури, адже вони, за своїм призначенням, є органами чинення легітимного примусу, і насильство – звичне для них середовище. Наразі в Україні гротескно стикаються публічні мрії керівників країни про європейський рівень правової культури і міжнародні стандарти захищеності прав людини та вітчизняні реалії, в яких нігілізм та бездіяльність влади у реформуванні органів забезпечення правопорядку є цілком очевидними. Правоохоронною системою керує не штучний інтелект, а конкретні люди, і саме від їхньої правової зрілості та ініціативності, а не від написаних на папері норм, залежить, чи позбудеться міліція насильства і жорстокості. А час для цього настав уже давно. Протягом 2013–2014 років українське суспільство наочно продемонструвало різке зниження порогу сприйняття та виправдання міліцейського свавілля. Ця тенденція продовжує зберігатися і все більше громадян позбавляються «комплексу жертви», намагаючись рішуче протистояти неналежному поведженню з ними в органах внутрішніх справ. І, на відміну від своїх керівників, рядові співробітники вже усвідомлюють наслідки можливого переведення такого протистояння у радикальну фазу.

«Зрозуміло, що часи вже не ті. Особливої любові до міліції і раніше не було, а зараз люди йдуть на конфлікт з дільничним з будь-якого, навіть найбільш незначного приводу. Та й зброї по країні розповзлося, аж жах бере. Я своїх хлопців постійно застерігаю: «Не треба загострювати ситуацію, а особливо ображати чи бити когось, навіть якщо заслуговує – собі вийде дорожче. Ти не витримаєш і вдариш нахабного малолітку, а в нього батько – учасник АТО. Підій'є, образиться – «За що воював?» і гранату у вікно кине. Воно того варте?».

З інтерв'ю з начальником сектора дільничних інспекторів міліції

2.3. Незаконне насильство та інші порушення прав мігрантів, осіб без громадянства та іноземців в Україні

Надін Едієва, Тухан Едієв

Для того щоб детально пояснити міграційні проблеми в нашій країні, необхідно чітко відрізнити поняття і категорії осіб, про яких піде мова нижче. Дуже часто навіть представники державної влади помилково вживають такі слова, як «біженець», «мігрант», «іноземець» тощо. Але ці означення мають істотне значення для правильного розуміння статусу і легального становища людини, про яку ми будемо говорити.

Розглянемо детальніше групи осіб, які є учасниками міграційних процесів в Україні.

Найширшим поняттям є «іноземець», воно охоплює всіх учасників міграційних відносин і, звичайно, застосовується до осіб – вихідців з інших країн світу. Тобто іноземець – особа, яка не перебуває у громадянстві України і є громадянином (підданим) іншої держави або держав⁴⁰.

Але, згідно з чинним законодавством України, іноземці поділяються на тих, які перебувають на території України на законних підставах, і тих, які перебувають в Україні нелегально. Остання категорія має назву «нелегальні мігранти» – іноземці або особи без громадянства, які перетнули державний кордон поза пунктами пропуску або в пунктах пропуску, але з уникненням прикордонного контролю і невідкладно не звернулися із заявою про надання

---

40. Закон України про правовий статус іноземців та осіб без громадянства ст. 1 <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3773-17>

статусу біженця чи отримання притулку в Україні, а також іноземці або особи без громадянства, які законно прибули в Україну, але після закінчення визначеного їм терміну перебування втратили підстави для подальшого перебування та ухиляються від виїзду з України⁴¹. Іноземці, незалежно від того, легально чи нелегально вони прибули до України, маючи об'єктивні причини, можуть звернутися до спеціального центрального органу з питань міграції із заявою про бажання отримати захист в Україні.

Законодавство України передбачає декілька видів захисту іноземців і осіб без громадянства. По-перше, це отримання статусу біженця, що передбачає визнання центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту, іноземця або особи без громадянства біженцем.

Таким чином, ми перейшли до ще однієї, найбільш вузької категорії іноземних громадян – біженців. Не кожен мігрант підпадає під зазначену категорію, тим більше, особи не стають біженцями автоматично, і називати так іноземця, який нелегально перебуває на території тієї чи іншої держави, юридично безграмотно.

Конвенція 1951 року «Про статус біженців» чітко визначає поняття «біженець» як особу, яка не є громадянином України і внаслідок обґрунтованих побоювань стати жертвою переслідувань за ознаками раси, віросповідання, національності, громадянства (підданства), належності до певної соціальної групи або політичних переконань перебуває за межами країни своєї громадянської належності та не може користуватися захистом цієї країни або не бажає користуватися цим захистом внаслідок таких побоювань, або, не маючи громадянства (підданства) і перебуваючи за межами

---

41. п. 14 ст. 1 Закон України про правовий статус іноземців та осіб без громадянства ст. 1 <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3773-17>

країни свого попереднього постійного проживання, не може чи не бажає повернутися до неї внаслідок зазначених побоювань.

Поряд зі статусом біженця, законом передбачено й інші засоби захисту іноземців, такі як додатковий та тимчасовий захист. Додатковий захист – форма захисту, що надається в Україні на індивідуальній основі іноземцям та особам без громадянства, які прибули в Україну або перебувають в Україні і не можуть або не бажають повернутися в країну громадянської належності або країну попереднього постійного проживання внаслідок обставин. Іншими словами, додатковий захист отримують ті іноземці або особи без громадянства, які мають об'єктивні підстави залишити країну походження і шукати захист в іншій безпечній державі, але які не підпадають під зміст ст. 1 Конвенції і поняття «біженець», зазначені вище. До певного часу українське законодавство не мало альтернативних засобів надання захисту, крім статусу біженця, що спричиняло значну прогалину у сфері міграційного права, адже залишався значний відсоток осіб, яких не охоплювало поняття «біженець», але які об'єктивно потребували притулку. До таких категорій, зокрема, можна віднести біженців війни, це насамперед вихідці із Сирії та Палестини. Закон потребував якомога швидших кардинальних змін, що й відбулося з прийняттям ЗУ «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту». Але закон, хоча й містив у собі нові, альтернативні механізми захисту (додатковий і тимчасовий захист), але довгий час зазначені нововведення не мали практичного застосування. Додатковий захист в Україні почали надавати лише у 2012 році неповнолітнім іноземцям, розлученим з родиною. Також до Закону було додано пояснення, що особа, яка потребує додаткового захисту, – це особа, яка не є біженцем відповідно до Конвенції про статус біженців 1951 року і Протоколу щодо статусу біженців 1967 року та цього Закону, але потребує захисту, оскільки така особа змушена була прибути в Україну або залишитися в Україні внаслідок загрози її життю, безпеці

чи свободі в країні походження через побоювання застосування щодо неї смертної кари або виконання вироку про смертну кару чи тортур, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання або загальнопоширеного насильства в ситуаціях міжнародного або внутрішнього збройного конфлікту чи систематичного порушення прав людини і не може чи не бажає повернутися до такої країни внаслідок зазначених побоювань.

Натомість особи, які потребують тимчасового захисту, – іноземці та особи без громадянства, які масово вимушені шукати захисту в Україні внаслідок зовнішньої агресії, іноземної окупації, громадянської війни, зіткнень на етнічній основі, природних чи техногенних катастроф або інших подій, що порушують громадський порядок у певній частині або на всій території країни походження.

Останнім часом часто постає питання, чи можуть українці з окупованих територій отримувати додатковий або тимчасовий захист в Україні. Відповідь – ні. Оскільки дія Закону «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» поширюється виключно на іноземних громадян. Іншими словами, українці, як прибули з Криму, що наразі є територією Російської Федерації, можуть отримати такий статус, а особи зі східних територій України є внутрішньо переміщеними особами.

Таким чином, з вищенаведеного ми можемо зробити висновок, що найбільш розширеним поняттям є поняття «іноземець», воно охоплює як громадян інших країн, які законно перебувають на території України, так і нелегальних мігрантів, а також економічних мігрантів і біженців, шукачів притулку тощо. Найбільш вузькою за значенням є категорія іноземців і осіб без громадянства, які шукають притулку і мають статус біженця або отримали додатковий чи тимчасовий статус в Україні.

Прибуття в Україну, види прибуття, причини, способи, проблеми перетину кордону

Існує безліч шляхів потрапляння нерегулярних мігрантів в Україну. Мігранти прибувають легально або поза пунктами пропуску, водним або повітряним транспортом, пішки чи на авто, великими групами або самотійно. Не секрет, що Україна є транзитною базою на шляху іноземних громадян до країн Західної Європи та Північної Америки.

Розглянемо найпопулярніші шляхи прибуття в Україну.

Студенти

Отримавши візу національного вишу України, іноземний студент легально приїжджає в Україну, але, закінчивши семестр, рік, або отримавши диплом, зникає з навчального закладу, особова справа терміново передається адміністрацією вишу до правоохоронних органів, сповіщаються прикордонні органи, центральний орган міграції за місцем знаходження навчального закладу. Особу відраховують з вишу, це призводить до анулювання візи, особа визнається такою, яка нелегально перебуває на території України, і при затриманні такої особи відповідний орган має право ініціювати процес депортації. Це ідеальний сценарій, який має відбуватися відповідно до чинного законодавства. Але на практиці існує дуже багато непорозумінь і порушень не тільки з боку іноземців, які порушують правила перебування на території України, але і з боку представників навчальних закладів та державних органів. Неодноразово до нас надходили скарги про те, що керівництво вишу незаконно тримає в себе особисті документи студентів, а замість оригіналів особам видавалися копії паспортів або інших ідентифікаційних документів. Іноземні студенти Миколаївського навчального закладу навіть повідомляли про постійний шантаж по телефону, коли від

них вимагали переслати певну суму грошей, інакше їх буде депортовано. Через ці порушення деякі студенти опинялися в Пунктах тимчасового перебування. Так, нещодавно до ПТПП потрапив іноземець, який розповідав, що навчався в Криму, але після окупації перевівся до Луганського медичного університету, де в нього було вилучено всі документи. З початком війни виш було зачинено, й іноземець переїхав до Києва з одним лише студентським квитком, а всі його документи залишились на окупованій території, при тому що в паспорті залишилась віза, дійсна до 2017 року. Наші правоохоронці, не вважаючи за необхідне перевірити зазначену інформацію, визнали особу такою, що незаконно перебуває в Україні.

Смаглери

Більшість нелегальних мігрантів прибуває в Україну за допомогою так званих «смаглерів» (перевізників). Це може бути як одна людина, так і група осіб, з так званими філіалами в кожній транзитній країні. Смаглер – це особа, яка в країні походження мігранта здійснює повну організацію виїзду. Перевізниками можуть виступати як іноземці, так і громадяни Росії як транзитної країни, або України, часто схема перевезення нелегальних мігрантів передбачає участь смаглерів з багатьох країн. Як приклад можна навести громадян Сомалі. У країні походження уповноважена особа оформлює документи й організовує візи до Росії, в літаку групу мігрантів супроводжує інша особа, яка тримає при собі всі документи, в Росії групу зустрічає третя особа, яка відвозить людей до помешкання, в якому вони перебувають певний час, іноді до півроку, після чого їм пропонують пішки або на авто нелегально залишити територію транзитної країни (Росії) і в'їхати в Україну, з якої, як їм обіцяють, вони потраплять до країн Європи. Таким чином, смаглери можуть як надавати послуги лише, наприклад, у частині організації подорожі, так і власне здійснювати перевезення на власному транс-

портному засобі. Згідно зі ст. 2 «Переглянутого Протоколу проти незаконного ввозу мігрантів сушею, повітрям та морем», який доповнює Конвенцію ООН проти організованої транснаціональної злочинності⁴², незаконне ввезення мігрантів – це забезпечення незаконного в'їзду (у яку-небудь державу) якої-небудь особи, яка не є громадянином чи не проживає на її території, або забезпечення незаконного проживання у такій державі з метою отримання, прямо чи побічно, якоїсь фінансової чи матеріальної користі.

Мігранти, у свою чергу, перетинають кордон України безліччю способів: пішки або на орендованому транспорті поза пунктами пропуску з території Росії, куди вони прибули легально, на повітряному транспорті, за підробленими або реальними документами, шляхом морського сполучення.

Розглянемо на прикладі проблеми, з якими стикаються мігранти під час незаконного мандрування. На шляху до мрії стати резидентом Європейського Союзу та країн Північної Америки іноземці постійно стають жертвами обману, зловживання та торгівлі людьми, втрачають усі заощадження, здоров'я, а часом і життя. Дуже поширеною є практика нелегального перевізника залишати іноземців біля кордону, або навіть безпосередня передавати прикордонникам чи представникам правопорядку. У найкращому випадку людей випускають з авто, однак мають місце випадки, коли перелякані злочинці залишають зачинене авто, повне людей, які самостійно не можуть вийти, що часто призводить до страшних наслідків. Є випадки, коли особи блукають днями в лісах, через слабкість, голод, холод так і не доходять до пункту призначення.

Родина з Афганістану в повному складі залишила країну походження і приїхала нелегально до України. З Росії родина їхала на

---

42. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_789

двох легкових авто, які в дорозі розділилися. Одна з автівок прибула до міста в Житомирській області і зупинилась біля райвідділу міліції, водій запропонував родині зайти в будівлю, пообіцявши, що саме тут вони можуть звернутися за статусом і отримати допомогу. Але після того, як родина звернулася до представників правопорядку, їм пообіцяли допомогти, натомість людей відвели до міграційної служби, склали протокол, провели нашвидкуруч судове слухання у справі з великою кількістю процесуальних і матеріальних порушень норм законодавства, після чого відправили до Пункту тимчасового перебування іноземців (ПТПП). Слід зазначити, що після втручання представників неурядових організацій апеляційна інстанція скасувала незаконне рішення про затримання і поміщення осіб до ПТПП, і їх було звільнено. Друга частина родини успішно прибула до м. Одеса, де згодом і відбулося очікуване возз'єднання сім'ї.

Група осіб із Сомалі і Еритреї в кількості 20 осіб прибули до Росії і були поміщені перевізниками в 2-кімнатну квартиру, де вони прожили в ізоляції близько півроку без права виходу. Весь цей час смаглери вимагали від них додаткові суми для подальшої подорожі. А після прибуття до України висадили людей просто на пропускному пункті, де останні й були затримані представниками прикордонної служби і надалі поміщені до ПТПП.

Дівчата з В'єтнаму дуже хотіли потрапити до Польщі та Словенії, але замість того рік працювали рабнями на незаконній фабриці поблизу російської столиці.

Ефіопський хлопець незаконно мандрував морем декількома суднами, поки помилково не опинився в Україні. Прикра помилка сталася через те, що особа неправильно прочитала назву чергового морського транспорту, вважаючи, що корабель пристане до берегів Турції.

Затримання, поміщення до ПТПі, проблеми, порушення

Найбільший відсоток затримання нелегальних мігрантів припадає на Прикордонну службу України, на яку покладаються завдання щодо забезпечення недоторканності державного кордону та охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні⁴³.

Діяльність ДПС передбачає:

- здійснення прикордонного контролю і пропуску в установленому порядку осіб, транспортних засобів, вантажів у разі наявності належно оформлених документів після проходження ними митного та, за потреби, інших видів контролю, а також реєстрація іноземців та осіб без громадянства, які в установленому порядку прибувають в Україну, та їхніх паспортних документів у пунктах пропуску через державний кордон та в контрольних пунктах в'їзду–виїзду, а також здійснення фіксації біометричних даних іноземців та осіб без громадянства під час здійснення прикордонного контролю в пунктах пропуску через державний кордон та в контрольних пунктах в'їзду–виїзду;
- прийняття в установленому порядку рішень про примусове повернення до країни походження або третьої країни іноземців та осіб без громадянства, затриманих у межах контрольованих прикордонних районів під час спроби або після незаконного перетину державного кордону України, з подальшим повідомленням протягом 24 годин прокурора про підстави прийняття такого рішення;
- виконання рішень адміністративного суду про примусове

---

43. Закон від 03.04.2003 № 661-IV <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/661-15>

видворення іноземців та осіб без громадянства, затриманих у межах контрольованих прикордонних районів під час спроби або після незаконного перетину державного кордону України;

- прийняття в установленому порядку рішень про розміщення іноземців та осіб без громадянства, затриманих у межах контрольованих прикордонних районів під час спроби або після незаконного перетину державного кордону України, у пунктах тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають на території України, з подальшим повідомленням протягом 24 годин прокурора.

Кажучи м'яко, прикордонна служба не завжди виконує свої функції у повній відповідності до чинного законодавства, і мають місце зловживання владою та службовим становищем. Перше, на що варто звернути увагу, – це колізія нормативних актів у питанні затримання осіб. Так, Конституція України, як основний закон, наголошує, що ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом. При цьому ЗУ «Про правовий статус іноземців і осіб без громадянства» говорить, що поміщати іноземців, які перебувають на території України незаконно, можна і за вмотивованим рішенням спеціального органу, який здійснив затримання винної особи: «Центральний орган виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері міграції, або орган охорони державного кордону на підставі відповідного рішення з подальшим повідомленням протягом 24 годин прокурора розміщує іноземців та осіб без громадянства, зазначених у частині першої цієї статті, у Пунктах тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають на території

України»⁴⁴. Представники прикордонної служби пішли далі і почали поміщати осіб за рішенням відповідного суду щодо видворення іноземців, але в зазначених рішеннях може не бути жодного слова про поміщення осіб до пунктів обмеження волі, лише про видворення іноземців. На практиці затримання і поміщення іноземців до ПТПП відбувається саме за незаконним сценарієм, що робить пересічний закон вищим за Конституцію.

Слід детальніше зупинитись на незаконному затриманні та поміщенні іноземців та осіб без громадянства до пунктів тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства. Розділ 3 ЗУ «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» чітко вказує, які категорії іноземних громадян та в якому порядку несуть відповідальність за порушення режиму перебування на території України. Нелегальні мігранти й інші іноземці та особи без громадянства, які скоїли злочин, адміністративні або інші правопорушення, несуть відповідальність відповідно до закону. За вчинення правопорушення, пов'язаного з незаконним перебуванням на території України, або перетин її кордону з порушенням законодавства, передбачено такі санкції, як штраф, добровільне або примусове повернення іноземців та осіб без громадянства, а також видворення особи за межі України з тимчасовим розміщенням такої особи у пунктах тимчасового перебування (ПТПП). Усупереч поширеній думці, за законом розміщення осіб в ПТПП не є покаранням за вчинення правопорушення, а лише запобіжним заходом, а сама установа призначена для тимчасового тримання іноземців та осіб без громадянства у разі, коли вони не виконали в установлений строк без поважних причин рішення про примусове повернення або є обґрунтовані підстави вважати, що вони ухилятимуться від виконання такого рішення, або прийнято адміністративним судом постанову про їх примусове видворення за межі України, або вони

---

44. С. 30 <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3773-17>

прибули на територію України відповідно до міжнародних договорів про реадмісію, або не мають законних підстав для перебування на території України і підлягають примусовому видворенню за її межі⁴⁵. До ПТПІ особа потрапляє на час, достатній для вжиття всіх відповідних заходів органом, який проводив затримання іноземця, щодо її видворення, але не більш ніж на рік.

На практиці все виглядає значно складніше, і ПТПІ вже давно стали місцями відбування покарання, це очевидно як для експертів, так і для самих мігрантів. Адже 90 % іноземців, поміщених до стін ПТПІ, так і не підлягають видворенню, а орган, що здійснював затримання особи, не робить жодних спроб щодо її висилання до країни походження. Більше того, найчастіше до стін пунктів поміщують осіб, видворення яких неможливе апіорі через відсутність консульських установ, прямого транспортного сполучення з їхньою країною, відсутність документів, визнання іноземця особою тощо. Тим не менш, суди охоче виносять відповідні рішення щодо видворення особи, яку очевидно від самого початку не можна висилати. Багато вітчизняних і міжнародних правозахисників прирівнюють такі дії до катувань. Абсурдне те, що, проживши рік за рахунок держави, звільнившись із ПТПІ, особа продовжує своє незаконне перебування на території України.

24 жовтня 2014 року до ПТПІ за рішенням ГУ ДМС України в Харківській області було поміщено громадянина Туреччини Р., який під час співбесіди з юристами правозахисної організації повідомив проте, що о 23.30 години 23 жовтня 2014 року затриманий перебував у м. Харків в одному з кафе. До нього підійшли люди в цивільному, що відрекомендувалися співробітниками міграційної служби, та вимагали пред'явлення документів. Заявник надав для перевірки паспорт громадянина Туреччини та повідомив, що на територію

45. Типове положення про пункт тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1110-2003-п>

України прибув легально, однак вчасно не залишив її через затягнуті бізнес-справи. Він, проте, виявив бажання добровільно поїхати до аеропорту, купити квиток на найближчий рейс та повернутися на батьківщину. Однак представники міграційної служби повідомили заявнику, що дадуть йому таку можливість тільки в разі сплати їм 500 доларів США. Заявник відмовився та пояснив, що наразі в нього немає такої суми і йому вистачить грошей лише на купівлю квитка. Після цього працівники міграційної служби попрямували із заявником до його готелю, де він перебував у своєму номері до ранку. Наступного дня згаданий громадянин Туреччини був доставлений до Дзержинського районного суду м. Харкова для розгляду його справи про примусове видворення. За словами заявника, в судовому засіданні був присутній перекладач, але перекладав формально й не повністю. Заявник вимагав надати йому можливість добровільно залишити територію України в той самий день, однак судом це не було взято до уваги та прийнято рішення про примусове видворення, про що заявник дізнався лише в ПТПІ під час розмови з юристами.

Після закінчення засідання суду представники міграційної служби повідомили заявника, що вони зараз прямують до аеропорту в м. Київ. У Києві заявник помітив, що автомобіль прямує в бік, протилежний аеропорту, та почав вимагати пояснити йому, куди його везуть. Представники міграційної служби відмовились будь-що пояснювати. Після цього громадянин Туреччини почав вимагати зупинити автомобіль біля посту ДАІ. Він пояснив, що не розуміє, хто ці люди, чому вони його утримують і куди везуть. На посту ДАІ напевне працівники міліції, які зможуть підтвердити приналежність згаданих особою людей до ДМС України. Спочатку представники ГУ ДМСУ в Харківській області погодились на цю пропозицію, однак на посту ДАІ так і не зупинились. Заявник спробував відчинити вікно та попросити допомоги, однак у цей час його схопили працівники ГУ ДМСУ та почали бити. Після завдання серії ударів вони вимагали від заявника поводитися тихо, інакше буде гірше.

Тільки після прибуття до ПТПІ працівники ПТПІ пояснили громадянину Туреччини, де він перебуває й чому.

Щодо інших 10 %, якщо раніше видворення мляво, але проводилось, то наразі кількість таких випадків зменшилася майже до нуля, і додому повертаються лише ті іноземці, які власноруч і за власні кошти організували своє повернення. Іноді навіть від них вимагають самостійно звертатись до своїх консульств для отримання проїзних документів. Це дуже вигідна комбінація для нашої влади: особа за свій кошт і своїми зусиллями залишає країну, а зацікавлений орган отримує «галочку» про проведення видворення, і всі задоволені.

Але все ж повернімося безпосередньо до затримання і поміщення осіб до ПТПІ і розглянемо це поетапно на прикладі Державної прикордонної служби. Кодекс про адміністративні правопорушення передбачає, що перетинання або спроба перетинання державного кордону України будь-яким способом поза пунктами пропуску через державний кордон України або в пунктах пропуску через державний кордон України без відповідних документів або за документами, що містять недостовірні відомості про особу, чи без дозволу відповідних органів влади карається відповідно до закону штрафом або арештом до 15 діб. При затриманні особи, винної у зазначеному правопорушенні, щодо неї складається відповідний протокол про адміністративне правопорушення. Так говорить стаття 206-1 КпАП, в якій також зазначається, що чинність цієї статті не поширюється на випадки прибуття в Україну іноземців чи осіб без громадянства з наміром отримати притулок чи бути визнаними в Україні біженцями або особами, які потребують додаткового захисту, якщо вони звернулися із заявою про надання притулку чи заявою про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, відповідно до Закону України «Про біженців та осіб,

які потребують додаткового або тимчасового захисту»⁴⁶. Іншими словами, особа, яка незаконно перетнула кордон нашої держави, не несе відповідальності за правопорушення, якщо вона приїхала з наміром отримати притулок в Україні, про що зробила заяву.

Відповідно до Наказу «Про затвердження Інструкції з оформлення посадовими особами Державної прикордонної служби України матеріалів справ про адміністративні правопорушення»,⁴⁷ по кожному факту вчинення адміністративного правопорушення, протидію якому законом віднесено до компетенції Держприкордонслужби, складається протокол про адміністративне правопорушення. Складати протоколи про адміністративні правопорушення та протоколи про адміністративні затримання мають право всі військовослужбовці та працівники Держприкордонслужби, які безпосередньо виконують завдання з охорони державного кордону України. Протокол про адміністративне правопорушення (далі – протокол) складається на спеціальному бланку, який містить серію та номер, у двох примірниках, один з яких під розписку вручається особі, що притягається до адміністративної відповідальності. Уповноважена посадова особа зобов'язана роз'яснити особі, стосовно якої складається протокол, її права, передбачені ст. 268 КУпАП, та зміст ст. 63 Конституції України, про що робиться відмітка у протоколі, яка засвідчується підписом зазначеної особи. У разі якщо особа, яка притягається до адміністративної відповідальності, володіє тільки іноземною мовою, уповноважена посадова особа призначає перекладача, який зобов'язаний з'явитися і зробити повно й точно доручений йому переклад. Те саме стосується й протоколу про затримання.

---

46. Стаття 206-1 Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 1 - 212-20) <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/80731-10/>

47. Наказ Про затвердження Інструкції з оформлення посадовими особами Державної прикордонної служби України матеріалів справ про адміністративні правопорушення

Але в реальності зазначені норми виконуються по іншому. Так, особам не завжди надається перекладач та захисник, більше того, особі не повідомляється про належні їй права щодо отримання юридичного захисту та право користуватися перекладом з моменту затримання. Перекладач часто надається з мови, незрозумілої для іноземця. Так, наприклад, особа заявляє про бажання говорити на фарсі, а їй надають перекладача з англійської, якою іноземець не володіє в достатньому обсязі. Більше того, представники прикордонної служби зазначають у протоколі, що особа бажає давати свідчення саме англійською мовою. Але при першому спілкуванні з іноземцем англійською, очевидно, що просити перекладача з мови, якою не володіє особа, це щонайменше дивно. Зміст же самих протоколів іноземцям не пояснюється, вже результат під тиском чи через обман особа підписує навмання.

Дуже часто іноземці скаржаться на те, що під час затримання вони просили прикордонників надати зустріч із міграційною службою, оскільки мають бажання просити захисту в Україні. Але їхні прохання або ігнорувалися, заяви осіб про бажання отримати статус біженця міграційній службі не передавалися, або їм брехали про те, що через декілька днів їх перевезуть у спеціальний табір (маючи на увазі ПТПІ), де вони зможуть подати заяву.

Слід зауважити, що саме затримання часто відбувається з кричущі порушеннями прав людини. Так, має місце затримання осіб, які законно перебувають на території України, незаконне вилучення або навіть знищення представниками державної влади документів, які іноземці мають при собі. Був випадок, коли групу афганців, які вже достатньо довго перебували в Україні, прикордонники вивезли на кордон та ініціювали незаконний перетин кордону. Декількох осіб, які перебували в процесі надання статусу біженця, було також затримано в містах та незаконно поміщено до ПТПІ, через що ці особи втратили можливість отримати захист. Постійно

до ПТПІ для дорослих поміщуються неповнолітні особи, при цьому документи, які доводять їхній вік, вилучаються, натомість проводиться недоречна і протиправна судово-медична експертиза, яка встановлює вік більше 18 років, цим висновком користується і суд при винесенні рішень про примусове видворення осіб. Але, за законом, відомості про особу, яка навіть не має документів, записуються з її слів. Мали місце випадки, коли дитину 8 років записали як повнолітню.

Далі відбувається розгляд справ про адміністративне правопорушення. Після складання зазначеного протоколу компетентний орган вирішує питання про застосування санкцій щодо особи. Як було вказано раніше, до особи може застосовуватись або штраф, або арешт. Наші державні органи вирішили і тут «відзначитись» і часто практикують обидва покарання стосовно однієї людини. І знову ж таки, позбавити особу волі, відповідно до Конвенції і Конституції можливо лише судом, але, на жаль, в Україні є своє бачення міжнародних норм, яким державна влада роками опирається.

До особи застосовано арешт до 15 діб. За цей час орган, який здійснював затримання, має прийняти рішення, яким саме чином особа має повернутись у країну походження. Але тут починається нашарування одного на інше. Рішення про арешт приймається одночасно з рішенням про добровільне повернення. На добровільне повернення особі надається 2-3 дні (за законом – до 60 днів). За цей час, перебуваючи під арештом, не знаючи законів і мови, особа має звернутись до свого консульства (якщо таке взагалі існує в Україні), отримати проїзні документи, купити квиток і повернутись додому. На нашу думку, сама сутність добровільності передбачає застосування цієї норми до осіб, які не можуть апіорі перебувати в місцях обмеження волі. Звичайно, ця норма із самого початку є абсолютно недоступною і фізично нереальною, тому через 3 дні до особи застосовується наступний крок – рішення про примусове повернення, відповідно до якого особа

має самостійно залишити територію України. Ця норма не може не застосуватися хоча б на одну добу, попри те, що має формальний характер, оскільки є обов'язковим попередником примусового видворення. Але і тут просліджується самоправство: обов'язковим цей захід є не завжди і не для всіх учасників процесу. Так, найбільший відсоток скасованих рішень про видворення припадає на цю норму права, а саме, апеляційна інстанція погодилась із тим, що затримана особа має звільнитися, якщо видворенню не передувало рішення про примусове повернення відповідно до ст. 30 ЗУ «Про правовий статус іноземців і осіб без громадянства»⁴⁸. Центральний орган виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері міграції, органи охорони державного кордону (стосовно іноземців та осіб без громадянства, які затримані ними в межах контрольованих прикордонних районів під час спроби або після незаконного перетинання державного кордону України) або органи Служби безпеки України можуть лише на підставі винесеної за їхнім позовом постанови адміністративного суду примусово видворити з України іноземця та особу без громадянства, якщо вони не виконали в установленій строк без поважних причин рішення про примусове повернення або якщо є обґрунтовані підстави вважати, що іноземець або особа без громадянства ухилятимуться від виконання такого рішення, крім випадків затримання іноземця або особи без громадянства за незаконне перетинання державного кордону України поза пунктами пропуску через державний кордон України та їх передання прикордонним органам суміжної держави.

У 2012 році комісія проти тортур мала приїхати до ПТПІ в с. Журавичі, що на Волині. Візит мав пройти показово. Але те, що дізналися правозахисники і члени комісії після прибуття, не вкладалося в голову. Напередодні прибуття комісії, яка створена

48. Ст. 30 ЗУ Про правовий статус іноземців і осіб без громадянства <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3773-17/page2>

для запобігання жорстокому, нелюдському і такому, що принижує гідність, видам поводження і покарання, до пункту навідався не хто інший, як підрозділ «Беркут». Знуцаннями, приниженням та жорстким поводженням вони вигнали іноземців на вулицю, залякуванням намагаючись пояснити, як мігранти мають поводитись у присутності комісії і що можна говорити, а що ні. Одна людина все ж наважилась поскаржитись делегатам. Історія набула розголосу.

Рішення суду про примусове видворення іноземців та осіб без громадянства може бути оскаржено в порядку, передбаченому законом. Слід зазначити, що іноземцям ніколи не повідомляється про право оскарження в судовому порядку будь-якого рішення, прийнятого щодо них, від стадії складання протоколу до винесення рішення про видворення.

Звернення за захистом в Україні. Прикордонна служба

Як зазначалось раніше, при в'їзді в Україну іноземець або особа без громадянства може одразу або через певний час звернутись із заявою про бажання отримати захист. Достатньо усної заяви для того, щоб особа звільнилась від відповідальності за порушення порядку перетинання державного кордону.

Порядок звернення за захистом в Україні передбачено ЗУ «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту». Особа, яка з наміром бути визнаною біженцем в Україні або особою, яка потребує додаткового захисту, перетнула державний кордон України в порядку, встановленому законодавством України, повинна протягом п'яти робочих днів звернутися до центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту, із заявою про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту. Особа,

яка з наміром бути визнаною біженцем в Україні або особою, яка потребує додаткового захисту, під час в'їзду в Україну незаконно перетнула державний кордон України, повинна без зволікань звернутися до центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту, із заявою про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту. Зазначена особа не несе відповідальності за незаконне перетинання державного кордону України, якщо вона без зволікань звернулася із заявою про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту. Така особа не несе відповідальності за порушення правил перебування в Україні, якщо вона перебуває на території України протягом часу, необхідного для подання заяви про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту.

У разі якщо така особа під час незаконного перетинання державного кордону України звернулася із зазначеною заявою до посадової особи Державної прикордонної служби України, вона зобов'язана надати цій посадовій особі пояснення про причини незаконного перетинання державного кордону України. У разі відсутності у такої особи документів, що посвідчують її особу, або якщо такі документи є фальшивими, вона повинна повідомити в поясненні про цю обставину, а також викласти причини зазначених обставин. Під час надання пояснень особою, яка не володіє українською або російською мовами, орган Державної прикордонної служби України повинен забезпечити перекладача з мови, якою така особа може спілкуватися. Після надання пояснень особа, яка звернулася із заявою про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, повинна бути протягом 24 годин передана посадовими особами Державної прикордонної служби України представнику центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну

політику у сфері біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту.

Як було зазначено, жодна з вищезгаданих норм не виконується Державною прикордонною службою. Державний орган це пояснює або тим, що особа не мала намір отримати статус біженця, або тим, що особа звернулась за захистом лише тому, що її було затримано. Очевидно, що такі твердження щонайменше не відповідають статусу державного органу і є неправомірними.

Висновок очевидний: отримати доступ до процедури звернення за захистом в Україні на етапі перетинання кордону фактично неможливо. Це призводить до того, що особа, яка реально має намір шукати притулок і має для цього об'єктивні підстави, поміщується до Пунктів тимчасового перебування для її подальшого видворення в країну, де їй загрожує небезпека. Хоча, за законом і міжнародними нормами, такі особи, мають розміщатися у відкритих пунктах. Ба більше, від того, як особа була оформлена з моменту прибуття прикордонною службою (як порушник чи її було звільнено від відповідальності; чи зазначено в особистій справі про намір звертатися за захистом в Україні), залежить подальша доля особистої справи особи, коли вона нарешті звернеться з відповідною заявою до міграційної служби. Адже, як показує практика, саме на ці відомості спирається орган міграції, приймаючи своє вирішальне рішення щодо надання статусу біженця.

Звернення за захистом. Міграційна служба України

Статус біженця або додатковий/тимчасовий захист може отримати особа, яка залишила країну попереднього проживання або країну походження, прибула законно або незаконно до України, а також іноземці, які вже проживали на території України законно. Особа, яка на законних підставах тимчасово перебуває в Україні, і

під час такого перебування в країні її громадянської належності чи попереднього постійного проживання виникли умови, зазначені в пп. 1 чи 13 ч. 1 ст 1 цього Закону, внаслідок яких вона не може повернутися до країни свого походження і має намір бути визнаною біженцем в Україні або особою, яка потребує додаткового захисту, повинна звернутися до центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту, із заявою про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, до закінчення строку перебування на території України. Таких осіб у міжнародній практиці прийнято називати терміном «біженці на місці». Яскравим прикладом біженців на місці є сирійські студенти, під час навчання яких в Україні в країні походження почалась війна, і повернення громадян цієї країни на батьківщину суперечить міжнародним нормам права і зобов'язанням України.

Отже, маючи намір отримати статус в Україні, особа звертається з відповідною заявою до компетентної міграційної служби в тому регіоні, де, як правило, особа проживає або за місцем розташування відповідного ПТПІ в Чернігівській або Волинській областях. Порядок звернення й оформлення документів для отримання статусу біженця або додаткового чи тимчасового захисту детально описується в ЗУ «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту». Ми зупинимось на проблемах і недоліках системи. За роки злетів і падінь у реформуванні Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту, працює більш-менш чітко і злагоджено, якщо не брати до уваги упередженість при прийнятті рішень. Цього, однак, не можна сказати про Державну міграційну службу, яка розглядає висновки, особисті справи, скарги щодо іноземців опосередковано, непрофесійно, поверхово. Так, особа, яка звернулася зі скаргою на рішення міграційної служби на місцях, чекає рішення за

своїм зверненням півроку і більше, щоб у результаті отримати відмову у розгляді скарги через закінчення строків або взагалі відхилення скарги без пояснення причин. Про прийняття позитивного рішення взагалі не йдеться. Таким чином, оскарження рішень центрального органу міграції на місцях у Державній міграційній службі є абсолютно даремним і нерезультативним засобом захисту.

Отже, після того, як особа подала заяву про намір отримати захист в Україні, орган міграції може прийняти два варіанти рішень: або прийняти заяву, або, зі вмотивованих причин, відмовити особі в її прийнятті. Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту, може прийняти рішення про відмову в прийнятті заяви про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, в разі, якщо заявник видає себе за іншу особу або якщо заявнику раніше було відмовлено у визнанні біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, за відсутності умов, передбачених пп. 1 чи 13 ч. 1 с 1 Закону, якщо зазначені умови не змінилися. Причому протягом одного робочого дня орган міграції здійснює перевірку наявності підстав, за яких заявнику може бути відмовлено в прийнятті заяви про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту. Раніше орган міграції без очевидних підстав міг відмовити у прийнятті заяви, наприклад, якщо особа заявляє, що є неповнолітньою, а в представника органу міграції її вік викликає сумніви. Або, наприклад, громадянин Афганістану зазначив у заяві лише три своїх імені (власне, ім'я родини, ім'я батька), а в наданому ним паспорті зазначено ще й четверте ім'я – матері заявника, то міграційна служба могла визнати цю особу такою, що видає себе за іншу. Із цього приводу міжнародні організації, разом з ДМС та судами провели низку зустрічей. Наразі орган міграції відмовляє у прийнятті заяви лише за наявності об'єктивних причин, передбачених законом.

Після прийняття заяви від іноземця, який бажає отримати статус в Україні, Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту, переходить до стадії оформлення документів на підставі Закону⁴⁹ і відповідно до правил розгляду заяв та оформлення документів, необхідних для вирішення питання про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, втрату і позбавлення статусу біженця та додаткового захисту і скасування рішення про визнання особи біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту⁵⁰.

Оформлення документів для вирішення питання щодо визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, проводиться на підставі заяви про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту. Така заява особисто подається іноземцем чи особою без громадянства або її законним представником до центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту, за місцем тимчасового перебування заявника. При цьому Заявник, якому виповнилося вісімнадцять років, подає заяву про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, в якій викладає основні відомості про себе та обставини, що змусили його залишити країну походження, а заява про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, дитиною, розлученою із сім'єю, подається одним з її законних представників.

Громадянин Афганістану з початку 1990-х років проживав у Росії. Коли в країні проживання його почали переслідувати через расу і походження, він був вимушений незаконно втекти до України. На східному кордоні був затриманий прикордонною

49. <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3671-17>

50. <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z1146-11>

службою і заарештований. У місці тримання він одразу попросив зустрічі з міграційною службою, оскільки мав намір звернутися за статусом біженця. Через декілька днів прохань до нього прийшла невідома жінка, яка, відрекомендувавшись працівником міграційної служби і взявши в нього заяву, пообіцяла, що через декілька днів його переведуть до відкритого пункту. Іноземця відвезли до ПТПІ в Розсудів, де він почав говорити, що це помилка і він проходить процедуру отримання статусу біженця. На запит до Харківської міграційної служби з приводу мігранта юристам повідомили, що така особа не зверталась, виїзду до місця тримання останнім часом ніхто з працівників органу міграції не здійснював. Таким чином, очевидно, що прикордонники просто познущалися з нелегального мігранта, який до останнього вірив у те, що отримає допомогу. Після того, як іноземець дізнався про те, що його зухвало обдурили, він зневірився і тривалий час не йшов на контакт, не хотів звертатись до міграційного органу із заявою за місцем перебування, оскільки вважав, що в Україні не існує жодного шансу отримати допомогу з боку державних органів.

Слід зазначити, що цей громадянин при затриманні мав при собі гроші Білорусі, Російської Федерації та США на суму 500 доларів. Протокол затримання містить відомості про вилучені купюри, а ось на момент передання нелегального мігранта ПТПІ в акті прийому-передачі іноземця американська валюта зникла. Після надісланого на адресу застави запиту щодо ситуації нам повідомили, що ці кошти були вилучені для оплати висилання особи до країни походження. До речі, особу так і не було депортовано.

Під час попереднього розгляду заяви про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, уповноважена посадова особа територіального органу ДМС (особа, яка веде справу) протягом п'ятнадцяти робочих днів з дня реєстрації заяви має провести відповідну співбесіду із заявником, за необхідності –із залученням перекладача та законного представника. Під час співбесіди з неповнолітнім

заявником, розлученим із сім'єю, участь представника органу опіки і піклування обов'язкова. Слід зазначити, що представників опіки і піклування почали залучати до співбесід лише в останні декілька років, до цього зазначена норма мала формальний характер. Зокрема, при зверненні до територіальних органів з відповідним запитом щодо неповнолітніх, розміщених в ПТПП, Ріпкинська та Чернігівська служби роками не могли з'ясувати, чия це юрисдикція і хто має виступати представником дітей, розлучених з батьками.

З незрозумінням і опором територіальне управління освіти зустріло й запит про організацію навчання дітей, які самотійно або з батьками перебувають у ПТПП, адже освіта є загальнообов'язковою для всіх, незалежно від походження, віри, релігії, раси тощо. Законодавство України про освіту базується на Конституції України і складається із цього Закону, інших актів законодавства України. Іноземці, особи без громадянства здобувають освіту в навчальних закладах України, відповідно до чинного законодавства та міжнародних договорів.⁵¹ Зрештою, орган освіти поступився, і діти в ПТПП розпочали отримувати перші професійні уроки з читання, української мови, математики. Слід зазначити, що саме іноземці були ініціаторами організації навчання в пункті.

Найчастіше неповнолітні особи довго в стінах ПТПП не затримуються і, надаючи підтвердження свого віку, залишають пункт за рішенням суду, як особи, що були розміщені з порушенням законодавства, оскільки закон забороняє видворення осіб, які не досягли 18 років.

Після звільнення з ПТПП діти-іноземці, розлучені із сім'єю, направляються до спеціальних притулків служби у справах дітей. І тут починається новий абсурд. Дитина має на руках документ, який доводить її вік, суд визнає її неповнолітньою, а служба у справах

51. <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1060-12>

дітей поміщає в дитячий заклад. Але міграційна служба, не бажаючи приймати позитивний висновок у справі за заявою іноземця, ініціює проведення додаткових заходів для встановлення віку особи у вигляді комісії без проведення жодних спеціальних медичних або судових експертиз. Звичайно, висновок – особа повнолітня, із цим погоджується й орган опіки і піклування. Особі відмовляють у наданні статусу, але статус неповнолітньої вона не втрачає.

Отже, ми підійшли до теми прийняття рішення органом міграції за заявою іноземця про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового або тимчасового захисту. Після того як орган міграції повно, неупереджено й об'єктивно перевіряє всі документи, факти, відомості, наведені іноземцем у заяві та під час співбесіди, виноситься відповідний висновок. На підставі письмового висновку уповноваженої посадової особи територіального органу ДМС територіальний орган ДМС у межах установленого строку приймає рішення про оформлення документів для вирішення питання щодо визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, або про відмову в оформленні документів для вирішення питання щодо визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту. У будь-якому разі, кожне з цих рішень оформлюється відповідним наказом ДМС.

У разі прийняття рішення про відмову в оформленні документів для вирішення питання щодо визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, протягом трьох робочих днів з дня його прийняття територіальний орган ДМС надсилає або видає під підпис заявнику або його законному представнику письмове повідомлення про відмову особі в оформленні документів для вирішення питання про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту (додаток 15), з викладенням причини відмови і роз'ясненням порядку оскарження такого рішення, про що робить відповідний запис у журналі реєстрації видачі повідомлень. Ось

ця норма давно стала головним болем правозахисників і юристів. По-перше, строк у три дні витримується дуже зрідка, до ПТПІ повідомлення взагалі можуть надсилатися поштою, датовані неправдивими числами, а ознайомлює зі змістом документу іноземця перекладач, черговий – будь-хто, не перелічений вище і не передбачений законом. Саме повідомлення не містить номеру або дати, через що виникають проблеми з його оскарженням. І найцікавіше – причини відмови не просто не викладаються, а іноді навіть не зазначаються в документі. Особа навіть не знає, через що їй відмовлено і на якій підставі, яку норму права оскаржувати в суді. Багаторічні дебати з ДМС із цього приводу не дали жодних результатів.

У разі прийняття рішення про оформлення документів для вирішення питання щодо визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, уповноважена посадова особа територіального органу ДМС (яка веде справу), якщо потрібно, проводить співбесіди з метою отримання додаткових відомостей. За результатами повного і всебічного розгляду справи, перевірки всіх наведених заявником фактів, тверджень і обставин, відповідальна особа готує письмовий висновок щодо визнання або відмови у визнанні біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту. Належним чином оформлена особова справа заявника разом з письмовим висновком територіального органу ДМС, доданими аудіофайлами співбесід (у разі наявності перекладача) повинна бути надіслана фельд'єгерським зв'язком до ДМС протягом трьох робочих днів з моменту затвердження письмового висновку територіальним органом ДМС, але не пізніше граничного строку розгляду заяви.

За результатами вивчення особової справи заявника протягом місяця з дня отримання особової справи заявника та письмового висновку територіального органу ДМС, який розглядав заяву, ДМС приймає рішення про визнання особи біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту (про відмову у визнанні біженцем

або особою, яка потребує додаткового захисту). Слід зауважити, що відсоток позитивних рішень проти негативних просто мізерний. Поруч з об'єктивними причинами відмови були випадки повного абсурду. Наприклад, коли особі було відмовлено через особисту неприязнь до працівника територіального органу ДМС, який вів справу. Мав місце прецедент, коли мотивувальну частину висновку попросили змінити через те, що «людина не може бути такою ідеальною». Одній афганській родині відмовили, щоб вони заплатили за позитивне рішення по справі, пояснюючи це тим, що «на подорож до України десятки тисяч знайшли, знайдуть і ще». Так ми підійшли до проблеми корупції в лавах державних органів, які здійснюють політику у сфері міграції.

Після того, як орган міграції наділили правом самостійно вирішувати питання щодо винесення рішень про затримання та поміщення всупереч Конституції іноземців до ПТПІ, в деяких регіонах країни це призвело до свавілля і поширення корупції. Деякі керівники територіальних органів міграції навмисно шукають причини для якомога швидшого поміщення іноземців до закритих пунктів без об'єктивних на те підстав. Інші, використовуючи своє службове становище, шантажують іноземців.

У великих містах процвітає корупція і безкарність. Самі мігранти часто заявляють про побори з боку органів міграції, міліції, прикордонної служби. Саме через це іноземці, залишаючи маленькі міста на користь міст-мільйонників, не поспішають переводити особові справи до Харкова, Києва, Одеси тощо, кажучи, що «це дуже дорого». Так, кожного разу за видання, продовження довідки про звернення за захистом в Україні треба платити. Окремі тарифи встановлено за продовження реєстрації, за видання посвідки на тимчасове/постійне проживання. Представники внутрішніх справ збирають «данину» за право нелегально працювати, проживати, ходити вулицями міста. Найбільший «куш» збирають прикордонники. За словами іноземців,

зелений прохід через кордон коштує в середньому 3-5 тисяч доларів США з людини.

На прохання офіційно заявляти про всі випадки вимагання іноземці відмовляються, оскільки їхній статус і перебування на території України повністю залежать від представників державних органів, і ризикувати вони не стануть, так само й не вірять іноземні громадяни в справедливість і покарання винних.

16 жовтня 2014 року до ПТПІ працівниками Васильківського РВ УДМС України в Київській області було доставлено громадянина Республіки Конго М. який не розумів, де він перебуває й чому. Під час бесіди з юристами НУО заявник повідомив, що 25 вересня 2014 року звернувся до Управління ДМС України в Київській області із заявою про надання статусу біженця. У зв'язку зі скрутним фінансовим становищем М. через тиждень звернувся до згаданого управління із клопотанням про розміщення його в центрі для біженців, однак отримав відмову. Тоді заявник вирішив прямувати до м. Тернопіль до знайомого, який обіцяв надати йому безкоштовне житло. 15 жовтня 2014 року заявник прибув до УДМС для продовження строку довідки про звернення за захистом, однак замість цього представники міграційної служби відвезли його до м. Фастів та зачинили у «готельному номері» з відеоспостереженням. Заявнику пояснили, що зараз готуються його документи для продовження довідки і він має бути в цій кімнаті до ранку. Необхідність зачинення дверей заявнику аргументували нетерпимістю місцевого населення до іноземців. Громадянину М. дали 0.5 л води та пачку печива, що стало його сніданком, обідом та вечерєю. Зранку заявника доправили до суду. Сутності того, що там відбувалося, він не розумів та пояснити не зміг. Після суду заявника перевезли до іншого міста, куди саме, він не знає. Як стало відомо після вивчення документів, переклад був некваліфікований, односторонній та частковий. Також слід зауважити, що постанова суду про примусове видворення була датована 15 жовтня (хоча, за словами заявника, суд був саме 16 жовтня), а протокол адміністративного затримання – чомусь 16 жовтня!!! Але це не єдина дивна річ у

цій справі. Позов до Фастівського міськрайонного суду Київської області було подано від імені Фастівського РВ УДМС України в Київській області, а іноземець був затриманий та доставлений до ПТПІ Васильківським РВ УДМС в Київській області 16 жовтня. Рішення про поміщення до ПТПІ приймалося також Фастівським РВ УДМС теж 16 жовтня, у якому сказано, що громадянин Конго М. був виявлений та затриманий в м. Фастів 15 жовтня 2014 року.

Пізніше заявник згадав, що, коли він прийшов продовжувати довідку до УДМСУ в Київській області 15 жовтня, йому було надано багато документів для підпису. Зміст документів до заявника доведено не було, перекладач не залучався.

Незважаючи на всі згадані факти, заявник відмовився оскаржувати своє затримання через побоювання переслідування з боку працівників УДМС у Київській області.

З матеріалів справи, яку супроводжували експерти

Загалом, ситуація з правами нелегальних мігрантів в Україні щороку помалу покращується. Реформується система правопорядку, відбуваються значні зміни в державній владі, Україна намагається вийти з пострадянської сплячки, де права і свободи людини стояли у запиленому кутку роками. Говорити про вагомні позитивні зміни ще зарано. І нехай кількість випадків застосування носіями влади фізичної сили до іноземців має тенденцію до зменшення, тоді як залякування, вимагання, шантаж і нетерпимість все ще на дуже високому і гострому рівні. Іноземні громадяни, незалежно від їхнього статусу в Україні, досі сприймаються стражами правопорядку, як нижчий прошарок населення. Рівень культури спілкування, звернення до іноземних громадян, наприклад представниками МВС, катастрофічно низький. Останні вдаються до образ, расистських висловлювань тощо.

На першому місці залишаються економічні злочини, звичайно, вимагання і корупція серед представників органу міграції та представників прикордонної служби. Статус біженця частіше отримують не знедолені іноземці, а ті, хто здатний заплатити за ці привілеї; той, хто сумлінно намагається подовжити реєстрацію, незаконно потрапляє на рік до ПТПІ тільки за те, що стійко відстоює свої права і прямо виступає проти злочину, а тисячі нелегалів, виходячи з України, переповнюють Європу, вільно придбавши жаданий «квиток» на кордоні. Міліція також не соромиться «трусити» нелегальних мігрантів, погрожуючи арештом і висиланням.

І доки ця патологічна система не буде зрушена з місця, Україні ніколи не наблизитися до мінімальних стандартів Європейської спільноти, де права людини, незалежно від походження, непорушні, а закон єдиний для всіх.

2.4. Застосування насильства співробітниками правоохоронних органів щодо наркозалежних в Україні

Олександр Гатіятуллін

Різноманітні дослідження констатують факти насильства і неправомірних дій правоохоронних органів. Роками ефективність їхньої роботи вимірюється кількістю здійснених арештів. Але арешти відображають процес боротьби, а не досягнення конкретних результатів з точки зору зниження шкідливих наслідків для кожної людини і всього суспільства [3]. За таких умов легкою здобиччю стають люди, що вживають наркотики [2]. Окрім фізичного насильства

(побиття, тортури, залякування заради вимагання грошей, сексуальне насильство), якого регулярно зазнають наркоспоживачі, невід'ємною складовою їхнього життя є стан страху, безпорадності і безнадійності, пов'язаний з їхнім соціальним становищем і стигмою [8]. На жаль, кількість випадків насильства з боку правоохоронних органів в Україні стосовно наркозалежних за останній рік практично не змінилася. Міліція продовжує підкидати наркотики, застосовувати силу під час затримання і на допитах.

«...Співробітники відділу по боротьбі з незаконним обігом наркотиків увірвались до будинку, у якому, за їхніми словами, відбувався продаж наркотичних засобів («фен»). Не показуючи документів, провели обшук, забрали особисті речі, які не мають жодного стосунку до споживання або виготовлення наркотиків. Також знайшли речі, у яких виготовляли наркотики, але протоколу не було складено. Процедура обшуку не дотримувалася. Зараз працівники міліції здійснюють шантаж, щоб мешканці цього будинку здали всіх, хто приходив та купував наркотичні засоби».

Водночас з'явилися нові чинники, які пов'язують з проведенням антитерористичної операції. Наприклад, добровольчі батальйони, військові та різні патріотичні групи, в тому числі спорадичні, доволі агресивно атакують наркозалежних, не маючи на це ніяких прав та повноважень. Частина з них пов'язана з МВС, інші діють самостійно.

<https://www.youtube.com/watch?v=hONaEumll1M>

<https://www.youtube.com/watch?v=ZDgyvBJcGUw>

«Після затримання мене доправили до міськвідділу і пристебнули наручниками до ґрат. Принижували. За те, що я кричала, щоб мене відстебнули, мені дали ляпаса, знущалися і погрожували. Якщо знають, що ти колешся, ставлення завжди погане: ми для них – «прокляті наркомани».

«...при затриманні, коли не було свідків, мене намагалися з'валтувати, залякували і погрожували. Нас менти ненавидять. Але був і один випадок, коли мене пожаліли і відпустили, навіть грошей не просили...»

Доволі часто правозахисники отримують повідомлення про різні види незаконного насильства і неналежного поводження, що були застосовані проти людей **у процесі того чи іншого розслідування**. Найчастіше повідомляють про відсутність харчування або недостатнє харчування при затриманні, про ненадання медичної допомоги, знущання та приниження, що можна розцінювати як жорстоке поводження, а також прямо вказують на тортури.

«... неодноразово били, пристібали наручниками до батареї, надягали протигаз, робили "ластівку"...»

- «... поліетиленовий пакет одягали на голову...»

Також жертви доповідають про психологічне насильство, яке було застосовано проти них або рідних та близьких. Поширеними є образи, поводження, що принижує людську гідність, та шантаж.

«Я погоджувалася на все, відразу після того, як мене шантажували дітьми, і мене ніколи не били...»

Прийняття нового Кримінального процесуального кодексу не вплинуло на ставлення до наркозалежних. Правова та медична допомога відсутня, надається лише невідкладна медична допомога у разі травмування під час затримання чи допиту. При цьому поширеним є зневажливе ставлення з боку медиків, коли вони дізнаються, що пацієнт наркозалежний.

«...Під час перебування у відділі міліції мені стало зле. Боліло серце. Я попросив викликати швидку, але це зробили тільки

через 40 хвилин після того, як виник нестерпний біль... Яка там правова допомога! Працівники міліції одразу ж пропонують дати їм хабаря. Той, хто заплатив, від кримінальної відповідальності «відмазується», а хто ні – той буде сидіти...»

Слід відзначити, що більшість людей узагалі не знають, які зміни відбулися з прийняттям нового Кримінального процесуального кодексу України. Можна констатувати, що на таке поширене явище, як насильство з боку співробітників правоохоронних органів, зміни до Кримінального процесуального кодексу не вплинули, що особливо стосується ставлення до наркозалежних, медична допомога яким у більшості випадків відсутня. Деякі позитивні зміни відбулись з поступовим ростом доступністю правової допомоги – з позитивною роботою громадських та благодійних організацій, до яких вони можуть звернутися та отримати таку допомогу

Асоціальні групи населення, тобто особи без певного місця проживання, п'яниці та наркоспоживачі завжди перебувають у групі ризику щодо застосування незаконного насильства працівниками міліції. Щойно працівники міліції дізнаються, що людина є наркозалежною, ставлення до неї стає надто упередженим і нетолерантним. Людина одразу потрапляє до розряду підозрюваних і відчуває на собі прояви стигми та дискримінації. Загальна думка всіх осіб із залежностями: до наркозалежних співробітники правоохоронних органів ставляться *«зі зневагою, як до тварин»*. Найбільше наркозалежні ризикують стати жертвою насилля в місцях розповсюдження наркотиків, хоча насправді цей ризик є всюди, де цих людей можуть побачити співробітники правоохоронних органів. Особливо поширене це явище біля наркологічних диспансерів.

«...Працівники ВБНОУ (прим. – відділ по боротьбі з незаконним обігом наркотиків) відразу під'їжджають до наркодиспансеру і затримують. Можуть підкинути щось, а можуть змусити навіть винести препарат. А ще при проведенні обшуку... Можуть

проводити без всяких документів, погрожувати і бити...»

«...на точки ЗПТ приїжджає ВБНОН, шмонають, фотографують, перевіряють наколки, перевіряють телефони, в місцях, де можна придбати наркотик, і в аптеках...»

Окрему увагу слід звернути на таке явище, як вимагання та хабарництво. Ці злочини тісно пов'язані з роботою правоохоронних органів, так званою оперативною діяльністю, коли наркозалежних примушують до співробітництва як інформаторів і штовхають на провокацію злочину. Вимагання та хабарництво присутнє на всіх рівнях правоохоронних органів, починаючи від співробітників патрульно-постової служби і завершуючи керівництвом.

«...Працівники патрульно-постової служби, які патрулюють свої райони, вже знають наркозалежних свого району та при зустрічі постійно проводять обшук. Якщо знаходять якісь наркотичні засоби, вимагають гроші...»

«...Я приніс одному у відділення міліції передачу. Мені співробітник міліції сказав: зайди до начальника, він хоче з тобою поговорити. Після того, як я зайшов у кабінет до начальника відділення, на мене відразу ж надягли наручники і склали протокол про те, що я нібито продав якомусь Дуліну наркотик. А потім сказали, що якщо не хочеш, щоб пускали в хід, – плати...»

Практика вимагання та хабарництва характерна для співробітників відділу по боротьбі з незаконним обігом наркотиків, мабуть, тому, що наркозалежні найчастіше стикаються саме з працівниками цього відділу. При затриманні відразу пропонується дати хабар і уникнути кримінальної відповідальності. Дають час зібрати гроші або телефонують батькам затриманого, викликають у відділення і там уже озвучують потрібну суму. Також використовується спосіб, коли наркозалежному не дають уживати необхідний препарат, унас-

лідок чого в стані абстиненції людина готова на все, що завгодно.

«...Якщо тебе затримали працівники міліції, вони намагаються розкрутити тебе на повну або підштовхують тебе до співпраці різними схемами: пропонують розповісти про точки збуту, вербують до контрольної закупки, розповідаючи, що, якщо будеш співпрацювати, вони допоможуть отримати мінімум, розрахуються наркотичними засобами, буде можливість звертатися на майбутнє, або залякують, що повісять і інші злочини (крадіжка, збут)...»

Потрапляючи в поле зору працівників правоохоронних органів, наркозалежна людина стає потенційною жертвою для здирництва як у грошовій формі, так і в еквіваленті (картки поповнення рахунку мобільних телефонів, канцтовари, оплата палива тощо). Постійно здійснюється тиск із вимогами про надання інформації та співробітництво: використання затриманих як «агентів», провокаторів тощо (використання мічених купюр, контрольні закупівлі наркотиків, погрози підкинути заборонені речі). Окремо слід розглянути ситуацію, коли деякі співробітники правоохоронних органів використовують наркозалежних у схемах отримання доходу, використовуючи незаконний обіг наркотиків.

«...знають такі схеми, коли міліція “кришує” точки продажу наркотиків. На деяких точках продаються наркотики, які були вилучені під час попередніх обшуків...»

«Міліція “кришує” весь наркобізнес. Працівники правоохоронних органів постачають сировину, надають можливість вільної торгівлі, встановлюють ціни на наркотики, а також кон'юнктуру наркоринку. З наркозалежних вони збирають “данину”. Серед наркозалежних 90 % задіяні у схемах міліцейського наркобізнесу...»

«...Усе за старою схемою. У міськвідділі підвал забитий речдоками, і самі потім продають і траву, і ширку... Знаю точно

відділення на районі “Лазурний”».

«...були ДНР – наркотики прибрали, прийшли наші українці – і все стало на свої місця, і стало ще більше. Ми не знаємо, куди діваються речдоки, мені здається, що ними торгують...»

«...Зараз у нас затишшя. Бояться люстрації. Але це не надовго. Приходьте в “сезон” – місяця через три...».

Можна констатувати, що без наркозалежної людини схема участі окремих співробітників правоохоронних органів в отриманні незаконних доходів з незаконного обігу наркотиків працювати не буде. І масштаб цього явища великий. Осіб, які вживають наркотики, працівники правоохоронних органів тримають «на повідку» і тому використовують особливі форми насильства, які обумовлені фізіологічним станом наркозалежного. Так, у людини вже після кількох прийомів наркотичних речовин розвивається сильний, неподоланий потяг до одурманюючого стану, який називається психічною залежністю від наркотиків. Є й інша, значно глибша залежність, яка називається фізичною. Полягає вона в тому, що наркотики, у міру їх уживання, входять у хімічний склад тканин організму, внаслідок чого виникає звикання і наркотики стають необхідною умовою для збереження біологічної і хімічної рівноваги всього організму. Після утворення фізичної залежності відсутність наркотиків викликає в людини так званий абстинентний синдром (синдром відміни), що виникає після припинення вживання наркотику або зменшення вживання після того, як організм настільки звик до присутності наркотику, що далі не може функціонувати без нього. У період синдрому абстиненції виникають специфічні ефекти з боку вегетативних реакцій організму: розширення зіниць, позіхання, сльозяться очі, чхання і «гусяча шкіра». Якщо доступу до наркотичних речовин немає протягом певного часу, виникають судоми, напади пітливості і слабкості, наркозалежний не може вси-

діти на одному місці, він перебуває в постійному русі: встає, ходить із кутка в куток, знову сідає, знову встає тощо. На третій день абстиненції додається ще й порушення травлення й біль у животі. Найчастіше це відбувається між 36–72 годинами після перших проявів симптомів абстиненції. У наркозалежного трусяться руки, зіниці сильно розширені. У нього часте виділення слизу з носа, позіхання, часом буває гикавка, підвищується температура тіла. Виникають напади блювоти і пронос, що супроводжуються гострим болем у животі. Саме цей фізичний стан працівники правоохоронних органів використовують для отримання інформації та надання свідчень.

«...Під час допиту слідчі використовують фізичний стан наркозалежного для вибивання неправдивих свідчень. Зачиняють тебе в кімнаті, чекають стану синдрому відміни, а потім проводять допит...»

«...тримають, поки не почне кумарити, а потім при допиті дражнять шприцом із дозою...»

Особливий цинізм у тому, що ця практика використання абстинентного синдрому як засобу тортур використовується також і стосовно тих, хто є учасником легальних програм замісної підтримувальної терапії.

«...якщо взяли, то позбавляють ЗПТ, міліція і нарколог зацікавлені, щоб замісну підтримувальну терапію не дали...»

Вразливість та стигматизованість людини, що вживає наркотичні речовини, робить її безсилою проти тортур з боку міліції. Така людина не має довіри з боку суспільства, й саме тому, після того, як до неї було застосовано незаконне насильство, тортури, жорстоке поводження, у більшості випадків вона нікуди не буде зверталась, окрім незалежних недержавних органів. Протягом трьох років

Всеукраїнська мережа правової допомоги людям з ВІЛ та наркозалежним Харківської правозахисної групи надавала правову допомогу наркозалежним особам. За весь період до мережі звернулися понад 6000 осіб по всій Україні. 31 березня 2015 року на прес-конференції було наведено статистику. Так, найчастішими причинами звернення були порушення з боку правоохоронних органів (26,97 %, або 1784 особи). Серед порушень – фальсифікація доказів (37,91 %, або 671 особа), переривання ЗПТ (30,11 %, або 533 особи), провокація злочину (18,08 %, або 320 осіб), використання стану абстиненції для отримання зізнання (5,31 %, або 94 особи), переривання АРТ (3,95 %, або 70 осіб), незабезпечення іншої медичної допомоги (2,20 %, або 39 осіб), незаконне затримання (0,45 %, або 8 осіб). Усього зафіксовано 1770 таких порушень [4]. Ця статистика ще раз підтверджує поширеність явища неправомірних дій з боку правоохоронних органів.

Серед ключових причин протизаконного фізичного і психологічного насильства з боку правоохоронних органів щодо наркозалежних можна назвати безкарність працівників міліції. У більшості випадків ніхто не розслідуватиме тортури або побиття людини, якщо буде відомо, що вона наркозалежна. Окремо слід звернути увагу на те, що ситуація зі свавіллям з боку міліції щодо наркозалежних відрізняється в обласних центрах та інших містах районного рівня. Неможливість ефективно відстоювати свої права стосується більшості малих міст України. Тобто навіть якщо особа, яка вживає наркотики, спробує оскаржити незаконні дії з боку правоохоронних органів у контролюючих інстанціях, то на якомусь етапі обов'язково відбудеться збій в адміністративній формі захисту прав. Співробітник контролюючого органу виступить у ролі медіатора, постарается вирішити питання між сторонами, обмежившись більш м'яким покаранням для правопорушника у вигляді осуду або вибачення перед постраждалою стороною. Жертва, у свою чергу, щоб не заго-

струвати ситуацію («Адже живемо в одному місті») зазвичай захирає свою заяву і відмовляється від подальшого розгляду.

Конституція України і зміна кримінально-процесуального законодавства гарантує громадянам України право на справедливий судовий розгляд, право на свободу, право на особисту недоторканність, право на свободу від катувань та жорстокого поводження. Але, незважаючи на зміни в суспільстві, які почалися в нашій країні після «Революції Гідності», репресивне законодавство залишається одним з основних факторів насильства проти осіб, що вживають наркотики. В Україні законодавство у сфері контролю над обігом наркотиків продовжує мати каральний і жорсткий характер, що має за норму можливість вторгнення правоохоронних органів у життя людей, що вживають наркотики. Результатом такого підходу стає криміналізація споживачів наркотиків. Справді, деякі зміни почалися. Але здебільшого наркозалежні особи не можуть отримати безкоштовну юридичну допомогу, частіше, ніж інші групи населення, зазнають залякувань, маніпуляцій, шантажу й насильства з боку правоохоронних органів. Існують суб'єктивні і об'єктивні перешкоди, що не дозволяють наркозалежним, які постраждали від насильства з боку правоохоронних органів, використовувати механізми захисту своїх прав. Тому Уряд України повинен негайно спрямувати свої зусилля на розробку і прийняття керівних принципів гуманізації політики щодо людей, які вживають наркотики, на впровадження законів і практик, які на основі дотримання прав людини виключали би будь-які прояви дискримінації, насильства щодо наркозалежних осіб і забезпечували їх захист у рамках законодавства.

Для цього необхідно, в першу чергу:

- захистити персональні дані і медичну інформацію про людей, що вживають наркотики, і учасників програм замісної опіоїдної терапії від передання в правоохоронні органи.

- забезпечити конфіденційність усіх видів лікування наркозалежності.
- забезпечити дотримання законності щодо цих людей, зокрема право на безкоштовну і якісну юридичну допомогу.
- посилити контроль за протиправними діями працівників правоохоронних органів стосовно людей, що вживають наркотики, і учасників програм замісної опіоїдної терапії.
- виробити механізми, пов'язані з особистою безпекою і гарантіями конфіденційності, що дозволять особам, які вживають наркотики, безбоязно повідомляти про випадки насильства.
- активно розслідувати випадки насильства з боку співробітників правоохоронних
- органів щодо цих осіб і карати винних.
- організувати спільно з інститутами захисту прав людини та іншими аналогічними організаціями комісії з виявлення в середовищі правоохоронних органів випадків насильства і дискримінації, скоєних стосовно осіб, що вживають наркотики, і покаранню винних.
- проводити навчання для співробітників правоохоронних органів з питань, пов'язаних з уживанням наркотиків, ВІЛ-інфекцією та секс-бізнесом, а також з юридичних та правозахисних питань; сприяти тому, щоб співробітники правоохоронних органів надавали підтримку споживачам наркотиків та секс-працівникам, необхідну для їхньої участі в програмах охорони здоров'я.
- проводити освітні заходи з правової тематики серед осіб, які вживають наркотики.

ВИСНОВКИ

- Незважаючи на зміни в країні, система реагування на порушення прав людини, які скоюють працівники міліції, в 2015 році все ще не є ефективною. Саме тому й рівень довіри до тих цифр, які МВС пропонує для оцінювання масштабів незаконного насильства в органах внутрішніх справ, поки що невисокий. Приблизно кожен третій опитаний (31,2 %) вважає, що ситуація щодо незаконного насильства в міліції жодним чином не змінилася. Але позитивним є той факт, що простежується чітка тенденція до збільшення тих, хто вважає, що насильства в міліції поменшало.
- Порівнюючи результати з дослідженням 2011 року, слід зазначити, що кількість виявлених жертв тортур та жорсткого поводження з боку міліції справді зменшилась. Так, якщо результати минулого моніторингу (2011) показали, що оцінна кількість жертв є дуже великою (до 980 000 осіб), то оцінна кількість жертв насильства в міліції в період березень 2014 – березень 2015 становить приблизно 409 080 осіб. Також зменшилась оцінна кількість осіб, які стали жертвами тортур. Якщо в 2011 році їхня кількість перевищувала 100 тис., то в 2015 році вона зменшилась до 62 тис.
- Зменшення масштабів незаконного насильства в міліції відбулось тільки на територіях, не охоплених бойовими діями. Ситуація в Донецькій та Луганській областях дуже відрізняється від України в цілому та не може бути адекватно оцінена до закінчення антитерористичної операції, а ситуація в АР Крим на момент дослідження не була підконтрольна українській владі, тож не підлягала оцінці. Слід також зазна-

чити, що насильство в ході АТО поступово перестало бути виключно міліцейською прерогативою, як раніше, і до нього долучилися СБУ (Служба безпеки України), ЗСУ (Збройні сили України), добровольчі батальйони й прикордонники. Збільшилася й кількість майданчиків і ситуацій, де людина могла стати жертвою насильства – традиційні затримання і дізнання доповнилися ризиками при перетині блокпостів, довільними позасудовими затриманнями і навіть довільними стратами.

- Дослідження дозволило виділити три ключових фактори, які вплинули на зменшення масштабів незаконного насильства в міліції. Так, експерти зазначають, що це відбулось завдяки набранню чинності новим КПК (1); створенню нової, більш дієвої системи надання безоплатної правової допомоги (2) та побоюванням резонансу незаконних дій, які виникли в міліції після Майдану (3). Водночас експерти відзначили, що зменшення рівня незаконного насильства не можна вважати досягненням саме МВС України, адже системних змін у роботі міліції так і не відбулось. Фактично ключові фактори, що склали стару систему, залишились незмінними. Тому масштаби незаконного насильства в міліції можуть відновитись.
- Більшість опитаних усе ще дотримуються думки, що від насильства в міліції не застрахований ніхто. Але цей показник також поступово зменшується упродовж останніх років. Так, у 2009 році 61,6 % опитаних вважали, що потенційною жертвою міліцейського свавілля може стати кожен. У 2010 році їхня кількість зросла до 66,1 %, але з 2011 року почала поступово знижуватись (60,7 %) й у 2015 році становила 55,5 % опитаних. До групи ризику також, у першу чергу, відносять тих, хто ображає міліціонерів (22,5 % опитаних), або тих,

хто скоїв будь-який злочин (21,6 %). «Будь-якого підозрюваного» в ризиках потіснили підозрювані в сепаратизмі особи, які, хоча й з'явилися цього року, але відразу увійшли до трійки потенційних жертв незаконного насильства.

- *Експертне оцінювання, проведене в період моніторингових досліджень 2004–2015 рр., на жаль, свідчить про те, що чинна система розслідування випадків незаконного насильства в міліції продовжує бути неефективною. Відповідно, відсутні й такі види допомоги, як судовий захист та медичне забезпечення в разі потреби. У підсумку можна відзначити, що вся система реєстрації й розслідування таких випадків спрямована на їх приховання. Наслідком цього є те, що частина опитаних відмовляються навіть від спроби відстояти свої права й права своїх близьких і звертатися будь-куди в разі незаконного насильства в міліції. Поступове зниження кількості таких респондентів у минулі роки (з 20 % у 2009 році до 15,8 % у 2011 році), на жаль, призупинилося, і в 2015 році нікуди не планують звертатися 18,3 % опитаних;*
- *Водночас, за відсутності альтернативи, активні дії громадян на захист своїх прав у випадку насильства з боку міліції зосереджені, як і в минулі роки, на зверненні до прокуратури (41,2 % відповідей). Як менш ефективні розглядаються вищі інстанції в міліції (31,0 %). Порівняно з іншими роками, зменшилася кількість осіб, що припускають звернення до правозахисних організацій (16,8 %) і адвоката за допомогою (24,4 %), натомість дещо зріс авторитет ЗМІ (17,4 %). В останню чергу по допомогу звернулися би до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини (3,6 %) та міжнародних організацій (ООН, ОБСЄ, Червоного Хреста тощо) (3,5 %). 18,3 % опитаних не зверталися би взагалі нікуди.*

- Дані дослідження яскраво заперечують тезу, що суспільство поступово радикалізується та готово виправдати крайнощі та жорстокість. Навпаки, українці демонструють доволі високий рівень несприйняття незаконного насильства й тортур у міліції. Так, 76,8 % респондентів зазначили, що протизаконне насильство за жодних умов не може застосовуватись у діяльності органів внутрішніх справ. З іншого боку, 23,2 % опитаних (що на 1,2 % більше, ніж у 2011 році й на 24,8 % менше, ніж у 2004 році) так чи інакше припускають можливість, а в деяких випадках і необхідність застосування до підозрюваних незаконних методів дізнання. Цікаво, що в регіонах відповіді на це запитання варіюються й тенденції відповідей певним чином змінилися з 2011 року. Так, якщо тоді найбільший рівень несприйняття можливості застосування незаконного насильства в діях міліції було зафіксовано в Київській області (83,0 %), то в 2015 році він знизився до 69,6 %. Сьогодні найбільше тих, хто не толерує незаконне насильство в міліції, на Харківщині (82,2 %).
- При цьому для тієї частини суспільства, що допускає катування та насильство в міліції, це є допустимим задля:
  1. розкриття особливо тяжких злочинів (таких як убивство, зґвалтування, злочини проти дітей, викрадення та інше);
  2. покарання й помсти гвалтівникам, убивцям.
- Також високий індекс допустимості тортур і насильства наявний у випадках, які були нами введені до шкали цього року, – «для запобігання терористичного акту» та «під час роботи з винними у сепаратизмі та учасниками бойових дій проти України». Це нові ризики, але вони настільки бен-тежать громадян, що вони навіть готові виправдовувати

тортури та насильство.

- *Серед факторів, що зумовлюють застосування міліцією побиття, знущань та катувань у своїй роботі, громадяни визнали, як і в минулі роки, передусім:*
  1. *безкарність співробітників міліції, які застосовують незаконні методи в роботі (41 %);*
  2. *поганий добір кадрів, унаслідок чого до міліції потрапляють люди із садистськими нахилами (40 %);*
  3. *невисокий професійний і культурний рівень співробітників міліції (37 %).*

Серед основних шляхів вирішення проблеми незаконного насильства в міліції населення України вказує: суворе покарання співробітників міліції за факти невинуватого насильства, жорстокості, тортур (40 % відповідей); поліпшення добору претендентів на роботу в міліції (37 %); реформування судової системи, щоб вона суворіше оцінювала докази з кримінальних справ (31 %); покращення підготовки міліцейських кадрів (30 %). Думка адвокатів із цього приводу більшою мірою стосувалася методів, які б могли використати або хоча б зменшити один із головних факторів існування насильства в міліції, – тісний взаємозв'язок між міліцією, прокуратурою та судом. Серед шляхів вирішення проблеми називалися створення незалежного органу розслідування випадків жорсткого поводження; посилення персональної відповідальності всіх сторін, причетних до цього; підпорядкування органів прокуратури Києву, а не на місцях тощо. Важливим також, за словами експертів, є створення більш сприятливих умов роботи для самих працівників міліції – від збільшення заробітної плати до покращення матеріально-технічних засобів та екіпірування в роботі.

РЕКОМЕНДАЦІЇ

---

1. МВС має зробити одним із пріоритетів реформи побудову системи профілактики порушень, здійснюваних працівниками міліції, у першу чергу в зоні АТО. Серед заходів повинні бути якісна система відбору, психологічна оцінка, спеціальні перевірки.
2. Необхідно постійно знижувати ризики незаконних затримань шляхом цілковитого виключення будь-яких незаконних місць тримання затриманих, повного і регулярного доступу не тільки контролюючих державних органів (прокуратури, військової прокуратури, Омбудсмана), а й незалежної громадськості до всіх місць тримання затриманих.
3. Побудувати систему правової та медичної допомоги для затриманих у зоні проведення АТО.
4. Як і для подій Майдану, найважливішим аспектом є також об'єктивне розслідування всіх випадків незаконного насильства, які були здійснені працівниками міліції, військовослужбовцями Національної гвардії й учасниками добровольчих батальйонів у ході проведення АТО.
5. Необхідно також реалізувати комплекс заходів, у яких братиме участь і громадськість:
  - створення незалежної системи реєстрації і розслідування скарг на незаконні дії міліції;
  - забезпечення публічного доступу до матеріалів і результатів розслідувань резонансних випадків; забезпечення реєстрації всіх затримань.

6. Використовувати термін «затримання» для будь-якого обмеження свободи пересування людини міліцією.
7. Розслідувати усі без виключення випадки незаконного насильства й тортур у рамках кримінальних, а не службових розслідувань.
8. Забезпечити доступ жертви насильства з боку працівників міліції до матеріалів розслідування.
9. Забезпечити доступ затриманих до лікаря й адвоката до першого допиту, забезпечення можливості повідомити про своє затримання третю особу.

ДОДАТКИ

ІНТЕРВ'Ю С ЖЕРТВОЮ НЕЗАКОННОГО НАСИЛЬСТВА З БОКУ МІЛІЦІЇ

(подається мовою оригіналу)

Інтерв'юер: розкажіть, що сталося, в чому суть історії

Респондент: в загальному почалося все з того, що спочатку забрали його друга, ну як би друга – Олега. Потім цей Олег дає такі показання, що Артем прийшов і убив бабушку, жінку 83 років. Тоді коли взяли цих друзів, ну як би друзів, їх видно прижали, і вони стали всі сворачувати на Артема.

Інтерв'юер: що це він убив бабушку?

Респондент: так, що «Артем нам сказав, що він пішов і убив бабушку»

Інтерв'юер: а бабушка вам знайома яка-то чи взагалі ні?

Респондент: бабушка не знайома. Ну як знайома? Ну взагалі ми живемо в одному селі, але в принципі живемо самі по собі, вони в одній стороні села, а ми в другій стороні села. Я їду на роботу, їжджу додому, домашні справи, мені колись доглядати за бабуськами. Так наглядно я її знаю.

Інтерв'юер: на нього дали показання і що далі?

Респондент: дали показання, після цього через годину забирають Артема.

Інтерв'юер: з дому, чи?

Респондент: з дому його забрали, не представились, три людини, вони всі були в громадянській формі, там був начальник кримінального розшуку. І далі я не знаю, тому що коли зателефонували мені і сказали, що він не зателефонував, у нього був телефон 2 хвилини, він

сказал «мама, меня забирают в милицию», то я подъезжала к селу, ехала с работы, попросила их подождать меня.

Интервьюер: это днем было? Вечером?

Респондент: это было пол четвертого вечера, я возвращалась с работы из Киева. Когда я подъехала к селу, у нас такой здесь перекресток по дороге в село, то эта машина, которая его везла... мой таксист ей посигналил – остановитесь. Они очень быстро мимо нас пролетели и уехали. Я приехала домой, мама сказала, что Артема забрали. Они еще не объяснили почему, в чем его обвиняют, ничего. Я возвращаюсь этим же такси, захожу в дежурную часть, спрашиваю «Где мой ребенок? Почему ребенка забрали? 15 лет, он несовершеннолетний. Почему вы не дождались меня и забрали? На каком основании?». Мне сказали, что «мы таких не даем вам справок, на каком основании. Он находится в милиции». А где, почему, в каком кабинете – мне никто ничего не сказал. Потом меня окликнул начальник, потом я уже узнала и сказал, что «Вашу дитину затримали». Таким наглым тоном, знаете, их там стояло 6 человек, уже потом я по фотографиям, которые висели на щитке в милиции я уже узнала кто из них кто, потому что они даже не представлялись. Они стали впереди меня, я их оттолкнула, побежала по этажам, но везде был выключен свет, и ничего слышно не было. Мне пришлось вернуться вниз. Так я сидела там с пол четвертого до часу ночи. И то, что происходило потом это был вообще какой-то ужас. Они там привозили людей, увозили, они при мне несли вот эти вот подушки, вот как знаете сверток, когда делается обыск в доме, сверток такой, было видно сверток, где одежда и такой маленький сверточек как полоска, как нож, они это все при мне несли, хотя они говорят, что это все они нашли на второй день.

Интервьюер: то есть это они вещдоки заносили по этому делу?

Респондент: да, они там в доме этой погибшей женщины осматривали место преступления, и это все привозили. А в деле они говорят,

что это все он указал, где это лежит, на второй день.

Интервьюер: они его как-то оформили, когда задержали? Какие-то документы о задержании?

Респондент: ничего не оформляли. Они согнали его с кровати, этот майор и говорит: «дыхни на меня!». Но наш Артем не пьет, он курить, может, покурит, там где-то ныкался, но пить – никогда не пил даже пиво. Он на него дыхнул. Он: «одевайся!». Он стал одеваться. Он говорит: «одевайся не в домашнюю одежду».

Интервьюер: это дома, когда забирали его?

Респондент: да, это было дома. Потом уже со слов Артема, как он сказал, что его посадили в красный Опель, это он мне уже в Новоград Волынском сказал в этом... как оно правильно называется, там, где детей держат. Вот там же он мне объяснил, что «мама, меня только посадили в машину и уже начали в машине допрос»

Интервьюер: то есть они его еще не довезли, не оформили?

Респондент: не довезли, не оформили, дома никто не представился, они посадили его в машину по центру, сами сели эти лбы, там такой этот майор, он как шкаф. И вот он говорит, они сели по бокам, один сел впереди, и они всю дорогу пытались на него давить и допрашивать в машине.

Интервьюер: то есть они его задержали в статусе подозреваемого?

Респондент: да, как они мне объяснили потом уже, когда я стала кричать «Позовите мне начальника милиции!». Они приходили, я их спрашивала: «почему мой ребенок допрашивается без меня?» «Його ніхто не допитує. Він знаходиться на території міліції». Вот все, что они мне говорили. Потом спускалась эта прокурор, которая женщина, я спрашивала. К этому Олегу в 8 часов привели маму.

Интервьюер: а Олег этот тоже там находился?

Респондент: да, там же, и один и второй - и Иван, и Олег. Но у них не взяли, как у Артема взяли срезы с ногтей, которые потом опре-

делили, что чистые, ничего нет, ни отпечатков, всевозможные экспертизы делали. Нету ничего вообще, только показания этого Олега. У него же не взяли ни у одного, ни второго, ни ногтей срез не сделали, ни отпечатки у них не брали, никакой экспертизы у них не делали. Хотя они все находились в это время в этом же доме, с этим же Васей потерпевшим.

Интервьюер: то есть не дали ему подписать ни протокол о задержании, ни в журнале дежурной части не зарегистрировали?

Респондент: я не знаю как это все происходило, но как вышла потом эта женщина прокурор, и сказала мне «Його ніхто не буде допитувать». Я ее спросила, «Почему привезли к Олегу маму, а к Артему нет? И почему Олега отпустили, а Артем находится на территории вашей?». А она сказала, потому что «Олега допитали, вашего ребенка тоже зараз відпустять. Його ніхто зараз допитувать не буде». Потом уже мне Артем объяснил, что она ему сказала, что мама подниматься не хочет, пиши бумагу, что ты не хочешь, чтоб мама присутствовала на допитах. А меня в это время отправили за свидетельством о рождении, чтоб я вообще не находилась на территории. Это было уже 9 часов вечера. Это с пол четвертого я все время там находилась и ни на минуточку никуда не отлучалась.

Интервьюер: То есть показания его все-таки заставили давать?

Респондент: он семь раз, как он сказал, дал «покази» на себя, что он это сделал, как они тренировались, семь раз был написан текст, с которого он должен был выучить его и потом уже на камеру это все рассказать.

Интервьюер: а они как-то там били его что ли? Что они делали? Какие-то издевательства были над ним?

Респондент: он говорит, что не били, но я в это не верю. Потому что они говорили ему, что мы тебя посадим во взрослый СИЗО в камеру, бросим в камеру, где 60 мужиков, и вас там будут насиловать в разной форме извращенной.

Интервьюер: то есть они его запугивали?

Респондент: запугивали, сказали, что мама не хочет его видеть, мама от него отказалась, что мама не хочет подыматься к нему туда.

Интервьюер: и связи с вами только вот один звонок был, он сказал, что его забирают и все?

Респондент: это был один звонок и все. Это было еще когда они его типа приехали сюда задерживать и все, больше никакой у меня связи не было. Адвоката привезли, когда уже было начало десятого. И то это когда он согласился им все рассказывать.

Интервьюер: то есть адвоката дали?

Респондент: да, ну он говорит, что «мама, я держался еще где-то до часов 10»

Интервьюер: то есть они написали ему показания и попросили подписать это?

Респондент: на камеру прочитать надиктованный текст. С этой хусткой, какого цвета хустка, где лежит нож, где это все лежит, и как он это все делал.

Интервьюер: а сколько их человек было в кабинете, он не говорил?

Респондент: ну он говорил, что как адвокат потом распечатал, взял фотороботы этих милиционеров, которые проходили по делу, он опознал этого начальника уголовного розыска города. Ну, он расскажет, там есть показания, я уже очень плохо помню это все.

Интервьюер: в основном начальник его допрашивал?

Респондент: ну этот начальник розыска города и какой-то там еще был.

Интервьюер: ну добивались они от него, чтоб он подписал показания, которые они ему написали на бумажке.

Респондент: да. Потом они его забрали, они мне не сказали, куда они его забирают. Я спросила, куда его повезут, это уже был час

ночи. Они мне сказали: «Вам таких справок никто не даст. Вам позвонят, что можно ему принести поесть, что можно ему принести одеть. Вам скажут когда». Они мне даже не сказали, что будет суд в Малине. Мы перебирались с этим адвокатом, через окна, потому что они выставили такую цепь. Приехал этот Беркут или не Беркут, даже не знаю как они правильно называются, потом они стали цепью в коридоре, они не пускали нас в суд. Такое впечатление, что они привезли какого-то премьер-министра. Я не знаю, что это вообще такое было.

Интервьюер: но его так оттуда и не выпустили до суда?

Респондент: не выпустили, его отвезли в Новоград Волынский. Когда мы приехали на первый суд, нам сказали, что... когда должны были привезти в Житомирский суд апелляционный, его не привезли, сказали, что не привезли, потому что мы не написали в бумагах, что должен он присутствовать на суде. Оказывается, в Новограде Волынском он уже давным давно не был, он был в Житомире. Его – никому не сообщили – перевезли в Житомирский СИЗО. Это мы потом уже с Олегом с трудом, Олег каких-то своих знакомых искал, мы поехали в Новоград – его там нет. И там уже потом по документам, которые Олег вытребовал в СИЗО, кто делал посещения, кто проходил туда и как могли пустить без адвоката, то сказали, что приходил этот начальник розыска и еще там его помощник.

Интервьюер: как сейчас развивается ситуация?

Респондент: ну вот, когда они поняли, что вот это вот первое дело – нету у них ничего, только показания семьи Олега, на которых они давят, потому что там неблагополучная семья, я так поняла, что они давят на эту маму, обрабатывают, и этот Олег он уже 5 раз меняет показания.

Интервьюер: а показания, которые дал Ваш сын, они прикреплены тоже к делу, да?

Респондент: они прикреплены, но этот Олег давал показания за Артема, потом он заявил на всю страну, что мы его выкрали и заставили поменять показания.

Интервьюер: а что Вы говорите, ему плохо сегодня стало?

Респондент: сегодня ему стало плохо, потому что прошло полгода, он отсидел в СИЗО, а наша доблестная житомирская милиция с нашим следователем обработали тут еще одну женщину в селе, которой 86 лет, которая вспоминает, что полгода назад он на нее напал, то ли он, то ли не он, но сначала написала, что он.

Интервьюер: с какой целью?

Респондент: вынес у нее бутылку водки, самогонки, съел палку колбасы в холодильнике и душил, и там телефон забрал. В общем та же самая схема – хустка, все одно и то же. Вот она его видела каждый день, он же уже не находится в СИЗО, после СИЗО его опустили под домашний арест, каждый день мы ходим на озеро. Я специально ходила мимо нее, чтоб посмотреть ее реакцию, она сидит на улице каждый день на скамеечке. Я прохожу мимо, а она сидит, никакой реакции нету. Сегодня же, когда приехали в суд, она сидела, потом вскочила, стала кричать «маньяк» и рыдать. И у него поднялось очень сильно давление.

Интервьюер: так его сейчас выпустили из СИЗО, он сейчас на воле?

Респондент: выпустили, он уже с апреля месяца на воле.

Интервьюер: но суд продолжается, я так понимаю.

Респондент: но суд еще даже не начинался.

Интервьюер: скажите, а куда вы обращались и кто Вам реально помог в этой ситуации?

Респондент: нам реально помогли адвокаты. Если б не они, то я думаю, что сидел бы он уже давным давно.

Интервьюер: милиция, которая с ним работала, я понимаю, что

его бить не били, но тем не менее вот это запугивание...

Респондент: у него такой характер, что он не скажет, даже если его били. У него некоторые, кто смотрят видео эти, у него улыбка, некоторых это возмущает. У него просто такая защитная реакция, ему когда страшно очень, у него такая реакция с детства была – он смеялся.

Интервьюер: ну, по большому счету, вот это запугивание тоже является насилием по отношению к задержанному человеку. Как вы думаете, почему милиция себя так ведет?

Респондент: я думаю, они реально понимают, что будет, когда это все выплывет, кто это все фабриковал и почему столько времени моя семья страдает из-за них, они делали обыски у меня в доме. Последний обыск закончился вообще – они у меня украли деньги, которые были на операцию ребенку младшему. Они приехали домой, они сломали всю мебель в доме, все они крушили, они бросали стулья, они таскали детские диваны, крышки срывали, они порывали двери в шкафах, маме кровать сломали, быльце вот это. Они ногами это все делали. Били собаку палкой, потому что она тоже не выдерживала, лаяла на них. Они тут такое творили. Просто я надеюсь, что Бог все видит и как-то это все закончится, закончатся все эти несчастья, которые наша семья, они просто ... они нас затравили до такой степени, что мы живем в аду, это же не жизнь. Они настроили людей. Эта вся кучка, которая местная тут, которая самая главная в числе этой бабушки, – вот они травят нас с утра до ночи. Это все было собрано, вот эти фотки села, это все собирал наш Малинский прокурор, который самый главный в этом всем.

Интервьюер: как вы считаете, это милиция чувствует такую безнаказанность или слабый контроль за их деятельностью, почему они так себя ведут?

Респондент: я думаю, что если самый главный прокурор, не помню его имя отчество, который говорит, вот я сижу в этом коридоре

милиции, но он меня не видит, я ж не знала, что он прокурор, и я вижу, как он говорит следователю: «ну шо этот шпикун уже признался?». А тот ему отвечает – нет. «Та валите все на него, там четверо детей, кто там за ним будет убиваться?». Это я слышала лично собственными ушами, я просто тогда не знала, что это прокурор, я думала это просто какой-то начальник милиции. Я после этого подняла крик, и мне привели начальника милиции. Я думаю, что они здесь очень сильно безнаказанно себя чувствуют и Артем не первый и не последний, кого они здесь посадили и еще могут посадить.

ІНТЕРВ'Ю З ПРАЦІВНИКОМ МІЛІЦІЇ

(надається мовою оригіналу)

Інтерв'юер: Как обеспечена милиция для своей деятельности?

Респондент: Обеспечена на очень низком уровне.

Інтерв'юер: Достаточно ли у нее ресурсов, чтобы работать эффективно?

Респондент: в принципе есть профессионалы в милиции, и ресурсы тоже есть, просто эти ресурсы нужно использовать в направлении, в каком надо. В принципе техническая база есть.

Інтерв'юер: на сколько милиции помогает местная община, власти, СМИ?

Респондент: в принципе вся милиция она, естественно, подчиняется кому-то, и на данный момент милиция очень сильно втянута в политику, из-за этого ситуация такова.

Інтерв'юер: а незаконное насилие в милиции, имеет ли оно место?

Респондент: в принципе место имеет, естественно, потому что иногда бывают такие случаи.

Інтерв'юер: а какие формы распространены?

Респондент: формы... ну, людей бывает и пытаются, це ж понятно, потому что всякие бывают случаи.

Інтерв'юер: а кем оно чаще применяется?

Респондент: чаще всего применяется сотрудниками уголовного розыска. Потому что они больше всего имеют дело с уголовниками.

Інтерв'ю: а кто имеет больше шансов стать жертвой незаконного насилия?

Респондент: жертвой незаконного насилия может стать любой человек. Но большая вероятность, що це буде людина, яка яким-то образом имеет отношение к уголовному прошлому, то есть уголовник.

Интервьюер: как себя в этих ситуациях обычно ведут жертвы?

Респондент: обычно жертвы первое время опираются, думают, что так все просто, а потом попозже уже начинают понимать, что они уже ничего не могут сделать и надо в любом случае принимать какие-то решения.

Интервьюер: какая реакция на случаи незаконного насилия?

Респондент: ну в основном люди запуганы. Очень редко когда люди могут сами начать дальше что-то делать, обращаться к юристу и все остальное.

Интервьюер: А является ли реакция адекватной?

Респондент: да, в принципе. Если бы большинство людей знали свои права, юридические права и остальные, то в принципе да, конечно, реакция была бы адекватной.

Интервьюер: скажите, насколько распространены скрытые задержания? Когда человек не оформлен как задержанный.

Респондент: бывают такие случаи, но чаще, когда у человека нет вообще ни данных, ни документа, який посвідчує його особу.

Интервьюер: А что является основанием для задержания? За что реально задерживают человека? Всегда ли это совпадает?

Респондент: ну, основанием для задержания на данный момент, так как ситуация у нас такая в стране, может быть даже то, что человек формально выглядит не так как остальные. Или, например, документов немає, це вже є основанієм для того, щоб провести його в райотдел или відділ який-то, щоб він дав які-то дані свої і все остальне. Щоб перевірити, що дійсно це ця людина.

Интервьюер: а всегда ли задержание законно?

Респондент: ну в принципе, естественно, задержание законным не всегда может быть, потому что большинство людей хотя они имеют какие-то права, но если человек, например, выпивший, к нему подходят сотрудники милиции и говорят: так

и так, предъявите документы. Он начинает рассказывать свои права, на каком основании и все остальное. То иногда милиция применяет силу для того чтобы добиться того, что надо

Интервьюер: всегда придерживаются процедуры задержания?

Респондент: в принципе да. По закону надо, чтоб при задержании присутствовали какие-то свидетели, понятые, документы там, все остальное, но сами ж вы прекрасно понимаете, что если задерживают уголовного какого-нибудь или группировку, все документы и всю эту процедуру просто нереально соблюсти.

Интервьюер: а какие права имеет человек при задержании? Как они сегодня соблюдаются?

Респондент: ну, права такие как и раньше были, что человек имеет право на звонок, имеет право связаться там с родственниками своими. Ну, естественно, не всегда эти права соблюдаются.

Интервьюер: были ли предприняты какие-то шаги в этом направлении?

Респондент: если шаги имеется в виду со стороны милиции, то милиция может сказать, но естественно, что сотрудникам милиции выгоднее, если человек не будет звонить кому-то, потому что так больше есть вероятность, что он сознается в совершении преступления или просто на просто человек примет решение, которое надо, под пытками и все остальное.

Интервьюер: в каких случаях, по отношению к кому применяется насилие?

Респондент: насилие применяется в случаях тогда, когда уже знают, что человек совершил какое-то преступление, но он в том или ином варианте не хочет признать свою вину, тогда уже...

Интервьюер: а что делается, чтобы скрыть факт применения насилия?

Респондент: применяется во время пыток полотенце и бьют по тем местам, де нема синяков.

Интервьюер: Как изменилась ситуация с соблюдением прав граждан в ходе криминальных расследований?

Респондент: по новому КПК у граждан больше прав стало, но на самом деле в связи с ситуацией, опять подчеркну, которая сложилась в стране, то ничего не изменилось.

Интервьюер: применяется ли незаконное насилие в ходе расследований, кем, в каких ситуациях, против кого?

Респондент: применяется, но очень редко, сейчас в принципе милиция поставлена в такие рамки, что каждый человек может пожаловаться. Иногда, если человек действительно виновен и эта вина доказана даже с применением каких-то пыток, то в принципе человек не будет обращаться выше, потому что он прекрасно понимает, что его вину докажут и он в любом случае окажется виновен.

Интервьюер: несут ли ответственность люди, применившие пытки, незаконное насилие?

Респондент: в основном нет, очень-очень редко, когда могут доказать что-то.

Интервьюер: изменились ли условия содержания: камеры, белье, питание, обращение, доступ к воде? И в какую сторону, если изменились?

Респондент: Да, изменились в лучшую сторону, потому что сейчас больше прозрачности, можно пожаловаться кому-то.

Интервьюер: какова ответственность за нечеловеческие условия содержания?

Респондент: за это в принципе должны руководство увольнять и наказывать.

Интервьюер: нужно ли улучшать условия в дальнейшем?

Респондент: я считаю, что не нужно. Если человек, как фильме: украл – в тюрьму. Поэтому люди, которые идут на это целенаправленно, они должны понимать, что они едут не на курорт отдыхать,

а они все-таки сидят в тюрьме или в СИЗО.

Интервьюер: возможно ли применение пыток, насилия в особых случаях?

Респондент: в принципе, по большому счету, по человеческому фактору, то нет. А по фактору работы сотрудника милиции, в частности уголовного розыска, то без этого просто никак – бывают такие матерые, что по-другому просто ничего из них не вытянешь.

Интервьюер: а как вы считаете, оправдано ли применение насилия в ситуациях, когда вину доказать невозможно, а признание единственный путь?

Респондент: я думаю, что да.

Интервьюер: в случаях преступлений против женщин, детей, терроризм?

Респондент: против детей и женщин нет, а вот по поводу терроризма, то в любом случае надо добиваться, если это террорист и есть практически 100% информация, что этот человек сделал и он отказывается, то да.

Интервьюер: каковы, по вашему мнению, причины насилия, пыток, ненадлежащего обращения?

Респондент: причина только одна – если действительно сотрудники понимают, что этот человек сделал то, что сделал, – убил кого-то или более того терроризм – то, естественно, люди прекрасно понимают, что из-за этого человека погибло или могло погибнуть много людей, из-за этого могут немножко физическую силу применить выше, чем надо.

Интервьюер: куда сегодня обращаются, кто реально может помочь в случае незаконного насилия?

Респондент: я думаю, что СМИ все-таки. Это единственный на данный момент орган, который более менее раскрывает все, что творится в разных системах.

Интервьюер: расследование случаев незаконного насилия – есть ли в этой сфере изменения в течение последнего года?

Респондент: после майдана в принципе, я думаю, что ничего не поменялось, просто поменялись люди.

Интервьюер: являются ли органы таких расследований действительно независимыми?

Респондент: нет, в любом случае кто-то имеет на них давление и может направить правильное решение в том или ином направлении для своего же блага.

Интервьюер: насколько эффективны расследования, которые проводит начальник подразделения, инспекция по работе с личным составом, внутренняя безопасность, прокуратура?

Респондент: ну, в зависимости от того, кто тот человек, который совершил то или иное преступление. Если у человека есть хорошие связи, то человек в любом случае отмажется, есть такое понятие.

Интервьюер: почему во многих случаях прокуратура поручает сбор информации о факте насилия самой милиции?

Респондент: потому что они не хотят, как говорится, копаться в чужом белье. Потому что считают, что свои же должны этим заниматься, потому что прокуратура чуть-чуть такой орган считается... как голубая кровь.

Интервьюер: а от чего зависит непредвзятость, объективность расследования случаев пыток и незаконного насилия?

Респондент: зависит от того, что тот или иной факт насилия подтверждается и его будут рассматривать, заинтересованность будет и СМИ, и людей, и в том только случае может быть доведено до полного чистого завершения, получится что-то сделать, будет непредвзятость. А в другом случае будет покрывательство и все остальное.

Интервьюер: насколько эффективно со стороны прокуратуры

ведется контроль за соблюдением таких прав граждан как предоставление медицинской и правовой помощи, возможность сообщить о месте своего пребывания третьей стороне?

Респондент: я думаю, что прокуратура не на 100% выполняет свои обязанности, а все-таки больше очковтирательством занимается.

Интервьюер: всегда ли прокуратура использует свои полномочия в полную силу в случаях расследования фактов насилия в милиции?

Респондент: нет, процентов на 70, остальное все в любом случае через знакомых – кум, брат, сват.

Интервьюер: что нужно сделать, чтобы уменьшить количество случаев незаконного насилия – законы, процедуры, подготовка персонала, права персонала милиции?

Респондент: я думаю, с нашим менталитетом ничего не поможет.

Интервьюер: может контроль со стороны общественности?

Респондент: да, контроль со стороны общественности, но опять же мы не знаем кто эта общественность, которая будет контролировать, может в этой общественности будут люди, которые какие-то родственники, в любом случае уже будет не нормальное следствие, а предвзятое отношение, уже будет искривлено все, и объективности не будет никакой.

ІНТЕРВ'Ю З ПРАЦІВНИКОМ МІЛІЦІЇ

Інтерв'юер: Ще раз, доброго дня. Мене звати Інна. Я працюю в Харківському інституті соціальних досліджень. Сьогодні ми проводимо таке невеличке опитування по змінах, які відбулись за останній рік в міліції. Останній рік, півтора року, після Революції Гідності. Якщо коротко говорити, скажіть, будь-ласка, в якому підрозділі міліції працюєте?

Респондент: БЗТР.

Інтерв'юер: БЗТР?

Респондент: Це – торгівля людьми. Боротьба із злочинами по торгівлі людьми.

Інтерв'юер: Зрозуміло. Давайте трішечки поговоримо про нинішню ситуацію, оцінку роботи міліції, в принципі. Як ви думаєте, які відбулися зміни після Майдану протягом останнього року?

Респондент: Чесно? В міліцію повернулися люди, яких повиганяли, які кричать, що вони були на Майдані. Але вони не мають ні досвіду, ні знання, ні освіти. Вони просто на емоціях займають посади, які не відповідають їхньому рівню.

Інтерв'юер: Тобто, некваліфікований персонал...

Респондент: Не те, що... людей, яких звільняли із-за недоліків, навіть при режимі Януковича... Ми не будемо спорить... Їх звільняли із-за недоліків... Вони пішли, якими на пенсію... Після Майдану... «Поїхали ми...» Що вони там робили, ніхто не може сказати. Но, це.. Ніхто не може їх судити. Вони побігли, браварство: «Я ж був на Майдані! І я повинен займати ту посаду!» Розумієте? Це мені нагадує революцію 17-го року: прийшли крест'яни до влади і починають керувати. Керувати потрібно вміти. Потрібні знання. Дехто з них не має вищої освіти. Не закінчили, навіть, наш простий цей університет міліцейський. Або навіть інші вузи... політехнічний. І вони хочуть керувати! Живий приклад ми маємо по

Жовкі*. Лейтенанта призначено начальником. Як можна призначати начальником особу, яка не має досвіду кримінальної роботи? На таку посаду?! Розумієте? Її може обіймати досвідчений спеціаліст, якій дійсно має досвід, магістратуру закінчив. Нашу, міліцейську. Який має під собою рівень, знання, як керувати. Керувати таким підрозділом, навіть, цим райвідділом... Під тобою – 300 людей. Кожна людина – це індивідуум. І є різні напрямки. Є слідство, розумієте? Я можу по собі говорити – боротьба з торгівлею людьми – боротьба з проституцією, розумієте? Це, просто, як то кажуть, браварство. Просто іде деградація міліції. До повного знищення іде міліція. Аваков її знищує. Це моя думка. Аваков просто знищує міліцію.

Інтерв'юер: Основні проблеми в роботі міліції які бачите зараз?

Респондент: Основні проблеми – зарплата! І пенсії.

Інтерв'юер: Мала зарплата?

Респондент: Мала зарплата і пенсія. Розумієте, якщо мені було до пенсії, залишився вже рік до пенсії...

Інтерв'юер: Підняли пенсійний вік?

Респондент: Підняли пенсійний вік. І я мушу, щоб до 25 дотягнути, щоб в календарі отримати, я мушу до грудня місяця дотягнути. Тоді в мене буде 25 і я зможу піти на пенсію. Якщо я не піду, я ще на півроку збільшу... розумієте? Немає бажання працювати. Ніхто не вміє працювати. Ми, як старші, ми не маємо бажання вчити. Для чого вчити? Я прийшов в міліцію, коли був молодим, мені люди чітко казали. Навчили мене, показали, як мені робити. В мене нема бажання вчити. Приходе цей студент з інституту міліції, він ще не знає нічого. В мене нема бажання його учити.

Інтерв'юер: Чого немає? Немає мотивації?

Респондент: Ні, ні, ні! Не мотивації! В нього немає бажання!

Інтерв'юер: В нього немає бажання вчитися?

Респондент: В нього немає бажання вчитися. Він прийшов з бажанням заробити. Є два варіанти. Тут, внизу, на другому поверсі є відділ внутрішньої безпеки. Каже: «Ми з тобою зустрінемось після того... Я прийду у внутрішню безпеку». Добре, я там буду. Кажу: «Тебе затримають. І твій тато ті гроші, що він на науку витратив, в два рази більше дасть». Не тільки взяти у людей гроші. Брати в людей не можна. Я не знаю, чому тебе вчили в тому інституті міліції! «Ну, я ж заплатив гроші!» Кажу: «Я розумію, що ти заплатив гроші за науку». Всі ми розуміємо. Ніхто не вчився без оплати. Всі платили. Але так не можна підходити: «Треба взяти». Це – хабар! Ти – посадова особа. 34.08 вже написана. І звання і все позбавлять. Діти, вони не реагують нормально, адекватно на ситуацію, яка є в нашій державі. А в нашій державі зараз на рахунок хабарництва взялись відносно працівників міліції. Працівники служби безпеки працюють в прокуратурі, і тільки дивляться, як би працівника міліції взяти на будь-чому. Навіть, на простій корупції.

Інтерв'юер: Тобто, більший контроль почали за працівниками міліції?

Респондент: однозначно. Не тільки за працівниками міліції, а за усіма державними службовцями. Якщо людина пішла на державну роботу, вона повинна вже усвідомлювати, що у неї на цьому закінчується, як то кажуть... Ти мусив вибирати. Ну, якщо в тебе є дядько – народний депутат...

Інтерв'юер: Який може за тебе заступитися.

Респондент: В генеральній прокуратурі генеральний прокурор прийде і скаже: «Шановні, цього не чіпайте. То хороший хлопчик. Він помилився. Його треба вибачити».

Інтерв'юер: Такі випадки часто бувають?

Респондент: Бувають. При моїй практиці було.

Інтерв'юер: Якись переваги, недоліки в діяльності міліції сьогодні?

Респондент: Які недоліки вступу нового кодексу?

Інтерв'юер: Так.

Респондент: Працівник оперативної служби втратив повністю контроль. Справу веде слідчий. А працівники міліції отримують тільки вказівки: зібрати довідки, надати довідки. Якщо ми колись працювали, я заводив оперативно-розшукову справу, я всі матеріали там збирав. Ці матеріали лягали в основу обвинувачення. То тепер ці матеріали збирають слідчі. То неправильно. Не регулюється ця процедура, розумієте? Зараз слідчі кажуть, що зробити, як зробити, куди підійти. Немає ініціативи, яка колись від оперативних працівників походила.

Інтерв'юер: Це недолік, так? Ще якісь недоліки ви бачите зараз в роботі міліції?

Респондент: Це недолік, однозначно. Ще недоліки? Неповага простих людей. Неповага тих людей, розумієте? Люди стали підлі по відношенню до міліції. Відношення до міліції, як до непотребу.

Інтерв'юер: Тобто, це повага звичайних людей до міліції?

Респондент: Так. До міліції будь-якого... Якщо до тебе приходив міліціонер, люди тебе поважали... А тепер ти приходиш, кажеш: «Треба дати пояснення». А тобі кажуть: «Йди, йди, мусор, звідси». Просто відношення таке, хамське. Це просто невиносимо.

Інтерв'юер: Чому, як ви думаєте, таке відношення?

Респондент: Це таке відношення міліція сама собі заробила. Стереотип. Майданом тим же самим. Неповага, розумієте? Зараз все міняється. Вони усвідомлюють, що без міліції неможливо. Бо хто помирає там, на Сході? Працівники міліції. Працівники Національної гвардії, які дійсно там воюють. Воюють не гірше росіян. Навіть, у декілька раз. І люди починають усвідомлювати, що все не настільки погано у нашій міліції.

Інтерв'юер: Добре. А які достоїнства, переваги роботи міліції нашої?

Респондент: Зараз переваг нема ніяких. Якщо колись переваги і

були... Що я міг ними скористатись, це 50% комунальних.

Інтерв'юер: Ні, я маю на увазі переваги... Ви маєте на увазі переваги роботи, як працівника міліції, а я питаю про переваги роботи міліції для простого населення. Є якісь переваги роботи міліції? Достоїнства?

Респондент: Є переваги. Що міліція починає поважати людей.

Інтерв'юер: Є такий поворот?

Респондент: Є. Починає усвідомлювати, що людина – це не просто щось, не щось, а хтось. Це вже прийняли. Якщо людину витягнути з хати, зайти в її помешкання. То тепер, перше, ніж зайти, ти дозволу попросиш. І не тільки. Щоб вона написала розписку, що ти маєш право зайти в її помешкання. Бо, якщо зайдеш, то будеш мати, як то кажуть, неприємну ситуацію. Повага до її свободи вибору, щоб конституційні права не порушувалися. Це повага. І люди усвідомлюють, що якщо ти до них з повагою відносишся, люди до тебе відповідно... То йде реакція: як ти до людей, так і люди до тебе.

Інтерв'юер: За якими основними критеріями можна оцінити діяльність міліції? Як оцінюється в принципі діяльність міліції?

Респондент: В основному по якості роботи.

Інтерв'юер: В чому якість роботи полягає?

Респондент: В кількості розкритих злочинів.

Інтерв'юер: Кількості розкритих злочинів? Чи?

Респондент: Кількості і якості. Вони взаємопов'язані. Якщо злочинів було 100 скоєно і розкрито було 20. Але якісно розкрито, то це буде прекрасно. Те, що зараз всі злочини реєструються в ЄРДР, це не означає, що всі ті злочини є злочинами. Вони просто реєструють будь-яке повідомлення. Воно ж реєструється. А розкрити цей злочин... Так що тут... Я зараз слідчим співчую, - у них по 150 впроваджень. Низки дурних... Але в нього зареєстровано в ЄРДР і ти повинен дати йому відповідь, просто, щоб він міг... Дурна

робота. Я розумію, що таку роботу повинні робити інші підрозділи, а є Закон, який чітко каже реєструвати всі злочини в ЄРДРі. І все.

Інтерв'юер: А як особисто ви оцінюєте роботу? За якими ознаками?

Респондент: Ознаками? Якості та професіоналізму. Професіоналів зараз дуже мало. Так що я вам зразу скажу, тяжко працювати з тими людьми. Вони просто не розуміють, що вони хочуть. Я даю гарантію, що міліції в майбутньому не буде. Ну, не буде... та молодьож, яка приходе...

Інтерв'юер: Не буде, в принципі, міліції, чи не буде роботи в міліції?

Респондент: Не буде людей, які будуть працювати. Якщо ми колись, на ентузіазмі... Я пам'ятаю, як ми прийшли працювати, зарплати не давали. Але ми працювали. Пайки давали. Ми працювали за пайки. То зараз...

Інтерв'юер: Такого немає?

Респондент: Бачу, приїжджують на БМВ-5. Я працюю, я ще не маю, навіть простого Ланосу, а він на БМВ-5. Ну, розумієте? З однієї сторони... Ну для чого, для чого йому помагати? Якщо він приїжджає, йому батьки купили і ще куплять. Квартиру куплять. Йому батьки посаду купили. І зараз він буде моїм начальником.

Інтерв'юер: І часто такі випадки є? Багато таких випадків? У відсотковому співвідношенні?

Респондент: Ха! Можна перевірити роботу. Прийти і побачити, які біля офісу машини стоять. І хто на тих машинах їздить. Звідси виникає логічне питання: «При моїй зарплаті в 4000 гривень, де я можу купити БМВ-5, яка коштує 30 тисяч євро? Де?». Вот. Просто прикро. Мені просто прикро. Я вже про рейнджровери не розмовляю, про інші машини, які там стоять. Для чого?

Інтерв'юер: Я розумію. Давайте повернемося до того, що змінило-

ся після прийняття кримінального процесуального кодексу?

Респондент: Більше роботи стало. Більше роботи і дурної роботи.

Інтерв'юер: Непотрібної роботи?

Респондент: Непотрібної роботи.

Інтерв'юер: Крім того, що з'явилося більше роботи, щось ще змінилося?

Респондент: Ну, більше нічого. Роботи з'явилося більше. Більше непотрібної роботи з'явилося.

Інтерв'юер: Угу. Чи повпливало на діяльність міліції введення системи безкоштовної правової допомоги?

Респондент: Ну, розумієте, з одної сторони, повпливало, рахуються. Бо, якщо приходять працівник міліції, адвокат надання допомоги, то і відношення міняється. Зовсім по іншому розмовляють з людиною. Тоді просто появилася повага. Якщо досвідчений у правовій допомозі, то він міліції не дає перейти палку, яку можна було колись перейти. Зараз її не перейдеш, тому що, якщо перейдеш палку, то буде скарга...

Інтерв'юер: Отримаєш по голові.

Респондент: Піде скарга в ОБЕП, прокуратуру і вже буде цей...

Інтерв'юер: Якщо говорити про ефективність діяльності, чи змінились показники за останній рік?

Респондент: Розумієте, ті показники, які були... Та система показників була дурна, розумієте?

Інтерв'юер: Так. Ну, а взагалі, показники, якось змінилися за останній рік?

Респондент: Ні!!! Є показники, скільки має бути розкрито в кінці місяця, як розкрито, щоб... Слідчі заставляють: «От у мене має бути розкрито! Давайте, робіть скоріше ті довідки, щоб мені розкрити злочин!» Кажу: «Та можна почекати!». «Ні, не можна переносити на наступний місяць!»

Інтерв'юер: Їм треба показник зробити?

Респондент: Просто то дивно. Я бігаю, як перестрашений...

Інтерв'юер: Я розумію. Але мене цікавить сама інформація, як от рік до того і за останній рік? Якимось змінилася ситуація з розкриваємістю? Стало більше, менше зараз? Тяжче? Ви казали, що тяжче стало трошечки.

Респондент: Ну, тяжче, тому що зараз... Якщо нормальні адвокати працюють.. Злочини тяжко розкривати. Але сама процедура розкриття, сама процедура розкриття, розумієте, тяжка. Щоб довести злочин до логічного кінця, потрібно великий обсяг роботи зробити.

Інтерв'юер: Розкриваємість збільшилась чи зменшилась за останній рік? В порівнянні з попередніми роками.

Респондент: З попереднім роком збільшилась. При Януковичі не так було..

Інтерв'юер: Чи змінилась ефективність роботи за останній рік?

Респондент: Змінилась. В кращу сторону. Вивчили вже цей кодекс досконало. Нам постійно проводять заняття по цьому кодексу. Як для слідчих, так і для оперативних працівників.

Інтерв'юер: Що впливає на ефективність?

Респондент: Знання. Знання, як то кажуть. Оперативність.

Інтерв'юер: Хто поінформований більше, той швидше?..

Респондент: Той швидше. Якщо я маю інформацію, як взяти цей доказ, то все, я працюю в цьому ракурсі.

Інтерв'юер: Якщо говорити про зв'язки з населенням, то що змінилося у відношенні населення? За останній рік.

Респондент: Населення відчуло, що воно має якісь права і це вплинуло на те, що воно почало відноситися відповідно. Вони відносяться: «Ага, ми маємо право, ти не можеш прийти до мене додому, на мою територію...»

Інтерв'юер: Тобто, вони перестали боятися міліції?

Респондент: Да!!! Вони перестали боятися: «Шановні, шановні! Давайте мені рішення суду зайти до моєї власності. Без рішення суду я нічого не дам». І нічого ви не можете зробити. А слідчий теж не може взяти безпідставно рішення суду про проникнення у квартиру або про проникнення у приватну власність.

Інтерв'юер: Тобто, як населення ставиться до міліції?

Респондент: Як законопослушний громадянин, ну як би вам пояснити...

Інтерв'юер: Не зверхньо?

Респондент: Можна сказати, зверхньо. От зайшов на мою територію... От, якщо ви хочете людину в чомусь звинуватити...

Інтерв'юер: А якщо просто у звичайних ситуаціях? Коли ви просто йдете по вулиці?

Респондент: Ну, як до нормальних людей. Якщо ти без форми, бо оперативники ходять без форми, тоді можуть звернутися. А якщо ти в формі, тоді зразу... Але, до того моменту, поки не станеться біда. В тих людей, в яких сталася біда, в них зовсім міняється відношення.

Інтерв'юер: На позитивніше?

Респондент: Так. На позитивніше.

Інтерв'юер: Якщо говорити про забезпечення роботи міліції, як забезпечена міліція для своєї діяльності?

Респондент: Якщо чесно, от в період Януковича, от коли він вже мав іти, втікати, міліцію забезпечували повністю, з апаратурою. Все було прекрасно. Зараз? Ну, зараз є, але відносно. Те, що не побили, не покрали. Зараз он погроми які були. Так що...

Інтерв'юер: Багато побили, покрали?

Респондент: Ну, багато... АТС розбили, радіостанції, все позника-

ло, розумієте? Посписували. Обілено. Такі дорогі речі, сканери... просто обідно стає, що ті речі, за них віддали мільйони, а вони просто так пішли.

Інтерв'юер: А сьогодні як працюється міліції? В матеріальному плані.

Респондент: Зарплата маленька.

Інтерв'юер: А ресурсів достатньо, щоб працювати ефективно?

Респондент: Ресурсів мало. Щоб провести нормальну операцію, потрібні кошти. Що мається на увазі, кошти? Якщо ви хочете провести операцію, потрібні кошти, щоби зняти, наприклад, готель. Хто має платити? Платиш зі своєї кишені. Але чому я маю свої гроші віддавати? Щоб зробити показничок. Колись у нас була така річ, - забезпечення для проведення операцій. Зараз на таке немає коштів. На проведення спецоперацій.

Інтерв'юер: Технікою, машинами, комп'ютерами забезпечені?

Респондент: Ні. Комп'ютери, якщо чесно, кожен слідчий має свій комп'ютер.

Інтерв'юер: Свій домашній?

Респондент: Свій домашній комп'ютер. Йому кажуть, давайте йому номер інвентарний присвоїмо. Каже: «Ні. Інвентарний номер мені не потрібен. Це мій комп'ютер. Присвоювати йому номер я не дам. Я тоді його не заберу звідси! Не надо!» Тут не жарти! Розумієте?!

Інтерв'юер: А наскільки міліції допомагає місцева громада? Допомагає чи ні?

Респондент: Допомагає будувати приміщення.

Інтерв'юер: А влада? Допомагає?

Респондент: Ні.

Інтерв'юер: А ЗМІ?

Респондент: А чим ЗМІ можуть допомогти? ЗМІ тільки критикують.

Інтерв'юер: Тільки критикують?

Респондент: Тільки критикують. Вони шукають, якби якісь бомби, де якийсь працівник міліції взяв хабаря, працівники міліції «кришують» повій...

Інтерв'юер: Перейдемо до такого іншого пункту – незаконне насилля в міліції. Чи, в принципі, має воно місце?

Респондент: Воно колись мало місце.

Інтерв'юер: До якого моменту?

Респондент: Ну, я вам зразу скажу, до 2006 року. Прийшов Ющенко. Воно автоматично пропало, розумієте. Ніхто нікого не почав... розумієте... якщо кого могли наручниками до батарей пристигнути і сказати: «Сиди тут, доки не зізнаєшся». То тепер цього немає апріорі. Тому що є правова допомога, кожна людина почне сразу кричати: «То ж катування, стаття 5 Конвенції! То є катування!»

Інтерв'юер: Всі такі обізнані, так?

Респондент: Ну, так! Бандюки всі обізнані! Бандюки, розумієте, вони мають ту Конвенцію в голові! П'ята, сьома статті... Вони не знають, які там статті в Конвенції!

Інтерв'юер: На понт беруть?

Респондент: Так. Я не збираюся читати їхню Конвенцію, то їхнє. Є слідчий, нехай він пояснює. Йому потрібна та Конвенція. Прокурор-процесуальник, який наглядає за...

Інтерв'юер: За останній рік ви про такі випадки не чули ні разу?

Респондент: Не чув.

Інтерв'юер: А те, що ЗМІ розказують?..

Респондент: Треба факти, факти. ЗМІ можуть говорити. Можуть говорити, розумієте?

Інтерв'юер: Тобто, варіантів такого незаконного насилля немає? Я не маю на увазі тільки, коли, там, поб'ють. Жорстко поб'ють чи ще

щось. Адвоката не допускають, не дозволяють дзвінок зробити?..

Респондент: Ну, адвокат, вибачте, якщо його не допускають, то який то адвокат? Ну, як адвоката можна не допустити?

Інтерв'юер: Тобто, зі сторони міліції таких випадків немає?

Респондент: Якщо приходять адвокат, каже, допусти мене. Я кажу: «Надай відповідні повноваження». І закон передбачає допустити адвоката. Можна і мене звинуватити, що я не допускаю адвоката. Я кажу: «Дай документи, - хто ти такий, що хочеш до людини підійти». Так що в тому плані, розумієте, значить, адвокат такий – ходить без повноважень.

Інтерв'юер: Як ви думаєте, хто має більше шансів стати жертвою незаконного насилля?

Респондент: Жінка.

Інтерв'юер: Жінки, так?

Респондент: Так. Однозначно. Ми стикаємось постійно з цією справою. Коли наші дівчата виїжджають за легкими грошима в Грецію в барі працювати...

Інтерв'юер: Ні, ми говоримо про Україну.

Респондент: Ну, правильно, жінки... А тут, в Україні? Колишні, раніше – дуже. Вони безправні в нас. Всі злочини на них можна повішати. Вони самі...

Інтерв'юер: Часто таке буває? Я знаю випадки, коли людей, там, змушували силоміць зізнаватись...

Респондент: Якщо в людини немає бажання, як вона може зізнатись?

Інтерв'юер: Ну, скажемо так: «Якщо не зізнаєшся самостійно, впаємо тобі більший срок».

Респондент: Розумієте, якщо людина вже сиділа, вона вже знає, що їй не можуть впаяти. Впаяє суд.

Інтерв'юер: Тобто, випадків якогось такого незаконного насилля, нічого такого немає?

Респондент: Ні. Є розмова. Ви можете страшити його.

Інтерв'юер: Психологічний тиск.

Респондент: Так, психологічний тиск. Але деякі навіть погоджуються, кажуть: «Мені там краще, чим тут. Давай, давай, що там ще? Я візьму на себе. Чим більше мені, тим буде краще. Бо мені там добре».

Інтерв'юер: Часто такі випадки бувають?

Респондент: Та такі випадки були. Уже давно, років три таких випадків не було, що так вже хоче брати на себе. Каже: «Давай я ще візьму на себе, бо я там маю спокійне місце. Нормально. Я на зоні в авторитеті. Я там смотрящим був, так що...»

Інтерв'юер: Яка реакція на випадки такого незаконного насилля? Зі сторони ЗМІ?

Респондент: Ну, ЗМІ... Ті факти, які ЗМІ викладають, то просто роздуті... роздутий піар. Просто роздутий піар.

Інтерв'юер: Тобто, в більшості випадків, це якісь непідтверджені факти?

Респондент: Це непідтверджений факт. Якщо цей факт буде підтверджений, то прокуратура підняла би такий хай!

Інтерв'юер: А як сама міліція реагує на такі випадки?

Респондент: Міліція? Щоб скоріше... Якщо підняти таку ситуацію, щоб не розголошувати... Ну, де можна з своєї квартири виносити сміття? Можна буде згладжувати кути. Покарати, щоб воно обійшлося так... Наказати, попередити...

Інтерв'юер: Але наказати того працівника, який вкоїв насилля?

Респондент: Наказати. Щоби не було, там, знуцань, а просто... Зробити зауваження: «Так не робиться». Поставити на вигляд. Все. Ніхто не має бажання. А якщо б і було, прокуратура би не дала такого робити.

Інтерв'юер: А самі жертви як реагують на це?

Респондент: Жертви? Вони безправні. Вони безправні, ті жертви.

Інтерв'юер: Тобто вони не можуть ніяким чином це підтвердити?

Респондент: Якщо з системою воювати... це, розумієте, те ж саме, що бігти за БМВ пішки. Те саме і з системою воювати. Систему неможливо вразити.

Інтерв'юер: А якісь правозахисні організації тут не втручаються?

Респондент: Дії правозахисних організацій... Що можуть зробити правозахисні організації?

Інтерв'юер: Яка їх реакція на такі випадки?

Респондент: Ну, якщо там є явне катування, то правозахисні організації там впливають.

Інтерв'юер: Але, якщо щось таке маленьке... моральний тиск, якщо дозвіл не дають, тримають...

Респондент: Якщо маленьке, моральний тиск... Ну, розумієте, треба довести ці обставини.

Інтерв'юер: Тобто, за це ніхто не береться.

Респондент: Ні. За це ніхто не береться. Таке маленьке нікого не цікавить.

Інтерв'юер: Якщо говорити про процес затримання злочинців. Наскільки поширене приховане затримання? Ну, коли людина не може вийти з міліції. Її запросили, а вже назад не випускають.

Респондент: Значить тоді,... 72 години. Щоб підготувати матеріал і дати їй підозру... 72 години, а після цього ми можемо дати їй, згідно КПК, підозру.

Інтерв'юер: А не три години, ні?

Респондент: Три години, щоб встановити особу. А 72 години, щоб підготувати документи і підготувати підозру. Підготувати матеріали на запобіжний захист.

Інтерв'юер: Розповсюджені такі випадки, чи ні?

Респондент: Ну, що мається... Деколи, навіть не побачив, що пройшов той час. А зараз контролюють ті всі зеки, по годиннику : «Шеф!» Стукають по столу. «Ті-лю-лю! Час пройшов!». І ніхто не хоче за це відповідати. Це слідчі.

Інтерв'юер: А що зазвичай є основою для затримання? Навіщо, реально, затримувати людей?

Респондент: Якщо він – наркоман. Продає наркотичні засоби. Якщо ви цього не розумієте – є триста сьома. Це – тяжкий злочин. Це – підстава затримати. Такий момент, коли він продає, і затримали його, як продавця, і особу, якій він продав. Яка вже буде іти по тридцять дев'ятей статті, особа яка купила. Незаконне придбання наркотичних засобів. Так що цих осіб потрібно ізолювати, їх навіть треба лікувати. І того, і того.

Інтерв'юер: Чи завжди основою для затримання є дії, за які затримали людину? Тобто, затримуємо людину, кажемо їй одне, а реально її затримали зовсім за інше.

Респондент: Ну, то... можливо...

Інтерв'юер: Часто такі випадки бувають?

Респондент: Ні, такі випадки одиничні. Тим більше... Кожна операція готується. Колись можна було, а зараз, щоб затримати людину, готується спецоперація. Повинні бути підстави.

Інтерв'юер: Завжди затримання законні?

Респондент: Там є маленькі порушення, але переважно всі затримання законні, бо це зараз дуже прокуратура контролює.

Інтерв'юер: Сам процес затримання?

Респондент: Так. Тому що є протокол затримання. Якщо прийде адвокат, він буде до кожної корки процес затримання вивчати. І він може той процес в суді оскаржувати. Це функція адвоката.

Інтерв'юер: Тобто, останнім часом, в принципі, до того відносяться

скрупульозно і з дотриманням закону?

Респондент: Так. Бо це є підставою для скасування вироку.

Інтерв'юер: Які права має людина при затриманні?

Респондент: Знати, за що її затримали.

Інтерв'юер: Наскільки їх дотримуються зараз?

Респондент: Зразу людині пред'являються підстави для її затримання. І зразу їй пропонується, щоб вона, як то кажуть, мала безоплатну правову допомогу.

Інтерв'юер: Чи були здійснені якісь кроки в цьому напрямку за останній час?

Респондент: Держава зробила безоплатну допомогу, адвокатську. Так що тут зразу є дзвінок в пункт безоплатної допомоги. Приїжджає адвокат і вже не дасть в обідю цього затриманого... підозрюваного.

Інтерв'юер: А якщо говорити про саму процедуру затримання, то яка вона сьогодні?

Респондент: Яка ситуація?

Інтерв'юер: Ну, яка стандартна?

Респондент: Немає стандартної.

Інтерв'юер: Ну, людину затримали. Ви сказали їй то-то, то-то. Ви зробили там якісь ордера, ще щось. Ні? Я не знаю, я не юрист.

Респондент: Ні. От іде людина по вулиці. От скоїла крадіжку. Її встановили, що дана особа скоїла крадіжку. Підходиться: «Шановний. Давайте пройдемо в райвідділ, тому що ви підозрюєтесь у скоєнні злочину». Ідемо до міліції, там йому уже: «Згідно постанови такої-то, Ви підозрюєтесь у скоєнні кримінально злочину такого-то такого-то». Відбулося. Ну, можна, не так ніжно. Підлетіти ззаду, напав, скрутив, наручники і все.

Інтерв'юер: Такого нема?

Респондент: Такого нема. Хто його знає, може він має зброю. Тут ситуація така... Не можна отак ніжно.. ми ж не в Америці живемо. Щоб культурно, підійшов: «Шановний...»

Інтерв'юер: В яких випадках і по відношенню до кого застосується насилля законне чи незаконне?

Респондент: До мачів, до гвалтівників, до вбивць. Просто для них немає ніякого... розумієте, там немає... Від них не знаєш, чого чекати.

Інтерв'юер: А що робиться, щоб приховати факт такого?

Респондент: Ну, там не приховаєш. Якщо ти проводиш жорстке затримання, там синякі будуть, розумієте? Там, просто, пишеться рапорт, чому саме, з яких підстав.

Інтерв'юер: Тобто мусите написати того рапорта?

Респондент: Так. Як відбувся... Протокол затримання мусить писати, які підстави, чому жорстоко його затримано. Мотивувати. Не може бути без мотивації затримання.

Інтерв'юер: Якщо говорити про процес розслідування? Як змінилася ситуація з дотриманням прав людей в ході кримінального розслідування?

Респондент: На краще.

Інтерв'юер: А які кроки були зроблені в цьому напрямку?

Респондент: Перше – щоб при слідчих діях був присутній адвокат. Це, як кажуть, стимулює слідчого до відповідних дій. Він не може собі дозволити тиск на підозрюваного.

Інтерв'юер: А завжди вони дотримуються цього принципу, щоб адвокат був присутній?

Респондент: Вони зобов'язані.

Інтерв'юер: Ну, зобов'язані...

Респондент: Ні. Ви розумієте, є людина. Якщо людина звернулася

в Центр безоплатної правової допомоги – все. Адвокат повинен з нею ходити. До кінця. Він угоду з нею уклав і все. Ходить. І слідчий не буде тиснути на неї, тому що слідчий несе за це відповідальність.

Інтерв'юер: Чи не застосовується незаконне насилля в ході розслідування?

Респондент: Ні. Ну, там же адвокат. Скарга буде.

Інтерв'юер: А, якщо нема адвокатів?

Респондент: Тоді я не знаю. Я не можу на це питання відповісти, бо я не слідчий. Я не був учасником. Тому що слідчі – люди культурні. У них білі рукавички.

Інтерв'юер: А чи несуть відповідальність люди, які застосовували катування, незаконне насилля в своїй діяльності?

Респондент: Кримінальна відповідальність, якщо я не помиляюся, ст. 126.

Інтерв'юер: тобто, несуть відповідальність?

Респондент: Ну, однозначно.

Інтерв'юер: В яких ситуаціях ця відповідальність наступає і яка вона?

Респондент: Якщо встановлено, якщо людина, слідчий, проводить катування, це є ст. 164 – зловживання, ст. 165 – перевищення службових обов'язків і 127- катування. Це цілий букет кримінальної відповідальності. Кримінально-карні діяння.

Інтерв'юер: Зрозуміло. На який час можуть позбавити волі?

Респондент: Ну, там, в цій статті – від трьох до восьми років.

Інтерв'юер: Якщо говорити про утримання (строки, умови), чи змінились умови утримання самих ув'язнених?

Респондент: Ув'язнених? Ну, я не можу відповісти. Я до них не приходжу, не буваю.

Інтерв'юер: А затриманих?

Респондент: Затримані перебувають у слідчому ізоляторі. Не в слідчому ізоляторі. КПЗ. В райвідділі. Але це буває до трьох діб. А після трьох діб їх поміщують згідно рішення суду або під домашній арешт, або під заставу, або у слідчий ізолятор, який знаходиться по вулиці Городоцького.

Інтерв'юер: Про якісь зміни в цьому напрямку можете сказати? Нормальні камера, білизна, харчування?

Респондент: Не можу. Я не відвідую ці заклади.

Інтерв'юер: А хто контролює ці всі моменти?

Респондент: Начальник пенітенціарної системи і відділ внутрішньої безпеки. Те ж саме Управління контролю за тюрмами. І прокуратура також. Органи прокуратури, що здійснюють контроль за затриманими.

Інтерв'юер: А може знаєте, яка відповідальність за нелюдські умови утримання?

Респондент: Це зловживання, те ж саме – 164, 165. Ну, то є одне й те саме – зловживання.

Інтерв'юер: А чи був інтерес до якраз цієї частини зі сторони громадськості, ЗМІ?

Респондент: Останнім часом я не чув, щоб громадськість шуміла, що нелюдськи утримують. Остання ситуація була, я знаю, десь в Харкові, якийсь засуджений зашив собі рота. Але тут, я більше не чув, щоб у Львові хтось був незадоволений. Львів порівняно з тим...

Інтерв'юер: Звідки беруться ресурси на зміну умов утримання?

Респондент: Це питання не до мене.

Інтерв'юер: Чи можливе застосування катувань, незаконного насилля в особливих випадках?

Респондент: Ну, розумієте... Я рахую, я б – із задоволенням. Якщо людина як маніяк, вбивця, я б його катував. Він би мені признався

в усьому. Мені їх не шкода, розумієте. Тому що, якщо людина вбила когось, її потрібно... Навіть незаконним шляхом довести її вину. Це моя думка.

Інтерв'юер: Як ви думаєте, чи виправдано таке застосування насилля в ситуаціях, коли вину доказати неможливо?

Респондент: Я думаю, так.

Інтерв'юер: В яких випадках? Там, наприклад...

Респондент: Вбивство, зґвалтування, педофілія.

Інтерв'юер: Якихось...

Респондент: Тяжких злочинах: торгівля людьми, зброєю...

Інтерв'юер: Дітей, тероризм...

Респондент: Да. Розумієте, я.. Тут, в таких ситуаціях не потрібно нікого шкодувати, розумієте?

Інтерв'юер: Які, на вашу думку, причини насилля? Катувать? Чи якогось, просто, неналежного утримання?

Респондент: Нє, нє. Каткування осіб, коли не можна довести їхню вину, правильно?

Інтерв'юер: Так.

Респондент: Це незнання законодавства. Малий кваліфікаційний рівень цього слідчого і тих оперативних працівників, щоб довести цю вину, і все. Якщо не можеш довести шляхом слідчих дій, оперативної розробки, що потрібно? Катувати. Це непрофесійно, розумієте? Значить, треба вчитися, як казав Владімір Ілліч Ленін: «Учіться, учіться і ещю раз учіться». Так що, бачите, якщо навчальний, кваліфікаційний рівень низький, звідси всі негаразди наші.

Інтерв'юер: Поганий відбір персоналу?

Респондент: Однозначно.

Інтерв'юер: Слабкий контроль за діяльністю самих міліціонерів, слідчих?

Респондент: Контроль? Контроль ведеться – супер! Відділ внутрішньої безпеки, прокуратура не дають розслабитися. Це не показник. Якщо сачкує працівник, нічого не робить., то...

Інтерв'юер: Низький правовий рівень, самого населення?

Респондент: Так. Люди не знають свої права, не знають свої конституційні права.

Інтерв'юер: А не може бути причиною, просто безкарність за такі речі?

Респондент: Якщо буде доведено. Не можна так, голослівно. Є стаття 162 – презумпція невинуватості. Не можна. Навіть, до працівника міліції. Доведи його вину. Якщо доведуть вину, він не буде відповідати, як людина проста, а буде відповідати...

Інтерв'юер: Якщо говорити так просто, такі випадки можуть бути розповсюдженими, тому що працівники міліції можуть відчувати безкарність. Тому що, до того всі так робили, і нічого їм не було. Часто такі випадки бувають?

Респондент: Ні, не бувають. Колись таке було, що могли відчувати. А зараз стільки очей, які на тебе дивляться. Не встигнеш ти крок зробити, а з СБУ, з органів внутрішньої безпеки: «Напиши пояснення, що ти там робив! Ти там вже кришуєш дівчат легкої поведінки!» Розумієте? І пояснити, що ти просто туди на оперативну зустріч пішов, щоб взнати інформацію або довести якусь обставину.

Інтерв'юер: Куди сьогодні звертаються і хто може реально допомогти у випадках такого незаконного насилля?

Респондент: Це є відділ внутрішньої безпеки. Але, явам кажу, це є 20%. Розумієте? Треба звертатися до адвокатів. Щоб адвокати розвивали бурну діяльність, прийшли в прокуратуру на прийом, написали... Перше потрібно написати, грамотно оформити заяву про правопорушення, яке виникло. Всі докази... Розумієте, ну не можна... Приходить людина: «От, мене побили працівники міліції».

Добре. Пишіть. Треба, щоб були підстави. А просто написати...

Інтерв'юер: ЗМІ якось допомагає в цьому напрямку?

Респондент: ЗМІ? Ну, вони тільки піар шукають.

Інтерв'юер: Прокуратура допомагає?

Респондент: Допомагає.

Інтерв'юер: Суд? Якісь правозахисні організації?

Респондент: Суд? Ну, а що суд може доказати?

Інтерв'юер: Хто береться розглядати такі справи, в першу чергу?

Респондент: ЗМІ для піару собі, щоб роздути, щоб заробити на тому гроші.

Інтерв'юер: ЗМІ беруться, так?

Респондент: Так, щоб просто заробити на тому грошей.

Інтерв'юер: Міліція сама по собі береться? Безграмотно оформленої заяви?

Респондент: Ні. Безграмотно оформленої заяви.. Ні. Тому що міліція не має бажання до того торкатися.

Інтерв'юер: Прокуратура?

Респондент: Прокуратура має. Тому що це – свіжі гроші. Бо вони викличуть цього працівника, який скоїв це правопорушення і скажуть: «Шановний, дивись, що тут написано!». А там пишуть – 5. Скільки нулів, розумієте? Я ж відкрито з вами розмовляю, бо такі речі не вийдуть за межі цього кабінету. Так що, схема проста. Прийшов: вхід – гривня, вихід – п'ять.

Інтерв'юер: Як ви думаєте, яка з цих інституцій найефективніша? У випадках, коли є незаконні такі речі.

Респондент: Адвокатура, яка може посприяти встановленню і доведенню, при допомозі прокуратури. Але, краще б вони не доводили це. Не всі посідають.

Інтерв'юер: Якщо говорити про розслідування випадків насилля.

Чи є зміни в цій сфері за останній рік?

Респондент: Немає ніяких змін.

Інтерв'юер: Тобто розслідування таких випадків не змінилося?

Респондент: Не змінилося нічого.

Інтерв'юер: Як воно ведеться, якщо такі випадки бувають?

Респондент: Тягнеться. Затягується. Тому що, розумієте, це справи дуже тяжкі. Це не так просто ті справи. На мою думку. Так, у мене знайома одна, вона вже рік часто ходить у прокуратуру (справу веде прокуратура). Вона мурижить, мурижить. Каже: «Ну, допоможи мені». Кажу: «Що я вам можу допомогти?». Я ж не буду на своїх колег писати. «Ну, допоможи, мене побили працівники міліції». Я кажу: «Ну, а чим я можу допомогти?»

Інтерв'юер: Бідолашна. І це вже було рік назад?

Респондент: Да, да. Вона написала заяву в прокуратуру. І вони мурижать. Тому що нема бажання. Як я сказав – намалювали (цифри з нолями), закрили питання. І тепер вона буде дуже довго... Я їй сказав: «Ти будеш дуже довго ходити і просити. Мирися із тими працівниками міліції і всі питання відпадуть». Тому що я не бачу тут, розумієте, підстав...

Інтерв'юер: Тобто, органи таких розслідувань незалежними не назвеш.

Респондент: Ні. Вони взаємопов'язані. Це – система. Як сказав мій колишній наставник: «З системою воювати не можна».

Інтерв'юер: Наскільки ефективні розслідування, які проводяться самим начальником підрозділу?

Респондент: Начальник не проводить розслідувань. Начальник може провести внутрішнє розслідування для себе і все.

Інтерв'юер: Інспекція по роботі з особовими справами?

Респондент: Це внутрішній відділ безпеки. Вони просто вивчать

всі матеріали, які є підставою.

Інтерв'юер: А прокуратура?

Респондент: По цих матеріалах може рухати справу і проводити розслідування. Відкрити кримінальне впровадження.

Інтерв'юер: Чому прокуратура в багатьох випадках доручає збір інформації про факт незаконного насилля самій міліції?

Респондент: Не хоче ритися в лайні. Вона в білих рукавичках. Вона хоче тільки вершки. Вона викличе цього представника міліції, скаже: «Шановний, ти бачиш?..»

Інтерв'юер: Від чого залежить неупередженість, об'єктивність розслідування в таких випадках?

Респондент: Чесно повідомити про місце і час і правильно оформити. Правильну довідку, яку ти надаш до судового слідства: де, як, коли це було, в якому місці і свідки.

Інтерв'юер: Із залученням адвоката.

Респондент: Ну, і адвокат... розумієте, потрібні свідки.

Інтерв'юер: А якщо нема свідків?

Респондент: Ну, як, якщо людина вийшла побита з райвідділу, або з міліції, звернулася на наступний день у міліцію. Пройшло 10 годин. Десять! З ким ти була, з ким ти побилась? Ну, а якщо ти вийшла з міліції, заїхала в травмпункт, зафіксувала факт. Значить, де ти отримала тілесні ушкодження? В правоохоронних органах, в міліції. Її підставили. Хто тебе бачив, хтось відмітив, де це було? Відповідно, в якому кабінеті? Написала те все. Тоді кажуть слідчому: «Шановний. В 11.22 у вас була така-то. Чому вона вийшла з синяками від вас?» Це вже питання по суті. Тому зараз контроль дуже жорсткий іде по відношенню до цього.

Інтерв'юер: Наскільки ефективно зі сторони прокуратури ведеться контроль за дотриманням таких прав громадян, як надання медичної і правової допомоги?

Респондент: Медична допомога ніяк не ведеться.

Інтерв'юер: А правової допомоги?

Респондент: А правової допомоги... Міліція каже: «Звертайтеся до адвокатів». Ну, може прокуратура...

Інтерв'юер: Тобто прокуратура туди не пхається?

Респондент: Не пхається. Прокуратура веде контроль. Тобто, якщо вкажуть на скоєння злочину, вони скажуть: «Ми будемо розслідувати цей злочин».

Інтерв'юер: А про можливість повідомити про своє місце перебування третій особі? Прокуратура на контролі тримає це чи ні?

Респондент: Ні. Я вам зараз скажу. Ну, якщо ви в міліції, в міліцію людина попала, ми просимо в черговій, навіть вимагаємо, щоб повідомили родичам про місце перебування. Тут питань немає. Якщо не повідомиться, це порушення. Це буде розслідування. Можна, навіть, отримати догану. То ніхто не має бажання з цим жартувати.

Інтерв'юер: А наскільки працівники прокуратури залежать від показників розкриваємості? Як сильно?

Респондент: Дуже залежать. Їх там скорочують. Вони там зараз сидять на чемоданах, всі бояться. Бо ніхто не знає, де він завтра буде працювати.

Інтерв'юер: То залежать вони від показників?

Респондент: Однозначно. Всі ми залежимо. Я не знаю, скільки ми будемо даліше. То не можна! Я вже не можу так жити! В такій державі, яка на показниках тільки!

Інтерв'юер: Як ви думаєте, чи завжди прокуратура використовує всі важелі, які вона має? Всі повноваження і повну силу в випадках розслідування фактів насилля в міліції?

Респондент: Коли вона зацікавлена, так, коли не зацікавлена – ні. Потрібно бути зацікавленою. Коли не зацікавлена, то вона не буде його використовувати. Вона зверху подивиться і все.

Інтерв'юер: А в яких випадках вони зацікавлені?

Респондент: коли треба заслужити на путівку на Сейшели або на Шрі-Ланку. Все. Тоді працівник міліції сяде в тюрму. І, навіть, якщо він чуть-чуть зробив, то все-рівно.

Інтерв'юер: Що треба зробити, щоб знизити випадки незаконного насильства?

Респондент: Відмінити цю показникову систему. Однозначно. Бо те все базується на показниковій системі.

Інтерв'юер: Тобто, Закон, якісь процедури?..

Респондент: Нічого. Оці показники, вони вбивають все, що можна, на корню.

Інтерв'юер: Можливо, на підготовку персоналу десь звернути більшу увагу?

Респондент: Ось, дивіться, ми з вами спорим. Ось цей Аваков. Він не міністр. Зараз Аваков оцю міліцію-поліцію, патруль випустив на вулицю. Подивитесь, скільки часу вони будуть працювати. Чи ті хлопці будуть працювати. Як вони їх навчили.

Інтерв'юер: Можливо, щось потрібно змінити в правах самого персоналу міліції?

Респондент: Так. Потрібно більше прав. Потрібно так, як у американців. Підняв руку на міліціонера – міліціонер тебе застрелив, і все нормально. Законно. Я тоді буду себе захищеним відчувати. Ніхто не подивиться в мою сторону погано. Буде знати, що я поліцейський. Я – агент, йду, все, мене не зачіпай.

Інтерв'юер: Але тут буде питання в іншому. Наскільки самі міліціонери будуть свідомі того, щоб не провокувати людей, так? Про що ж ми і говоримо зараз, так?

Респондент: Розумієте, я зі зброї в людей стріляв тільки один раз. В людей. В дослід. Один раз стріляв тільки. І то другий раз не хотів стріляти. Серйозно. Його за годину часу піймали. Ту людину. А він

каже: «Чого ти не вистрелив?». Я кажу: «Ти розумієш, я знав, що ти не міг вистрелити». Розумієте, вистрелити у людину не так просто. Ми можемо там, говорити, розказувати, але вистрілити... То не так просто. То треба психологічно перейти якійсь бар'єр.

Інтерв'юер: Я розумію. Тоді, можливо, щось змінити у забезпеченні діяльності самої? Це допоможе якось?

Респондент: Допоможе. Потрібно більше комп'ютеризувати, щоб міліцію контролювати. Комп'ютери потрібні, щоб бачити їхню роботу. Я не маю нічого проти, щоб мене контролювали, де я ходжу. Дайте мені нормальну зарплату, я буду дивитися на екрані, де я ходжу, що я роблю. Я не заперечую.

Інтерв'юер: роботу з населенням треба якусь проводити?

Респондент: Потрібно. Поміняється відношення населення по відношенню до міліціонерів. Міліціонери не повинні бути каральним органом.

Інтерв'юер: можливо, потрібен ще якийсь контроль з боку інших інституцій? Чи зі сторони громадськості? Це якось повпливає на зниження незаконного побиття населення?

Респондент: Та вже всі контролюють, кому не лінь. Вже не знаєш, куди подітися, щоб не контролювали. Туди не ходи, там крок, там... Я вам кажу, всі контролюють.

Інтерв'юер: Добре. На цьому ми завершили. Дякую дуже вам.

Респондент: Нема за що.

Інтерв'юер: До побачення.

ІНТЕРВ'Ю З ПРАЦІВНИКОМ МІЛІЦІЇ

Інтерв'юер: Доброго дня. Скажіть, будь-ласка, який підрозділ ви представляєте?

Респондент: Оперативний.

Інтерв'юер: Чудово. Спочатку я трошки хотіла з вами поговорити про оцінку роботи міліції. Скажіть, будь-ласка, чи помітили ви зміни в міліції після того, як відбувся Майдан? За останній рік?

Респондент: Зміни відбулися після прийняття нового Кримінального процесуального кодексу.

Інтерв'юер: А які саме?

Респондент: Почалися зміни. Є позитивні. Але... В більшості, позитивні, але це законодавство є недопрацьованим. Недопрацьоване багато чим зв'язує міліції руки.

Інтерв'юер: А могли б ви детальніше розказати про те, що змінилося, власне, після прийняття нового КПК?

Респондент: Ну, знаєте, тут часу замало буде то все розказувати. Ну, багато чого змінилося. І підхід до роботи, і загрузеність працівників міліції. Є плюси. Є реально плюси. Але дуже багато прогалин в тому, що паперова робота забирає весь час і ефективність тої роботи... Всі папери, ось ці подання, клопотання, погодження, оця бюрократія Погодження з прокурором, погодження з судом, воно вимагає багато часу. Знаєте, от той же слідчий. Він все робить вчасно, все встигає, то прокуратура в нас недоцільно працює, вона затягує. Вони, молоді працівники, вони не орієнтуються, що вони роблять. Вони вивчають дуже довго, потім вивчають ще суткі і потім воно все втрачає актуальність.

Інтерв'юер: Я зрозуміла. Тобто воно не дуже...

Респондент: Якщо б воно виконувалося так, як воно написано, то воно мало б більший ефект. Але, враховуючи, що міняють тільки структуру МВС, а не міняють структуру суду, і суд себе вважає, можна

сказати, Богом, то воно, по-моєму є... Ну, воно ефективно. Але воно б було набагато ефективніше, якщо б кожен робив те, що він має робити. А так виходить, що одні роблять роботу, а інші не роблять того.

Інтерв'юер: Могли б ви вказати основні проблеми в роботі міліції? От, переваги і недоліки діяльності міліції сьогодні.

Респондент: В чому саме? В чому саме недоліки?

Інтерв'юер: Ну, от, міліція сьогодні. Як би ви оцінили її, її діяльність, в цілому?

Респондент: В цілому діяльність міліції? Чи вона ефективна, чи вона неефективна?

Інтерв'юер: Так, так.

Респондент: Ну. Міліція ефективна. Але є такі моменти, якщо допрацювати, вона буде набагато ефективніша. Але, знову ж таки. Це є спільні реформи міліції, прокуратури і суду. Вся діяльність міліції залежить від прокуратури. Як буде працювати прокуратура, так буде працювати міліція. Прокуратура в даний час здійснює наглядову функцію. Але вони постійно шукають недоліки. Але, щоб покращити саму роботу, вони нічого не роблять.

Інтерв'юер: От, ви кажете, що є певні переваги, так? Ну, тобто, міліція працює ефективно. Що саме відбувається ефективно?

Респондент: Ну, от скажу. По новому КПК змінили явку з повинною, як колись було по старому. Тобто, це дійсно факт, що ніхто зараз не катує, ніхто зараз нікого не б'є, ні з кого не вибиває зізнання. Тобто, затримали злодія, і він каже: «Я свою вину не визнаю». Добре, не визнавай. І тоді слідчий починає закріплювати його доказами, фактами, свідками, негласними слідчими діями. І воно є реально ефективно і в суді це є безпосередній доказ, який... І ти визнавай, не визнавай, воно... то твої проблеми, можна сказати так. Цей факт поміняв то, що вже не катують... в міліції не б'ють, зізнання не вимагають, бо воно є непотрібним. Навіть, якщо сьогодні ти зізнаєшся, а

завтра, справу, як воно є, як правило, сьогодні ніяких ... А справа, як доходить в суді, він каже: «Мене катували»... і воно, тобто, воно міняє покази. Зараз воно є байдуже. Міняй-не міняй. Тобто, воно суті не міняє. Ти від початку слідчих дій можеш не визнавати свою вину, але якщо слідчий доведе її іншим способом, то воно...

Інтерв'юер: Оце ось один такий позитив, так?

Респондент: Дуже, дуже великий позитив.

Інтерв'юер: А ще якісь позитиви є? Що ще в міліції сьогодні працює добре?

Респондент: Я... Ну, як доброго?.. Злочини розкриваються. Було би більше матеріальне забезпечення, вони б розкривалися краще. Матеріальне забезпечення в якому плані. Автомобілі... На законодавчому рівні, законодавчому, акцентую увагу, доступ до мобільних терміналів, доступ до публічних місць. Ніхто, там, не каже влазити... Воно є, просто законом у нас не прописане... Але отримати оцей дозвіл – це дуже проблематично. Особливо, коли ти на виконанні. Якщо законодавство поміняти на такому рівні, щоби забронити ломбардам приймати взагалі мобільні термінали або ті ж планшети, ті ж ноутбуки, то перестали їх би красти. За один день, вкрали би той телефон... або оператори б їх блокували, так як вони хотіли зробити, але щось там не роблять.

Інтерв'юер: Власне, а ще які є проблеми в роботі міліції?

Респондент: Ну, основна проблема, це є матеріальна. Друга проблема – це є старий керівний склад. Це є найбільша проблема, коли молоді працівники приходять. То, що зараз реформування роблять, ну, позитив є в тому, що люди свіжі. Але люди йдуть не тому, що вони хочуть працювати в міліції, а за велику зарплату, що їм обіцяють. Але поки будуть старі керівники і поки буде система оцінювання... Чому в Європі, в світі, наскільки мені відомо, критерії оцінки зовсім інші? У нас критерій оцінки, або порівняння, або цифри, статистика. Як колись казав мій керівник: «Нічого мудрішого за статистику ніх-

то не придумав». Не може бути статистика. У нас скоєно за добу 100 злочинів, а розкрито 2. І заставляння працівників «наганяти». Тоді отримується питома вага і виводяться цифри. Тобто тоді починають здоганяти і тоді виходить цифра: скоєно 150, а розкрито 48. Але це є із пустаго в порожнє. Нерозкритих не залишилося. Правильно ж?

Інтерв'юер: Я зрозуміла. А скажіть, будь-ласка, вплинуло якимось чином діяльність міліції введення безкоштовної правової допомоги?

Респондент: Воно міліції не заважає. Будь ласка! Хочеш адвоката? Будь-ласка! Я вам відповідаю за свої слова, цю... От, людина коли затримується... Зразу ж адвоката, все-все-все. Є статті, от зараз не назву, бо я далеко. Але я би вам зараз відкрив КПК, я би вам пояснив статті, які неефективні і які не використовуються. Або, які, навпаки, заважають працювати міліції. А зовсім інше – правова допомога. Хочеш адвоката? На тобі адвоката. Зараз постійно затримують.

Інтерв'юер: А ось, дивіться, зараз з цим введенням нового КПК і безкоштовної правової допомоги якимось чином змінилися показники статистичні? Знизилися статистичні показники якимось чином? Чи ні?

Респондент: Самого розкриття злочинів?

Інтерв'юер: Так.

Респондент: Я б не сказав.

Інтерв'юер: Тобто, не змінилася. Так?

Респондент: Ні. Лишається та ж сама. Я б не сказав, що дуже воно впливає. Тобто, все, будь-ласка, і адвокат приходить, він читає... Тобто, розумієте, на даний час людина затримується в тому випадку, коли на неї уже назбирали всі докази, які можливі і тоді в суд пішли. І оці прогалини, такі зовсім, такі, ну, смішні, можна сказати, що, ну, як сказати, як пояснити... Що очевидно, що людина скоїла злочин, але норма якась КПК їй дає можливість уникнути. Затримання особи іноді трактують як... Правозахисники трактують – затримання особи. Людина вважається затриманою тоді, коли її допросили.

Інтерв'юер: А скажіть, будь-ласка, чи відбулись якісь зміни в відношеннях з населенням в міліції? От, як населення за цей рік почало відноситися до міліції?

Респондент: Населення... Знову ж, таки... Телебачення каже, що позитивні, другі кажуть, що негативні, населення негативно ставиться. Але я скажу вам більше, населення негативно ставиться в західному регіоні. В східному...

Інтерв'юер: В західному?

Респондент: Так. В східному більше поважають міліцію, більше її бояться. Якщо міліцію бояться, значить поважають. Якщо люди вважать міліцію за такий орган: «О! Іде працівник міліції. Ага, значить треба, там, пляшку не кинути або не розпивати спиртні напої». В західнім регіоні того вже нема. Люди, навпаки, більше провокують. Тому що ЗМІ, телебачення, соцмережі акцентують увагу... Громадські організації, оці новостворені, вони більше дискредитують міліцію. Так, є за що дискредитувати, є моменти. Не всі святі в міліції. Попадають в міліцію люди, які б не мали там працювати.

Інтерв'юер: Я зрозуміла...

Респондент: Але акцентується настільки увага, що... Одним якимось вчинком одного негативного працівника перекреслюється 10 позитивних інших.

Інтерв'юер: А скажіть, за останній рік якимось щось змінилось? Ну, ось, мені здається...

Респондент: Після Революції, ви маєте на увазі?

Інтерв'юер: Так, так.

Респондент: Після Революції? Більше кажу... Ну, от, моя, моя особиста думка, що працівники міліції не мають ніяких прав, нічого не мають, взагалі. Тобто, на мою думку, як працівника міліції, в нас міліція існує тільки на папері.

Інтерв'юер: Ми вже трошечки торкнулися теми забезпечення ро-

боти міліції. Тобто, йдеться про ресурси. Так, ви казали, що бракує тих ресурсів. Чого саме бракує для того, щоб ефективно працювати?

Респондент: Всього бракує. Ну, починаючи, я вам скажу відверто, від канцелярського приладдя. От, реально, елементарне. Як може працівник міліції... От, дільничій інспектор міліції, він має зарплату, молодий, який тільки-тільки прийшов в міліцію. Він після інституту чи після курсів. В міліції в нього зарплата 1800-2000, 2200. Ви мені скажіть, як він може працювати за ці гроші. Коли з маршрутки його виганяють, бо кожен водій собі трактує, що він має право, не має право їздити безплатно. От, елементарне. Друге. Купити собі папір, ручку. Паперу йде дуже багато. Дуже. Тому що довідки, висновки, матеріали опитування. Але в нього ще є сім'я, дитина, дружина. Як правило, потрібно для кожного працівника міліції автомобіль. Хоча би один на двох. А його треба заправляти. Бензин, ну, я вам кажу, це моя думка, я в цьому переконаний і вона є правдива, від початку 90-х і до сих пір бензин на міліцію виділявся в системі МВС. Тобто, державні закупівлі проводились. Але до тих рядових цей бензин не доходить. І, знов же таки, він свій автомобіль використовує. Якщо взяти, глибше копнути, то це буде корупційне діяння, що він використовує своє майно для... Якщо так розібратися...

Інтерв'юер: Для особистих цілей. А дивиться. От, ви кажете, бракує канцелярії, нормальних зарплат, бракує машин, бензину, можливо ще чогось?

Респондент: Тобто, щоб краще працювала міліція?

Інтерв'юер: Так, так.

Респондент: То я вам кажу, на законодавчому рівні поміняти права міліції. Все. Але просто законодавчому рівні.

Інтерв'юер: Добре...

Респондент: От так як... Для прикладу, чому в Америці працівник міліції, якщо він запідозрив у вчиненні правопорушення або, от

він зупинив автомобіль. Якщо водій тільки рухом неправильним поворухнувся, він оголяє вогнепальну зброю. У нас не передбачено. Стаття там є в Законі «Про міліцію», коли запідозрив. Але потім, якщо вийшло так, що людина дійсно не винувата, що працівник міліції помилився, то працівника міліції зтягують скаргами, прокуратурами, стягненнями. А у них – ні. Помилився, він попросив вибачення і – щасливої дороги. Тобто, десь інший момент. І в нашому випадку працівник міліції перед тим, як застосувати спеціальний засіб чи вогнепальну зброю, чи просто оголити вогнепальну зброю, він 150 раз подумає, чим це зробити. А в іншому випадку, значить, в більшості випадків він побачив, що є ситуація, і не може визначити, чи це є дійсно, порушення чи це не порушення. Тобто, порушення є, але він обійде цю ситуацію стороною, тому що він знає, якщо він помилився, то проти нього приїдуть журналісти, громадські організації, ГРУ. І з нього зроблять крайнього.

Інтерв'юер: Ви зачепили другу тему. Я хотіла запитати, наскільки міліції допомагає місцева громада, влада, ЗМІ. Ви так кажете, що ЗМІ діють проти міліції. А що щодо місцевої громади і влади. Вони допомагають міліції чи ні?

Респондент: Є різні. От, якщо взяти, навіть, ну, там не будемо вдаватися в конкретні. Є громадські організації, які дійсно приїжджають. Ефективно приїжджають. Поступило на 102 повідомлення. Вони, буває так, що й першими приїжджають. Там, десь в тому районі були. Тобто, сама їхня присутність – то є позитив. Люди бачать, як воно є в реальності. І це – дійсно позитив. Є інший момент. Це я з власного досвіду, за слова свої відповідаю, коли громадські організації наші... Є такі організації, які створені на базі колишніх тих же самих бандитів. І в них входять тільки такі ж бандити, маленькі підприємці, які поробили собі тут всілякі антикорупційні комітети, антимонопольні такі... В них участвує людина... Тобто, вона скоїла кримінальне правопорушення і громадська організація з нею розбиралася

сама. Тобто, він пішов писати заяву, а ця організація починає зовсім по іншому говорити. І я чую, як представники громадської організації до нього кажуть: «Або ти зараз забираєш заяву, або ти виходиш з райвідділу і ми тебе вивезем в ліс». Ну, це є мій власний досвід. Це таке я чув. Ті ж громадські організації, багато тих же громадських організацій приїжджають на виклики в алкогольному сп'янінні. І коли він їде, в нього машина заклеїна: «Автомайдан», громадська організація, там, «Свобода», ну, умовно кажучи, така, така, така, така і зупиняє працівник ДАї. Він задає йому питання, а він починає, як то кажуть, грати на публіку. І працівник думає собі: «Хай, ліпше, їдуть, як їдуть, від гріха подалі». Суть ви зрозуміли.

Інтерв'юер: Так. Це право на захищеність міліції. Ну, ще один момент, ви його трошечки зачепили, це про незаконне насилля в міліції. Ви казали, що ситуація з цим покращилася з введенням нового КПК.

Респондент: Я скажу більше. Ситуація від 2012 року кардинально помінялась. Одиничні випадки, можливо, є, я не заперечую. Є. Одиничні випадки. Це є. В тому підрозділі, де я працюю, я вам гарантую, що цього нема. Тому що різне думають.

Інтерв'юер: Ви кажете, що одиничні випадки бувають. Але ситуації бувають різні. В яких випадках воно все таки трапляється? Що це за ситуації такі?

Респондент: То я не можу сказати, бо в мене такої ситуації не було.

Інтерв'юер: Можливо ви чули?

Респондент: Про такі ситуації я дізнаюсь по телевізору, від ЗМІ. Але я на свої очі таких випадків не бачив купу років. Навіть не з 2012, а ще раніше. А зараз такі структури, як СБУ, внутрішня безпека, прокуратура, вони все контролюють, перевіряють. І кожну скаргу дійсно розглядають. От так, як кажуть, в ЗМІ: «От, там, п'яний міліціонер, там, його прикриють!». Цього нема. Навпаки, ті служби, вони зараз так принципово до цього відносяться. П'янки за рульом, воно всьо

викорінюється. Так що нема вже катування, я вам можу, пані, сказати, що звільнять того працівника, який не думав головою, а керувався емоціями.

Інтерв'юер: Добре. А є ось такі категорії населення, які мають більше шансів стати жертвами незаконного насилля? Чи ні?

Респондент: Нема категорії населення. Нема. Чи він раніше судимий, чи він ... якщо він став жертвою насилля, то тільки при затриманні, якщо він, там, якійсь вбивця. Тоді при затриманні ніхто його гладити не буде.

Інтерв'юер: А ось ви говорили, що дізнаєтесь самі про такі випадки від ЗМІ. А от як ви оцінюєте реакцію на випадки такого насилля в ЗМІ. Вона адекватна?

Респондент: Я впевнений, що ті ж випадки в ЗМІ, вони є перекрученими. Можливо, якійсь факт там і був. Мінімальний. Але в ЗМІ воно показується, як чіпає працівник міліції. Тобто йде більше припущення працівника міліції.

Інтерв'юер: А ось реакція на це міліції, місцевої влади, громадян, правозахисників адекватна на такий випадок? Чи ні?

Респондент: Ну, керівництво проводить службову перевірку тільки для того, щоб показати ЗМІ, що ось, ми таки боремся. Але саме керівництво розуміє, що там такого, як проступку і не було. І зробить того лейтенанта, чи сержанта, чи прапорщика, чи капітана крайнього, щоб не зачепило іншого. Розумієте? Керівництво... Ну, кожен переживає за себе. І вони готові втопити одного, щоб врятувати іншого.

Інтерв'юер: Давайте поговоримо про затримання. А наскільки розповсюжені такі приховані затримання, коли людина не може вийти з міліції, або піти коли захоче, але не оформлена, як затриманий? В таких випадках вона є запрошеною, доставленою і так далі.

Респондент: Це певно скажу, теж є поодинокі, одиничні випадки.

На теперішньому своєму службовому місці я їх не бачив. Я особисто, скажу за себе. Затримали злочинця, так? Ми дійсно працювали, затримали. І привели його в прокуратуру, бо прокуратура погоджує затримання. Сам рішення ніколи... Те, що в КПК написано, що слідчий приймає рішення, затримувати чи не затримувати, це тільки написано в КПК. Без погодження прокурора ні один слідчий не винесе протоколу затримання. Ні один. Громадскість сприймає це, як: «От, слідчий затримав». Повірте, слідчий собі не придумав того.

Інтерв'юер: Скажіть, що взагалі є основою для затримання? Навіщо, реально, затримують людину?

Респондент: Навіщо затримують?

Інтерв'юер: Ну, що є основою для затримання?

Респондент: Затримання якого? Звичайного, от на вулиці, при перевірці документів? Чи затримання особи, яку застали під час вчинення злочину чи після злочину?

Інтерв'юер: Ну, і так, і так давайте поговоримо.

Респондент: Ось, дивіться. Якщо затримали людину... Злочин. При скоєнні злочину. Є різні злочини. Якщо це легкий злочин, то його ніхто не тримає... Ось, затримали... А як затримали? Затримувати можна по різному. Його запросили в райвідділ. Або вручили йому повістку, і він іде в райвідділ для показу. Допитали, все. Ну, він пішов додому, відпустили там, під заставу. Якщо це тяжкий злочин, його вже поміщають в ізолятор тимчасового тримання або в СІЗО. Саме утримання це процес дуже важкий. Оце реально, затримали людину, як, там, як вбивцю, звичайно, що прокурор буде наполягати на суворіших умовах утримання. Але, якщо людину затримали на другий день, тобто, це було вчора. Але йому за ту добу нічого не можуть довести, але обґрунтовано його підозрюють. Іще не винесли підозру, то тут починається: тимчасово перебував в райвідділі, відвідував, чи запрошуваний, бо його статус на цей момент є невизначений, але час іде. І поки всі, і прокурор, і суддя, і слідчий

подумають. Кожен подумає, чи брати на себе таку відповідальність. Тобто, йому ще і не довели і не оголосили підозру... І оце є проблема в законодавстві. Немає чіткості.

Інтерв'юер: а, виходячи з усіх цих передумов, чи завжди затримання є законним?

Респондент: Мені здається, що на даний час стовідсотково законним є затримання... Якщо людину помістили в ізолятор тимчасового утримання.

Інтерв'юер: А чи завжди дотримуються процедури затримання?

Респондент: Так. Так. Якщо людину поміщають у... Це дуже велика зараз... Акцентується на цьому увага. Тобто, не задіюється один чи двоє людей. Перед тим, як помістити людину в слідчий ізолятор, то там, я ж кажу, задіюються і слідчий, і прокурор, і наглядовий прокурор і суддя. І кожен вивчає документи, кожен подумає 150 раз, чи це вартує робити, чи ні.

Інтерв'юер: Скажіть, будь-ласка, які права людина має при затриманні, в принципі?

Респондент: Скористатися юридичною розмовою, адвокатом. Вона має право зателефонувати. От, затриманні якому? Якщо людина затримується, то у зв'язку з чим, для поміщення... Затримується, будемо називати речі юридично, то, однозначно, навіть, може не хотіти, слідчий повідомляє адвоката стосовно правової допомоги. І вони приїжджають. Вони дійсно приїжджають.

Інтерв'юер: Скажіть, будь ласка, чи завжди є можливість дотриматися цих правил. Чи завжди дають таку змогу подзвонити, запросити адвоката?

Респондент: Це, навіть, якщо людина того не знає і не хоче. Облікуються журнали, облікуються телефони, по яких дзвонив. Фізично неможливо помістити людину в ізолятор тимчасового утримання, бо вона в суді скаже: «От, суддя...», поміщає хто? Суддя, а не

слідчий. І суддя запитав: «Вам дали адвоката?» І він каже: «Так. Мені запропонували, але я відмовився». Або: «Вам потрібен адвокат на даний час, на судовому слуханні?». «Ні, не потрібен» Або: «Потрібен». Тобто, суддя завжди у людини це перепитує. Стовідсотково це є постійно.

Інтерв'юер: Тобто, фактично, в будь-який момент, тобто всі вчасно можуть подзвонити, вчасно отримують?..

Респондент: Так. Тобто, ці речі, хоче він ними скористатися чи ні, то вже інше питання. Але всі мають таку можливість і в 99% вони всі цим правом користаються і дзвонять затримані. І до всіх приходять адвокати.

Інтерв'юер: А от щось для цього зробили, якісь кроки, щоб так стало? Чи ні? Чи це вже давно так?

Респондент: Від моменту прийняття нового КПК.

Інтерв'юер: Скажіть, будь-ласка, якщо говорити про процедуру затримання на сьогодні. Які моменти найчастіше порушуються? Є на якихось етапах порушення? Чи ні?

Респондент: Нема порушень. Бо, якщо людина затримується, то вже без порушень. Бо адвокат подає апеляцію і ті всі порушення вилазять. Тобто, якщо людина поміщається вже, то вже всьо. Там вже... Дуже багато негативних випадків є, що суддя боїться взяти на себе реально всі свідчення, всі докази, все, все, все, все. І слідчий виносить питання про затримання особи, прокурор його погоджує, а суддя, який собі так думав, думав і прийняв рішення відпустити людину на домашній арешт чи на поруки. І, як правило, ту людину в 90% подають у розшук, бо її ніхто не може зловити. Судді бояться. Судді кажуть: «А навіщо її поміщати?». Кажуть: «Ось. Тяжкий злочин. Скоїв тяжкий злочин. Якщо ви її відпустите, вона буде давити на свідків». Бо як правило... Чому людину поміщають в ізолятор тимчасового тримання? Щоби не було фізичного, морального тиску на свідків. А, якщо людину відпускають, потім справа ро-

звалюється, тому що свідкам починають погрожувати. Погрожують її сім'ї. Свідок то говорить, але не афішує. Тобто, він каже: «Я відмовляюся від тих показів, того що моїй дружині погрожують». І ти його переконуєш, що ти його захистиш, але він адекватно сприймає ситуацію, розуміє, що ти його не захистиш, і він відмовляється від своїх показів.

Інтерв'юер: А в яких випадках і по відношенню до кого застосовується насилля? Неважливо, законне чи незаконне.

Респондент: Насилля? Як «насилля»? Є заходи фізичного впливу при затриманні. Якщо людина чинить опір, намагається втекти. То спочатку застосовуються засоби фізичного впливу, в другу чергу застосовуються спеціальні засоби, такі як кайданки, чи, там, газовий балончик, чи резинова палка. У другу є різні, там, ... Є різної статури люди, агресія є різна. Тобто людина є в наркотичному сп'янінні, алкогольному сп'янінні. Є така людина, що чинить фізичний опір, а стає на другий день тверезою, а на другий день вона про це шкодує. Але вже відносно неї, там, застосували заходи фізичного впливу. Ну, тобто, нема незаконного застосування. Мені здається, зараз є поодинокі випадки, як вони там все розказують. А так, в моїй практиці і в тому підрозділі, в якому я працюю, навіть не тільки, а в районному відділі таких випадків я не зустрів.

Інтерв'юер: Чи відомо вам про те, що роблять, в принципі, щоб приховати факт застосування насилля? Не чули про таке?

Респондент: Ну, знову ж скажу, в моєму підрозділі такого нема. Тому я такого не чув.

Інтерв'юер: Добре. Давайте ще трошки поговоримо про розслідування. Як змінилася ситуація з дотриманням прав громадян в ході кримінального розслідування?

Респондент: Всі, які було можна дати права громадянам, всі їм дали.

Інтерв'юер: Це з новим КПК? Так?

Респондент: Так. Так. Це новий КПК.

Інтерв'юер: А скажіть, будь-ласка, чи застосовується незаконне насилля у ході розслідувань?

Респондент: Ні. Не може бути. В ході розслідування біля людини постійно присутній адвокат. Адвокат, захисник. Тобто, людина може не визнавати...

Інтерв'юер: Ну, ще таке питання. Навіть, якщо ви чули такі випадки, поодинокі, чи понесли люди відповідальність? Які щось там зробили не так, якесь насилля здійснили. Чи ви не в курсі?

Респондент: Навіть, якщо такі випадки були, я вам гарантую, що така людина була звільнена, і то в кращому випадку. А в гіршому, відносно неї порушили кримінальне впровадження. Я вам скажу таке. Керівництво МВСу, УМВСу, якщо вони зараз почули скарги від журналістів, чи скарги від громадян, але це буває неправдиво, багато випадків, почули, що працівник міліції, умовно кажучи, вимагав хабар. Або побив там того, того. Цей факт не є доведений, але людину уже звільнили.

Інтерв'юер: Я зрозуміла. Добре. Давайте ще поговоримо про утримання. Чи змінилися умови утримання людей. Тобто камери, харчування, відношення?

Респондент: От дивіться, дуже доцільне запитання. По КПК прописано, що людину, там, можна затримувати то в райвідділі. В райвідділах, в кожному райвідділі, зараз, всі камери є опечатаними. Чому? Тому що вони не мають умов. Тому, якщо людина затримується, людина поміщується в ізолятор тимчасового тримання, де вони мають триразове харчування, ну, тобто умови. Або в СІЗО. В райвідділах в камерах, ні в одній камері, затримані не поміщуються. Ні в одній. І при тому, що в кожній камері стоїть відеоспостереження, іде одразу онлайн-трансляція на ГУМВС, МВС. Фіксація відео і так далі.

За рахунок того... тобто, умови є. Немає харчування. Немає коштів на харчування. За рахунок того, що в маленьких підрозділах немає харчування затриманих, тому ніхто їх не затримує. Тобто, їх затримують, але одразу поміщують у ізолятор тимчасового тримання.

Інтерв'юер: А що в них там з білизною, я знаю, з доступом до води, до туалету?

Респондент: Я не можу вам сказати, бо ізолятор тимчасового утримання – це є закриті установи. І доступу до них немає.

Інтерв'юер: А хто, в принципі, контролює умови утримання людини?

Респондент: Прокуратура.

Інтерв'юер: А є якась відповідальність за те, що там. Ну, якісь погані умови утримання, чи немає?

Респондент: Звичайно, що є. Але ви мені скажіть, ви хоча б раз десь чули по телевізору, щоби якогось десь, проти якогось прокурора за неналежний нагляд, за порушення, яке він здійснив щось там якісь він дав пояснення? Я не чув.

Інтерв'юер: І я не чула.

Респондент: Єдиний випадок я чув за рік часу, то в Харкові затримали якогось там на день в прокуратурі п'яного прокурора, який десь там виїжджав. І то, громадські активісти його пильнували. Під тим закладом. Нема. Тобто, прокуратура в нас ніким не контролюється і ніким не притягується. Прокуратура здійснює нагляд за Службою безпеки і за міліцією. Ну, за всіма, можна так сказати. За прокуратурою нагляд ніхто не здійснює. Працівника прокуратури хто може затримати? Працівник СБУ. Але в них є така негласна домовленість, вони одне одного не чіпають. Якщо щось відносно працівника СБУ, ніхто нічого не чує. Тобто, погані хто? Тільки працівники міліції!

Інтерв'юер: Ще скажіть мені, будь-ласка, а от громадськість якось

проявляє інтерес до цієї теми: в яких умовах утримуються люди, як до них там ставляться?

Респондент: Ні.

Інтерв'юер: Нікому це не цікаво?

Респондент: Ні. Я вам відверто скажу, умови, вони не дуже комфортні. Але «не дуже комфортні», це дуже м'яко сказано.

Інтерв'юер: А в чому полягає некомфортність?

Респондент: Взагалі, в приміщеннях, санітарії, харчуванні, наданні медичної допомоги... Площа... Кількість затриманих людей на площу, де вони перебувають.

Інтерв'юер: Ну, а відбулись тут якісь зміни за останній рік в цьому плані? Чи ні?

Респондент: Ні. Нічого не помінялось.

Інтерв'юер: А ще скажіть мені будь-ласка, як треба покращувати умови в майбутньому, ви бачите якісь джерела, звідки може взятися ресурс на зміну цих умов утримання?

Респондент: На зміну? Я не знаю. У нас держава у стані війни. Я не можу сказати.

Інтерв'юер: І відповідальності за це ніхто не несе, як я розумію, так?

Респондент: Звичайно.

Інтерв'юер: Скажіть, будь-ласка, а от на вашу думку, чи можна застосовувати катування або незаконне насилля в окремих випадках? Чи є якісь такі ситуації, де це виправдано буде?

Респондент: Ні. Немає.

Інтерв'юер: Ну, а наприклад, в таких ситуаціях, коли неможливо доказати вину, а зізнання – це єдиний шлях?

Респондент: Ну, зізнання нема. В Кримінальному процесуальному кодексі немає такого...

Інтерв'юер: А, так, так, ви казали. А може, коли були злочини проти жінок, дітей? Можливо, якісь тероризм, от як в цих ситуаціях можуть бути виправдні подібні речі?

Респондент: Ну, я вам кажу, на процесуальні дії воно не впливає. Тобто то, хіба збіг, воно ніякого результату не дає. Побити людину? А результат який? Ну ти її побив? Ну, тобто... Ну, я не бачу в тому нічого... Тому що, кажу... Якщо б в нас законодавство нормально дотримувалось, і прогалини ці всі позабирати зі сторони прокуратури, то того катування, ну, якщо десь і поодинокі випадки були, то і їх би вже не було.

Інтерв'юер: А, до речі! От ви кажете, що один з моментів – це прибрати ці недоліки із законодавства. А може ще якісь причини того, що такі ситуації проскакують. Ну, я там не знаю, слабка підготовка, чи поганий підбір персоналу? Чи контроль? Чи ще щось?

Респондент: Відбір персоналу, знову ж таки... Я вам скажу більше. Я от колись працював в кадровому забезпеченні, відбір персоналу. Якщо людина не хоче працювати в міліції, ти її не навчиш. І, якщо молодий працівник прийшов працювати в міліцію, ти дізнаєшся, чи він хороший, чи він поганий працівник, тільки після 4-5 років його на службі. Він тоді десь почне вникати в ту роботу. Тобто, молодий працівник, як правило, приходить, ну, вони ніякі є. Одиначні, що проявляють смекалку, логіку, починають по-іншому думати. А в більшості, людина приходить туди, щоб відбутися з 9 до 6. І все. Оці молоді працівники. Відбір. Я не знаю, як вони там відбирають працівників міліції. Але, щоб людина добре працювала, їй потрібен досвід, щоб її хтось навчив.

Інтерв'юер: Я розумію, але ми трошечки про інше. Ми зараз так пішли в тему, як правильно відібрати персонал, а питання... Ну, тобто, незаконне насилля таки трапляється. Ви чуєте про це в ЗМІ. Як ви думаєте, які його основні причини? Чому воно взагалі проскакує? В принципі, не повинно ж проскакувати?

Респондент: Я думаю... Моя думка, що є емоційні, тобто амбіції... Моя думка така. Тобто, що працівник міліції, якщо так, глобально, працівник міліції розуміє, що це є злочинець, він йому не може зробити на рівні законодавчому, він його не може... І тоді от виникає такий... А зі сторони злочинця, він починає нагнітати ще більше: «Що ось, ось, ти мені нічого не зробиш! Да, я винуватий, але ти мені нічого не зробиш!» І тоді... Ну, я хіба так можу пояснити... Більше я ніяк не можу пояснити.

Інтерв'юер: Ну, так це проблема того, що слабо підготовані кадри? Чи те, що їх погано відібрали? Чи те, що їх погано контролюють?

Респондент: Ні, їх контролюють завжди. Так, як контролюють міліцію, мабуть так нікого вже не контролюють. Так би контролювали працівників прокуратури, СБУ. І лікарів. То, може б, було краще нашої державі жити. А це є, навіть, не просто відбір, а можливо, амбіції...

Інтерв'юер: Психологічна підготовка.

Респондент: Так, так. Психологічна підготовка, амбіції.

Інтерв'юер: А скажіть, будь-ласка, куди сьогодні можна реально звернутися, якщо щось таке сталося? Тобто, куди ефективно, в принципі, звернутися? Якщо є випадок насильства з боку міліції? Треба в ЗМІ, чи в міліцію, чи в прокуратуру? Хто, взагалі, береться розглядати такі випадки?

Респондент: Я вам скажу таке. Якщо, в якомусь підрозділі міліції побили, припустимо, громадянина, і він вийде, і в міліції напише скаргу, заяву, то така скарга, заява буде розглянута моментально під наглядом, під контролем і він доб'ється правди.

Інтерв'юер: Тобто, в міліцію найкраще звертатися?

Респондент: Як мінімум. Ну, хоче, в міліцію, хоче в прокуратуру, в СБУ. Піде в СБУ, СБУ скерує в прокуратуру. Прокуратура не захоче тим займатися і скерує в міліцію. Все рівно розглядають це міліціо-

нери. Але вже тоді під наглядом. Але сам розгляд все рівно буде здійснювати працівник міліції. Відповідні служби міліції.

Інтерв'юер: Чи є щось, що може завадити цьому?

Респондент: Нема. В нашому випадку мені здається, що нема.

Інтерв'юер: Поговоримо про розслідування випадків незаконного насилля. Чи чули ви про якісь такі розслідування? Чи чули про якісь зміни в цій сфері?

Респондент: Ще раз, я не зрозумів.

Інтерв'юер: Чи чули ви про якісь випадки розслідування незаконного насилля? Можливо, ви чули про якісь зміни в цій сфері? Ну, краще стали розслідувати, гірше стали розслідувати, якщо таке трапляється?

Респондент: Мені здається, що, як розслідували, так і розслідують. Якщо хтось почув з тих контролюючих органів, що ось, працівник міліції там когось побив, і починається перевірка. І, якщо цей факт встановлюється, дійсно встановлюється, цей працівник зразу звільнений. Тобто таке враження, що навіть укриття таких випадків немає.

Інтерв'юер: А як взагалі ведеться розслідування таких випадків?

Респондент: Ну, дивіться. Якщо людина звернулася в прокуратуру, то прокуратура проводить перевірку, дає доручення, там, внутрішній безпеці чи там, Службі безпеки. Ну, скоріше, внутрішній безпеці, якщо це побиття. Внутрішня безпека це розглядає. Якщо у Внутрішню безпеку, то Внутрішня безпека розглядає і повідомляє прокуратуру. Але однозначно закінчується все повідомленням прокуратури. І прокурор виносить рішення, прокурор приймає рішення, чи притягувати до кримінальної відповідальності, чи не притягувати. Тобто, чи є ознаки кримінального впровадження, чи немає.

Інтерв'юер: А як ви думаєте, ось ці органи таких розслідувань, вони є незалежними? Вони дійсно незалежні?

Респондент: Вони є незалежними. Прокуратура себе вважає богами. І вони є незалежними. Але чомусь даний напрямок вони ідеально розслідують. Вони б ще так розслідували злочини відносно громадян.

Інтерв'юер: Дивіться, ось ви кажете, прокуратура тут ефективно працює. Внутрішня безпека, якщо розслідує подібні випадки, вона тут незалежна, ефективна? Чи ні?

Респондент: Внутрішня безпека, як то кажуть, самі нічого не роблять, все по дорученнях, вказівках прокуратури.

Інтерв'юер: А інспекція по роботі з особовим складом?

Респондент: Так само. Але я вам скажу більше, що інспекція по роботі з особовим складом, це є дубляж внутрішньої безпеки. Просто, внутрішня безпека більше займається кримінальними порушеннями. А інспекція по особовому складу, вона займається більше дисциплінарними проступками. Але ці функції можна передати внутрішній безпеці, і буде, якщо зробити по всій Україні, економія коштів. Вони того не розуміють. Але, внутрішня безпека, вони як мають інформацію по тому, вони розслідують то, мають інформацію по тому – то. А інспекція по особовому складу, вона займається тільки дисциплінарними. Тобто, інспекція по особовому складу – це є дубляж. Працює вона ефективно, але саму їхню роботу можна об'єднати зі службою безпеки. І це буде економія коштів державних.

Інтерв'юер: Ви розповідали з самого початку інтерв'ю про те, що люди звертаються в прокуратуру, але прокуратура поручає збір інформації про факт насилля самі міліції. А чому це так відбувається?

Респондент: Службі внутрішньої безпеки. Бо вони нічого робити не хочуть, їм лінь вийти з кабінету, допитати. Їм надають доручення і все. На законодавчому рівні це прописано. Але вони і самі цього робити не хочуть. Бо вони себе вважають... як... ладно...

Інтерв'юер: А від чого, в принципі, залежить неупередженість, об'єктивність розслідування таких випадків незаконного насилля? Розумієте про що я?

Респондент: Так, я зрозумів. Але я не можу сказати. Я не можу вам сказати, від чого.

Інтерв'юер: А, скажіть, будь-ласка, от ви говорили, що прокуратура в тому напрямку так добре риє, а наскільки добре вона веде контроль громадян у таких напрямках, як: надання медичної допомоги, надання правової допомоги, можливості повідомити третю сторону?

Респондент: Правової? Так. Правової допомоги вони надають... як... будь-яка, там, людина затримується, прокуратура питається, чи буда можливість людині дати адвоката, тобто цей момент вони контролюють. А от медичної допомоги чи якоїсь іншої, мені здається, що вони там не контролюють.

Інтерв'юер: А можливість подзвонити...

Респондент: Вже коли, там, умовно кажучи, відбувся факт отруєння, або вже лікар вбив випадково або не надав допомогу, тоді вони це розслідують. Але вони не вміють того розслідувати, тоді вони то зтягають, зтягають. І можна так сказати, воно вмирає на тому.

Інтерв'юер: А наскільки вони відстежують, щоб пострадавший мав змогу подзвонити, повідомити третій стороні про місце свого перебування? Отакі речі простежують?

Респондент: Так. Я ж кажу, що це все фіксується. Аудіо, відео. Людина, ну... Якщо людина не повідомила, це зафіксовано.

Інтерв'юер: Ну, але вони це контролюють? Так?

Респондент: Так, так. Вони це все перевіряють. Вони тільки те і роблять, що перевіряють.

Інтерв'юер: Дивіться. От ви кажете, що міліція залежить від показників розкриває мості злочинів, так? А працівники прокуратури,

вони залежать від цих показників? Чи ні?

Респондент: От на тому вони починають, як то кажуть, маніпулювати. Вони, нібито, залежать. З одної сторони. На рівні Генеральної прокуратури, я так зрозумів, що і від них того не вимагають. Тому що, от дивіться, проходить у них з місяць, і начальник слідства, він скеровує до суду певну кількість справ, яку він закінчив. Ну, мається на увазі, по підрозділах. І прокуратура тоді переглядає і каже: «Ось ця справа, ще допрацюйте, а ця справа вже може іти до суду». Хоча вони всі вже... Начальник не просто ж собі так придумав. Він згідно норми КПК. А вони вже починають на тому, як то кажуть, маніпулювати. Або пропустить цю справу до суду, або не пропустить. Каже там: «Допрацюйте». І, відповідно, якщо вони кажуть: «Допрацюйте», там з двадцяти справ десять...

Інтерв'юер: Давайте подумаємо, що потрібно зробити, щоби знизити випадки незаконного насилля ще більше? От ви говорили, що потрібно змінити закони. Що ще потрібно? Що саме конкретно потрібно змінити?

Респондент: В законодавстві?

Інтерв'юер: Так.

Респондент: В насиллі? Мені здається, що ця проблема на даний час вичерпана. Мені здається. Що насилля, як такого немає. Тому я навіть не уявляю. Наглядових органів вже створено стільки, що вже куди вже більше!

Інтерв'юер: Добре. Можливо, процедури якісь треба помінати. У підготовці персоналу щось треба помінати?

Респондент: Спростити процедуру затримання. І все.

Інтерв'юер: А як її спростити? Яким чином?

Респондент: На законодавчому рівні. Я, навіть, не знаю. Доказову базу зменшити.

Інтерв'юер: Доказову базу, так? Можливо, в підготовці персоналу

потрібно щось змінити?

Респондент: Ммм. Персонал... То у нас людський фактор, розумієте. Принципово, всі досвідчені, всі є повнолітні, всі є адекватні, всі мають по дві вищих освіти, як мінімум. Одна, як мінімум. А от вже людський фактор, він завжди був і буде.

Інтерв'юер: Можливо, права персоналу міліції потрібно змінити?

Респондент: Ну, права персоналу міліції – однозначно! На даному етапі, я вам кажу, міліція є тільки на папері. І все.

Інтерв'юер: Які потрібно змінити права міліції? От, якщо можете, по пунктах.

Респондент: Більше прав надати при затриманні.

Інтерв'юер: Яких?

Респондент: Ну, як вам пояснити? Ну, от людина йде по вулиці. Вона є явно у стані наркотичного сп'яніння, будемо так казати. Але працівник міліції не є лікар. Він не може цього явно знати. От щоб дали працівнику міліції його затримати. Не запросити, не поцілувати, не сказати: «Ходить зі мною», чи він там захоче чи не захоче, то вже інше питання. А затримати. І перевірити: був – не був. Якщо він не був, вибачте будь-ласка, до побачення. І це люди мають розуміти, бо, якщо реально, громадянин ні в чому не винуватий, він би це мав адекватно сприймати.

Інтерв'юер: Можливо, щось потрібно змінити в забезпеченні діяльності міліції.

Респондент: Ну, якщо ви матеріально маєте на увазі?

Інтерв'юер: Так.

Респондент: Ну, звичайно, щоб була створена база. Також, патрульні, як вони там хочуть зробити, чи працівник ДАІ мав доступ вільний до бази. Чи людина є в розшуку, чи людина не є в розшуку. Але ж знову таки, треба створити нормальну реальну базу. І можливість... Звичайно, що воно би гірше від того не стало.

Інтерв'юер: Можливо, треба проводити якусь роботу з населенням?

Респондент: Ну, з населенням... В першу чергу роботу треба проводити зі ЗМІ. В нас проблема, зараз скажу, іде від ЗМІ. В нас після Революції Гідності населення... Воно і так було настроєно проти міліції, а після цього воно її зненавиділо. І щоби, ну, таким чином покращити, мені здається, дійсно, треба проводити роботу, тактично пояснювати, що так, так, так і так. Ознайомлювати людей: дійсно, міліція має право то робити, або не має права робити. Але, акцентувати увагу на тому, що вона має право робити. Бо у нас більше на тому, що не має права робити. А людина сприймає цю норму по-своєму. І вони починають робити з цього ажіотаж. Дуже багато випадків з ДАІ. Так, мені здається, що є такі випадки, але, щоб дихали у ручку ДАІ, але ж не так, як було раніше. Є позитив. Але вони прав не мають. Тобто, то є працівник ДАІ, він прав ніяких не має. Зупиняє людину, я в Ютубі бачив, каже, вийдіть, будь-ласка із машини, згідно правил, пункту такого-то, такого-то, такого-то. А він каже йому: «Я не вийду». І що працівнику ДАІ робити. Каже: «Я не вийду! Що ти мені зробиш?».

Інтерв'юер: Добре. Я зрозуміла суть, що треба пояснювати, які права має міліція, акцентувати, що це є нормальним, що нічого в цьому нема страшного. І які людина має права в цій ситуації. Ще одне питання. Щось, можливо, треба змінити в плані контролю? Ну, ми ж говоримо про випадки незаконного насильства. Можливо, щось потрібно змінити в плані контролю зі сторони інших інститутів, або громадськості?

Респондент: Ну, я кажу, мені здається, що і так контролюючих органів є – десять начальників на одного раба. Тобто, мені здається, що цих контролюючих органів вже забагато.

Інтерв'юер: Я зрозуміла. Добре. Дякую дуже. Питання скінчились. Дякую, що погодились мені розповісти.

ІНТЕРВ'Ю З ПРАЦІВНИКОМ МІЛІЦІЇ

Інтерв'юер: Отже, доброго дня!

Респондент: Доброго дня!

Інтерв'юер: Скажіть, будь-ласка, який підрозділ УМВС ви представляєте?

Респондент: Навчально-тренувальний центр. Де готують. Ну, готували, по крайній мірі, останнім часом працівників УВС.

Інтерв'юер: Розкажіть мені трошечки, будь-ласка, про зміни в міліції після Майдану впродовж останнього року. Відбулись якісь зміни, чи ні?

Респондент: В якому плані? Конкретизуйте, будь-ласка.

Інтерв'юер: Ну, будь-які зміни. Не знаю, проблеми якісь змінилися. Взагалі, якість роботи змінилася. Ну, ефективність. Що змінилося?

Респондент: Щодо ефективності? Ну, з моєї точки зору, то по всіх службах, з котрими я співпрацював, з котрими я мав справу, то ефективність дещо знизилася у зв'язку з тим, що, по-перше, впала взагалі, до мінімуму довіра населення після подій на Майдані. Ну, самі знаєте, в зв'язку з чим. Це раз. По-друге, коли почали розбивати райвідділи, почали служби бомбити, ну, самі чули про все це. Люди відчули себе абсолютно незахищеними. Тобто, в них вже натхнення працювати в тому режимі, в якому вони хоча б и працювали до цього, – не було. Розумієте? І нема. Людина вважає себе в першу чергу... Як працівник міліції, він повинен бути, в першу чергу, захищений соціально. Тобто, мати якісь гарантії. Що я працюю, в мене є небезпечна робота, дуже небезпечна. Тому що наражаєш себе на багато таких неприємностей, які можуть вилитися в те, що ти можеш втратити життя, здоров'я буквально за секунду. І людина відповідно йде на ризик. А коли вона не забезпечена, не забезпечені члени її сім'ї і отримуєш ще таке від суспільства!.. За те, що вона виконує свою роботу! Відповідно ефективність її буде падати. Тобто,

перша проблема, моє бачення в тому.

Інтерв'юер: Я зрозуміла. Добре. Добре. Розкажіть мені, будь-ласка, які зараз ще є основні проблеми в роботі.

Респондент: Ну, добре. Якщо розібратися, одну я вже назвав. Це – соціальні гарантії. Друга проблема – це фінансове забезпечення. Ну, в залежності від того, в якому підрозділі людина працює... Є такий вислів, як «планка». Тобто є в людини загальна стабільна зарплата, але вона дуже маленька. Так? А решта, то є надбавки. І субординаційні всі питання, які вирішуються керівником зі своїми підлеглими, вони мають пряме відношення до тих надбавок. Співвідносини. Якщо ставка людини, тобто, котра йде на посаду, так, наприклад, має... Грубо кажучи, ну, ви будете зараз сміятися, ну, наприклад, 900 гривень, так, при теперішніх цінах. А решта все надбавки: за вислугу років, там, наприклад, за все решту. То, коли людина десь якось іде в деяких питаннях, щоб вирішити з людьми справу, так, на законному рівні, а піде, наприклад, в розріз з питаннями керівника, - і таке зустрічалося, - то в нього всі важелі впливу на людину у фінансовому плані. Ну, і крім того, можна згадати про можливість просування по службі. Аналогічно. Тобто, от цей дисбаланс, коли людина працює, і в неї сама ставка менша за прожитковий рівень...

Інтерв'юер: То це серйозно впливає...

Респондент: Це дуже серйозно впливає.

Інтерв'юер: Скажіть мені, будь-ласка, а за якими критеріями чи ознаками можна оцінити діяльність міліції? Тобто, як зараз визначають: чи вона ефективна чи ні?

Респондент: Ну, та, ефективність працівника міліції... критерії старі, які я вважаю, що вони застарілі були. То кожен мав, там, наприклад, дільницю, так? Як працював, мав дільницю. Я так вже грубо вам розкажу. Кожен відповідає за свій план роботи. Наприклад, дільничий, там, по роботі в районі. Розшукуєць – по роботі в районі

або по опрацюванню, там, по справах своїх. Керівник – по роботі зі своїми підлеглими. Але в плані працівника міліції, який працює з громадянами, то з радянських часів, я ще знаю, до теперішніх часів залишилась планка – це кількість. Кількість. Кількість розкриття злочинів, адмін. затриманих. Таке враження, ніби працівник міліції працює на заводі, да? Дає заготовки, має виконати план. Хоча в нормальному суспільстві це неадекватне питання, щоб взагалі був план. Є робота людини, тобто: забезпечити, щоб не було скоєно правопорушень. Забезпечити безпеку громадян. Надати допомогу у випадку, коли якась екстремальна ситуація. Тобто, там, десь людині погано стало, або, наприклад, ну, медичну допомогу надати. Далі надати просту юридичну допомогу, підказати, коли людина запитається з певних питань. Цей от невеличкий комплекс уже дає просто думку на те, як треба готувати працівника міліції.

Інтерв'юер: А як би ви самі оцінили зараз роботу міліції?

Респондент: Ну, відверто, моя оцінка, хоча я в тих органах працюю. Скажімо так, відсотків, ну, може 40 з максимальної.

Інтерв'юер: А чому ви так низько ставите?

Респондент: По-перше, зараз люди, котрі там працювали, професіонали, в переважній більшості, які знають роботу, мають психічну стійкість... Я таких ветеранів знаю, які дійсно професіонали. По-перше, всі втікають. Це раз. Не передають досвід. Розумієте? По-друге, зараз проблема є, що дуже-дуже часті зміни в керівництві. В керівництві в райвідділі, в керівництві в міських, обласних управліннях. Тобто, людина прийшла, пів-рочку побула там, покомандувала, ну, по-суті, грубо кажучи, заробила собі там і пішла. Їй все-рівно, що там робиться на цій землі, на місці, де вона працювала. Нема ніякої відповідальності. От саме, я за керівників хочу сказати: вони не несуть такої жорсткої відповідальності, яку мають нести, коли вони приходять на роботу. І ті терміни, в які вони працюють, не відповідають дійсності.

Інтерв'юер: Ви бачите, ви мені говорите про витoki, чому так сталося. А чому ви взагалі оцінюєте її тільки на 40%... Ну, начебто, тихо, спокійно, ні?

Респондент: Тихо-спокіно, питань нема. Але це можна все дослідити тільки у випадку, якщо зробити аналітичний розбір, аналіз. Ну, тобто, аналітично подивитися на те, по кількості, скільки було скоєних і скільки є злочинів. Наприклад, там, певного ґатунку чи в тому районі. Це є робота людини, котра займається аналізом...

Інтерв'юер: Що, більше злочинів стало, чи що?

Респондент: Ну, так, після того, як перестала функціонувати нормально міліція, то по-любє, що більше. Тут навіть немає про що говорити. Тільки що не так акцентують на це увагу. Я знаю, що в певний період часу, наприклад, у Львові було дуже багато проблем з угонами. За те взялися, то машини вже майже не чіпали. Взагалі, навіть, наскільки я знаю, пропали. Тепер час-від-часу від декого чую, то там виженуть, то там виженуть. Грабежі почали знов з'являтися у більшій кількості. І тому-подібних таких злочинів дріб'язкових що до чого призводять. Бо в суспільстві люди не заробляють рівно на стільки, щоб хоча б нормально себе прогородувати.

Інтерв'юер: Пам'ятаю, в кризу 2007-го почали грабувати банки.

Респондент: Так. Це в порядку речей. Це все взаємопов'язано.

Інтерв'юер: Скажіть, будь-ласка, а чи змінилось щось у роботі міліції після прийняття нового Кримінального процесуального кодексу?

Респондент: Ну, якщо чесно, які там зміни? Там зміни більше до функціональних обов'язків слідчого і карного розшуку. Це... Ну, навіть, вам так і не поясниш. Там, з однієї сторони, зробили легше для громадян в деяких питаннях. З другої сторони, якщо громадянин в чомусь винен, доказову базу довести важче. І вузькі терміни в слідчого разом з тим, що їх небагато, і коли накопичення йде справ з їхньою відповідальністю, це призводить до того, що в слід-

стві мало хто втримується. Тобто, це вже падає ефективність однієї з самих основних ланок. Розумієте?

Інтерв'юер: Так. А скажіть, будь-ласка, чи вплинуло на діяльність міліції введення нової безкоштовної правової допомоги?

Респондент: На діяльність міліції?

Інтерв'юер: Так.

Респондент: Як вам сказати... Безкоштовна правова допомога, в принципі, на діяльність міліції може вплинути тільки у випадку, якщо громадянин звертається по те, щоб взнати, які у нього є обов'язки, як він себе має поводити в суспільстві. Якщо громадянин звертається з питанням, як обійти ту чи іншу частину закону, або як себе захистити від певних неправомірних своїх власних дій, тоді я думаю, що, з другої сторони, ну, це, як вам сказати, медаль з двома сторонами. Якщо суто по діяльності міліції, я тільки за, щоб громадяни знали всі свої права і обов'язки. Але в нас люди більше знають права, а про обов'язки мало хто задумується. Звертали увагу на таких?

Інтерв'юер: Звертала.

Респондент: Ви чули коли-небудь таке: «Я маю обов'язок, я мушу щось зробити!» Ні. Зазвичай говорить громадянин: «У мене є право, я то маю право робити». Все!

Інтерв'юер: Зрозуміло.

Респондент: Тобто, це вже менталітет наш внутрішній, людський.

Інтерв'юер: Добре. От ви кажете, що є такий момент, що ефективність міліції оцінюють по показниках по розкриттю злочинів. Правильно?

Респондент: Так. Так до сих пір залишилось.

Інтерв'юер: Питання: от після того, як ввели цей новий Кримінальний процесуальний кодекс...

Респондент: Він не вплинув абсолютно.

Інтерв'юер: На показники...

Респондент: Ні.

Інтерв'юер: Не було зниження цих показників?

Респондент: Я вам скажу чесно, я в аналітичному відділі не працюю. Для того, щоб я міг відповісти на таке питання, мені треба мати живі цифри на руках...

Інтерв'юер: Чи відбулися за цей час зміни у стосунках у населення з міліцією?

Респондент: На краще?

Інтерв'юер: Ні, взагалі.

Респондент: Ну, певні зміщення відбулися, але зміщення не в кращу сторону. Деталізувати, я думаю, не потрібно, всі і так розуміють.

Інтерв'юер: Просто у нас по всій Україні опитування, так що можете деталізувати.

Респондент: Можу підказати, чому. По-перше: по тому, як має працювати працівник міліції, в будь-якому випадку має бути новий закон. Новий. Який би уже в себе вклав... Ну, в закон, в який би вклали всі поняття теперішні, необхідні для того, щоб функціонувало суспільство і працівник-правоохоронець міг би його захистити. У нас закон 90-го року, який вступив в силу 91-го, так? Там ще всі ті засади, які йдуть ще з часів Радянського Союзу. А ви, як пам'ятаєте, на той період часу, держава була з тоталітарним режимом. Співвідносни силовий орган, міліція... То був орган більше каральний, чим правозахисний. І вся система побудована на такому принципі, розумієте? Тобто вся законодавча база, вона була розрахована, щоб тримати в шорі населення. Саме поняття поліцейського, якщо подумати, то він – захисник людини. Тобто він має надати допомогу в будь-якому випадку.

Інтерв'юер: Це зі сторони міліції. А населення-то, що в нас?

Респондент: Ну, дуже... Не скажу, що всі. То неможливо сказати,

що всі негативно ставляться. Залежить від того, як люди, в які ситуації люди потрапляли, і наскільки підготовлений працівник морально, так? І технічно був готовий до того, щоб надати допомогу. В переважній більшості громадян, котрі працюють в теперішніх молодих органах, то, скажемо так, їх кваліфікація ще дуже-дуже багато чого потребує.

Інтерв'юер: А що ви розкажете мені про забезпечення роботи міліції? От, як вона забезпечена, так?

Респондент: (хм, смішок) Дуже... Чесно сказати, є певні підрозділи, які мають повний доступ, нормальний, більш-менш, у порівнянні з іншими, фінансово забезпечені. А в загальному, взагалі – ні. Комп'ютер треба? Купи свій. Принтер треба? Купи свій. Навіть паперу не давали. Розумієте? Ні ручок, ні паперу. Я вже не кажу про те, щоби, наприклад, по роботі треба було виконати певні функціональні обов'язки: те то, те то, те то треба: «А в нас грошей нема: крутись як хочеш». Ось в таких умовах на даний момент в переважній більшості працює працівник міліції.

Інтерв'юер: Скажіть, будь-ласка, а місцева громада, влада, ЗМІ якось допомагають? Ні?

Респондент: А місцева громада, влада, звичайно, що допомагають. І не знають, де ті кошти йдуть. В переважній більшості, коли є, от, наприклад, в нашому випадку, в цьому місті, де ми знаходимось, є начальник ГУ УМВС, так? Який має напряму контакт з мером міста, з представниками громади. Можливо вони там десь щось домовляються. Ну, куди ті кошти йдуть, кому вони направляються? Це, по-перше, ніде не афішується, нікому не говориться, про те ніхто не знає, ніхто не контролює. Контролю нема, розумієте? Можливо, кошти йдуть. А от куди вони йдуть, і кому вони йдуть – оце от, нема гласності в цьому питанні. Абсолютно. А коли почнеш десь розпитувати, то вибачте мені, кінцевий результат дуже простий, я вам вже пояснив, як, чому.

Інтерв'юер: Я зрозуміла. Ну, і давайте трошечки поговоримо про незаконне насильство в міліції. Воно має місце чи ні?

Респондент: Незаконне насильство в якому плані?

Інтерв'юер: Будь-яке. І фізичне, і моральне.

Респондент: Ви маєте на увазі між працівниками міліції?

Інтерв'юер: Ні, не між працівниками міліції...

Респондент: А з громадянами?

Інтерв'юер: А з громадянами, так.

Респондент: Ну, за останній час, скільки я от працюю, то я щось не чув такого, що би там людину при затриманні кували, чи ще щось. Там, суто при виконанні, не виходячи за межі закону України «Про міліцію», про застосування фізичної сили або засобів фізичного впливу, інакше – це кримінальна відповідальність.

Інтерв'юер: Ну, знаєте, ви вже взяли такі крайні форми – катування... Є, наприклад, також і психологічний тиск, так? Тобто такі речі є, чи немає?

Респондент: Психологічний тиск? Ну, як вам сказати, психологічним тиском можна назвати дуже багато чого. Але якщо вони не виходять... Ну, я не чув такого... За межі можливого, тобто за рамки недозволеного. Працівник міліції, коли працює з правопорушником, який підозрюється в скоєнні того чи іншого правопорушення, співвідносно повинен якимось впливати психологічно на людину, щоб із неї витягнути інформацію. Розумієте? Тобто, на законних підставах. Інакше ефективності взагалі ніякої не буде. Ти ж не прийдеш, як в садочок, скажеш: «А ну, в куточок!». То дорослі люди.

Інтерв'юер: Ну, безумовно. Якого роду тиск буває? Дозволений? От ви кажете, що він дозволений.

Респондент: Та як тиск? В принципі, це – робоча ситуація. Ну, говорять, наприклад, якщо ти не знаєш, згідно чого тебе затримали. Тобі ще раз повторять, бо при затриманні тобі говорять, так? Згідно

частини, там, статті якого закону України, згідно чого затримали, по підозрі в чому. І коли людина, там, починає це, крутити, закручувати історію то в одну, то в другу сторону, їй говорять, що ти, якщо будеш співпрацювати, то підуть тобі на зустріч, туди-сюди, якщо ти, навіть і винен, в тебе буде менше, наприклад, відповідальності. Є така домовленість. А якщо починаєш все-рівно нагло в очі говорити неправду, то попереджають: «В тебе буде то-то, то-то, то-то». Все. От такий тиск.

Інтерв'юер: А в яких випадках приходять, наприклад, до такого от тиску? Ну, до певної міри, це тиск.

Респондент: Та, в переважній більшості, є категорія людей, котрі уже не одну ходку мають, як то кажуть. Вони вже адаптовані до того середовища, до системи правоохоронних органів, як вони працюють. То вони дуже важкий контингент в тому питанні. І там... То не є простий громадянин, котрий зробив правопорушення і може ще й розкаюється. З ним легко працювати. Все. З ним вирішили це питання. Там, через суд, розібралися, суддя виніс вирок і – до побачення. А от уже з таким контингентом, там вже складніше.

Інтерв'юер: А хто ще належить до такого контингенту, яких доводиться ще потиснути?

Респондент: Наркозалежні.

Інтерв'юер: Наркозалежні, повторно засуджені. Може ще хтось?

Респондент: Ну так от і все. Це основна...

Інтерв'юер: А як вони себе поводять в цій ситуації?

Респондент: Ну, як, як. Як яка людина. Ну, в переважній більшості, зверхньо. В переважній більшості. Тобто там, в залежності ще й від того, наскільки людина себе відчуває. Тобто є різні люди. Знаєте, їхнє виховання.

Інтерв'юер: Ну, і що вони роблять?

Респондент: Ну, там, ненормативна лексика, погрози, там, в тако-

му плані. Теж, все деталізувати нема змісту. То від окремого випадку залежить.

Інтерв'юер: Скажіть, будь-ласка, а хто більш вільно почувається в таких питаннях? Ну, тобто, це більш молоді працівники, це більш старші? Які служби можуть собі це дозволити? Більший тиск, скажімо.

Респондент: Ну то як, дозволити? На законному... Нема, як такого тиску, це – робота. То є спеціальна нормативна база, в якій чітко все прописано. Але ж я вам казав, яка там база, з яких часів. З тоталітарного режиму. Вона не перероблена. Людина не порушує...

Інтерв'юер: Закон.

Респондент: Закон. От в чому питання. Все питання вирішується тоді, коли підганяється нормативна база, так? Тобто, це є основний закон. Він зараз має бути про поліцію. Далі. Всі підзаконні акти, які будуть корегувати роботу кожної служби окремо. Окремо. Далі. Соціальні гарантії і матеріальне забезпечення. От!

Інтерв'юер: Добре. А скажіть мені, будь-ласка, а якщо є такий витік інформації, що щось таке стається, грубо кажучи, то яка реакція на такі випадки зі сторони ЗМІ, там, міліції, місцевої громади?

Респондент: Витік інформації в якому плані?

Інтерв'юер: Ну, тобто, якщо таке стається і це стає «достоянием общестственности»...

Респондент: Ну, зазвичай, якщо, от наприклад...

Інтерв'юер: Адекватно реагують чи не дуже?

Респондент: Ну, якщо, от зі сторони громадськості, то в багатьох випадках там бували... Ну, якщо порівняти там за старі часи, що я пам'ятаю, там...

Інтерв'юер: О, давайте, може, старі часи, ні. Давайте от останніх півтора року.

Респондент: За останніх півтора року, якщо чесно, я не чув, щоб було дуже сильно. Ну, бували випадки, коли там по корупції брали,

то я навіть не сумнівався, що таке буде. І адекватно всі реагували, всі розуміли, що...

Інтерв'юер: Ні, ні. Корупція – це трошки не той аспект, який ми розглядаємо.

Респондент: Ну, а який вас цікавить? Перевищення повноважень? Я взагалі зараз такого не зустрічав.

Інтерв'юер: Не зустрічали?

Респондент: Ні.

Інтерв'юер: Ми зараз поговоримо про такий етап, як затримання. Скажіть, будь ласка, наскільки розповсюджені приховані затримання? Коли, там, людина не може вийти з міліції, або, коли вона не може піти, коли захоче. Але вона не оформлена, як затримана. Тобто її запрошено або доставлено.

Респондент: Ну, так, зачекайте. Коли людина затримана по підозрі, поки не в'яснили обставини, її мають право тримати не більше трьох годин. Так?

Інтерв'юер: Так. А от є таке, що вона прийшла, її три години там потримали, а вона не може вийти.

Респондент: Ну, наскільки я знаю, зараз, по-перше: всі працівники міліції, які працюють на землі, вони чітко знають ту дистанцію по часу і знають, що потім будуть ускладнення з адвокатами. Тому, по-перше, вони будуть дивитися на годинник, щоб він там, не дай Боже, пересидів. В'яснили – в'яснили. Не в'яснили – добре. Тоді взяли паспортні дані, зазвичай, база є – все пробивається зразу, на місці. І людина попереджається, що у разі чого, щоб ви не виїжджали, або ще щось. В залежності, по яких моментах.

Інтерв'юер: Ну, тобто, можна сказати, що така ситуація не є розповсюдженою.

Респондент: Ні. Я не чув такого, щоб людей перетримували. Нема змісту. Навіщо?

Інтерв'юер: А, що, взагалі, є основою для затримання?

Респондент: Основою для затримання? Ну, як вам сказати? Наприклад, це може бути звернення громадянина, котрий потерпів від певної людини, так? Або в телефонному режимі повідомлення на чергову частину, котра вже викликає працівника міліції про те-то те-то, така підозріла особа зробила те-то, те-то, те-то. І далі по закону працюють, по орієнтуванню. Але це вже, по суті кажучи, специфіка нашої роботи, то вже в ті деталі, не знаю, чи потрібно вдаватися.

Інтерв'юер: Добре. А от це так по закону воно має бути?

Респондент: Так. Так і працюємо.

Інтерв'юер: А реально є якісь інші підстави для затримання людей? Вони співпадають чи реально воно трошки по-іншому?

Респондент: Є ще, крім того, коли працівник міліції безпосередньо бачить вчинення правопорушення. Це його перший обов'язок – втрутитись. Перший. Тобто, незалежно, якщо ти навіть не на роботі, ти повинен підійти і припинити правопорушення.

Інтерв'юер: Ну, але це теж підстава, так?

Респондент: Так, це є підстава.

Інтерв'юер: А я говорю, чи затримують так би мовити тільки на тих підставах, які є прописані, чи є ще...

Респондент: Це все прописано, до речі.

Інтерв'юер: Я розумію. От питання. Знаєте, як іноді: у нас от напишуть, а воно відірвано від життя і реально затримують і по інших ситуаціях. Але вони в законі не прописані, а людина бачить, що...

Респондент: Ви не зрозуміли. Оце все, що я тільки що сказав, воно якраз до інших ситуацій і відноситься.

Інтерв'юер: Тобто я хочу спитати, чи завжди є затримання законним, чи ні?

Респондент: Ну, не можу за всіх сказати. Чесно скажу вам. Можливо... Так, як я працював, в мене незаконних затримань не було. Тому що я чітко перед тим, як вийшов на роботу, на практику з людьми, то я вивчив базу саму основну, самі основні аспекти своєї вузької спеціалізації, котра мені необхідна. І я вже чітко знав по яких правопорушеннях або діях людини, грубо кажучи, треба діяти. Тобто все залежить від того, наскільки працівник підготовлений.

Інтерв'юер: Ну, йдеться не тільки про ваш відділ. Можливо, от ви чуєте, що відбувається довкола вас?

Респондент: Я вам говорю за всіх працівників міліції. Тобто, якщо людина кваліфікована, вона вже буде чітко знати, адекватно розуміти ситуацію. Дивиться, там, рвонули сумочку, він мусить підірватися піймати ту людину. Розумієте? Або ланцюжок. Або, наприклад, бачить, що там троє чоловік б'ють одного, чи двоє одного...

Інтерв'юер: Добре. Я зрозуміла. А скажіть, будь-ласка, чи завжди дотримуються процедури затримання?

Респондент: Процедура затримання? Ну, якщо в такій ситуації, коли працівник міліції сам, то процедури затримання, чесно кажучи, не завжди можливо дотриматись. От, я вам приклад наведу, коли от, то, що я вам говорив, коли двоє одного б'ють. Тобто, а ще беремо до уваги, а якщо вони там в руках мають десь якусь...

Інтерв'юер: Зброю.

Респондент: Або зброю, або якийсь предмет, яким можна нанести тілесні ушкодження. Це може бути палиця, може бути, там фляжка розбита, ще щось. Є таке в нас прописано, що маєш право без попередження застосувати силу. Без попередження. Вже вся процедура після того, як ти обездвигив правопорушника.

Інтерв'юер: Це такі критичні ситуації?

Респондент: Це критичні ситуації вважається, так.

Інтерв'юер: А в інших ситуаціях?

Респондент: А в інших, коли затримують, так. Коли людина не втікає, не біжить, її не скручують, тобто не зв'язують. Ви розумієте, щоб вона була обездвижена, щоб вона нікому не зробила зла, і собі тим більше. То людині зачитують її права. Спочатку представляються: хто такий.

Інтерв'юер: Ну, це завжди так роблять?

Респондент: Ну так. Я скільки знаю.

Інтерв'юер: Скажіть будь ласка, які права має людина при затриманні?

Респондент: При затриманні? Має право на те, щоб коли затримана, до неї було людське ставлення, це раз. Тобто, коли вже затримали, щоб її не били там, не мучили і тому подібне. Це в порядку речей. Далі. Коли вона приїжджає в райвідділ, вона має право подзвонити там до родичів або адвоката, один дзвінок. Все. І він має право на те, щоб засікли час, скільки він там, наприклад, в райвідділі, з часу затримання, щоби людина, котра затримала, передала час, коли був затриманий керівнику чергової частини. Тобто на той період часу він називається.

Інтерв'юер: Ось ці права дотримуються?

Респондент: Звичайно.

Інтерв'юер: Завжди, так?

Респондент: Я вам говорю, я в місті працюю. Я не знаю, як в областях.

Інтерв'юер: Ні, ні, в місті.

Респондент: В місті – так.

Інтерв'юер: Добре. Скажіть, будь ласка, чи щось робилося, чи були якісь кроки в тому напрямку, щоб, власне, така ситуація позитивна була?

Респондент: Ну, як сказати?

Інтерв'юер: Чи це вже давно таке?

Респондент: Що я позитивного бачив? Ну, якщо чесно, відверто, то позитивного я нічого не бачив. Я можу розказати негативні сторони, які були видимі. За цей період часу, що після того відрізка, про який ви питаєте, так? Тобто, з моменту нашої майданівської революції і до теперішнього часу включно.

Ну, по-перше, після того, як там були скеровані працівники «Беркуту», це співвідносно не вирішувалось до підрозділу. Вся міліція – це вже вороги народу по суті стали. Хоча там і на Майдані були хлопці. Ну, це є підсвідоме враження людей. І крім того, до цих моментів було враження, тому що працівники міліції працювали в системі по законам тоталітарного режиму. То теж, я думаю, всім толковим людям зрозуміло. Зміняться закони, зміниться нормативна база, підготують працівників міліції, як потрібно суспільству, і такі питання самі собою вирівнюються. А щоб працівник міліції працював, то ви вже знаєте, що потрібно.

Інтерв'юер: Скажіть мені, будь-ласка, от ви говорили про процедуру затримання. Так? А які вона етапи, взагалі має? Тобто, яка є процедура затримання.

Респондент: Процедура затримання? Тобто, зафіксувати правопорушника. Ну, побачили ви, так. В необхідності, добратися до нього – чи не треба вам буде за ним бігти чи ні. Якщо він адекватний, не втікає, бачить, що це працівник міліції по формі, представляється, що ви такий-то, такий-то, «Ви підозрюєтесь у вчиненні такого-то правопорушення», і звичайно, на дистанції, щоб зберегти себе, дивитесь, як він зреагує. В разі, якщо людина намагається втекти чи зробити напад на вас, ви тоді реагуєте згідно законодавства. Тобто, чи прийоми фізичного впливу, чи, там, навіть, якщо необхідність дуже жорстка виникає, то вогнепальна зброя. Але це дуже рідко.

Інтерв'юер: Порушення тут бувають в цій процедури з того, що ви мені казали? Ну, щось таке на регулярній основі?

Респондент: В цій процедурі порушення може виникнути тільки у тому випадку, якщо працівник міліції, от молодий, тільки прийшов, він не має досвіду, він може переплутати або забути, ну, в стані душевного хвилювання, може забути от сам порядок процедури. Або, взагалі, в нього вона з голови вилетіла.

Інтерв'юер: Ну, це людський фактор...

Респондент: Так, людський фактор він полюбе буде, тому що він ніяк не відхараскається. А от людина, котра уже пропрацює хоча би за півроку, так, нормально. Попроцює спочатку з наставником, котрий її буде готувати, щоб вона не сама ходила. Покаже їй, як з людьми спілкуватися, як працювати, що як робити. Людина уже почне себе поводити більш-менш підготовленою до тих моментів, які виникнуть в житті.

Інтерв'юер: Дуже добре. А дивіться, якщо говорити про затримання, в яких випадках і по відношенню до кого застосовується насилля? Як законне, так і незаконне? От ви говорили той момент, коли, безпосередньо вчиняється злочин і є ризик нанесення тілесних ушкоджень? Так?

Респондент: Так. Коли є безпосередня загроза життю та здоров'ю громадян або працівника міліції. Все.

Інтерв'юер: І все? Так?

Респондент: Так. Тут включає все. Тут коротко і ясно.

Інтерв'юер: Чи виникає тут потреба приховувати факт застосування насилля чи ні?

Респондент: Ну, якщо чесно, я не знаю, навіщо там щось приховувати, коли... Але тут є один нюанс. Це знову ж таки пов'язано з законодавчою базою. Це треба свідків. Я не розумію того питання. От наприклад, затримуєш вночі в парку грабіжника, так? І тобі, щоб його догнати, треба находу десь зачепити, так? Щоби він або зупинився... Зрозуміло, що він впаде. Може вдаритися рукою, може

вдаритися головою, може вдаритися будь-чим. І в такому випадку вже починає адвокатура працювати, що було неправомірно застосовано силу, там, чи перебільшено, і тому подібне. Таких факторів ніхто не враховує.

Інтерв'юер: А люди намагаються приховати? Є якийсь спосіб, в який це можна уникнути, щоб не було такого?

Респондент: Ви маєте на увазі, щоб цього не було видно? Ніяк не приховаєш.

Інтерв'юер: Щоб це не вилізло, грубо кажучи.

Респондент: Якщо людина десь впаде, поб'ється, то як ти то не зафіксуєш. Полюбе, коли привозиш в райвідділ, черговий оглядає людину на предмет, чи нема в неї ніяких травм, синців і тому подібне. Людина, яка затримала, вона відповідно пише рапорт, що такий-то невідомий громадянин за підозрою в скоєнні того чи того злочину, чи застали, ну, його застали при вчиненні того чи іншого правопорушення, під час затримання намагався втекти, був затриманий. Під час затримання, там, при моменті затримання, там було застосовано то-то, наприклад, ривок, або ще щось подібне.

Інтерв'юер: Це просто деталізація, так?

Респондент: Деталізація, так. А там уже адвокати розбираються, що правомірно, що ні.

Інтерв'юер: Добре, ну і етап наступний – це розслідування. Як змінилася ситуація з дотриманням прав громадян в ході кримінальних розслідувань?

Респондент: Ну, з моєї точки зору, що по кримінально-процесуальному кодексу, то, особливих змін не сильно відбулося. Но громадянам трошки легше, тому що в питаннях по термінах, тобто, не затягують, розумієте? Бо, коли людина затягує, там десь, можна змінювати і покази і тому подібне, то по термінах тут є великий плюс. Ну, для громадянина.

Інтерв'юер: А чому стало легше? Тому що новий КПК? Чи ще щось?

Респондент: Ну, ви зрозумійте, якою владою той КПК був готований.

Інтерв'юер: Ну, попередньою?

Респондент: Ну, так. Там дуже багато дірок в законі зробили. Через той КПК.

Інтерв'юер: Так. Скажіть, будь-ласка, а чи не застосовується незаконне насилля під час розслідування?

Респондент: Ну, під час розслідування? Це вже більше стосується ізолятора тимчасового тримання, вибачте. То не є питання до працівника міліції, котрий працює з громадянами на вулиці.

Інтерв'юер: Ну, безумовно. А ви не в курсі?

Респондент: Ні, я не в курсі таких питань.

Інтерв'юер: Ну, а чули щось с приводу цього?

Респондент: може, колись давно, ще до цього часу не відноситься, чув. А зараз – ні.

Інтерв'юер: Тобто зараз ви просто не в курсі, чи нічого такого немає.

Респондент: Я не чув. Я не чув такого. Я от спілкуюся багато з широким колом, котрі працюють в цій сфері. Реально кажучи, нічого такого не чув.

Респондент: Тобто, взагалі, з такими випадками не стикався.

Інтерв'юер: Ну, ви не стикалися. Добре. Ну, і відповідно, не чули, щоб когось там наказували за подібні речі? Ви теж нічого такого не чули?

Респондент: Ні.

Інтерв'юер: І розслідування якісь на ту тему?

Респондент: Зазвичай, от, коли там, іде нарада, зачитують людям накази, щоб були там громадяни, які займали там такі-то, такі-то

посади, зробили то-то, то-то, то-то за те-то, те-то, те-то вони були покарані, таких деталей я не чув. Я чув, в переважній більшості, от за що покарані люди останнім часом, маса, це от якраз за хабарництво.

Інтерв'юер: Хабарництво?

Респондент: Тому що немає за що жити.

Інтерв'юер: Добре. Давайте ще поговоримо трошки про утримання. Терміни утримання, умови утримання. Чи змінилася тут ситуація?

Респондент: Це знову ж таки, зрозумійте правильно, запитання до представників пенітенціарної служби, в переважній більшості. Ви знаєте, що воно таке?

Інтерв'юер: Так, знаю.

Респондент: Це ж, служба, яка займається саме ув'язненими.

Інтерв'юер: Ну, ви щось в курсі? Ну, це, я не знаю, слідчий ізолятор – це вже ув'язнення?

Респондент: Ви зрозумійте вірно, служба кожна співпрацює на певному рівні. Те, що стосується їх внутрішньої роботи до нас не доходить. Розумієте, не доходить тому, що це не наша специфіка. Це те саме, що у механіка, який ремонтує двигуни, питати, про те, наприклад, ну, цікавитись, як себе водій, гонщик почуває на трасі, чи йому добре після того, як він зробив двигун.

Інтерв'юер: Ну, добре. А ви знаєте, які там зараз умови, чи їсти дають, як там взагалі вигляд, санітарні умови?

Респондент: Чесно кажучи, з того, як фінансують нас, то я вже собі уявляю, як фінансують їх. Тобто, я не думаю, щоб там були супер-умови. Хоча якісь умови таки повинні бути, бо в кінці-кінців, людина може при виході подати в суд за те, що порушували її права, як людини.

Інтерв'юер: А хтось це взагалі контролює?

Респондент: Так, в принципі, у нас же ж є по правах людини представник. У Верховній Раді, знаєте? До неї можна звернутися, там.

Інтерв'юер: Ні, ну це до неї можна звернутися, а є якась така інстанція, яка контролює умови утримання? Чи є там доступ до води, чи є там доступ до туалету? Чи їсти дають, чи є білизна елементарно?

Респондент: Ну... скажемо так що, навряд чи. Я вам це скажу. Тому що, одне-єдине, що може бути важелем впливу, це тільки та людина. Або це в засобах інформації там десь, якесь інтерв'ю. Або хтось якусь скаргу напише. Тоді може бути там створена якась комісія, котра поїде перевірить. Але, зазвичай, в такому випадку там все зразу буде на місці. То, як у нас то прийнято.

Інтерв'юер: А ви якось помічали, щоб держава чи громадськість проявляли інтерес до того, наскільки там під час утримання зберігаються права людей?

Респондент: Чесно кажучи, ви самі подивіться телевизор, чи там взагалі про щось таке йде мова? Нуль. Абсолютний нуль. Ніхто ні про що не говорить. Нікому це не потрібне і не цікаве.

Інтерв'юер: А от, як ви думаєте, от ви кажете: «Я уявляю, як фінансують нас, можу тільки собі уявити, як фінансують їх». А от звідки беруться ресурси на те, щоб якось там підтримувати більш-менш ці умови?

Респондент: Ну, так, ресурси у нас загальні, державні. Тобто це частина з проплачених податків державних, так? Її виділяють з бюджету.

Інтерв'юер: А чи потрібно покращувати ці умови? А там тільки бюджетні кошти?

Респондент: Бюджетні, там. Я не знаю, може там, якийсь меценат знайтись. Може знайтись якийсь меценат, який по своїх власних причинах щось може виділить. Але це я не знаю, чи врятує.

Інтерв'юер: Так. Я зрозуміла. Добре.

Респондент: В такому випадку тільки державне забезпечення. Все.

Респондент: А потрібно покращувати ці умови утримання? Як ви думаєте?

Інтерв'юер: Звичайно. То ж живі люди. Якщо їх вже доламати там, а не перевиховати хоч частково, то, відповідно, вони, коли вийдуть в суспільство, вони будуть, в першу чергу, зло виміщувати на державу. Вони будуть намагатися обходити любою стороною той закон, щоби здобути прибуток з прихованими і тому подібне. Або просто-напросто жити поза межами суспільства за своїми власними правилами. Тому що людина вже буде вважати, що то суспільство принизило її чесність, гідність і тому подібне тільки тими умовами, які вона може отримати. Теж залежить від зони, де вона знаходиться, я так думаю. І хто приїжджає туди контролювати. У нас, зазвичай як приїжджає контроль, то за пару місяців знають, чи за півроку. Приїдуть, там уже все зробили, зустріли... Як ви знаєте, як то робиться.

Інтерв'юер: А скажіть, будь-ласка, чи є якась відповідальність, якщо умови утримання підслідних нелюдські, наприклад? За це передбачено якусь відповідальність, чи ні?

Респондент: Ну то, звичайно. Наприклад, якщо взяти по райвідділах, де тимчасово утримують людей, так? За нелюдські умови, за антисанітарний стан там пряма відповідальність начальника чергової частини, начальника райвідділу, там іде братська могила, якщо не дай Боже. Тому вони за тим дивляться.

Інтерв'юер: А хто це контролює по райвідділу?

Респондент: Ну, переважно контроль самими працівниками. То в їхніх інтересах, тому що люди там ходять постійно, раз. Колись людина десь, наприклад, по адміністративному правопорушенню затримана, буйна, випивша, так? Її потрібно десь закрити, щоб вона заспокоїлася, бо кидається, так? Поки не приїде бригада, там, швидкої допомоги і не розбереться.

Інтерв'юер: А в цих райвідділах якось змінилися за останніх півтора року умови утримання людини?

Респондент: Та я пам'ятаю, що вони і не були поганими. Взагалі.

Інтерв'юер: Ну, от, є там доступ до води, до туалету?

Респондент: Ну, а як же ж? Постійно!

Інтерв'юер: А ставлення якось змінилося до людей, які в райвідділках утримуються?

Респондент: Ну, ставлення стандартне. Як до правопорушника. Стандартне.

Інтерв'юер: Ну, гаразд.

Респондент: Ну, ви зрозумійте, коли ви працюєте з великою кількістю населення, це вже кожна людина, просто окремих громадян.

Інтерв'юер: Я розумію. У мене до вас ще питання, такого вже філософського змісту. Скажіть, будь-ласка, а чи допускаєте ви застосування катувань і незаконного насилля в окремих випадках?

Респондент: Ні в якому разі. Ми – представники Закону. А не системи, котра катує, не каральний орган.

Інтерв'юер: Я розумію. Ну, а якщо, ну, я там не знаю, тероризм, загроза теракту.

Респондент: Тим займається служба по боротьбі з тероризмом.

Інтерв'юер: Хай собі і займається.

Респондент: Звичайно. Моє діло – затримати правопорушника. Далі, якщо там іде озброєне угруповання, до яких відносяться терористи, значить з ним працюють інакші служби, швидкого реагування. Це «Альфа» СБУшна і тому подібні групи. У нас колись був «Беркут». Це їх викликали на випадок, коли там злочинець озброєний опір мав. Наприклад, десь при затриманні дістав зброю, почав відстрілюватись. Викликають спецгрупу. Вони вже ними займаються. Там вже зовсім інакша система.

Інтерв'юер: Ну, а якщо йдеться про злочини проти жінок, проти дітей?

Респондент: Нема різниці. Всі громадяни.

Інтерв'юер: А чи виправдані подібні речі, коли вину довести неможливо, а зізнання – це єдиний шлях?

Респондент: Зізнання – єдиний шлях? Ну, такі варіанти бували в історії в загалі. Но не в моїй. В моїй практиці такого не було. В переважній більшості доказову базу можна було знайти.

Інтерв'юер: От знаєте, час від часу, не, да не, да такі речі проскакують. Як ви думаєте, а які тут основні причини, чому такі фактори мають місце? Що є таким фактором, який спонукає подібні речі?

Респондент: До насильства?

Інтерв'юер: До насилля в міліції, так.

Респондент: Ну, добре, я вам зараз розповім. Уявіть собі: коли ви працюєте, і працюєте суто, як вам сказати, як така велика ємність, яка в себе збирає всі негативні сторони суспільства. На протязі не одного року. А ще крім того, той весь негатив, який мав би бути, по-перше, якось відведений від того працівника, щоб він не думав, за те, що, за що поїсти, чи він захищений чи незахищений в тому плані. Ви зрозумійте правильно, психологічне навантаження на поліцейського, грубо кажучи, дуже сильним буде. Тому що, при тій кількості, як порахували, скільки має бути тисяч чоловік на одного... Ну, я не знаю.. Там має бути і служба психологів для них постійна. І підбір кадрів має бути, щоби стабільна психологічно була людина. Щоб вона могла боротися з тим дисбалансом. Бо, зазвичай, коли людина довго пропрацює, в неї розпочинається така річ, яка називається «службова деформація». Людина уже не звертає уваги на те, від чого інша людина уже б, просто-напросто, була б в шоці. От, коли труп побачить чи якесь нелюдське ставлення до інших людей. Ну, я не буду вам переповідати, то вам не потрібно, те що я бачив. Людина черствіє. І тому уже в таких випадках там треба психологічну службу, там треба якусь систему, котра мала б можливість підтримати того працівника. Тому що нема нічого. Є,

можливо, там, служба психологів, но то таке, поговорив, (стукає пальцями об щось), так... Ніяке керівництво до того взагалі не долучається.

Інтерв'юер: Тобто, фактично, потрібен моніторинг психічного стану, так?

Респондент: Звичайно.

Інтерв'юер: В якому є працівники...

Респондент: Звичайно.

Інтерв'юер: І психологічна підтримка.

Респондент: Звичайно. Так. Це, по-перше, то, що от я знаю, психологічна, ну служба психологів працює, починає вивчати там, внутрішній клімат і тому подібне. В них там іде тестова таблиця, просто, запитань і все. Ну, питань нема. Але, якщо б вони мали працювати, то працювати по принципу, коли бачать, що десь в колективі якийсь з працівників виходить з загального русла поведінки, тобто десь там якось себе не так веде, то треба вже піднімати більш глибокі такі питання, працювати з тим працівником, намагатися йому допомогти. Десь, якщо він травмований, після якоїсь серйозної психологічної події, якось підлікувати чи що. Нема нічого.

Інтерв'юер: Ну, окей. Нема нічного. Ніякої підтримки немає.

Респондент: Ну, тобто вона є статична.

Інтерв'юер: Чи сприяє цьому.. знову ж таки, чи такі випадки мають такі моменти зі слабкою підготовкою, чи підбором персоналу?

Респондент: Це от саме основне. Зараз на відбір персоналу беруть, можна сказати, любий зріст.

Інтерв'юер: Хто прийшов, того і беруть?

Респондент: Так. Я не говорю про фізичну підготовку. Працівник міліції фізично підготовлений – це одне. Це не питання. Повинен бути. Но! Крім того, по-перше, це повинна бути інтелектуально розвинена людина. Щоб людина вміла дуже швидко вчитися і прий-

мати швидко рішення. Це не буде вам працювати людина з простим складом розуму. Зрозумійте правильно.

Інтерв'юер: Ну, добре. Але ми говоримо про насильство, так? Тобто, чому таке проскакує?

Респондент: Ну, а з чого все й починається? З підбору кадрів. Кого набирають.

Інтерв'юер: А чи можемо ми сказати, що причиною цього є слабкий контроль за діяльністю?

Респондент: Слабкий контроль за діяльністю?

Інтерв'юер: Так, працівників.

Респондент: Це дуже дивне запитання.

Інтерв'юер: Тобто ви не погоджуєтесь?

Респондент: Тому що працівник міліції, якщо він вже вийшов працювати, перше за все, перший контроль, це – він сам за собою. Друге діло – його безпосередній керівник, котрий бачить, як він працює. Далі повинен бути контроль за тим керівником, як він контролює.

Інтерв'юер: Ну є десь контроль цей?

Респондент: Ну, я знаю. Можливо є десь. Сидить на посаді, а фактичного контролю, як такого, чіткого, яким він має бути...

Інтерв'юер: Оце, що відсутній такий чіткий контроль, може бути причиною таких речей?

Респондент: Так. Може бути. Може бути.

Інтерв'юер: А як з приводу того, що якимось не зовсім правильно сформульовані завдання зі сторони керівництва? Це може стати підставою подібних проявів?

Респондент: Нечітко сформульовані?

Інтерв'юер: Неправильно сформульовані. Ну, ви розумієте про що я? Так?

Респондент: Є. Так. Є таке. Є. Може бути підставою, коли людина, там тримається за посаду, хоче бути, піднятися, там, по службовій ланці або переймається за свій фінансовий добробут. Керівник йому каже: «Зробиш то-то, то-то, то-то, буде в тебе нормально, вперед, давай». В переважній більшості, такі люди і страждають, бо керівник потім: «А я тобі нічого не казав». І все.

Інтерв'юер: Угу. Тобто така причина є.

Респондент: Є. Ого! Скільки я такого чув, підставляли людей.

Інтерв'юер: Чи є такою причиною – низький правовий рівень населення? Коли людина не знає своїх прав?

Респондент: Ну, не сказав би, що він зараз дуже низький.

Інтерв'юер: Нормальний?

Респондент: Більш-менш. Якщо порівняти за весь час, що я працюю, з тим періодом, що ви питаєте, рівень піднявся, нема питань, навіть не сперечайтесь. Саме приємне було, саме приємне, що у громадян піднявся рівень такого, ну, як вам сказати, громадського ставлення. Менталітет трошечки інакший став. Але все рівно ще недостатньо.

Інтерв'юер: Але ви кажете, що це – не фактор, це – не фактор?

Респондент: Ні.

Інтерв'юер: Можливо, безнаказанність?

Респондент: Безнаказанність кого, чого?

Інтерв'юер: Ну, от коли така річ здійснюється, і розуміє, що їй все одно за це нічого не буде. І вона може собі дозволити трошки більше.

Респондент: Безнаказанність? Ну, такі екземпляри бували. Бували. Но це, знову ж таки, впирається в підбір.

Інтерв'юер: Ну, добре.

Респондент: Це все до того веде.

Інтерв'юер: А куди сьогодні звертаються в тому випадку, коли потрібно отримати допомогу у випадку незаконного насильства? От якщо з людиною щось таке стається, куди вона звертається? Чи куди можна звернутися?

Респондент: Ну, дивиться. Всі, скільки в мене було випадків, коли мені жалілися, що з мене знуцаються або ще щось. Я зазвичай, давав контактні телефони, дивився, в якому вона районі живе, контактні телефони в райвідділку. Людина приходила, і з нею працював уже черговий оперативник. Він надавав їй дільничного інспектора. А дільничий інспектор вже займався безпосередньо на землі.

Інтерв'юер: Тобто, в міліцію, так?

Респондент: Так. Звичайно. В переважній більшості. Я не знаю, щоб люди куди інакше зверталися.

Інтерв'юер: Ну, а не виходить так, що вона постраждала в міліції і розслідується в міліції?..

Респондент: А, ну ви маєте на увазі в міліції постраждала?

Інтерв'юер: Так. Так.

Респондент: То в органи прокуратури звертаються.

Інтерв'юер: В органи прокуратури?

Респондент: Звичайно.

Інтерв'юер: І як воно, ефективно?

Респондент: Вони пишуть заяву. Ефективно, звичайно.

Інтерв'юер: І вони це розслідують, беруть ці заяви?

Респондент: Беруть на розслідування, проводиться службове розслідування по місцю праці. Виявляються факти. То все працює.

Інтерв'юер: Є щось, що заважає цим розслідуванням? Чи немає?

Респондент: Що тим розслідуванням може заважати? Та нічого не заважає.

Інтерв'юер: Тобто, немає там тиску зі сторони? Ну, це ж колеги,

зрештою. Вони багато разом справ роблять.

Респондент: Та який тиск! Прокуратура, то, як би вам сказати, то колеги і разом з тим же це наглядовий орган за діяльністю міліції. Так? То їхній один із безпосередніх напрямків діяльності, це – контроль. Ну, усі, усі звернення, пов'язані з правопорушеннями, вчиненими працівниками міліції...

Інтерв'юер: А крім прокуратури ще хтось береться розслідувати подібні речі? Ну там, ЗМІ, суди, правозахисники?

Респондент: Можна звернутися просто в суд, можна звернутися до любого представника засобів масової інформації. Тому що є служба, яка працює. В міліції є спеціальна служба, яка працює із засобами масової інформації. Вони готують матеріали безпосередньо реагування від керівника повинно бути. Тобто, знову ж таки, службове розслідування, виявлення фактів. Знаходять людину, тобто ту, яка отримала неправомірне ставлення.

Інтерв'юер: Добре. А ефективно звертатися з такою проблемою в ЗМІ, як ви думаєте?

Респондент: Ефективно.

Інтерв'юер: Чому?

Респондент: По-перше, коли в засобах масової інформації висвітлюються певні такі моменти, зразу ж активізуються служби, які на те реагують. Співвідносно, зразу ж система контролю отримує інформацію і починає працювати по своїй специфіці роботи. Тобто, реагування адекватне зразу ж. Коли побачили десь по телевізору чи в газеті написали. То воно дуже працює.

Інтерв'юер: А в суди, якщо звертатися, наприклад? Це ефективно, чи ні?

Респондент: Напряму? Ну, скажемо так, непросто. От, наприклад. Є деякі нюанси. В суд звертаються, якщо вже на руках є факти, так? В переважній більшості. Суду потрібні докази. А доказова база у нас

що? Прокуратура. Державний обвинувач.

Інтерв'юер: Вони пересилають.

Респондент: У них є слідчі, прокурори, які тим займаються. От в чому питання. Тобто, ви ж не будете самі збирати факти? В суд можна просто звернутися, що там порушили мої права. Ти маєш, наприклад, там, ну, по фінансовій частині якісь документи, так? Ще щось подібне. Ну, по цивільному законодавству, в переважній більшості, просто так звертаються. А от, що пов'язано з порушенням прав людини, там, що багато може допомогти в тому плані, це адвокатура. Тобто, ще до них звертаються. А вже вони піднімають всі необхідні служби і організують.

Інтерв'юер: Добре. Зараз я би хотіла трошки пройтися по розслідуванню випадків незаконного насилля. Чи чули ви про таке розслідування впродовж останнього року?

Респондент: Про незаконне насилля серед кола моїх знайомих, такого я не чув.

Інтерв'юер: Ну, у Львові, я маю на увазі.

Респондент: Ну, коло моїх знайомих. Я не чув.

Інтерв'юер: Не, чули, може є якісь по движки в цій сфері, може щось там помінялося у них відносно розслідування?

Респондент: Ну, по-перше, я вам скажу, за цей останній період часу, за який ми говоримо, самі працівники міліції не мають, взагалі, такого бажання, щоби десь виходити за рамки Закону. Тому що самі розуміють, що громадяни налаштовані вже настільки агресивно, що їм тої іскри не потрібно. Особливо, люди, котрі адекватно розуміють суспільство.

Інтерв'юер: Я зрозуміла. А ще таке питання: а якщо такий би випадок був? То як ведеться розслідування? Які воно має...

Респондент: Наслідки?

Інтерв'юер: Наслідки. Як воно взагалі виглядає?

Респондент: Як виглядає. В прокуратуру звертається людина. От, я вам говорю. Пише заяву, що такий-то, такий-то, такий-то в такий-то, такий-то, такий-то період часу там-то, там-то зробив те-то, те-то. Звичайно, слідчий прокуратури, там, наприклад, якісь тілесні ушкодження завдали, він відправляє людину в медичний заклад. Проводиться експертиза. Це все задокументовується, слідчим прокуратури підшивається до справи. Потім зв'язується з керівником безпосереднім. І починає рухати справу по службовому розслідуванню. Внутрішні служби того підрозділу вже з тою людиною працюють. Відбирають в неї, там, пояснення і тому подібне. Після чого, якщо там вже справа йде у провадження в суд, вже всі питання пов'язані з доказовою базою. Вирішується в суді. Вже докази дали, а суд все вирішує питання в тому плані, згідно Закону.

Інтерв'юер: А чому в багатьох випадках прокуратура поручає збір інформації про факт насилля самій міліції?

Респондент: Якщо це зроблено працівниками міліції?

Інтерв'юер: Так.

Респондент: Не знаю. Я такого не чув.

Інтерв'юер: Не чули? Так?

Респондент: Не знаю, звідки то таке прийшло. То хіба, прокуратура така сама, як міліція. Це не знаю, в якому місті то може бути. В нас того не було.

Інтерв'юер: А звертаються, наприклад, з такими питання до начальника підрозділу? Чи до інспекції по роботі з особовим складом? Чи до внутрішньої безпеки?

Респондент: А! В інспекцію по роботі з особовим складом? Ще внутрішня безпека є. Може звернутися до внутрішньої.

Інтерв'юер: А цей підрозділ буде ефективним?

Респондент: Цей також ефективний підрозділ. Він працює в такому ж самому режимі, як прокуратура. Але вони працюють суто вну-

трішньо – в системі. Бо прокуратура, то є окрема служба.

Інтерв'юер: А що ефективніше: внутрішня безпека чи прокуратура?

Респондент: В залежності від того... Ну, я скажу правильніше, в залежності від того, хто в Службі внутрішньої безпеки працює. Що за людина. Як вона відноситься до того, хто, як вам сказати...

Інтерв'юер: А хто більш незалежний, грубо кажучи?

Респондент: Прокуратура.

Інтерв'юер: Прокуратура все одно буде більш незалежна?

Респондент: Так.

Інтерв'юер: А ось ця інспекція по роботі з особовим складом?

Респондент: З особовим складом? Ну, (смішок) інспекція... Що вони? Можуть тільки як частина механізму при внутрішньому розслідуванні. Тобто збирати факти. І не більше. А рішень вони самі по собі не приймають. Це є виконавці.

Інтерв'юер: Скажіть, будь-ласка, ну, давайте ще по прокуратурі. А наскільки ефективно зі сторони прокуратури ведеться контроль за дотриманням таких прав громадян, як надання медичної і правової допомоги, можливість повідомити про своє місце перебування третій стороні?

Респондент: За таке я не чув. Реально не чув, щоб вони так ось десь ходили і розпитували. Можливо, в їхній структурі, тому що є ще приховані такі-от ... Сторона документоведення, де от дають запит, розумієте? Документально засвідчений, там, під номером. Дають запит. Керівник підлеглих відповідальними ставить за це питання, вони збирають інформацію і співвідносно віддають. З другої сторони, ну самі розумієте, це є формальність. Я не чув, щоб десь працівники прокуратури без нагальної потреби, коли там, не було скарг, самі просто приходили і дивилися, які там умови або ще щось. Вони, по суті, це не є такий уж продвинутий наглядовий орган. Вони ж, в переважній більшості, підтримують, ну... Обвинувачення в суді – їх функція.

Інтерв'юер: Скажіть, будь-ласка, от ви казали, що є статистика і міліція від неї залежна, тому що їй треба цю статистику якось показувати. А прокуратура? Вона залежна від цих показників чи ні?

Респондент: Та я не думаю, щоб вони там сильно були залежні. Хоча... Хоча! Хоча щось я таке чув, що в них щось подібне бувало. Але не в усіх випадках. Ну то так, здається.

Інтерв'юер: Чи завжди прокуратура використовує всі повноваження, коли вона розслідує фактор насилля в міліції?

Респондент: Якщо чесно, дивіться. Все залежить від людського фактору. Це раз. Це залежить від того, як людина працює на своєму робочому місці. Зокрема. Ви розумієте, що це є...

Інтерв'юер: Ну, за останній рік яка людина працює?

Респондент: Ну, чекайте! За останній рік... Ви знаєте, скільки за цей рік людей помінялося по району? Вот я вам за що говорив?! Що все залежить від того, скільки часу людина працює, як вона себе зарекомендувала.

Інтерв'юер: А ось ця часта зміна, як вона впливає?

Респондент: А вона впливає дуже негативно. Настільки негативно! Ви собі не уявляєте. Це людина прийшла, зробила, що їй необхідно, порушила закон, будучи при виконанні своїх обов'язків, щось не так, десь там заплатила знайомому зверху. Ви ж знаєте – риба гниє з голови. І його перевели тихенько, щоб шуму не було, десь в іншу область, на другу сторону України. І отаке то повсякчасно, щоб ви знали.

Інтерв'юер: Ви чули за останні півтора роки про випадки, що, там, людина не мала можливості повідомити про місце свого перебування? От попала в міліцію – і немає можливості зробити дзвінок?

Респондент: Ні. Не чув.

Інтерв'юер: Не чули?

Респондент: Не чув такого.

Інтерв'юер: Чули про випадки того, що не одразу надали правову допомогу? Ну, тобто, не одразу допустили адвоката?

Респондент: Чи не зразу допустили адвоката? Та, в принципі, це теж неможливо. Не чув. Ні, не чув таких фактів. Просто, фізично неможливо, тому що коли приходить адвокат, він звертається в чергову частину до відповідального чергового, представляється, пред'являє посвідчення, каже: «У вас затриманий такий-то, такий-то...»

Інтерв'юер: Але людину могли привезти швидше, ніж приїхав адвокат. А з нею до того поговорили.

Респондент: Ну, так, поговорили. В якому плані «поговорили»?

Інтерв'юер: Ну, уже якісь дії провели слідчі. Покази взяли без адвоката.

Респондент: Якщо без адвоката там щось було підписано, то можна вважати як тиском на людину. Якщо людина прийшла поперед...

Інтерв'юер: Ви чули про таке?

Респондент: Зараз. За цей час, за рік цей – не чув.

Інтерв'юер: А про ненадання медичної допомоги?

Респондент: В першу чергу надають. Не дай Боже! Були випадки... От чому... Я вам скажу, що зразу надають. Були випадки, коли привозили людину, там, в тяжкому стані алкогольного сп'яніння, але не змогли... Стан же ж не визнаєш. Ти ж не настільки професійний медик, щоб знати. А от людину приводять, а вона, в тебе в райвідділі, наприклад, помре, так? Ви уявляєте, що це робиться? Це вмерла людина в райвідділі. Це – слідчо-оперативна зразу ж працює, прокурор приїжджає, трупарня і тому подібне. Зразу ж начальник райвідділу отримує стягнення. Там дуже жорстке реагування в такому плані. Тому, коли людину привозять, і щось їй не так, зразу «Швидку», приїжджає група медиків, вони дивляться, в якому стані людина, що з нею.

Інтерв'юер: Добре, ну, і давайте ми поговоримо про те, що ж треба міняти для того, щоб, дійсно, такі ситуації взагалі не мали місця. От, ви казали, що закони потрібно міняти. Що потрібно в цьому плані міняти? По закону?

Респондент: Треба закон України «Про поліцію», який би був підкріплений підзаконними актами чітко по службах їхніх функціональних обов'язків діяльності. Далі. Кримінальний Кодекс переробити, щоб він не суперечив Конституції України. Тобто, щоб ті підзаконні акти, які є другорядними після Конституції України не суперечили ні Конституції, ні одне одному. Щоб ті закони не мали зворотної дії. Тобто, щоб вони йшли тільки на користь, щоб вони були створені для покращення. Тобто, це – чітка класифікація того закону. Щоби чітко було прописано все що, необхідно. Тобто, треба професіоналів-юристів, котрі будуть займатися цим питанням спільно з групою людей, котрі мають професійні навички на роботі. Ну, роботі на землі з людьми. Це – з тої сторони. Далі. Друга частина – це соціальне забезпечення. Бо так, як забезпечений працівник міліції по захисту, то ефективності ви ніколи не будете бачити. Ні я, ні ви, ніхто. Кінцевий результат – людина пропрацює трохи, побачить, що на неї, скажемо так...

Інтерв'юер: Забили...

Респондент: Махнули рукою. Вона співвідносно так же само махне на громадянина, на Закон і все решту. Це є ланцюжок окремих...

Інтерв'юер: Звенья одной цепі.

Респондент: Так. Частинка того ланцюга, який піде далі і буде тягнутися, поки не виросте професійний керівник, який буде обходити Закон і на тому заробляти гроші. Ось з чого починається. Фінансове забезпечення. Щоби воно було на рівні. Я не кажу, щоб максимально велика зарплата. Щоб вона була вища від прожиткового мінімуму. І щоби на ту зарплату людина могла прокормити себе і сім'ю. Соціальні гарантії, це – допомога на оздоровлення, медицина. Те,

як за кордоном – безплатна медицина, безвідсоткові кредити на купівлю, так? Далі, що там ще в них є? Безоплатне навчання дітей працівника міліції. Безплатна реанімація у випадку отримання тяжких травм, ну там, травм, взагалі, під час виконання. Бо в нас таке є, що людина, буквально втратить здоров'я, їй там копійки віддадуть і отакої. І він ні реабілітації не пройде, ніякого соц.забезпечення. Нічого. Людина збирається з ветеранами. Вони всі розповідають. Починається зовсім інакше ставлення. Розумієте? От. Все впирається в цей Закон «Про соціальне забезпечення» і про матеріальне. Все.

Інтерв'юер: Можливо, щось треба змінити... Ну, щоб знизити ризик таких фактів...

Респондент: Та все треба змінити!

Інтерв'юер: Підготовку персоналу треба змінити?

Респондент: Обов'язково! Кадрова система працює на кількість, не на якість. Кадрова система не повинна працювати на кількість набраних абітурієнтів. Вона повинна працювати на якість. Тобто, в кадровій системі повинна бути, чітка схема відбору. Щоб вона була при цьому, щоб береш людину, вона йшла адекватна. Щоб вона хотіла йти і могла. Щоб вона просто-напросто вже пропрацювала нормально. А не прийшла, там, начудила справ, зробила шкоди громадянам, зробила шкоди державі. І після того її звільняють. Нащо воно таке потрібно?

Інтерв'юер: Можливо, потрібно проводити якусь роботу з населенням?

Респондент: З населенням можна проводити роботу тільки тоді, коли проведеться оця попередня робота. Працівник поліції, якщо вже буде працювати суто по закону, громадяни відчують це, і співвідносно, автоматично почне підніматися громадська думка. Тому що у нас люди звикли не до того, що розповідають там уже. А до того, як людина людині розповідає. Це ставлення піднімається у випадку, коли людина адекватно працює і допомагає громадянам.

Якщо люди будуть працювати по закону, нормально пропрацьованному, і поставленому в рамках його служби, і людям це буде допомагати. Співвідносно, прийняття і довіра до міліції піде. І все решта. То воно вже запрацює.

Інтерв'юер: Ну, і, можливо, потрібно посилити контроль зі сторони інших інститутів громадськості?

Респондент: Контроль зі сторони громадськості... По-перше, щоб був за дотриманням соціальних гарантій працівника. За дотриманням фінансового забезпечення. І, співвідносно вже, коли є контроль з тієї сторони, можна вимагати контроль за виконанням ним його обов'язків. От, коли вже людина все має і, не дай Боже, починає робити щось протизаконне, таких карати максимумом. От і все. Це моє особисте враження.

Інтерв'юер: Добре. На цьому ми завершили. Дуже дякую за ваші відповіді. Гарного дня.

ІНТЕРВ'Ю З ПРАЦІВНИКОМ МІЛІЦІЇ

Інтерв'юер: Скажіть, будь ласка, а які вот основні проблеми в роботі міліції Ви зараз бачите?

Респондент: Ну неналежне фінансове забезпечення – раз, показуха – два. Ну, неналежне фінансове забезпечення рядових, тих, що реально працюють. Тому що працює там, наприклад, двадцять чоловік, а їх контролює сорок чи п'ятдесят чоловік. І кожен хоче зробити ще на них свій показник. То єсть, якщо, наприклад, опер там має зарплату дві вісімсот, і він старається там щось зробити, то його ще там контролюють куча працівників, які не потрібні, там прокуроровські, ще щось там. Набагато більше контролюючих органів, чим тих, хто реально робить роботу. От в чому проблема. І зарплата контролюючих набагато більше, чим в того, хто робить. Один працює, а на ньому ще двоє... дві-три служби хочуть показники зробити.

Інтерв'юер: Я зрозуміла. А скажіть, будь ласка, тобто я розумію цей момент, що є невідповідність певних структур. А як би Ви оцінили роботу міліції? Або так, от є якісь ознаки, по яких оцінюється сьогодні діяльність міліції, ефективна вона, чи ні?

Респондент: Реально, ну там попридумували всякі таблиці відповідні, ну у нас, типа проценти, но то, що є, скажімо так, то є старе. То є старе, воно віджило. То є ще совдеповське, ті там відсотки, постворювали бази, рахують проценти: стільки-то розкрито, стільки-то закрито. Воно так не має бути. Ну як можна: от нікого не хвилює, ви там за місяць маєте дати стільки-то злочинів, без різниці яких. То єсть, просто система жинеться за показниками. То, що там декларують по телевізору: того нема. Воно в реальності все є. Воно є і набагато гірше стало, тому що людина доривається до влади, вона хоче показати, що вона щось робе і починає просто нижчій склад заганяти. Люди, відповідно, той нижчій склад заганяється, люди можуть десь зробити помилку, після того виходить так: а він –

дурак. Ніхто йому «дякую» за те, що він розкрив десять злочинів не скаже, а вот, якщо він там десь помилиться, то його там стараються вже десять служб наказати за то.

Інтерв'юер: Скажіть, будь ласка, а як би Ви от оцінили самі роботу міліції?

Респондент: Як би я оцінив?

Інтерв'юер: Не по цих таблицях. Так. Ну чисто от суб'єктивна точка зору. Як Ви оцінюєте її роботу?

Респондент: Ну легше точно не стало. Легше не стало працювати. Ну з вигляду можуть сказати, що то там декларувати, що то тіпа легше стало, що там шось стараються для працівників робити. Але реально ні. І плюс люди реально від роботи трошки замучені. Нема такого порядку: от міліція має займатися розкриттям злочинів. Привожу маленький приклад. Працівники міліції чим знімаються. Вони цілий тиждень працюють, ну з ранку до вечора, і працюють там ну з сьомої години, тому що так треба просто, робота така. Може їздити людина, працювати. Потім приходиться субота, неділя, замість того, що б відпочити, воно закінчується тим, що людину ставлять на заходи. То єсть, футболі охороняти, ще якісь такі...

Інтерв'юер: Да, да, я розумію

Респондент: Ще якийсь от такий бред. На футбол іти охороняти, якісь демонстрації, якісь ходи. Для чого, як... То, по-перше, ніде не обліковується. Ну, особисто я був там написав рапорт. Мені прийшла відповідь, що колективні заходи там. Наприклад, у нас нема договору між райвідділами і міським управлінням. То єсть ті гроші, що перераховуються за там охорону футболів там, за «Шахтар»...

Інтерв'юер: Угу, вони людям не йдуть?

Респондент: Людям вони не йдуть. То все йде на керівництво. Коли я написав рапорт, то там... Мене, наприклад, три рази особисто вивалили, що б тіпа вбити мене

Інтерв'юер: О Боже

Респондент: І щоб більше я приклада такого не давав другим людям. Згідно там того, того мені дали відповідь просто.

Інтерв'юер: А скажіть, будь ласка, Ви розповідаєте про внутрішню, так би мовити, проблему, так? Тобто це є низька оплата праці, це є перенавантаженість працівників, так, це постійний тиск...

Респондент: Реально нема ніякого обліку. Те, що показують по телевізору, воно не відповідає дійсності фактично.

Інтерв'юер: Обліку чого нема?

Респондент: Робочого часу. Нема робочого часу обліку працівників міліції. Нема реального забезпечення. Все тільки декларується. Реально воно не виконується, тому що ті люди, що при владі, вони привикли жити, ну так, як вони жили при старій владі. Коли вони прийшли ще при радянському союзі. От тих людей позвільняти не можуть. Є такі пенсіонери, що їм уже давним-давно пора пенсію було отримувати і не мішати розвиватися молодим, а вони привикли по-старінке керувати, от так і лізуть даліше.

Інтерв'юер: Скажіть, будь ласка, а що з ресурсами, чи достатньо ресурсів для того, щоб працювати ефективно?

Респондент: Ні, не достатньо.

Інтерв'юер: А чого саме бракує?

Респондент: Ну почнемо від того, що, наприклад, нас п'ять чоловік, у мене тільки п'ять чоловік підлеглих, я отримав ящик паперу на цілий рік. То про що можна говорити. Треба купувати ручки, треба заправляти машини, щоб їздити по роботі, щоб доставляти людей в суд. То все робиться за свої гроші. Відповідно, де ж ті гроші беруться. Після того нам розказують, що воно має бути по-інакшому. А як воно може бути по-інакшому, якщо ми маємо деж ті гроші взяти, щоб вкласти їх у роботу. Того що держава не дає реально.

Інтерв'юер: Ну добре. Ну, от держава – це понятно. А от якось допомагає,

не знаю, місцева громада, влада, ЗМІ якось допомагають міліції, чи ні?

Респондент: Ні, реально ніхто нічим не допомагає. ЗМІ знімає сюжети, воно робить свою роботу і не більше. Воно показує, кого заарештували, а даліше їх, ну наприклад, не цікавить.

Інтерв'юер: Ну і повертаючись до ефективності, от ми говорили про проблеми, так, які існують в міліції. Я б хотіла запитати от ми бачимо, які є проблеми, так? Як Ви оцінюєте ефективність, тобто наскільки добре міліція працює в результаті?

Респондент: В результаті йде просто банальна гонка за показниками. За кількістю справ, які має здати. От наприклад там, того місяця, щоб гарно виглядала область, мають закінчити стільки-то справ на стільки-то епізодів. Там тридцять справ на п'ятдесят епізодів. От і стараються до тої планки тянути. Потім коли не витянули, за то починають сварити: от ви такі-то, ну не буду виражатися, ви заправили план, ми його не зробили, а там же без різниці, ми які-то там, а потім раз в квартал можуть сказати: ви там по грабежам не.... Реально, якщо довести статистику ту, що є міліцейську, то там більше легких злочинів розкривається, чим реально тяжких, тому що над тяжкими треба сидити і працювати, місяць-два-три, а не ганятися за виконанням плану.

Інтерв'юер: Ну, і ще була така подія нещодавно, прийняли новий Кримінальний процесуальний кодекс. Чи змінилося щось після цього?

Респондент: Ну то було не що давно, трошки вже пройшло.

Інтерв'юер: Так, два роки, чи скільки. Щось змінилося внаслідок цього?

Респондент: Так змінилося, але я рахую, що то більше бюрократична машина просто стала. Тепер, щоб, наприклад, колись було швиденько там зробити чи обшук, чи ще щось. От є інформація, наприклад, треба терміново написати рапорт там виїхати

з комплексом чи зробити обшук. Зараз, щоб то зробити, то треба віднести, щоб надрукували, зібрати кучу паперів, піти в прокуратуру погодити, вони себе підставляти не хочуть, тому що в них дуже хороші зарплати з преміями з тим всім. Вони себе відповідно підставляти не хочуть, і, відповідно, через тиждень чи через два потім в суд ідеш там кланяєшся, пояснюєш в суді, що то дійсно треба, що там можуть бути чи наркотики, чи патрони дома, ще щось. Ну короче, зробили просто так, що воно дуже сильно то все затягує. Реально, замість того, щоб оперативно реагувати, воно просто створило так, що ще зайва бюрократична машина. Коли треба було два папірця, тепер треба буде п'ять папірців.

Інтерв'юер: Я зрозуміла. А ще у нас було введення нової системи безплатної правової допомоги. Чи це вплинуло якось на діяльність міліції?

Респондент: Ну, якщо чесно, то трошки вплинуло.

Інтерв'юер: А яким чином?

Респондент: Яким чином? Ну, тому що, наприклад, коли людину доставляють в чергову частину, то і там відповідні зошити є, коли там подзвонили, визвали адвоката, що як. То все має записуватися. Тобто навіть якщо він бандит, зараз він має право просто на свій захист. То реально, ну вплинуло.

Інтерв'юер: Ще питання. Скажіть, будь ласка, внаслідок цих всіх змін: прийняття нового КПК, введення цієї нової системи безплатної правової допомоги, як змінилася ефективність діяльності міліції?

Респондент: Ну, особисто я рахую, що трішки в гіршу сторону.

Інтерв'юер: Трішки в гіршу?

Респондент: Звичайно, що в гіршу.

Інтерв'юер: А от Ви казали про ці статистичні показники. Змінилися ці статистичні показники, знизилося їхнє значення чи ні?

Респондент: Ну, дивіться. Статистичні показники, в першу чергу,

визначає керівництво. Там ще є статистичні показники області. От, наприклад, область там хоче виглядати гарно, значить... От вони дивляться там, Львівська область там двадцять п'ята, що треба зробити: розкрити стільки-то справ, до суду скерувати, щоб вона виглядала п'ятою. Ну і все, от вони беруть, наприклад, валять там, що стільки-то стільки-то злочинів галочок поставити, ну і ставлять ті галочки.

Інтерв'юер: Так. Я зрозуміла. Добре. Чи змінилося щось у відносинах з населенням? Як населення ставиться до міліції?

Респондент: Ну то, в першу чергу, залежить від того працівника, ну я так рахую, як працівник ставиться до людей. Якщо він нормально, дійсно ходить робить свою роботу, то люди, в принципі, нормально сприймають. А якщо там... Ну пияків таких нема вже в міліції, їх всіх повиганяли ще років п'ять назад. Якщо він, дійсно, відноситься, ну нормально виконує, то все добре. Там ну не може він всіх задовольнити, він же ж не дівчина, що має всім подобатися.

Інтерв'юер: Ну зрозуміло.

Респондент: Є конкретно... таке-то рішення прийняв, на підставі того-то, того-то. То зараз дуже жорстко контролюється, так що...

Інтерв'юер: А так, трошки на глобальнішому рівні, є відчуття, що за останній там рік покращилось, погіршилося ставлення до міліції, чи воно не змінювалось?

Респондент: Я думаю, що трішки більше, ну як Вам сказати, трішки більше покращилося, люди перестали, скажімо так, ну люди більше знають про свої права і почали якщо щось не то зразу звонити там куди треба, повідомляти відповідним службам, то, в принципі, дякуючи все-таки журналістам, скажем так.

Інтерв'юер: Зараз я би хотіла з Вами трошечки поговорити про незаконне насильство в міліції. Скажіть, будь ласка, чи має воно місце, взагалі, чи є воно?

Респондент: Ну реально, можу сказати про своїх. Ну реально зараз, ну так, що я бачу, ну реально такого нема зараз. Ніхто не буде лізти кудись, скажем так, сам себе в тюрму садити через то, що там методом, скажем так, фізичного впливу расколоти там когось. Зараз стараються в принципі... Ну більше, в принципі, там такі, що краще задокументувати більше і після того можна нормально, спокійно затримувати людину, чим там брати її, як Ви говорите, колоти її. Того нема, тому що то дуже плачевна ситуація.

Інтерв'юер: Скажіть, будь ласка, змінилася тут якомсь ситуація, тобто було якесь покращення, чи це вже так давно?

Респондент: Ну, розумієте, трошки КПК писали люди, ті шо, ну ті, які, ну... Для жуликів, то покращення, да. Тут я навіть спорити не буду. То все нормально в них. Вони знають, що якщо не доказали, він сказав: я не крав. Прокуратура боїться ту справу посилати до суду, щоб, не дай Боже, оправдального не було, бо їх зразу з роботи почнуть виганяти, сварити, то вони там погано ловлять. Так що для жуликів, то дуже чудово.

Інтерв'юер: Так, а скажіть мені, будь ласка, а от якщо говорити про тиск, чи насилля, так, ну цей тиск? Можливо ну от фізично, Ви кажете, що такого немає там побиття, так? Можливо є якісь психологічні форми насилля, так? Чи якісь обмеження прав?

Респондент: Шо Ви маєте під психологічним? Психологічне – то, то шо там ну ... Коли приводиш ну реально бандита, то він сам може нахамити. Інтерв'юер: Ну, я не знаю, такого плану, що там, я не знаю, погрози, щось такого плану?

Респондент: Не, такого не можу бути. То дуже чревато наслідками серйозними. Ну працівники міліції думають ну більше так... Краще не розкрити, чим розкрити із тяжкими. У мене дуже багато таких прикладів, шо злочин там розкрили, на людину надавили і відносно працівників порушили кримінальні справи і вони набагато плачевніше, ну, бистріше йшли до суду, чим бандити.

Інтерв'юер: Ви сказали таку ключову фразу, що ну там в моєму підрозділі цього немає. А є от такі якісь ланки в міліції, де такі речі от практикують?

Респондент: Я Вам чесно скажу, я такого не бачив.

Інтерв'юер: Не чули, так?

Респондент: Я не думаю, що хтось буде афішувати.

Інтерв'юер: А якою була б реакція от на такі подібні заяви, там, від ЗМІ, від міліції, там не знаю, від громадян, від правників? Чи адекватною є ця реакція на подібні звинувачення?

Респондент: Ну, то дуже адекватна реакція, тому ніхто старається нічого такого не робити, ну, скажу відверто. Воно того не варто, щоб потім сидіти і відписуватися.

Інтерв'юер: Тобто вони реагують на ці всі речі?

Респондент: Тобто принцип такий зараз: краще не розкрити, чим ти сядеш за те, що ти там комусь дав в вухо.

Інтерв'юер: Дуже добре.

Респондент: Говорю так, як є.

Інтерв'юер: Зараз я би хотіла поговорити з Вами трішечки про етап затримання. Скажіть, будь ласка, а на скільки розповсюдженими є скриті затримання – це коли, наприклад, людину не оформляють, як затриманого, тобто вона є запрошеною або доставленою? Але вона при цьому не може вийти з міліції або піти, коли захоче. Таке поширене чи ні?

Респондент: Га-га. Цікаве запитання. Ну, дивіться, по-перше, ну я Вам скажу трішки більше, у райвідділах нема протоколів про затримання, то є раз. Щоб Ви в курсі були. І якщо там, ну я не буду говорити по підрозділах, ще по чомусь. Якщо, наприклад, там деякі підрозділи привели людину, відпрацьовують ще щось, то-то, там наркоманів, ще когось, ну реально протоколів навіть нема про затримання, щоб скласти. Ну куда запишеш, пиши до запрошених і

все. Людина ж запрошується, правильно? То просто зробили так, що... Ну, я рахую, що то є недоцільно, особисто моя думка. Тому що, якщо він, дійсно, вчинив злочин і раніше судимий, то є таке, як профілактика правопорушень, в першу чергу. І робота з особами, які вчинили раніше кримінальне правопорушення. Тобто вважається, що на вулиці не можна до нього підійти, просто перевірити, тому що перед тим треба з собою носити пачку паперів. Скласти протокол про затримання, провести у райвідділ, там то все понаписувати, позареєстровувати кучу тих. Тобто просто переведена в бумажне поле, скажем так, та вся робота. І замість того, щоб правильно займатися роботою, треба контролювати, щоб ти повністю написав там все до листочка, щоб до тебе потім не було претензій.

Інтерв'юер: Тобто, я правильно зрозуміла, що, в принципі, або ми взагалі нікого не заарештовуємо

Респондент: Не затримуємо

Інтерв'юер: Ну не затримуємо, так? Або ми все-таки практикуємо не все по паперах, але все-таки мусимо це робити, так виходить?

Респондент: Ну, воно так. А по-інакшому в працівників оперативних служб просто не отримується. І на вулиці зацікавитися розкриттям злочинів, то єсть там треба за день перевірити двадцять чоловік, наприклад. Двадцять протоколів за день треба роздрукувати. Він сяде і нікуди виходити не буде, буде сидіти суцільно в кабінеті, зацікавитися паперовою роботою і чекати, що може люди...

Інтерв'юер: А які є групи ризику, які можуть потрапити під якусь не зовсім формальне відношення? От наркомани, певно, трішечки у нас в групі ризику, так? В цьому плані. А ще які категорії населення?

Респондент: Які категорії? Ну реально, простих людей ніхто не трогає. Ті особи, які скажем так, зараз фактично, ну... Ну можу сказати там, наприклад, про район там ще щось. Фактично оті легкі злочини: там крадіжки з машин, там GPS, то все вчиняють наркозалежні особи.

Інтерв'юер: Тобто дрібні злочини, так?

Респондент: Да. Ну є і не дрібні злочини, є серйозні злочини, теж реально наркомани, але щоб їх затримати, то треба грандіозну роботу зробити, скажем так. То вже набагато тяжче. От так само, шваль, так їх називають, вони тупо з машин крадуть, з вікон. Всі вони фактично наркозалежні, тому що їм треба за щось купляти наркотики, а наркоманія здобула, скажем так, великого поширення.

Інтерв'юер: Добре. І ще питання. А скажіть, будь ласка, а що є зараз підставою для затримання?

Респондент: Та, в принципі, у КПК все написано ж: коли можна затримати особу

Інтерв'юер: Ну, а так в двох тезах?

Респондент: Ну, скажем так, для затримання підставою є, якщо, скажем так, по особі була конкретна інформація, то відпрацювалося, тоді вже можна затримувати особу. Реально брати, там затримувати, підколоти до обшука, ну таке, що вже конкретно буде доведено, що є вже докази, тоді вже можна те робити.

Інтерв'юер: А на що реально... Ну це так по КПК, так? А навіщо реально затримують людей, так? Бо по КПК виходить так, що вже довели вину, тоді ви її затримали, а в реальності навіщо затримують?

Респондент: Я поняв. Привожу Вам маленький приклад. Ходє людина собі спокійно, нормально по вулиці з кульочком. Реально то є там, наприклад, той самий наркоман чи жулік. Ну, працівники, які працюють на вулиці, вони ж в курсі, що той ніде не працює, той ніде не працює. Є інформація, що той підкрадає, той там підкрадає. Розумієте? І відповідно, що тоді підходять до тої людини і починаються її перевіряти. Фактично, якщо по закону брати, то є затримання, бо його обмежують в пересуванні. А реально, він може мати, якщо він там щось вкрав, а може і не мати

Інтерв'юер: Я зрозуміла. Добре. А скажіть, будь ласка, а чи завжди

затримання є законним? Ну виходить, що не завжди, так?

Респондент: Давайте по простому, якщо не складається протоколу про затримання, пишеться все, як запрошення, то, відповідно, затриманих і нема. Розумієте?

Інтерв'юер: Так. Я зрозуміла. Скажіть, будь ласка, а чи завжди дотримуються процедури затримання? Якщо це все-таки... процедура затримання?

Респондент: Ну якщо реально затримання, то, в принципі, дотримується.

Інтерв'юер: В принципі, дотримується?

Респондент: Дотримується, тому що, скажем так, ті серйозні бандити ще щось, вони всі зараз мають адвокатів, всі сто процентів. Людина як тільки їде в райвідділ, там уже стоїть адвокат під дверима.

Інтерв'юер: Скажіть, будь ласка, які права має зараз людина при затриманні?

Респондент: Там все чітко написано. В черговій частині заходите і там висить конкретно: права затриманного, все від А до Я, що він має право там про адвокатів, про виклики адвокатів, про те, що він може говорити, може не говорити, які статті конкретно забезпечують його права там в КПК, в Конституції України. Там все те розписане чорним по білому.

Інтерв'юер: А як сьогодні зберігаються ці права? Ну тобто, на адвоката, на дзвінок, там на скільки я знаю?

Респондент: Ну, пояснюю. Дуже сильно, скажем так, чергову частину контролює, в першу чергу, штаб, ну і остальні органи. Плюс прокуратура кожен день приходить контролювати. Потім плюс людей тих всіх обдзвонюють, тому що дуже багато до нас знайомих попадають, які просто так зайшли. І обдзвонюють і питають: чи там щось не порушили, чи там то, чи там то не було, чи щось може хотіли працівники міліції. Так що з тим питань вообщє ніяких нема.

Якщо людина записана в книжці, то все.

Інтерв'юер: А якщо говорити, в принципі, про законне і незаконне насилля, так?

Респондент: А як це законне? У нас нема насилля законного чи незаконного

Інтерв'юер: Ну добре, може насилля – так сильно сказано, це тиск, це фізичний якийсь тиск, так? Психологічний тиск

Респондент: Нема тиску

Інтерв'юер: Ну, чекайте. Ну як нема

Респондент: Нема тиску, фізичного взагалі нема

Інтерв'юер: Я хотіла запитати, в яких випадках воно застосовується в принципі... Ну, що Ви берете, підходите до рецидивіста, який в той момент вбиває людину, і говорите: вибачте, будь ласка, ми би хотіли до вас звернутися, так? Тобто все одно є моменти, коли це треба проявити, так? От могли б Ви мені розказати, в яких випадках...

Респондент: Фізично – ні. Якщо людина починає чинити опір, то, відповідно, то потім все в рапортах викладається, що так-то так-то такий-то такий-то був там під час, ну, підійшли, представилися, почав чинити... Це розумієте що, там, якщо він щось за собою відчуває, конкретне щось, то відповідно буде втікати.

Інтерв'юер: Ну, це один з випадків.

Респондент: Якщо він буде втікати, відповідно, його будуть ловити, відповідно, будуть застосовані там чи прийому рукопашного там чи ще шось. Те, що пишеться в рапорті повністю потім. Так що тут ніяких проблем з тим немає.

Інтерв'юер: Можливо ще в якихось випадках застосовується?

Респондент: Нє, ну на вулиці підходиш, показуєш посвідчення, там: Добрий день, міліція, то-то, то-то, підійшли у зв'язку з тим-то, тим-то, тим-то. Все. Якщо бачимо, що людина починає там, то тоді

вже перепрошуємо, стоїмо тут, визиваєм групу, дивимось.

Інтерв'юер: Якщо таке мало місце, якісь робляться спроби ну приховати те, що там були якісь ну такі не зовсім стандартні моменти, як застосування насилля?

Респондент: Та ніхто не робить спроб, тому що насильство ніхто не застосовує. Та людина потім бере при вас дзвоне на 102, говорить: от мене тут працівники міліції побили.

Інтерв'юер: І буде гірше?

Респондент: І буде там маса службових перевірок і рухається справа. Ніхто того робити не буде.

Інтерв'юер: Я зрозуміла. Давайте трошечки поговоримо про розслідування. Скажіть, будь ласка, як змінилася ситуація з дотриманням прав громадян у ході кримінальних розслідувань?

Респондент: Ну то, то, напевно, краще слідчому говорити.

Інтерв'юер: Не чули, так?

Респондент: Слідство, як виходить, воно ж у нас по КПК незалежне. І ми те, що находимо, наприклад, там нашли, что то-то, то-то. Ми можемо виконувати тільки їхні доручення. А вмішуватися в сам процес ми вже не маємо права. В нас виходе так, що слідчий, то є Цар і Бог.

Інтерв'юер: А Ви чули про випадки застосування незаконного насильства в ході розслідування?

Респондент: Ні. Слідчий ніколи на таке не піде

Інтерв'юер: Добре. А скажіть, будь ласка, а наскільки вам відомо, так, якщо такі випадки трапляються, чи несе хтось відповідальність за такі дії?

Респондент: Хуух. Ну почнемо з того, що в інтернеті Ви самі все читали. Я можу по тих підрозділах, що я, ну скажем так, працюю, то такого нема, тому що, ще раз говорю, ні один там чи слідчий, чи опер, він себе підставляти не буде, тому що на те розкриття ніхто

потім дивитися не буде, що він комусь зробив добре, а буде дивитися як зробити йому тепер. Поставити хрест на ньому, тому що то буде набагато більший резонанс, чим то ... У нас же країна, ну скажемо так, показників.

Інтерв'юер: Я зрозуміла. Ну, і ще трішечки давайте поговоримо про утримання. Йдеться про терміни і про умови утримання. Скажіть, будь ласка, чи змінилися вони за останній рік? Якщо так, то в який бік?

Респондент: Ну, почнемо з того, що, наприклад, чітко то все регулюється: скільки людина має право перебувати у райвідділі, і такого як затримання зараз фактично нема, то тільки суд може затримати.

Інтерв'юер: Тобто терміни дотримуються, так?

Респондент: Терміни дотримуються від хвилинки до хвилинки. То, навіть, по тому питання взагалі ніякого не може бути.

Інтерв'юер: Добре. А що з умовами? Я маю на увазі там харчування, камери, білизна?

Респондент: Ну давайте подивимося так, наприклад, у Львові, скільки райвідділів нових у Львові?

Інтерв'юер: Не знаю.

Респондент: Не знаєте? Ну я Вам скажу, один тільки. Всі інші які? Чорт-зна які, побудовані ще при Царі Гороху. Правильно? Ну то, відповідно. Ну що дуже сильно бюджет виділяє гроші, щоб там робити камери затриманих, ще щось. То все робиться за гроші начальника там чергової частини чи ще когось. От і все.

Інтерв'юер: А що з харчуванням?

Респондент: Ні, ну там харчування якесь мінімальне є, якась «Мівіна».

Інтерв'юер: Якась «Мівіна», так? А ставлення до людей під час затримання, якісь тут зміни були?

Респондент: Ні, ну ставлення там яке? З ними, по-перше, після того ніхто, крім слідчого, не спілкується, чи тих працівників, які здійснюють оперативний розшук. Там ніхто тиснути на нього не буде. Попався, якщо щось там. Зібрані всі нормально матеріали. Там просто нема потреби вже. Зараз таке законодавство, що потреби нема на когось тиснути. Якщо тебе зловили – все. Якщо, відповідно, помістили в камеру, то суду вже було достатньо доказів для того, щоб...

Інтерв'юер: Ну, і ще питання. На рахунок доступу до води, до туалету, такі умови є дотримані чи ні?

Респондент: Там все є. В нових райвідділах є. Там все повністю: туалет, вода, то все в камерах. В старих райвідділах, ну вибачайте, за старі я Вам не скажу.

Інтерв'юер: Я розумію. Ну були за останній рік покращення в цьому плані чи ні?

Респондент: Щось я не бачив, щоб за останній рік якийсь новий райвідділ побудували.

Інтерв'юер: Добре. Скажіть, будь ласка, а хто взагалі контролює, взагалі хтось контролює те, як, які є умови утримання і скільки часу...?

Респондент: Контролюють багато хто. В першу чергу – прокуратура, в другу чергу – штаби. То вони, дві служби в першу чергу. Плюс то все вноситься в комп'ютер: момент затримання, то, то. Зараз не так все просто, як собі люди думають, що колись як виписали і до побачення, то конкретно все повністю пишеться як і що.

Інтерв'юер: А скажіть, будь ласка, чи є якась відповідальність за нелюдські умови утримання? Якщо десь там порушені ті всі стандарти?

Респондент: Ну то, по-перше, людина з адвокатом собі вирішує, чи її належно утримували чи не.

Інтерв'юер: Ну, а якщо...?

Респондент: Ну, я рахую. У нас в тому напрямку ну реально, ну що, Городоцьку кудись перенесли? Ні. Стара тюрма. Нову побудували? Ні. Ніхто нічого не будує.

Інтерв'юер: Ну, і відповідно, нікого за це не наказують, правильно?

Респондент: І умов, відповідно, ніяких нема. Ну, то як получается, ти мене садиш у тюрму, а я маю за свої гроші ремонт в камері робити, чи шо?

Інтерв'юер: Ні, я розумію. Скажіть, будь ласка, а був якийсь інтерес до цієї сфери зі сторони громадськості або зі сторони держави?

Респондент: З державної сторони є піар – все. Будемо будувати, почнемо. Будуємо міське управління. Що побудували?

Інтерв'юер: А громадськість якось цікавиться тим, яка там утримують тих людей чи ні?

Респондент: Ну як громадськість? То родичів, ну, скажем так, проблеми - все. Я розумію, до чого Ви ведете, що мають бути європейські тюрми, то що по крайній мірі там, як в Європі. А такого нема. Давайте дивитися реально на речі.

Інтерв'юер: Я наразі ні до чого не веду, мені просто цікаво, чи люди якось цікавляться цією проблемою, чи воно так є і це всіх влаштовує?

Респондент: Цікавляться ті, хто там сидить. От ті цікавляться.

Інтерв'юер: ясно.

Інтерв'юер: А хто ще буде цікавитися? Та, що на базарі чи в магазині стоїть, їй без різниці хто ще буде там сидіти.

Респондент: Ну а скажіть мені, будь ласка, ну все-таки, ну судячи з того, як фінансують міліцію, то вже, напевно, все мало б взагалі розвалитися? Ну, я маю на увазі будівлі. Звідки, як правило, беруться ресурси на покращення умов утримання?

Інтерв'юер: Звідки? То людина собі на свої гроші то все купляє. Купляє крісло собі в кабінет нормальне, купляє собі комп'ютер нормальний, купляє...

Респондент: Ні, ні, ні. Я кажу не про кабінет, я кажу про місця утримання.

Інтерв'юер: Ааа, де місця утримання?

Інтерв'юер: так.

Респондент: Ну те, що я думаю, що треба більше в тих питати. Тому що в райвідділах є... Наприклад, один новий я бачив, то там нормальні умови. Хоча, ну, з власного досвіду, скажу, що там дехто дуже сильно переживав, не буду уточняти, але за свої гроші, що треба купити там ковдру, там ще щось – воно має бути. Ну, так виділіть гроші, а то ніхто грошей чомусь не виділяє. Що воно має бути, то нікого не хвилює. Хочеш бути на посаді – давай крутись, як хочеш.

Інтерв'юер: Ну, власне, і де ж беруть ті люди ресурси, на них же тиснуть?

Респондент: Ну, то тиснуть – то нічого. Бере зарплату, йде і купляє там скільки там отримав чи пішов на дві тисячі купив одіяло, ковдри, простині то все. І тримає – що йому робити?

Інтерв'юер: Скажіть будь ласка, чи потрібно покращувати ці умови на майбутнє?

Респондент: Ну, треба міняти ту всю систему.

Інтерв'юер: Я зрозуміла.

Респондент: Реально міняти, а не декларувати.

Інтерв'юер: Ще маю таке питання філософського плану. А як Ви думаєте, чи припустиме застосування катувань, незаконного насилля в якихось окремих випадках? Якщо так, то що це за випадки?

Респондент: Реально, особисто я думаю, що в ніякому випадку застосовувати не можна, але, ну скажем так, людина, ну, працівник міліції – то не є робот, що його запрограмували і все – він так робе, ну є такі різні випадки, що там багато чого бачив, скажи так, чи там дитину згвалтував, чи ще щось, там людина просто фізично не витримує, морально, там бачить того урода, ну він може дати там у вухо.

Інтерв'юер: В цьому випадку воно є виправдано?

Респондент: Та воно не є виправдано, то, скажем так, емоції все.

Інтерв'юер: А якщо, наприклад, ну я не знаю, ну тероризм, так?

Респондент: Тероризм?

Інтерв'юер: Так.

Респондент: Давайте почнемо з того, що на те у нас є відповідні служби, які з тим мають боротися. І там, я рахую, що то є виправдано, тому що вони нічого доброго не роблять, вони хочуть просто знищити, знищити, зруйнувати – то їхня ціль, за яку вони отримують гроші. Відповідно, їх треба просто знищити, і не більше, не менше.

Інтерв'юер: Як Ви вважаєте, чи виправдане застосування насилля в тих випадках, коли вину довести неможливо, а зізнання – єдиний шлях?

Респондент: Ну, застосування насильства не є, скажемо так, критерієм. Що людина щось визнає. Якщо не можна слідчими діями довести, то тоді краще більше попрацювати, чим...

Інтерв'юер: Тобто з того всього, що я Вам назвала, – це тільки тероризм. Може ще є якісь, я не знаю, ситуації, в яких незаконне насилля по відношенню до затриманих або підозрюваних є дійсно виправданим?

Респондент: Не можна виправдовувати насилля, почнемо з того. Розумієте? Ми зтикаємося, скажем так, з криміналом, але є таке, що людина просто не витримує. Є різні ситуації, що стосується там дітей, вбивств, ще чогось, що там на гарячому затримали. То є просто, ну... Психологічно людина не витримає. Після того їх переважно, як показує практика, зразу звільняють.

Інтерв'юер: Все-таки час від часу десь, так би мовити, набувають розголосу такі якісь події, так? Випадки виходять і в ЗМІ, і серед людей говорять про насилля, про якісь там катування. А чому воно взагалі має місце? От як Ви бачите, які основні причини? Один фак-

тор – це емоції, Ви сказали, так? А які ще можуть бути причини? Можливо це якісь проблеми, пов'язані з підготовкою чи відбором персоналу, можливо, якісь інші фактори, низький правовий рівень населення, чи безнаказанність працівників? Ну, тобто, що лежить в основі, чому таке трапляється?

Респондент: Почнемо з того, що безнаказаності зараз нема. Коли людина звертається у відповідну структуру, то по тобі двісті чоловік ще працює, щоб тебе посадити в тюрму. Так, як я вже говорив.

Інтерв'юер: Так. А можливо, це є наслідком слабкої підготовки і відбору персоналу? Чи ні?

Респондент: Ні. Ні. Розумієте, якщо ми хочемо щось будувати, почнемо з того, що вже скільки пройшло фактично з майдану, з того, як помінялася влада – тринадцять місяців. Були тільки одні декларації. Що реально зроблено? Нічого не зроблено. Реально, нічого не зроблено. Люди, які були на посадах, ті і сидять. То все поміняли місцями. Реально, у нас багато говориться, але мало робиться. Все. Не більше, не менше. Тому що, наприклад, нам працівникам сказали: от хто більше тридцяти п'яти, то треба звільняти. Добре. Нема питань, звільняйте. Але давайте позвільняємо всіх. Конкретно, звільняємо всіх, виганяємо всіх суддів, ті, що були замішані в корупційних скандалах, по Майдану, по всьому. Не треба, а то там починається: от та палата, ми нічого зробити не можемо, там можемо їм догану оголосити. Короче, от такий бред. То не є реальна робота. То не є покращення. То є просто так, оказамилювання.

Інтерв'юер: Можливо, причиною того є неправильне формулювання завдань зі сторони керівництва?

Респондент: Завдань керівництва? Ні. Завдання керівництва одне – ми маємо гарно виглядати. Щоб гарно виглядати, нам треба, щоб гарно виглядала статистика. Коли на Київ іде гарна статистика – керівники є молодці. Вони справляються на місцях з поставленими роботами. От область мала дати там шістсот розкритих злочинів –

а вони дали шістсот три, Боже які вони молодці, там дивляться на цифри, а ніхто не бере, даже не внікає, є якшо і резонанс даже, в нього питають, якщо ти на резонанс там витрачав усе літо, пішли грабежі, ну там із тридцяти грабежів буде два розкритих, три.

Інтерв'юер: Ну, можливо, причиною того є загальний правовий колапс в державі?

Респондент: Ооо. Чекайте, загальний правовий колапс. То просто, ну я говорю, що законодавство пишуть люди, які сидять в кабінетах, не ті, хто реально працюють на вулицях, ще десь, а ті, хто реально сидять в кабінетах. У нас от приїжджали з Канади тренінги проводить. Так от, по-перше, канадські поліцейські всі застраховані, а не так, що нам треба двісті кругів аду пройти, щоб там якусь страховку отримати ще щось і довести, що ми не винуваті, бо нас завжди роблять винуватими. Щось не так: Ви винуваті були, згідно такого-то наказу, не те зробили. То ж двісті наказів ті, що папірчиками прикриваються, собі понароблюють. Реально, от в Канаді поліція, він отримав інформацію, він їде, пояснює прокурору: отака-то ситуація, через годину він отримує ордер на обшук чи ще що там, вони працюють одним словом. У нас: їдеш, сушиш собі голову, реєструєш купу паперів, їдеш, просиш: дайте то, будь ласка, дайте то...

Інтерв'юер: Дивіться, я хотіла запитати з приводу того, чому явище насилля має місце? Чи цьому причина правовий колапс? Чи ні? Чи це тільки емоції наразі у нас?

Респондент: Ні. Я думаю, що тут більше емоції. То більше емоції. І те, що жуліки, ну скажем так, жуліки, наркомани, вони зараз відчули, що їм міліція нічого не може зробити. Бо такий бедлам твориться. Тому що тільки крадуть і то. Як людину, наприклад, затримали п'ять разів на крадіжці, а суд її не арештовує – домашній арешт. Він наркоман, йому треба там кожен день піти вколотися, значить він, відповідно, може порушувати той домашній арешт цілодобовий, йти красти і, відповідно, попадеться – добре, не попадеться – ще

кучу справ наробить поки сяде в тюрму. Дуже гуманне у тому плані законодавство.

Інтерв'юер: А скажіть, будь ласка, а куди сьогодні звертається, ну хто реально може допомогти, якщо таке явище буде мати місце? Це ЗМІ, міліція, прокуратура, суд, хто взагалі береться розглядати такі випадки?

Респондент: Чого, насильства?

Інтерв'юер: Так.

Респондент: В першу чергу, прокуратура буде розглядати.

Інтерв'юер: І ефективно це буде?

Респондент: То, звичайно, ефективно, вони ж хочуть показники зробити. Що от вони працюють, вони контролюють. Відповідно, там сидить тридцять чоловік, які толком нічого не роблять, а тут їм ставиться задача: от ви накінець-то найдіть. Для чого тридцять чоловік, наприклад, контролює роботу тридцяти працівників? Якщо то може робити три працівника чи чотири. Сидіти і контролювати роботу тридцяти. То все роздуто просто.

Інтерв'юер: А ще хтось, наприклад, ЗМІ, міліція, суд, правозахисні організації, хтось береться?

Респондент: А ЗМІ при чому? ЗМІ зняли сюжет, вони просто контролюють. Там вже яка дія буде далі: чи то, чи то. Не більше, не менше.

Інтерв'юер: Угу. Ну да. А правозахисники?

Респондент: Та потерпілі, беруть собі, переважно як показує практика або самі, або своїх адвокатів. І там їхні адвокати бігають.

Інтерв'юер: Чи є щось, що перешкоджає тому, щоб ефективно розслідувати такі справи в Україні?

Респондент: Які саме?

Інтерв'юер: Стосовно випадків насильства в міліції

Респондент: Ну, я би сказав, як показує остання практика, ну по телевізору Ви ж теж бачите, якщо було насильство, то там робірательство було дуже жорстке. Тому ніхто не хоче з тим, ну скажемо так, марати в тому свої руки, жартувати.

Інтерв'юер: Ну, я б іще трішки хотіла поговорити про розслідування випадків незаконного насилля, так? На Вашу думку, чи є в цій сфері зміни впродовж останнього року?

Респондент: Зміни є. Люди почали боятися. То не протягом останнього року, то вже трошки давно було, рочків два-три.

Інтерв'юер: Можливо якісь справи тягнулися, саме розслідування, а можливо помінялося щось там, не знаю, в процедурах чи в термінах. Тобто в плані того, як проводяться подібні розслідування.

Респондент: Ну, особисто моя думка, і те, що я бачив, то не грає ролі терміни, то іграє роль доказова база. Якщо доказова база нормальна – воно швиденько піде, якщо доказова база погана – ніколи та справа в суд не піде, щоб там був виправдальний. Хіба що, я знаю, політична воля: Я сказав, воно має піти, ну там засунули, а далі хай діється Божа воля: получится – добре, а не получится ...

Інтерв'юер: А за останній рік тут були якісь зміни, чи Ви не можете сказати про якісь зміни?

Респондент: Ну почнемо з того, що за останній рік, я насильства не бачив.

Інтерв'юер: Добре. Скажіть, будь ласка, а от оці органи, які займаються подібними розслідуваннями, на Вашу думку, вони дійсно є незалежними?

Респондент: Та вони-то дуже незалежні, якщо чесно. Там все фактично ніякого контролю такого дуже сильного нема. В нас є один орган, який тим займається – то є прокуратура. Все, більше ніяких органів нема.

Інтерв'юер: Але, от я чула, що в багатьох випадках прокуратура

доручає збір інформації про такий факт самій міліції. А чому так відбувається?

Респондент: Чому так відбувається?

Інтерв'юер: Так.

Респондент: Ну, тому що є перспективні справи, а є безперспективні, скажемо так. А якщо перспектива там, то він може сам зробити. От там, як показує практика, є дуже великий об'єм роботи, ну там технічний відділ так само, наприклад загрузений роботою, він же ж не буде там бігати по сорока справах і то все сам робити. Є там структури, які помагають. В яких штати там на багато більші чим, ну я ще раз говорю чим штат

Інтерв'юер: А скажіть, будь ласка, а займаються розслідуванням цих справ такі структури, як, наприклад, начальник підрозділу?

Респондент: Ну а до чого начальник підрозділу? Він не має до того відношення. Він може провести службову перевірку. Не більше, не менше. І то я не думаю. Начальник підрозділу ні до чого. Проводить начальник штабу, в першу чергу.

Інтерв'юер: Можливо Інспекція по роботі з особовим складом?

Респондент: Проводить. То Інспекція і штаб проводить. Все. Більше нікто не буде проводити.

Інтерв'юер: А наскільки вона незалежна і ефективна в таких речах, на Вашу думку?

Респондент: Вона незалежна.

Інтерв'юер: А внутрішня безпека цим займається, чи ні?

Респондент: Ну, висновки робить переважно Інспекція по собовому складі, ну внутрішня безпека також цим займається.

Інтерв'юер: А вона от в цьому плані як почувується: ну незалежно, ефективно, чи вона залежна?

Респондент: На всі сто процентів вона незалежна, скажем так

Інтерв'юер: Незалежна, так? Скажіть мені, будь ласка, від чого взагалі залежить неупередженість, об'єктивність розслідування випадків катувань, незаконного насильства, що обов'язково має бути, щоб воно було незалежним, об'єктивним?

Респондент: Ну то залежить, в першу чергу, від тої людини, яка то буде розслідувати, від його морально-ділових якостей, і що він з тієї ситуації хоче ще: щоб ця справа пішла до суду, чи цю справу там похоронити на початку. Але, як показує практика, ніхто нічого не хороне, а не дай Боже журналісти, там якийсь розслідування.

Інтерв'юер: Скажіть мені, будь ласка, а на скільки ефективно прокуратура веде контроль за дотриманням таких прав громадян, як, наприклад, надання медичної і правової допомоги, можливість повідомити про місце свого перебування третій стороні? Вона за цим стежить?

Респондент: Кожен день.

Інтерв'юер: Кожен день, так?

Респондент: Так.

Інтерв'юер: А скажіть, будь ласка, а на скільки власне працівники прокуратури залежать від показників розкриваємості? От міліція дуже залежна, а прокуратура в цьому питанні?

Респондент: Прокуратура має свої показники, почнемо з того. У них є показники скасованих, у них ще показники по притягненню працівників міліції до дисциплінарної відповідальності, бажано ще найти якусь кримінальну справу по притягненню працівника міліції, щоб показати, що дійсно, бачите, ми пацюємо, ми знайшли, бо їх там сидить купа народу.

Інтерв'юер: Ще один останній блок. Значить все-таки, незважаючи на все, місце подібних явищ все ще мають місце в Україні. Я хотіла Вас запитати, а що треба зробити для того, щоб кількість таких випадків зменшувалася?

Респондент: Щоб кількість зменшувалася?

Інтерв'юер: Так.

Респондент: Ну, по-перше, потрібно чітко прописати, що може працівник міліції, то є раз. Ну, там у нас є Закон України «Про міліцію», у нас є ще купа наказів. Щоб чітко було, якщо працівник міліції того не дотримується, то, відповідно, має бути так. Щоб жулік, бандит знав, що ти послав працівника міліції та отримав там п'ятнадцять суток, і ти їх сидиш, а не суддя думає: давати, недавати, достатньо, недостатньо, там ще чогось. Працівник міліції має бути... ну скажем так... бандит набагато зараз більш захищений, ніж працівник міліції.

Інтерв'юер: Можливо ще щось в законах треба поміняти?

Респондент: Ну, там багато чого нам треба міняти. Мені цікаво, як та нова поліція зараз буде працювати. Їх же вчили по американським стандартам, вони з пістолетами бігають, ще щось там, показують як вони там затримують. Ну, по-перше, вони зараз вийдуть на вулиці, подивимося як то реально буде. Просто, щоб не вийшло так, що в нас було задекларовано, що в нас буде європейська поліція, а з простих працівників буде міліція, тобто буде ніби дві: одна міліція, одна поліція. Міліція буде гнати показники: робить, як хочете, а поліція буде гарно ходити в формі і получати зарплату в два рази більше сержант, чим та людина, що має пару освіт, скажем так, і її кожен день питають, що за розкриття.

Інтерв'юер: Можливо щось треба в процедурах поміняти?

Респондент: Там багато чого треба міняти, тільки то нічого не робиться.

Інтерв'юер: Ну, я маю на увазі в плані того, що б знизити кількість випадків незаконного насилля

Респондент: Ви б'єте на незаконне насилля, я так зрозумів

Інтерв'юер: Так, так, так.

Респондент: Але незаконного насилля нема, тому що зараз, пояснюю, працівнику міліції простіше не розкрити злочин, чим сісти за то в тюрму, тому що за те набагато швидше посадять, ніж за те, що ти не розкриєш.

Інтерв'юер: Ну, бачите, воно може у Львові не дуже поширено, але про такі випадки, час від часу, скандали роздмухуються, так?

Респондент: Роздмухуються то більше на Сході, почнемо з того

Інтерв'юер: Ну окей, а що треба зробити, щоб такого, в принципі, не було? Може щось треба змінити в підготовці персоналу? Ну, про права Ви сказали міліції, так? Можливо щось треба в плані забезпечення діяльності змінити, можливо знову ж десь треба з населенням попрацювати, от що треба?

Респондент: Ви розумієте то все треба міняти? То все повністю треба міняти.

Інтерв'юер: А можна якісь от конкретніші пропозиції, бо все поміняти, ну це якось так звучить...

Респондент: Перше, має бути чітко прописаний закон, він має доводитися до громадян. Працівник міліції має такі-то права зробити то-то, то-то, то-то, то-то. Чітко має бути прописано, що має працівник міліції право зробити, щоб люди володіли: він має зробити то-то, якщо ви його там, от як ДАІшників посилають через вікна: я вам покажу, я вам... Ну що то таке? Вийшов конкретно показав то-то, то-то. Береш, можеш там знімати на камеру, наприклад, він порушив твої права, ти то викладаєш, його зразу притягують до відповідальності. Щоб то було чітко все прописано, а не так, що там працівник міліції нічого не може, а людина може його там посилати. Такого ніде в світі нема. Ні в Італії, ніде. І не має бути такого там, наприклад, людина: я не скажу, як мене звати, наприклад, три години, все, пішли в під три чорти, відпускайте мене. Ну, я так негарно сказав, перепрошую. Так тоже не має бути. Нема, значить має бути спеціальна установа, взяли завезли, помістили, конкретно встано-

вили людину, притягнули до відповідальності. Людина буде знати, що такого робити не можна. Відповідно, і працівник міліції буде захищений і він також не буде порушувати, тому що він буде знати, що є з тої сторони контроль і, наприклад, є з тої сторони. Людина має, ну, крім прав, купу обов'язків. Так же працівник міліції крім купи обов'язків має ще якісь права, в першу чергу.

Інтерв'юер: Я зрозуміла. Отже тут потрібно права міліції удосконалювати, удосконалювати певну роботу з населенням, так?

Респондент: треба дуже багато роботи з населенням проводити. Але в нас чомусь менталітет такий, що, наприклад, там трошки інакші областя чомусь розуміють там через... Другі областя, наприклад, ну я там по телевізору і читав, ну із знайомими там спілкуємося, там чомусь через мат люди розуміють. Тому що вони виросли при совдепії, вони звикли так. І ото все треба міняти. Треба міняти психологію людей, в першу чергу, і працівників міліції, а над тим треба працювати, тому що чим ближче до Заходу, тим трошки легше психологія, чим далі від Заходу, там ну таке тверде совдепівське ще.

Інтерв'юер: Дякую. Я зрозуміла. В мене завершилися запитання. Єдине, що я трішечки запуталася з самого початку. Ви як би підрозділ – це як би оперативна робота, правильно? Чи ні?

Респондент: Правильно.

Інтерв'юер: Правильно. Добре. Дуже Вам дякую за Ваші відповіді.

ІНТЕРВ'Ю З ПРАЦІВНИКОМ МІЛІЦІЇ

Інтерв'юер: Так, ще раз, доброго дня. Мене звати Інна. Я представляю Харківський інститут соціальних досліджень. Сьогодні ми з Вами порозмовляємо трошки на тему змін в роботі міліції. Скажіть, будь ласка, як Ви оцінюєте роботу міліції? Але спочатку скажіть, в якому підрозділі міліції працюєте?

Респондент: Я перевівся зараз в карний розшук. До того я працював в кадровому забезпеченні.

Інтерв'юер: Добре, перевелися в карний розшук. Як Ви оцінюєте роботу міліції?

Респондент: Ну, тут залежно з якої сторони подавати, тому що деякі служби просто реально через низький рівень матеріального забезпечення працюють не на державу, а самі на себе.

Інтерв'юер: Угу, тобто працюють, щоб забезпечити себе, так?

Респондент: Ну, розумієте, у них є сім'ї, у них є діти. Хто де живе з жінкою, двома дітьми на зйомній квартирі. Йому треба якось сім'ю забезпечувати. Тому якщо навіть при затриманні або десь побачив, що скоюється правопорушення і має можливість заробити, він заробить, якщо буде впевнений в тому, що йому за це нічого не буде. Тобто, в легальному вона працює негативно. Є свої певні моменти, коли, дійсно, є або якийсь дуже резонансний злочин скоєний, або йде посиленний контроль зі сторони громадськості, тоді, так, вони включаються в роботу, а так...

Інтерв'юер: Тобто тільки в таких випадках вони працюють по приписах, по яких мали б працювати, так?

Респондент: Так. Ну хіба що, ще одне – вбивство працівника міліції. Було нещодавно з дільничим.

Інтерв'юер: Тоді теж на повну силу працюють і не на особисті інтереси?

Респондент: Тоді так, вони тоді працюють на повну силу.

Інтерв'юер: Є якісь зміни в міліції після майдану? За останній рік?

Респондент: За останній рік? Негативні є, позитивних немає, тому що після майдану, після того, як почали громити райвідділи, міліція на це ніяк не відреагувала, то їх просто взагалі... Їх і до того то не любили, а зараз взагалі їх за людей не рахують і не поважають, не бояться.

Інтерв'юер: Міліціонерів, так?

Респондент: Абсолютно.

Інтерв'юер: Які є основні проблеми в роботі міліції?

Респондент: Ну, напевно, сама сильна проблема – це низьке матеріальне забезпечення, тому що все повністю за свої гроші.

Інтерв'юер: Тобто підтримки з боку держави нема ніякої, да?

Респондент: Ну, розумієте, за теперішніми цінами працювати за дві з половиною, три тисячі в місяць і постійно давати ще гроші в роботу – це несер'йозно. Тому що канцелярське мінімальне приладдя купи, комп'ютер принеси, клавіатуру принеси, монітор принеси, все принеси. Проїзд за свої гроші десь там...

Інтерв'юер: По справах робочих, так?

Респондент: Так. Ввели ту постанову, ну не постанову, а ухвалу міської ради про відміну пільгового проїзду. Так само вже водії почали плюватися, ну не всі звичайно. Можна було не гнати спокійно, але... Показникова система, знову ж таки. Тобто якщо не получається потрібний показник в місяць, то начальство починає нагинати самого працівника, потім йдуть дисциплінарні стягнення, роботою грузять, робочий день не нормований. Я розумію, що там кожна робота має свої...

Інтерв'юер: Дисциплінарні стягнення в плані матеріальному чи такому...?

Респондент: Ну, наприклад, розумієте дається... Коли дисциплінарне стягнення накладається, воно заноситься в особову

справу. Наприклад, дали догану, сувору догану, наприклад, за порушення дисципліни.

Інтерв'юер: За останній рік це частіше стало відбуватися, чи рідше?

Респондент: Залежить в якому підрозділі.

Інтерв'юер: Ну, якщо по підрозділах?

Респондент: Наприклад, якщо брати по райвідділах – це переважно, на роботу не вийшов, десь там... на дні народженні загуляв, зранку там запізнився, не вийшов на роботу, або ще щось. Або не даєш показників. Навалять тобі неповну посадову, тому що ти..., ну в очах начальства ти не працюєш. Якщо брати університет наш, глухонімих, той, що внутрішніх справ, то там догану можуть дати за те, що ти перейшов без головного убору. Це теж не буде вважатися порушенням, просто хто як де живе.

Інтерв'юер: Є якісь переваги чи недоліки в діяльності міліції сьогодні?

Респондент: Тобто переваги?

Інтерв'юер: Ну, що доброго є в діяльності міліції і що поганого в діяльності міліції саме?

Респондент: Дуже тяжко сказати... Перевага напевно то, що людина по роботі багато з ким знайомиться, зустрічається. Вона потім отримує досвід, дуже хороший життєвий. Тобто, в принципі, навіть, якщо міліціонер звільняється, то він може спокійно йти десь, навіть, в приватну фірму по лінії безпеки працювати, або свою може фірму якусь відкрити.

Інтерв'юер: Тобто має знайомства?

Респондент: Та не має знайомства. Він спілкується з людьми, він знає кримінальне законодавство, навіть, тим самим адвокатом влаштуватися – він робить ліцензію, влаштовується адвокатом і працює собі далі.

Інтерв'юер: Угу. З цим проблем потім не має?

Респондент: Ну як проблем не має. Там є, по-моєму, згідно закону Про протидію корупції він не має певний час права працювати по окремих категоріях справ. Тобто якщо він працював по кримінальним справам, то він не має права, скажем так, надавати людям правову допомогу протягом року.

Інтерв'юер: А якісь недоліки в роботі міліції сьогодні?

Респондент: Ну, не люблять міліцію у нас.

Інтерв'юер: Не люблять міліцію?

Респондент: В формі ходиш, всі косяться постійно.

Інтерв'юер: Пальцем показують?

Респондент: Пальцем показують. Ну, неприємно, коли на тебе... йдеш в формі, а на тебе як на урода на якогось дивляться. Розумієте? Те, що особисте життя дуже-дуже тяжко устроїти. По ночах піднімають постійно. Десь щось сталося. Якщо молодий приходе на роботу – це гайка, його грузять всім, він всюди затичка має бути, свято – ну на свята постійно заходи якісь. Тобто на свята дома бути не получається.

Інтерв'юер: Я зрозуміла. Це ми говоримо з Вами з позиції самого працівника міліції.

Респондент: Ну, так

Інтерв'юер: А якщо говорити для громадян, міліція як інститут – які переваги, які недоліки на сьогоднішній день?

Респондент: Для громадян міліції немає ніякої.

Інтерв'юер: Немає?

Респондент: Тому що вони звикли, що ще десь кілька років назад було таке, що працівники міліції вимагали гроші за те, що б в ЄРДР занести заяву, щоб її зареєструвати. Таке було.

Інтерв'юер: Навіть, коли подаєш заяву?

Респондент: Так, потім то все придумали, привщухло. Знову ж

таки роботи багато...

Інтерв'юер: Тобто за останній рік трошечки покращало?

Респондент: Ну, придушили це. Але, розумієте, як Вам сказати, роботи багато, якщо приходе бабулька і говоре, що там в неї сусіди постійно гиркаються, то, зрозуміло, що на це ніхто не реагує, тому що є свої, скажем так, ділянки роботи, яку треба робити: десь там вбивство сталося, комусь тілесні побої нанесли. Ну, щоб пришвидшити, все рівно, треба пару гривень дати. Розумієте?

Інтерв'юер: Так, так.

Респондент: Тобто позитиву вона ніякого в тому не бачить.

Інтерв'юер: Доволі таки корумповано?

Респондент: А воно всюди корумповано.

Інтерв'юер: За якими ознаками можна оцінити діяльність міліції?

Респондент: З моєї точки зору, тільки в одному – за показниками в роботі. Якщо взяти окремих район якийсь, якщо там криміногенна ситуація є низькою, тобто там спокійно, там рідше скоюються злочини, правопорушення, грабежів немає і так далі і тому подібне, то...

Інтерв'юер: Значить міліція працює?

Респондент: Значить вона там працює. А якщо в районі не відомо що: постійно збираються якісь леві компанії, наркомани, пияки, вони кричать, співають до, не знаю, третьої години ночі, б'ються між собою, перехожих б'ють, сміття по собі лишають – ну, значить, там міліція не працює.

Інтерв'юер: А як би Ви особисто для себе оцінили діяльність міліції?

Респондент: Ну діяльність міліції у Сихівському районі я би оцінив, напевно, на оцінку два, тому що...

Інтерв'юер: По якій бальній системі?

Респондент: По стобальній

Інтерв'юер: Зрозуміло.

Респондент: Тому що...

Інтерв'юер: Нічого не робиться майже?

Респондент: Ну, практично нічого. Їм дали новий райвідділ, дали працівників, вони працюють, дали нові патрульні автомобілі, але...

Інтерв'юер: Тобто плюс-мінус трошечки матеріальне забезпечення було добрим?

Респондент: Ну плюс-мінус трошки дали, але що таке на райвідділ там чотири-п'ять машин, тим більше на такий район як Сихівський, це дуже мало. Але патрульної служби як там не було, як я їх не бачив, так я їх і далі не бачу.

Інтерв'юер: Що змінилося після прийняття нового КПК?

Респондент: Працювати стало важче.

Інтерв'юер: Важче працювати, да?

Респондент: Важче працювати, тому що зараз без прокуратури нічого не зробиш. Приходиш до прокурора погоджувати, а він каже – дай.

Інтерв'юер: Тобто вже навіть з працівників міліції?

Респондент: Так, воно і завжди було. Постійно прокуратура каже «дай». Дай, дай, дай, дай, дай, дай дай, дай... Вони не погоджують. Розумієте? Інколи буває терміново треба погодити, а прокуратура гальмує. Упустили момент – все, поїзд пішов.

Інтерв'юер: Повпливало якимось на діяльність міліції введення нової системи безплатної правової допомоги?

Респондент: Ні.

Інтерв'юер: В цьому плані нічого не змінилося?

Респондент: Абсолютно, так.

Інтерв'юер: Показники якимось змінилися, ефективність діяльності?

Респондент: Тобто показники? Показникова система маєте на увазі?

Інтерв'юер: Так. Чи знизилося...?

Респондент: Вона як була, так і є. Формально її відмінили, але на практиці вона є. Тобто, в мене знайомий працював в БЗНТЛ-і – це Управління по боротьбі з незаконною торгівлею людьми, їх постійно начальство примушувало складати протоколи. Тобто, якщо десь там вони виїжджали на трасу, не стояли просто тут, ну якщо, якимось чудом, вони їх умудрялися розвести на адмінку, то один раз вона оплачує штраф, другий, по-моєму, ще там якийсь стягнення йде, а на третій, по-моєму, позбавляють батьківських прав, ще щось таке. Тобто там певна кількість протоколів є на одну людину, і то протягом року, адміністративні правопорушення є.

Інтерв'юер: А в зв'язку з цим новим кодексом, чи змінилися взагалі показники діяльності міліції? Я ж знаю, що там показники розкриваємості, так, є? Змінилися за останній рік після цього кодексу?

Респондент: Менше стало

Інтерв'юер: Менші показники стали, так?

Респондент: В залежності як попасти, в залежності яка служба, тому що, якщо є кіберзлочинність – у них там свої заявники, якщо брати той самий БЗНТЛ, то до них навіть заявники не ходять. Розумієте? Тобто, в залежності в яку службу.

Інтерв'юер: Ефективність роботи змінилися після прийняття кодексу?

Респондент: Знизилася.

Інтерв'юер: Знизилася? Що впливає на ефективність?

Респондент: Як раз таки те, що проходить, все треба погоджувати через прокуратуру.

Інтерв'юер: Через прокуратуру, так?

Респондент: Не можна просто так підійти до особи і її затримати, якщо її навіть запідозрили, тому що вони зразу всі біжуть і починають скаржитися в прокуратуру. Або пишуть у відділ внутрішньої безпеки. Починаються службові розслідування, починають там ходити за тобою, питати, людей розпитувати: а хто він, а що він, а що

він робить і чому він його затримав.

Інтерв'юер: Якщо говорити про зв'язки з населенням, з громадськістю, то щось змінилося у відношенні з населенням? Ми вже трошки говорили про це, так?

Респондент: Ну так, ну я ж кажу, що населення нас дуже не любить. Раніше вони нас недолюбливали, а зараз не люблять взагалі, не боються і не поважають. Є таке поняття, як образа працівника міліції при виконанні, тобто чисто теоретично, якщо громадян підійшов до працівника міліції, який знаходиться у форменому одязі, і наніс йому словесну образу – він мав би бути затриманий, доставлений і на нього мав би бути складений протокол про адміністративне порушення, він мав би сплатити штраф і так далі і тому подібне.

Інтерв'юер: Це зараз діє чи ні?

Респондент: Ну, за два роки, майже, що я працюю, ні разу такого не бачив.

Інтерв'юер: Якщо говорити про забезпечення роботи міліції, наскільки воно зараз збільшилось, зменшилось?

Респондент: Забезпечення в якому плані, в фінансовому?

Інтерв'юер: Так, в матеріальному сенсі.

Респондент: Є така одна дуже-дуже нехороша річ, що у нас переважна більшість керівництва живе по принципу – скупість породжує збагачення. Тобто, грошове, якщо так подивитися, в нього зарплата три тисячі, але реально йому нараховують дві вісімсот, тобто двісті гривень керівництво десь там тишком-нишком і підбиває собі в кишеню.

Інтерв'юер: Зрозуміло. Ви трошки там згадували з самого початку, що потрібно самим комп'ютер приносити, все це... За останній рік це якось покращилось, погіршилось, змінилось якось оце матеріальне забезпечення міліції? Чи як було, так і є?

Респондент: Ну, я по вступі на роботу отримав дві сорочки 60-го

розміру, що мене трьох туди можна запхати, і одні зимові чоботи, більш нічого не отримав.

Інтерв'юер: Отже все це потрібно було самостійно купувати?

Респондент: Нє, ну є деякі люди, які отримують десь там в райвідділах було пару чоловік отримувало, але переважно все купляється за свої гроші. Розумієте, як який начальник...

Інтерв'юер: Чи достатньо ресурсів для того, щоб працювати ефективно?

Респондент: Ресурсів недостатньо.

Інтерв'юер: Недостатньо? На скільки міліції допомагають місцева громада, влада, засоби масової інформації?

Респондент: Є такий Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність», кожен працівник міліції повинен мати своїх інформаторів, які так само працюють за вигоду або за фінансову, або щоб його працівник міліції в певних питаннях прикрив. Тобто це можуть бути наркомани, проститутки, пияки, колишні ув'язнені, просто якісь там соціально негативні елементи, які заробляють собі на життя, наприклад, тим, що грабежами займаються, або крадіжками. За це їх прикривають, міліція прикриває, а вони їм дають інформацію.

Інтерв'юер: В такому плані співпрацюють. А влада якимось чином допомагає міліції?

Респондент: Ні.

Інтерв'юер: Засоби масової інформації?

Респондент: Хіба то, що якщо щось сталося, то стимулюють до більш плідної роботи.

Інтерв'юер: Якщо говорити про незаконне насилля в міліції, чи є воно зараз?

Респондент: Колись було розповсюджено, а зараз, ну, при мені не було, щоб...

Інтерв'юер: Тобто є зміни, так?

Респондент: Тобто такого, як вибивали покази, ще щось робили, це... Ну можна робити, я впевнений, десь хтось робить, хто знає, як це акуратно зробити. Але людина пішла, зафіксувала побої і пішла з ними в прокуратуру. Переважно після такого працівника міліції заднім числом звільняють.

Інтерв'юер: А Ви чули, що так десь колись траплялося?

Респондент: Ну, було колись. Ще коли студентом вчився, був на практиці в райвідділі, то було, що з одного райвідділу там швидкі постійно приїжджали. Було таке. Зараз вже майже відмерло.

Інтерв'юер: Тобто якщо говорити про форми, які розповсюджені, то в основному, – тілесні побої, так?

Респондент: Колись було. Зараз, побої зафіксували, пішли в прокуратуру, подали...

Інтерв'юер: Ми розумієм, що про побої це можна якось доказати, так, а якщо говорити про моральні якісь утиски, або не дозволяють дзвонити, адвоката не допускають? Такі варіанти розповсюджені, чи немає зараз? Можливо чули, десь там в інших відділах? Стикаєтесь же ж, працюєте ж в цій сфері.

Респондент: За останній час я такого не чув.

Інтерв'юер: В яких випадках найбільш застосовується насильство?

Респондент: Коли не можуть довести, знають, що це та людина, а довести ніяк не можуть.

Інтерв'юер: Тобто знають, що винний, але бачать, що втікає від правосуддя, так?

Респондент: Так. Я з одним колишнім начальником дуже великим спілкувався, він потім пішов по юридичній сфері, то він перечитав той новий КПК і сказав, що якщо людина його досконало знає, навіть скоїла злочин, навіть вбивство скоїла, все одно вона відмажеться і не буде сидіти. От вам новий КПК.

Інтерв'юер: Недосконалий, так? Тобто є лазейки, де можна все зробити?

Респондент: Розумієте, є 15 стаття Закону України «Про міліцію» про використання працівником міліції вогнепальної зброї. Має право стріляти на ураження, має право, але того ніхто не робить, тому що потім почнуться питання, бумажки відписувати, перевірки почнуться і в кінцевому результаті той самий працівник він все одно вийде крайнім, тому що він має звести до мінімуму шкоду для людини, яку він затримує, а те, що та людина на нього летить з сокирою неадекватна, ще й під кайфом, то нікого вже не хвилює.

Інтерв'юер: Хто має найбільші шанси стати жертвою незаконного насильства зі сторони міліції, мається на увазі?

Респондент: Напевно, самі незахищені верстви населення, це безпритульні і проститутки.

Інтерв'юер: Наркомани так само, так?

Респондент: Ну, наркомани не так само, більше страждають проститутки.

Інтерв'юер: Як в таких випадках, зазвичай, поведуть себе жертви?

Респондент: А ніяк вона себе не може повести. З бомжом ніхто говорити не буде.

Інтерв'юер: Тобто вони навіть потім не скаржаться?

Респондент: А на що їм поскаржитися? Бомжа в прокуратуру взагалі не пустять. У нас в державі їх за людей не рахують. Згодні? Ну прийде повія в прокуратуру, ну скаже: мене відлумали, або там пообіцяли відпустити за інтимну близькість і не відпустили. Ну, прийдуть до того мента, а він скаже: так вона – шлюха, от протокол на неї складений, це перше, друге – якщо будуть знати, хто то зробив, потім просто буде та сама людина мати проблеми.

Інтерв'юер: Яка реакція на випадки незаконного насилля зі сторони ЗМІ?

Респондент: Зі сторони ЗМІ починають активно висвітлювати, але переважно то, що робиться дуже-дуже тихо, якщо не є щось резонансне, коли тоді в області був випадок, що працівники зґвалтували дівчинку, пам'ятаєте було. Якщо таке трапляється, то так ЗМІ контролює, воно то все висвітлює. А так...

Інтерв'юер: Тобто вони не створюють додаткової шуміхи?

Респондент: Неа, абсолютно

Інтерв'юер: Не роздувають. Яка реакція зі сторони міліції на це?

Респондент: Якщо роздули шуміху, то виганяють.

Інтерв'юер: А якщо не роздули?

Респондент: Ну, а якщо не роздули, то попадає на гроші та і все.

Інтерв'юер: Місцева влада якось реагує на такі випадки?

Респондент: Ну, я ж кажу, якщо не роздувають шуміхи, то... У них є колектив, ніхто не хоче виносити сміття зі своєї хати на люди. Це внутрішня кругова порука.

Інтерв'юер: Самі жертви якось реагують?

Респондент: То в залежності, хто є жертва: якщо це син прокурора, то звичайно, що реагують, а якщо це проста пересічна людина, яка не знає ні законодавства, ні своїх прав, ні обов'язків – про що можна говорити

Інтерв'юер: Тобто дуже рідко бувають випадки, щоб реагували, да?

Респондент: Для того, щоб притягнути людину до відповідальності за завдання побоїв, то треба збирати матеріали, мають бути свідчення, треба їхати в лікарню робити освідчення.

Інтерв'юер: Знімати побої?

Респондент: Знімати побої, звертатися з заявою, наймати адвокатів – це досить така довга процедура.

Інтерв'юер: Клопітна?

Респондент: Не кожен фінансово її собі зараз дозволити. Судитися

дорого, зараз, дуже дорого. Я судився, я знаю.

Інтерв'юер: правозахисні організації якось реагують на це? Все ж таки є якісь безкоштовні...?

Респондент: В правозахисних безкоштовних організаціях працюють люди, які недавно закінчили або ще вчаться.

Інтерв'юер: Малодосвідчені, так?

Респондент: Вони не мають досвіду роботи.

Інтерв'юер: Але, в принципі, є випадки, щоб правозахисні організації реагували на такі випадки насилля?

Респондент: Розумієте, у нас є практика, якщо людина не може собі сама дати раду, вона робить таким чином, що вона знаходить якогось працівника або колишнього працівника міліції. Вона йому дає пару рублів, і той вже контролює своє питання. Тому що область не є дуже маленька, але всі всіх знають: хто, що, як і вони вже знають систему, вони знають як можна притягнути того чи іншого працівника. Вони приблизно знають схему, за якою вони працюють.

Інтерв'юер: Якщо говорити про затримання, наскільки розповсюджені такі, скриті, затримання?

Респондент: Тобто скриті?

Інтерв'юер: Коли людина не може вийти з міліції або її утримують, піти, коли захоче. Коли він не оформлений, як затриманий. Розумієте?

Респондент: А їх завжди оформлюють.

Інтерв'юер: Їх завжди оформлюють? Ну, там, наприклад, запрошують, він як запрошений прийшов і його потім вже не випускають з міліції.

Респондент: Зараз такого не практикують.

Інтерв'юер: Немає такого?

Респондент: Три роки назад у мене знайомого викликали в проку-

ратуру і там вже його затримали, але викликали в Київську прокуратуру. Він туди поїхав і його там затримали.

Інтерв'юер: Що є підставою для затримання? Чому, реально, затримують людину?

Респондент: Людину можуть затримати, наприклад, для встановлення особистості, але такого переважно зараз не роблять, тому що маєм право тримати тільки три години.

Інтерв'юер: Три години?

Респондент: А якщо він сидить, мовчить і нічого не говорить.

Інтерв'юер: Три години відсидів і мусиш відпускати?

Респондент: Три години відсидів і відпусти. Ну, а так затримують, якщо є явні ознаки злочину або довели...

Інтерв'юер: Скажіть, а завжди реально співпадає, що людину затримують із тим, чого її там утримують?

Респондент: Переважно так.

Інтерв'юер: Переважно співпадають, так? Законно завжди, в переважності, затримання законні?

Респондент: По закону затримати людину дуже-дуже важко. Розумієте? Його можна затримати по закону, якщо він підійшов і при працівнику міліції вбив людину, на очах у всіх. Тобі я його маю повне право затримати. А потім починається; а я не знаю, а там нікого не було, а звідки ви знаєте, що то я, хто вказав, а то, а сьо. Понятих зараз знайти нереально, тому що ніхто не хоче витратити свій час. З нашими понятими, які, скажем так, є постійні у працівників міліції так само не все дуже просто. По-перше, у них є так само свій інтерес, а по-друге, всі про то знають і починається: а ви доведіть, що то не ваші поняті. І він пише заяву, що я маю підозру, що поняті були підставні. По закону тяжко.

Інтерв'юер: Тобто не завжди притримуються процедури затримання законні?

Респондент: Ні.

Інтерв'юер: Які права має людина при затриманні? І наскільки їх зараз дотримуються?

Респондент: Права вона має ті, які прописані в Конституції, але... Тобто її мають належно утримувати, з нею мають нормально розмовляти, але переважний контингент, з яким працює міліція, якщо він наркоман, вбивця, його притягують, ну приводять, він починає хамити, ну як з ним після того говорити по-людські. Можуть підійти йому леща дати, або там поджопника і скажуть: ти там такий-сякий, закрой рота, ну там в грубішій формі звичайно. Тобто в міліції культура – це так...

Інтерв'юер: Відносне поняття, так?

Респондент: Це є міф. В середині колективу її взагалі не існує.

Інтерв'юер: Були якісь кроки здійснені для того, щоб більш дотримуватися цих процедур при затриманні, утриманні самому?

Респондент: Зі сторони кого?

Інтерв'юер: Зі сторони, мабуть, законодавства, зі сторони держави, зі сторони міліції?

Респондент: Ну, зі сторони міліції нічого не робиться, тому що якщо ми будемо все робити згідно букви закону, то ми взагалі перестанемо працювати. А, розумієте, щоб людину належно утримувати, мають бути в райвідділі камери. Вони там є, в принципі, є ІТТ в міському управлінні. Але Ви в міське управління заходили? Там з часів СРСР ще ремонт не робився. Там все страшне, як при совдепії, я не знаю, стіни ці страшні і тому подібне.

Інтерв'юер: Якщо говорити про процедуру затримання, ще трошки, кілька слів, яка вона зараз?

Респондент: Ну, це все в залежності від... Можуть затримати просто підійти на вулиці, якщо знають конкретно, що та людина щось буде робити. Можуть людину затримати вже при вчиненні якогось

правопорушення, можуть після вчинення правопорушення затримати, тобто стався грабіж, або десь там пограбували магазин. Ну, сталося диво – в той самий день знайшли ту людину, встановили, де вона проживає.

Інтерв'юер: Тобто там додаткових дозволів на арешт ні в кого не потрібно брати?

Респондент: Погоджувати треба з прокуратурою. Це обов'язково, я ж Вам кажу. Має бути дозвіл.

Інтерв'юер: Угу, процедура така, що... берете дозвіл в прокуратурі і тоді затримуєте?

Респондент: Так, треба погоджувати. Треба заводити оперативно-розшукову справу на ту людину. Розумієте? Збирати матеріали, передавати слідчому. Слідчий бере доручення. І так далі, і тому подібне.

Інтерв'юер: Завжди це робиться, чи є якісь етапи, які порушуються?

Респондент: Я Вам зараз не скажу, тому що я тіки-тіки в ту систему увійшов. Тобто я так в загальному її знаю, але всі тонкощі я Вам розскати не можу, тому що сам тільки вчу.

Інтерв'юер: В яких випадках, по відношенню до кого застосовується насилля, законне чи незаконне? Ну Ви вже там казали...

Респондент: Я вже Вам казав, переважно – це безпритульні і повії. Тому що бували випадки такі, що навіть самі ж працівники міліції для того, щоб скласти адміністративний протокол, її під кримінальне правопорушення підводили, тобто це робиться елементарно: знімається квартира, їдеться туди, ну скажем так, кілька працівників, двоє там, наприклад, десь сховалися, навіть у тій самій шафі, ну і сидить ще один, десь там 50 грам випив, ну: все я там в душ, ти давай роздівайся, вона розділася, тут з шаф повилазили: добрий день, міліція, що будемо робити? Це наша квартира. Будемо як робити?

Оформлювати незаконне проникнення в нашу квартиру чи складаємо протокол? В неї вибору нема.

Інтерв'юер: Зрозуміло. Що робиться для того, щоб десь там приховати факти застосування насильства?

Респондент: Ну, саме розповсюджене, це просто піти і поговорити з тим, до кого воно було застосовано.

Інтерв'юер: Тобто просто там ще раз залякати, щоб людина не...

Респондент: Ну, не те що залякувати. Піти, поговорити з людиною. Їй там якийсь матеріальний інтерес дати, та й все. Скажем так, компенсувати завдані збитки.

Інтерв'юер: Якщо говорити про процес розслідування, як змінилася ситуація з дотриманням прав людини в ході кримінальних розслідувань?

Респондент: Тяжко сказати. З точки зору поваги до особи людини і громадянина, ніяк не змінилася, бо як нецензурну лексику вживали, так і вживають. Те що, скажем так, незаконне застосування насилля значно зменшилося, ну принаймі зараз.

Інтерв'юер: Були якісь кроки в цьому напрямку здійснені, чи ні? Дотримання прав людини у кримінальних розслідуваннях?

Респондент: Розумієте? Є одна така система у нас – що всім на все плювати на всю систему. Тобто працівників міліції деякі фірми, ну приватні, навіть не хочуть брати на роботу тому, що говорять: ви нічого не робите, ви створюєте навколо себе бурну діяльність, але ви нічого по факту взагалі не робите.

Інтерв'юер: Вони праві?

Респондент: Ну, по суті так.

Інтерв'юер: Чи застосовується якийсь незаконне насилля в ході розслідувань, в процесі самого розслідування, розумієте?

Респондент: Тобто під час слідчих дій, щоб вибивати покази?

Інтерв'юер: Так, так.

Респондент: Таке, я Вам скажу, відмирає. Фактично того нема. Розумієте, зараз вони... Раніше могли бити.

Інтерв'юер: Тобто зазвичай це було, щоб покази отримати?

Респондент: Да. Зараз, розумієте, вони швидше якось продумують свою комбінацію: вони ту людину в плані закону підставляють, так само, як з тими проститутками вони роблять, і все. Їм так спокійніше буде.

Інтерв'юер: Тобто у звичайних справах, наприклад, нормальна людина, там наприклад, працював якимсь там механіком, ну, щось десь в нього сталося, що попав в міліцію, його не будуть змушувати якимсь таким способом зізнатися?

Респондент: Його можуть підставити просто, і зробити так, щоб він погодився на менше, щоб уникнути більшого, хоча він не робив ні того, ні того.

Інтерв'юер: І такі форми тиску теж бувають?

Респондент: Рідко, але бувають. Розумієте, але переважно до простих людей...

Інтерв'юер: Це вже у процесі слідства таке буває, так?

Респондент: У процесі слідства, так, але переважно до простих людей зараз такого нікто не застосовує, тому що після останніх подій всі почали боятися і начальства, і працівників вже почали побоюватися, тому що, в принципі, в загальному, ну як Вам пояснити, щоб було зовсім зрозуміло, коли за радянських часів за вбивство працівника міліції людина могла не дожити до суду, просто напросто. Зараз того я... Якщо чесно, за таке я не чув. І не сильно цікавився.

Інтерв'юер: Чи несуть відповідальність ті люди, які застосували якесь там насилля незаконне у своїй діяльності?

Респондент: Якщо доведено, то несуть. Але швидше, як воно буває, це начальство хоче свою дупу прикрити і вони того працівника

звільняють заднім числом.

Інтерв'юер: Заднім числом?

Респондент: Заднім числом його звільняють і вже на час, як би вчинення того правопорушення, він вже був звільнений.

Інтерв'юер: Угу, і він вже не був працівником міліції, і відповідно...?

Респондент: Так. І починається: а ми не знали, от є наказ, підписаний від такого-то числа, він вже місяць не працює, що він далі робив, я не знаю, мені пофіг, це не мій підлеглий, він тепер не працівник, він громадянин, я за нього вже не відповідаю.

Інтерв'юер: Тобто цих людей вже потім і не можна притягнути за то, що він, як працівник міліції, відповідальність якась з них знімається, чи як? Чи їх потім просто як звичайного громадянина?

Респондент: Я Вам скажу ще раз, якщо є резонанс, тоді є... можуть і посадити, і все решта, якщо резонансу нема, їх тихенько звільнили, збили з них гроші і на тому все закінчується.

Інтерв'юер: Якщо говорити про умови утримання чи змінилися якось ці умови за останній рік?

Респондент: Умови утримання затриманих?

Інтерв'юер: Так, камери, білизна?

Респондент: Білизни ніякої нема. Камери – старі, пошарпані, ремонт там не робиться.

Інтерв'юер: Якість харчування?

Респондент: Ні

Інтерв'юер: Відношення до затриманих?

Респондент: Харчування. Харчування – це те, що я пішов йому купив за свої гроші поїсти, приніс і дав. Ну або, якщо у нього є гроші, то я просто кажу: ти їсти хочеш, давай мені гроші, якщо маєш, піду куплю.

Інтерв'юер: Тобто затриманих, що, не харчують?

Респондент: Ні.

Інтерв'юер: Туалети, доступ до води, то хоч є?

Респондент: В камері є туалет.

Інтерв'юер: Є в камері? Але змін ніяких не було, да? Ні на гірше, ні на краще?

Респондент: Я просто не бачив в новому районі, Сихівському, які там камери. Але в старому приміщенні там камери, по-моєму, було де полежати, якісь тіпа нари збиті і було очко.

Інтерв'юер: Хто це контролює?

Респондент: Діяльність працівників міліції?

Інтерв'юер: Утримання затриманих, умови утримання затриманих.

Респондент: В принципі, мала би контролювати держава, Міністерство внутрішніх справ, мало би виділятися фінансування, мало би бути якісь перевірки, але на перевірки приїжджають і перевірки ходять переважно по ресторанах харчуються і розважаються. Тому що, коли приїжджає перевірка, всі починають розуміти, що все далеко не так добре, як вони собі розказують.

Інтерв'юер: Я зрозуміла. Яка відповідальність за такі нелюдські умови утримання?

Респондент: Нелюдські, тобто? Те, що його...?

Інтерв'юер: Ну, їсти не дають. Це ж не нормально.

Респондент: А яка відповідальність? У нас немає кухні.

Інтерв'юер: Нема кухні?

Респондент: Нема кухні. Ми всі харчуємося в закладах громадського харчування.

Інтерв'юер: А на скільки часу можуть затримати таку людину у таких умовах? Скільки днів він може там просидіти?

Респондент: По-моєму... Того я Вам не скажу, якщо чесно. Для встановлення особи – три години.

Інтерв'юер: Три години, так. А за часту, якщо затримаєте людину на більше часу, то..., ну якщо маєте підозри серйозніші, то, я підозрюю, її не на три години затримують?

Респондент: Якщо її затримали, то їй переважно виноситься рішення на поміщення або в ізолятор тимчасового утримання, або в СІЗО. Якщо людина скоїла вбивство, і це доведено, то її затримали, доставали, оформили.

Інтерв'юер: А умови утримання в самих СІЗО, там уже...?

Респондент: Там жах.

Інтерв'юер: Жахливі, так?

Респондент: Жахливі. Єдине, що в них відбирають повністю... ну, забирають шнурівки, забирають ремені, поясні, щоб не повісилися, не дай Боже.

Інтерв'юер: Від того жаху, що там побачать?

Респондент: Ну як, камери переповнені, там умови, скажем так, далеко не найліпші. Розумієте? Там може бути і вогко і може стеля протікати. Розумієте? І місця на всіх нема.

Інтерв'юер: Щоб полежати, посидіти, так?

Респондент: Ну, можливо. Годують жахливо.

Інтерв'юер: Як з ними поведуться?

Респондент: Я не знаю, я там взагалі не був.

Інтерв'юер: Не були, так?

Респондент: У мене один знайомий був, який там працював, але він зараз за кордон виїхав.

Інтерв'юер: А скажіть, чи був якийсь інтерес до цієї сфери зі сторони держави, до умов утримання?

Респондент: Ні.

Інтерв'юер: Не було?

Респондент: Розумієте, всім на все плювати.

Інтерв'юер: Зі сторони громадськості?

Респондент: А громадськість що? Громадськість немає доступу, вони не знають навіть, як там люди сидять. Розумієте? Я по камерах, по коридорам СІЗО я не був. Але умови там жахливі. Розумієте?

Інтерв'юер: Чи можливе застосування катувань, незаконного насильства, в особливих випадках?

Респондент: В особливих можливо.

Інтерв'юер: Як Ви думаєте, чи це оправдано? Застосування такого насилля у ситуаціях, коли вину доказати не можливо?

Респондент: В залежності від ситуації. В залежності від того, що та людина зробила, якщо вона вкрала мобільний телефон – то ні, а якщо вона десять дівчат згвалтувала і потім порізала на частини і викинула в сміттєвий бак – ну, вибачте, я не знаю, що з такою людиною треба робити. Треба за одне місце її просто вішати на площі. Ну, то суто моя точка зору.

Інтерв'юер: Тобто у випадках якихось злочинів проти жінок – так, проти дітей, тероризм?

Респондент: Ви розумієте, якщо людина робить не просто погані речі, а взагалі, які не вписуються ну ні з якої точки зору – тоді так. Тому що ті, які тоді двоє вбили дільничного, прив'язали до *** – таких треба вішати, реально вішати.

Інтерв'юер: Тобто в таких випадках можна застосовувати і насилля для того, щоб вони зізнались, так? Вибити зізнання?

Респондент: Ну, якщо інакшого взагалі немає виходу, ну відпускати, щоб воно ще раз таке саме робило? Розумієте?

Інтерв'юер: Які, на Вашу думку, причини насильства, неналежного поводження?

Респондент: Раніше це було безкарність. Зараз, скажем, насилля вже почало відмирати. Зараз вже почалися інакші способи доведення, десь розвести людину, десь її там підставити, але законодавство у нас не функціонує нормально. Получається, що дали законодавство і сказали: працюйте по ньому, а законодавство не працює, ми не маємо підстав притягнути ту людину, тому що, якщо щось, то вона то може легко оскаржити, вона виграє. І ми залишимося знову ж таки крайніми.

Інтерв'юер: Тобто тільки в тих випадках, якщо не можна доказати вину людини, так? Не можна сказати, що там погана підготовка самого персоналу і вони не можуть там щось зробити правильно і хочуть таким способом...?

Респондент: Розумієте? Підготовка персоналу – це вже в залежності, залежить напевно і від персоналу і від керівництва. У нас керівництво є толкове, є то, що якогось там левого лейтенанта, який не має навіть юридичної освіти, поставили начальником райвідділу. То що він зможе зробити? Тим більше район там дуже складний. Молодий працівник, який приходить на роботу, – він нічого не вміє, він нічого не знає, він сидить біля старших, він вчиться, тобто він здобуває досвід. Вже коли він має досвід, тоді він може ефективно працювати. Він має знати район, він має знати де треба ходити, що треба шукати. Розумієте?

Інтерв'юер: Де заглянути?

Респондент: Де заглянути. Має інтуїцію мати розвинуту. Тоді він буде ефективним. Розумієте? Він має навіть мати, скажем так, своїх резидентів пару. Тобто людей, які б йому давали інформацію. Якщо він все це має, так, тоді він є ефективним. І він буде знати, робити і так далі і тому подібне. Але знову ж таки постає питання, якщо в мене мізерна зарплата, я на цій роботі не те, що днюю і ночую, я там живу, фактично. Я вдома появлюсь, я не знаю там п'яте через десяте, так? Ну, про що можна говорити, він працюватиме на державу

чи на себе, щоб забезпечити?

Інтерв'юер: А чи можна сказати, що наявність насилля може бути за рахунок того, що був слабкий контроль за діяльністю працівника?

Респондент: Звичайно, тому що раніше вони були безкарні. До введення транспортної дисципліни, що кожен працівник має мати висновок від інспекції особового складу на право керування певним автомобілем, вони їздили п'яні. Ну зупинило ДАІ, ну вийшов: хлопці, ну свої. А ладно, давай їдь. Було дуже багато випадків, що вони збивали людей, створювали ДТП. І самі гинули, і людей вбивали. Розумієте? Після того ввели контроль, ну і... Ну, а в принципі, деякі як їздили без того, так і їздять без того. То це в залежності, кого той даїшник зупине, якщо він зупине якогось підполковника з внутрішньої безпеки, той йому підійде: командир, ну я розумію, ну на тобі там триста гривень, відпусти мене. Той гроші візьме, а він отримає посвідчення «внутрішня безпека». Даїшник попав.

Інтерв'юер: Ну, це такі варіанти. А якщо говорити про затриманих, до яких незаконно засноване насильство?

Респондент: Якщо навіть то десь іде, то все вирішується дуже-дуже тихенько. Люди не хочуть втратити роботу, а підливати масла в огонь, працівників міліції і так не люблять, щоб їх не любили ще більше. Ніхто того не хоче. Це кругова порука. Розумієте?

Інтерв'юер: Тобто тут більше така безнаказанність, так?

Респондент: Ну, безнаказанність. Безкарність, як Вам пояснити, то, що взагалі нічого не буде, чи його будуть бомбити страшно на роботі за то. Розумієте? Тобто це свої, середовище окреме.

Інтерв'юер: Куди сьогодні звертаються, і хто реально може допомогти у випадках незаконного насильства?

Респондент: Тут прокуратура, адвокати.

Інтерв'юер: В ЗМІ звертаються? Можуть якось допомогти?

Респондент: В ЗМІ? В ЗМІ не звертаються, тому що, розумієте, треба все робити дуже швидко, скажем так, по гарячим слідам. Був випадок в мене на практиці, що їхав п'яний водій. Його працівники ДАІ зупиняли, він навіть не зупинився, поїхав. Вони за ним ганялися, по-моєму, дві чи три години. До того моменту, поки в нього не закінчився бензин в машині. Затримали, побили, при чому дуже сильно побили. По-моєму, скільки два тижні він потім в лікарні пролежав, чи скільки. Вот, і коли його затримали, зразу, якось так сталося, що повідомили батьків. Батьки вночі подзвонили до адвоката. Адвокат приїхав туди. І каже: хлопці два варіанти: або я зараз пускаю справу в хід, або ви його відпускаєте. То його відпустили, документи всі про затримання знищили повністю, при них же, машину заправили, штраф майданчик сплатили, його відпустили.

Інтерв'юер: Такі випадки трапляються?

Респондент: Оце навіть було не санкціоноване, це не незаконний прояв насилля, це навіть було більше через то, що вони були винні, тому що вони думали, що вони зараз собі будуть мати пару копійок за те, що він п'яний.

Інтерв'юер: А він втікав стільки

Респондент: А він втікав, вони, мало того, що бензин попалили, який вони там збиралися або на свої потреби використати, або десь там продати і так далі, і тому подібне, або за свої ж гроші купили, як то часто бува, тому що з пальним у нас теж не дуже добре.

Інтерв'юер: Теж складно

Респондент: Нє, ну кому дають, кому не дають. Кому дадуть начальнику, чи якомусь там міліціонеру, правда? Переважно виділяють там на слідчо-оперативну групу, а так по роботі своєю машиною, за свої гроші.

Інтерв'юер: А коли говорити про незаконне насильство, то все таки, хто більш ефективний, хто більше береться розглядати такі

випадки? Суд, прокуратура, міліція? Правозахисні організації?

Респондент: Прокуратура, то... Правозахисні, ну то я не чув, щоб вони... Переважно прокуратура, внутрішня безпека, адвокати.

Інтерв'юер: Прокуратура, внутрішня безпека. Щось заважає цьому чи ні?

Респондент: Низький рівень життя населення і незнання законодавства і своїх прав, елементарних.

Інтерв'юер: А вже самим інстанціям розглядати ці справи ніщо не заважає?

Респондент: Вони можуть просто тягнути, тому що вони від заявника можуть хотіти якоїсь певної матеріальної винагороди. Тому що, якщо взяти мобільний телефон вкрадений, його знайти дуже важко, то треба робити запит на білінг. Це робиться виключно через суд. Суд дає дозвіл на те, щоб встановити місце знаходження того телефону. Якщо там прийшли, або знайомий прийшов: Вася, в малого там телефон вкрали, зроби, зроби. Він десь там той телефон тишком-нишком в якусь кримінальну справу підшив, вже тоді його шукає. Тобто, розумієте, знову ж таки, в принципі, ми мали б право робити це – прийшов: Добрий день, я – такий-то такий-то, знайдіть мені телефон. А ми того зробити не можемо, того що нам обмежують нашу діяльність.

Інтерв'юер: Якщо говорити про розслідування і випадки незаконного насильства, чи є в цій сфері зміни за останній рік? В розслідуваннях, саме? Як воно ведеться?

Респондент: Ой... Розслідування починається зі скарги або якщо якісь підстави. Проводиться службове розслідування інспекцією і внутрішньою безпекою, потім іде висновок, після того. І вже по результатам розслідування вже вирішують, що з тою людиною робити. Але переважно, якщо юдина встигла, ну якщо працівник відчув, що «запахло смаженим» і він має можливість порішати, він порішає. Він замне зразу і вже думати не буде.

Інтерв'юер: Чи є органи таких розслідувань дійсно незалежними?

Респондент: Нема.

Інтерв'юер: Наскільки ефективні розслідування, які проводять начальник підрозділів, інспекція по роботі...?

Респондент: В залежності від бажання начальника покарати винного.

Інтерв'юер: А інспекція по роботі з особовим складом?

Респондент: А вони підпорядковуються начальнику – як начальник скаже, так вони і зроблять.

Інтерв'юер: Ясно. Внутрішня безпека?

Респондент: Так само. Проти начальника ніхто іти не буде, тому що всі мають знайомих, десь. Розумієте? Всі десь хтось, мазаний, не мазаний і так далі, і тому подібне. Тобто якщо є можливість зам'яти, ніхто проти шефа великого не піде.

Інтерв'юер: А прокуратура? На скільки незалежна в таких розслідуваннях?

Респондент: Маєш гроші – ти не винний, не маєш грошей – будеш показником. У нас навіть ДАІшник, якщо п'яного міліціонера в формі затримає, і той достане штуку баксів і скаже: старий, на. Я не знаю, я думаю, він ту штуку баксів візьме і відпусне того п'яного мента. Тому що... А з другої сторони, якщо він не буде мати грошей, то він вже може ксивою і не відмазатися. Тому що це для нього показник, для ДАІшника п'яний працівник міліції – це джекпот.

Інтерв'юер: Чому в багатьох випадках прокуратура доручає збір інформації про факти насилля самій міліції?

Респондент: Тому що у нас є інспекція з особового складу, у нас є внутрішня безпека, яка має контролювати це все. Тобто отримується це наша внутрішня безпека – це міліція в міліції. Правда, вона не виконує своїх функцій правильно, але тим не менше. Розумієте? Прокуратура – це контрольно-наглядовий орган, він контролює

законність діяльності, а якщо вони будуть проводити всі розслідування службові, то просто два підрозділи треба буде ліквідувати. А це робочі місця – це перше, і друге – на місцях завжди легше і швидше розібратися, чим десь там...

Інтерв'юер: Хтось звідкись ззовні прийде

Респондент: Вони знають як працюють працівники і так далі і тому подібне. Хоча зараз... Ну, в принципі, завжди так було, що внутрішня безпека – це був каральний орган. Хоча, в принципі, вони у своїх функціональних обов'язках ще мають захист працівників міліції. Тобто якщо десь там починають надходити погрози працівнику міліції, ще якісь нюанси, моменти в роботі, вони мають якимось захистити. Правда вони того не роблять.

Інтерв'юер: А від чого залежить непредвзятість, об'єктивність розслідування випадків незаконного насилля?

Респондент: Від працівника

Інтерв'юер: Який буде цим займатися?

Респондент: Від того, хто буде це робити. Ще раз скажу, з нашим рівнем матеріального забезпечення, ніякої об'єктивності бути не може і не буде.

Інтерв'юер: Наскільки ефективно зі сторони прокуратури ведеться контроль за дотриманням таких прав громадян, як надання медичної і правової допомоги?

Респондент: Ще раз можна питання?

Інтерв'юер: На скільки ефективно зі сторони прокуратури ведеться контроль за дотриманням таких прав громадян, як надання медичної і правової допомоги? Можливості третім особам, ну, наприклад, право дзвінка, да? Чи контролює прокуратура ці права, чи дотримуються?

Респондент: Вона більше лякає.

Інтерв'юер: Більше лякає, так?

Респондент: Розумієте? Прокуратура, прокуратура ж не сидить в райвідділі. Вона сидить в прокуратурі району. Вони ж не знають... Тобто, розумієте? Контроль з одної сторони він є десь там на папері, що вони десь там приїхали, подивились і так далі і тому подібне. Але в залежності, знову ж таки від ситуації, якщо було застосування вогнепальної зброї, людину було поранено, то обов'язково сповіщається прокуратура, прокурор приїжджає там на місце і так далі і тому подібне. Там працівник надав, не надав медичної допомоги цій людині. Так? А так... Якщо порізала пальчик людина, ну порізалася листочком, ну і добре. Обгорни серветкою, якщо маєш, а якщо не маєш, то на тобі серветку, обгорни пальчик і не вий.

Інтерв'юер: На скільки працівники прокуратури залежать від показників розкриває мості, які так сильно впливають на міліцію?

Респондент: Тобто залежать?

Інтерв'юер: Працівникам прокуратури вигідно що б була більша розкриває мості, чи що б менша? Залежать вони якось від цих показників, чи ні?

Респондент: Це є окрема структура від нас

Інтерв'юер: Ні? Їм все одно?

Респондент: Їм все рівно на наші показники. Наші показники – це їхнє матеріальне благополуччя. Тому що, якщо він мені погодив, я розкрив злочин, а погодив він мені за гроші добрі, а розкрив я злочин чи не розкрив, йому все рівно. Він буде мати можливість наїхати на того нещасного працівника, він на нього наїде. Не буде мати можливості – не буде наїжджати. Тобто вся наша система побудована виключно на корупції. На корупції і на тому, що один одного покриває. Тобто людина зажарилася з керівництвом, її керівництво підставило, шурнуло, все нову людину на її місце – працюю. Не подобається, звільняйся, я нового візьму. Прийшла людина до начальника і вона йому каже: слухай, от мені треба посаду, але я хочу бути керівником. Добре. Скільки? Стільки. На. Все, людини з

посади викликають і кажуть: ти от начальник, да? Да. Ну от напиши рапорт, що б ти не був начальником. У мене на роботі таке було, буквально, скільки, десь по-моєму три місяці назад. Прийшов, дав гроші. Жінку викликають і кажуть: ну тіпа Наталя, ти начальник, ти молодець, але напиши рапорт, що ти не хочеш бути начальником, тому що на твоє місце є типом нова людина. І вона мусить то зробити, тому що якщо вона зараз зражається з шефом, шеф почне страшно загрузати роботою. Вона і так там днює і ночує, а так взагалі може туди з речами переїжджати. Або він зроби інакше, якщо вона буде справлятися з тою роботою, він десь там підставе, влупить їй стягнення, неповну посадову і наказом її переведуть, просто знімуть з начальника, там зроблять старшим інспектором.

Інтерв'юер: Чи завжди прокуратура використовує всі наявні в неї повноваження у випадках розслідування фактів насилля міліцією?

Респондент: Якщо резонанс є, то так.

Інтерв'юер: Тільки при резонансних якихось випадках?

Респондент: Має бути мотивація. Розумієте? Ніхто просто так напружатися не хоче і не буде. Нікому то нафіг не потрібне.

Інтерв'юер: Ну і останній блок. Що потрібно зробити, щоб знизити кількість випадків незаконного насилля? Щось на законодавчому рівні?

Респондент: Треба міняти повністю законодавство все – це раз. І по-друге треба...

Інтерв'юер: Все законодавство, чи якісь конкретні підзаконні акти?

Респондент: Розумієте? Треба розв'язати працівникам руки, щоб вони згідно законодавства могли працювати. Треба міняти Кримінальний кодекс. Треба міняти КПК, приймати якийсь більш адекватний чим цей, що зараз є. Треба змінити Закон України «Про міліцію», тому що...

Інтерв'юер: Надати міліції більших повноважень, чи як?

Респондент: На місцях, так. Тому що, розумієте? Інколи буває так, що не погодив, або погодили на годину пізніше – все час пішов. Розумієте? Тобто...

Інтерв'юер: Процедури якісь змінити, так?

Респондент: Змінити процедури

Інтерв'юер: Процедури по чому: по затриманню, процедури по веденню справи, розслідування?

Респондент: Навіть по кількості утримування, розумієте, тої людини.

Інтерв'юер: По кількості годин затримання, да?

Респондент: Да. Не знаю як тут пояснити. По старому кажуть було краще працювати кодексу. Я його не застав, але по старому було кажуть працювати на багато краще. Тому що менше було геморою. Тут бігаєш з бумажками, тупо погоджуєш: дозвольте то зробити, не дозвольте то зробити. Це є час. Час пройшов – людину притягнути не вдалося.

Інтерв'юер: Втікають і не знаходять?

Респондент: Так

Інтерв'юер: Підготовка персоналу якось відіграє роль в цьому?

Респондент: Еее. То вже більше від персоналу залежить, тому що у нас в міліцію набирають... Ну розумієте? Чого ти пішов в міліцію? Бо сюда всіх беруть. Розумієте? Профвідбору немає взагалі.

Інтерв'юер: Це є проблема?

Респондент: Це є велика проблема.

Інтерв'юер: Це велика проблема?

Респондент: Немає профвідбору. У нас ... Зі мною вчився на курсах підготовки, я Вам зараз скажу, людина, яка заплатила, по-моєму, за посаду дільничого інспектора п'ять тисяч, не гривень. За ці

гроші на той час можна було запхати шістьох людей в райвідділ. Розумієте? Вона не те що не адекватна, вона психічно не здорова.

Інтерв'юер: Угу. І його взяли на роботу?

Респондент: І його взяли на роботу. Зброю дебітам не дають – це хоч щось добре, бо він ще застрілеться, але людина неадекватна. Дають тести психологічні писати. Добре, так? При поступленні проходиш медкомісію, але це все дуже добре. Але любий тест психологічний можна обійти, якщо людина має голову на плечах, вона уважна, вона читає, вона зосереджена, вона, навіть, не буде психологом, поскільки вона його обійде. Розумієте? Всі секретні питання ці, захист від брехні і так далі і тому подібне – це нонсенс. То, що зараз хочуть створити нову поліцію. Не бачу я ту нову поліцію. Там набирають і грубих, і вагітних беруть, ну там, як це називається, там людина подала заявку, проходить відбір. Якшо там проходить відбір, все добре складає там, її зараховують на курси підготовки. Але їх набирають нулячих. Взагалі, тобто там люди, деякі навіть перекладини в житті не бачили. Вони фізично не розвинуті. Зовнішній вигляд так само. Бувають нормальні, а бувають... якийсь прийде з гребнем, як у динозавра. Бородаті, якісь панки, бородаті, в пальчиках всі, всі в татуїровках і так далі і тому подібне.

Інтерв'юер: Забезпеченість діяльності самого міліції якось зможе вплинути на те, що б знизилася кількість випадків незаконного насилля?

Респондент: Забезпеченість?

Інтерв'юер: Так.

Респондент: Я ж Вам кажу, то більше залежить від законодавства. Матеріальне забезпечення звичайно що може вплинути, але мають бути зміни на базі законодавства. Тому що, якщо я не можу довести злочин, що та людина там скоїла злочин, да? Наприклад, там вбивство, завдання тілесних ушкоджень. Ну не можу я того довести, а від мене вимагає керівництво показник. Розумієте? Я получаюся

в загнаному куті. Я того не хочу робити, але я виходу інакшого не маю, як зробити так, щоб та людина зізналася. З одної сторони, як це зробити, їй кульок на голову вдіти і тримати, душити

Інтерв'юер: Ну, на скільки я розумію, зараз по новому тому кодексу навіть пряме зізнання людини це не є доказ? Так?

Респондент: Ну, получається, що так. Розумієте? Людина може, наприклад, сказати одне, а потім сказати: а з мене вибили ці покази, я зізнався тому, що я боявся, що мене там заб'ють до смерті в тому райвідділі. Розумієте? Тобто документування особи, яка вчинила злочин – це дуже-дуже тяжкий процес. Треба мати хороший досвід, що б зробити все правильно.

Інтерв'юер: Якщо буде контроль зі сторони інших інститутів, це якимось чином вплине на зниження рівня?

Респондент: Не вплине. Тому що контроль має бути на рівні того органу, який, скажем так, це насилля розповсюджує.

Інтерв'юер: Тобто там знову ж таки буде працювати кругова порука і ніхто нічого не буде робити?

Респондент: У нас вона завжди так працювала. Нічого не міняється.

Інтерв'юер: Ваші побажання, що потрібно зробити для того, щоб це все припинилося?

Респондент: Щоб це все припинилося то треба напевно міняти почати з керівництва. Треба змінити все повністю керівництво. І поставити тих людей, які не раз ніде не були помічені, там в корупції, в шахрайстві, які, скажем так, служили чесно. Розумієте?

Інтерв'юер: Як відібрати?

Респондент: Відібрати людей... Чому коли громили райвідділи, ніхто не відбивався? Як думаєте? Ніхто не хоче на себе брати відповідальність. Тобто люди... вони живуть по принципу: я – начальник, ти – дурак, а на більшого начальника він гавкнути не може,

тому що він боїться, що йому за це надають по голові. Треба міняти керівний склад повністю весь.

Інтерв'юер: Зрозуміло. Дуже Вам дякуємо за те, що погодилися на наше інтерв'ю.

Наукове видання

**МОНІТОРИНГ
НЕЗАКОННОГО НАСИЛЬСТВА
В ОРГАНАХ ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
(2004–2015 рр.)**

Відповідальна за випуск – Світлана Щербань

Редагування – Анастасія Колоколова

Комп'ютерна верстка та дизайн обкладинки – Аліна Мадей